Intenţia iniţială a fost să romanţez un episod al unei dragoste mai puţin cunoscute a poetului; e drept că nu m-am mulţumit cu faptele, ci pe baza unor documente irecuzabile, am voit să stabilesc psihologia erotică a lui Eminescu, luând o poziţie definitivă în controversa dintre critici şi psihanalişti asupra capacităţii amoroase a marelui poet. Inscripţia de pe bandă [banderola cărţii], „Toate dragostele lui Eminescu într-una singură", nu înşeală; episodul de la care am pornit s-a lărgit repede şi a înglobat întreaga erotică a poetului, cu repercuţie asupra creaţiei lui artistice. Era un prim pas făcut spre Eminescu şi explorarea unei note esenţiale a personalităţii lui; venit pe această cale lăturalnică, nu puteam, fireşte, planta un Eminescu unilateral, redus la singura funcţiune a iubirii. Din moment ce vorbea, scria, se agita într-un mediu politic şi social, între Maiorescu, Carp, Caragiale şi alţii, el trebuia să se manifeste potrivit firii lui complexe, temperamentului şi culturii lui. Prin forţa împrejurărilor, am fost aşadar adus să plantez un Eminescu întreg, cu sufletul lui abstract, vizionar, cu pasiunile lui ideologice, cu toate deficienţele de ordin contingent, un Eminescu ce pluteşte într-o atmosferă de mizerii şi rămânând superior tuturor superiorităţilor materiale ce par a-l copleşi.

(*De vorbă cu d. E. Lovinescu despre „Mite"*, interviu, decembrie 1934)

ISBN 973-21-0656-5

EDITURA MINERVA

1514

EDITURA MINERVA

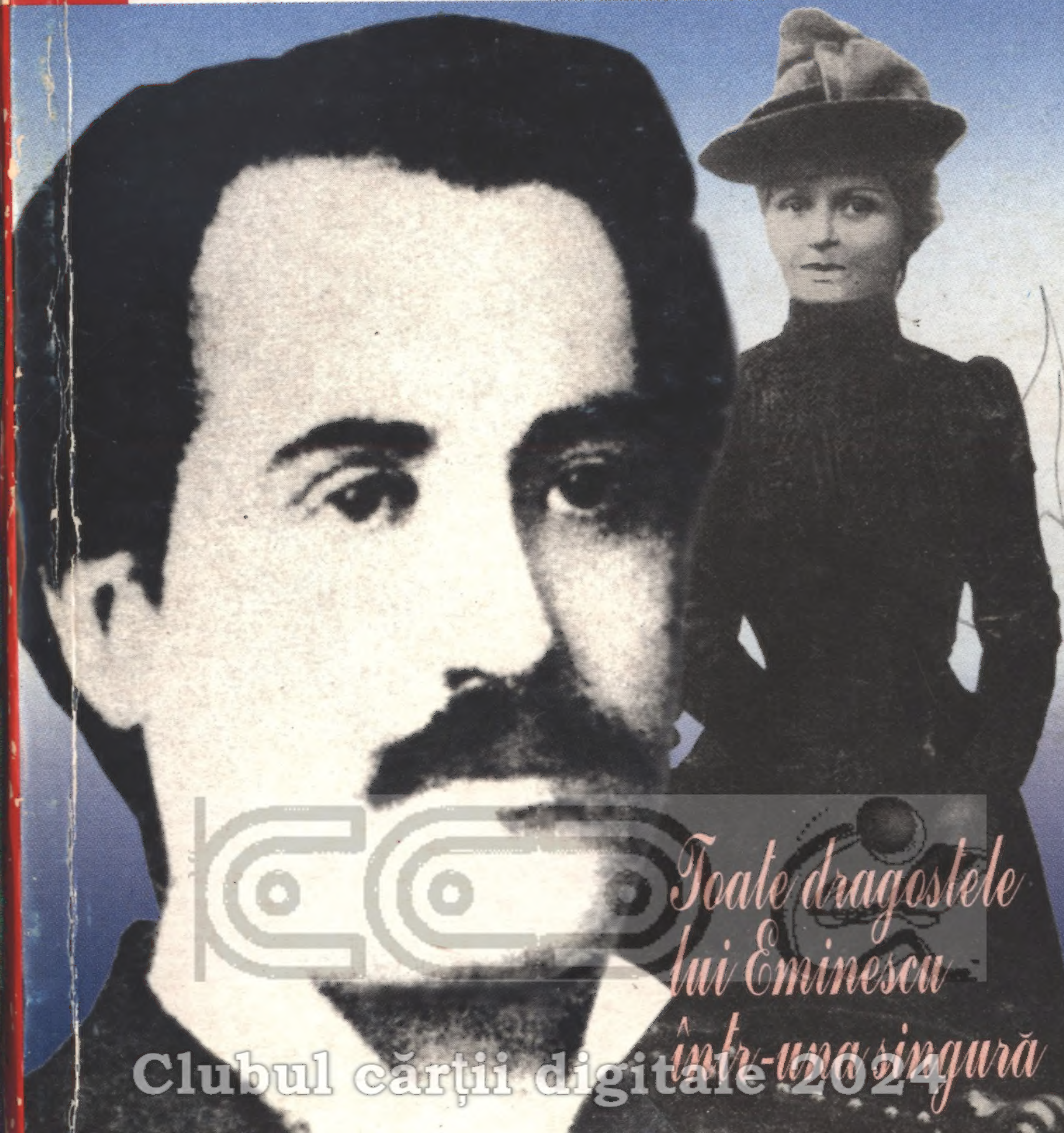

E. LOVINESCU

E. LOVINESCU

Mite

fondată în 1895 bpt serie nouă

Coperta colecţiei: DONE STAN
Redactor artistic: VASILE SOCOLIUC

Lucrarea a apărut cu sprijinul
MINISTERULUI CULTURII

ISBN 973-21-0656-5

E. LOVINESCU

Mite

roman

Ediţie îngrijită, note şi
tabel cronologic de
ION NUŢĂ

BIBLIOTECA PENTRU TOŢI • 2000
EDITURA MINERVA • BUCUREŞTI

TABEL CRONOLOGIC

1881 La 31 octombrie se naşte la Fălticeni Eugen, al patrulea fiu (din cei şapte) al lui Vasile T. Lovinescu (numit, de fapt, Vasile Teodorescu, fiul preotului din Forăşti, profesor de istorie şi director la gimnaziul din Fălticeni, deputat şi senator liberal în mai multe rânduri) şi al Profirei Manoliu, fiica unui preot din Bărăşti.

1885 Apare traducerea nuvelei *Ein Lebensbild* (inclusă în volumul *Fluch der Liebe = Blestemul iubirii*, Leipzig, 1880), semnată George Allan (pseudonimul Mitei Kremnitz), cu titlul *Un caracter de artist*, în „Convorbiri literare", XIX, 7, 1 octombrie, p. 557-588 (vezi şi I. E. Torouţiu, *Studii şi documente literare*, IV, Bucureşti, 1933, p. 40-72), traducere de *L.* (Titu Maiorescu). Se presupune că nuvela conţine date referitoare la Eminescu şi că Lovinescu ar fi utilizat unele dintre ele pentru redactarea romanelor *Mite* şi *Bălăuca*.

1888 Urmează cursurile Şcolii primare, nr. 1, din Fălticeni, până în 1892.

1892 Se înscrie la gimnaziul „Alexandru Donici" din Fălticeni, unde tatăl său era profesor de istorie şi

director, având colegi pe Ion Dragoslav şi Mihail Sadoveanu.

1895 Sub pseudonimul *Delmonte* debutează la ziarul lui Ion Nădejde, „Lumea nouă", fiind elev în clasa a III-a de gimnaziu.

1896 Termină cursurile gimnaziale şi toamna se înscrie la Liceul Internat din Iaşi, unde are ca profesori, printre alţii, pe Miron Pompiliu (la limba şi literatura română), Aron Densusianu şi Jean-Boniface Hétrat (la limba franceză).

1899 După absolvirea liceului, toamna, se înscrie la Facultatea de Litere a Universităţii din Iaşi, dar, după două săptămâni, se transferă la Bucureşti şi, după „anul preparator", urmează filologia clasică şi modernă la Facultatea de Litere şi Filozofie. Are ca profesori pe Titu Maiorescu, Gr. Tocilescu, D. Evolceanu, C. Rădulescu-Motru, Ovid Densusianu, Nicolae Iorga, C. Dumitrescu-Iaşi ş.a. Este coleg cu Vasile Pârvan, Panait Cerna, D. Caracostea şi Ion Petrovici.

1902 Participă la o călătorie de studii în Grecia, organizată de Gr. Tocilescu.

1903 În luna iunie îşi ia examenul de licenţă. În suplimentul Ziarului „Adevărul", „Litere şi arte" (an. I, nr. 30, din 22 octombrie), îi apare lucrarea *O tragedie antică...* asupra *Perşilor* lui Eschil.

1904 Îi apar volumele *O chestiune de sintaxă latină* şi *Pronunţarea latină în epoca clasică,* îşi dă capacitatea la limba latină, începe cariera didactică la Şcoala Comercială şi apoi la Liceul „Sf. Petru şi Pavel" din Ploieşti şi colaborează la „Epoca". Vizitează Münchenul şi pleacă la Florenţa pentru un tratament al unei infiltraţii pulmonare.

1906 Pleacă pentru studii la Paris; publică drama *De peste prag,* două volume de critică (*Paşi pe nisip*) şi o *Carte de cetire şi gramatică* pentru clasa a II-a.

1907 De la Paris colaborează la „Convorbiri critice" şi „Viaţa românească". Apare volumul *Nuvele*.

1908 La Paris lucrează pentru teza de doctorat şi continuă să publice aproape exclusiv la revista lui M. Dragomirescu, unde, în aprilie, îi apare un fragment din cartea *J. J. Weiss.*

1909 Îşi susţine doctoratul la Sorbona cu lucrările *Jean-Jacques Weiss et son oeuvre littéraire* şi *Les voyageurs français en Grèce au XIXème siècle,* având ca profesori pe Emile Faguet şi Gustave Fougères. Ambele apar la Editura „Champion" în acelaşi an. La Editura „Socec" publică *Critice*, I. Colaborează la „Viitorul", „Noua revistă română" şi „Cele trei Crişuri". Începe elaborarea monografiei despre Gr. Alexandrescu.

1910 Călătoreşte în Franţa şi Elveţia. La Universitatea din Bucureşti îşi trece docenţa în literatura română. Tot aici ţine un curs liber despre C. Negruzzi, precedat de lecţia introductivă *Critica şi istoria literară,* tipărită în acelaşi an în „Convorbiri literare" şi apoi în broşură. Este numit profesor de latină la Liceul „Matei Basarab" din Bucureşti. Apar *Critice,* II, monografia *Grigore Alexandrescu, viaţa şi opera lui* şi traducerea *României*, de James Caterly. Colaborează la „Convorbiri literare", iar în „Luceafărul" publică piesa într-un act *Cine era?,* reprezentată în acelaşi an pe scena Teatrului Naţional din Craiova. În acest an, Titu Maiorescu traduce şi publică în „Convorbiri literare", an. XLIV, p. 783-793, studiul Mitei Kremnitz, *Ein*

rumänischer Lenau (*Un Lenau al românilor*), apărut în *Preussische Jahrbücher* (*Anuar prusian*) (Bd. 139, Heft 31, 1910, p. 495-505). Lovinescu se inspiră de aici în realizarea romanelor *Mite* şi *Bălăuca*, deşi nu toţi istoricii literari cred acest lucru.

1911 Colaborează la „Românul" (Arad), „Rampa", „Flacăra" şi tipăreşte *Scenete şi fantezii*. Suplineşte catedra de Literatură română de la Facultatea de Litere şi Filozofie din Iaşi, unde predă un curs despre Gheorghe Asachi.

1912 La Iaşi, continuă cursul despre Gheorghe Asachi. Apare volumul de nuvele *Crinul*.

1913 Publică monografia *Costache Negruzzi, viaţa şi opera lui*, romanul *Aripa morţii* şi, la Iaşi, în volum comedia *Cine era?*. La Bucureşti, la Universitate ţine un curs despre *Romantism*, suplinindu-l pe Pompiliu Eliade.

1914 Publică în „Flacăra" articolul *Zece ani de critică*. Călătoreşte în Franţa.

1915 Începe în „Flacăra" seria „revizuirilor literare", iar în „Rampa nouă şi ilustrată" publică critică dramatică. Apare *Critice*, III. La 8 noiembrie se căsătoreşte cu Ecaterina (Titi) Bălăcioiu (1888-1960), profesoară de limba franceză.

1916 Apar *Critice*, IV şi traducerea în două volume a *Analelor* lui Tacit. Începe traducerea *Odiseiei*.

1917 În primăvară, deschide la Fălticeni un liceu particular pentru elevii refugiaţi, iar în toamnă se refugiază cu familia la Odesa, unde tatăl său, senator, era acolo cu parlamentul român.

1918 Scoate la Bucureşti magazinul literar ilustrat „Lectura pentru toţi" şi volumul *Pagini de război*. Începe să ţină un curs la Universitatea din Bucureşti despre *Influenţa literaturii franceze asupra literaturii române*, suplinindu-l pe Charles Drouhet.

1919 La 19 aprilie apare, sub conducerea lui E. Lovinescu, „Sburătorul" şi au loc primele şedinţe ale cenaclului. Apar volumele *În cumpăna vremii*, *Comedia dragostei* şi *Epiloguri literare*. Între 7 ianuarie – 8 mai, ţine, tot la Universitatea din Bucureşti, o serie de zece prelegeri despre *Influenţa literaturii franceze asupra literaturii române*.

1920 Apar *Critice*, I-IV (ediţia a II-a), romanul *Lulu* şi ultimul număr al „Lecturii pentru toţi".

1921 La 7 mai încetează prima serie a „Sburătorului", dar la 17 septembrie apare a doua serie sub numele „Sburătorul literar". Apar *Critice* V şi VI, monografia *Gheorghe Asachi, viaţa şi opera lui* şi *Antologie critică*.

1922 La 22 decembrie „Sburătorul literar" îşi încetează apariţia. Apar *Critice*, VII şi ediţia a doua din *Analele* lui Tacit, I-II.

1923 Tipăreşte *Ode şi epode* şi *Satire şi scrisori* de Horaţiu. Colaborează la „Adevărul literar şi artistic". Apar *Critice*, VIII şi IX. Din acest an şi continuând cu cei următori, mai ales la Editura „Casa Şcoalelor", Lovinescu tipăreşte o serie de texte latine, cu caracter didactic, aparţinând scriitorilor: Tacit, Horaţiu, Cezar, Cicero, Ovidiu, Virgiliu, Titus Livius. Acestora li se adaugă câteva *cărţi* şi *caiete* de limba latină, pentru diverse clase, şi altele de limba franceză şi română.

1924 Tipăreşte ediţia a II-a din *Costache Negruzzi* şi volumul I, *Forţele revoluţionare*, din *Istoria civilizaţiei române moderne*. Colaborează la „Mişcarea

literară", „Cuvântul liber" şi „Săptămâna muncii intelectuale şi artistice".

1925 Apar *Critice*, I, ediţia a III-a (ediţie definitivă), volumele II (*Forţele reacţionare)* şi III (*Legile formaţiei civilizaţiei române moderne*) din *Istoria civilizaţiei române moderne* şi ediţia a III-a din *Analele* lui Tacit (două volume).

1926 La 6 martie apare primul număr din noua ediţie a „Sburătorului". Apar volumele: *Figuri ardelene*, *Critice*, II, ediţia a III-a (ediţie definitivă) şi *Istoria literaturii române contemporane* I (*Evoluţia ideologiei literare)* şi II (*Evoluţia criticei literare)*. La 15 octombrie este numit membru al Comisiei literare a Casei Şcoalelor.

1927 În aprilie apare ultimul număr al „Sburătorului". Apar *Gheorghe Asachi* (ediţia a II-a) şi *Istoria literaturii române contemporane*, III (*Evoluţia poeziei lirice*). D. Caracostea publică pamfletul *Un mare critic român modernist: Eugeniu Lovinescu*. Tipăreşte versiunea nouă a romanului *Viaţa dublă (Comedia dragostei* şi *Lulu)*.

1928 Apar *Istoria literaturii române contemporane*, IV (*Evoluţia „Prozei literare")*, *Critice*, III-VI (ediţie definitivă), *Grigore Alexandrescu* (ediţia a III-a), ediţia a II-a a celor două traduceri din Horaţiu şi prima ediţie din „Biblioteca clasicilor români" (C. Negruzzi). De la 1 octombrie este profesor de limba latină la Liceul „Mihail Viteazul" până la pensionare (1937). Începând cu acest an şi continuând până la sfârşitul lui 1929, la Editura „Ancora", în colecţia „Biblioteca clasicilor români", publică ediţii care cuprind scrieri de: C. Negruzzi, Ion Creangă, Vasile Alecsandri, Al. Odobescu,

N. Filimon. I. L. Caragiale, P. Ispirescu, Mihai Eminescu şi Th. Şerbănescu.

1929 Apar *Critice*, X şi VII (ediţie definitivă), *Istoria literaturii române contemporane*, VI (*Mutaţia valorilor estetice. Concluzii*). Publică două ediţii Mihai Eminescu: *Povestiri*, Editura „Ancora" şi *Poezii*, Editura „Ancora".

1930 În „Vremea", an III, nr. 148, din 23 noiembrie se tipăreşte un *Omagiu lui E. Lovinescu* cu ocazia împlinirii a 50 de ani de viaţa şi a 30 de ani de activitate literară. Semnează: T. Arghezi, Ticu Archip, Victor Eftimiu, Camil Baltazar, Pompiliu Constantinescu, I. Peltz, Vladimir Streinu, Camil Petrescu, L. Rebreanu. Apar *Memorii*, I.

1932 Tot revista „Vremea", an. V, nr. 232, din 3 aprilie dedică un număr „Sburătorului". Sub genericul *„Sburătorul" văzut de ...* apar pagini semnate de: Ion Barbu, L. Rebreanu, Hortensia Papadat-Bengescu, I. Peltz, Sorana Ţopa, Ilarie Voronca, Ticu Archip. Apar *Memorii*, II, *Bizu* şi *Firu-n patru*.

1933 Apare pamfletul lui Camil Petrescu, *Eugen Lovinescu subt zodia seninătăţii imperturbabile*, în *Caietele Cetăţii literare* 1933 (mai întâi în „România literară", începând cu nr. 9, 16 aprilie 1932). Tipăreşte traducerea în proză a *Eneidei* lui Virgiliu. Mite Kremnitz publică *Amintiri fugare despre Eminescu (Încredinţate fiului meu adoptiv)*, scrise iniţial în limba germană, la Bucureşti, în 1893, şi apărute în „Convorbiri literare", an. 66, ianuarie, p. 7-15, şi februarie, p. 97-107, în traducerea lui Paul Zarifopol; vezi şi I. E. Torouţiu, *Studii şi documente literare*, IV, Bucureşti, 1933, p. 1-19, originalul, *Flüchtige Erinnerungen an M. Eminescu*

(Meinem Adoptivsohne anvertraut), p. 23-39, traducerea textului german, precedată de o notă, p. 20-22, semnată de Al. Tzigara-Samurcaş, *Mite Kremnitz şi Mihai Eminescu*. Textul stă la baza romanului *Mite*.

1934 Apare romanul *Mite* (*idem*, ediţia a II-a; *idem*, ediţia a III-a). Începând cu acest an şi continuând sporadic cu următorii apar nenumărate prezentări şi recenzii ale romanului în diferite publicaţii, cum ar fi: „Adevărul", „Adevărul literar şi artistic", „Revista Fundaţiilor Regale", „Universul", „Vremea", „Azi", „Pagini literare", „Familia", „Rânduiala", „Revista scriitoarelor şi scriitorilor români", „Mişcarea", „Rampa", „Mihai Eminescu", „România literară", „Viaţa literară", „Convorbiri literare", „Luceafărul", „Credinţa", „Facla", „Flamuri", „Ţara noastră", „Cuvântul liber", „13", „Naţionalul nou", „Gazeta", „Şcoala noastră", „Gândirea" etc. Printre semnatari, întâlnim câteva nume reprezentative, pe care le citām: Bogdan Amaru, G. Călinescu, Şerban Cioculescu, Pompiliu Constantinescu, Romulus Demetrescu, Agatha Grigorescu-Bacovia, Al. Dima, Lecca Morariu, Mihail Sebastian, Ieronim Şerbu, Octav Şuluţiu, Al. Tzigara-Samurcaş, Vlaicu Bârna, C. Săteanu, N. Crevedia, Petru Manoliu, M. D. Ioanid, Eugen Jebeleanu, Ioan Massoff, I. Peltz, Al. Philippide, Vladimir Streinu, Al. Negură, M. G. Constantinescu, Vasile Damaschin, Virgil Gheorghiu ş.a. În „Rampa" apare articolul *Psihologia erotică a lui Eminescu* (an. 17, nr. 5088, 25 decembrie, p. 1, 3. Se desparte de soţia sa.

1935 Publică traducerea în proză a *Odiseiei*. Apare romanul *Bălăuca* (*idem*, ediţia a II-a). La scurt timp

după apariţia romanului, dar şi mai târziu, apar numeroase recenzii în diverse reviste şi ziare, dintre care citām: „Vremea", „Rampa", „Însemnări ieşene", „Revista Fundaţiilor Regale", „Adevărul", „Viaţa literară", „Convorbiri literare", „Pagini basarabene", „Societatea de mâine", „Cuget clar" (Noul Sămănător), „Facla", „Credinţa", „Observatorul", „Revista scriitoarelor şi scriitorilor români", „Viaţa Basarabiei", „Naţionalul nou", „Gazeta", „Familia", „Lupta", „Gândirea", „Licăriri" etc. Dintre autori amintim pe cei mai cunoscuţi: Pompiliu Constantinescu, Mihail Sadoveanu, Mihail Sebastian, Vladimir Streinu, Mihai Şerban, Ieronim Şerbu, Felix Aderca, C. Săteanu, N. Crevedia, Romulus Demetrescu, Petru Manoliu, Marg. Miller Verghi, Virgiliu Monda, Paul I. Papadopol, Octav Şuluţiu, V. Cristian ş.a. În „Rampa" publică două articole legate de „Ciclul lui Eminescu": *D. E. Lovinescu despre „Mite", despre critică şi despre altele* (an. 18, nr. 5 103, 16 ianuarie, p. 1, 3) şi *De la „Mite" la „Bălăuca"* (an. 18, nr. 5 302, 16 septembrie, p. 1). De asemenea, în „Adevărul" apar: *„Mite"... Pasă Mite... D. E. Lovinescu răspunde d-lui Al. Tzigara-Samurcaş* (an. 49, nr. 15 651, 20 ianuarie, p. 1-2; vezi şi *Memorii*, III, 1937, p. 215-221, cu titlul *Un beneficiar al Junimii: Al. Tzigara-Samurcaş;* este un răspuns la articolul lui Al. Tzigara-Samurcaş, *Eminescul d-lui Lovinescu* din „Convorbiri literare", an. LXVII, nr. 11-12, noiembrie-decembrie, 1934, p. 956-960) şi *Alt Eminescu... D. E. Lovinescu răspunde d-lui G. Călinescu* (an. 49, nr. 15 676, 20 februarie, p. 1-2; vezi şi *Memorii*, III,

1937, p. 228-235, cu titlul *Oiştea în gard a abilităţii critice*; este un răspuns la recenzia lui G. Călinescu despre *Mite*, din „Adevărul literar şi artistic“, XIV, seria a II-a, nr. 740, 10 februarie 1935, p. 7).

1936 Publică *Mili, Diana* şi *Viaţa dublă*, în „Biblioteca pentru toţi“, nr. 1 415-1 416, Editura „Alcalay“. Este propus membru al Academiei Române, dar e respins.

1937 Apar *Istoria literaturii române contemporane. 1900-1937*, *Memorii*, III şi *Odiseia* (ediţia a II-a). La 1 aprilie semnează în „Dimineaţa“, alături de M. Ralea, Victor Eftimiu, Andrei Oţetea, G. Călinescu, P. Groza ş.a. *Protestul intelectualilor* faţă de atitudinea cercurilor fasciste la adresa operei lui Mihail Sadoveanu.

1938 Este pensionat din postul de profesor de latină şi greacă de la Liceul „Mihai Viteazul“ din Bucureşti. În „Revista Fundaţiilor Regale“ începe să publice *Acord final* (nr. 12).

1939 Continuă publicarea în „Revista Fundaţiilor Regale“ a romanului *Acord final* (nr. 1-4, 6).

1940 Apar cele două volume din *T. Maiorescu* (respinse un an mai târziu de la premiul Academiei) şi ediţia a treia din monografia *Costache Negruzzi*.

1941 Apare *Aqua forte* (volumul IV din *Memorii*) şi publică în „Vremea“ fragmente din *Mălurenii*.

1942 Apare *P. P. Carp, critic literar şi literat*. În Editura „Vremea“ apare volumul omagial *E. Lovinescu*, semnat de Anonymus Notarius, Şerban Cioculescu, Pompiliu Constantinescu, Perpessicius, Vladimir Streinu şi Tudor Vianu. Aici publică E. Lovinescu o *Schiţă bio-bibliografică*, semnată Anonymus Notarius.

1943 Apar *Antologia scriitorilor ocazionali, Antologia ideologiei junimiste, T. Maiorescu şi posteritatea lui critică, T. Maiorescu şi contemporanii lui*, I. În „Curentul“ (25 aprilie) publică un fragment din *Mălurenii*. Apare manifestul *Cercului literar de la Sibiu, O scrisoare către d. E. Lovinescu a Cercului literar din Sibiu*, în „Viaţa“, an. III, nr. 743, 13 mai, semnată de: Victor Iancu, E. Todoran, Corneliu Regman, Damian Silvestru (I. Negoiţescu), Ovidiu Drimba, Ion Oană, Radu Stanca, Romeo Dăscălescu, Ştefan Aug. Doinaş etc. În numărul 757, din 27 mai apare *Răspunsul d-lui E. Lovinescu la scrisoarea „Cercului literar din Sibiu“*. În „Informaţia zilei“, an. III, nr. 501, din 29 mai, Tudor Arghezi publică o scrisoare către E. Lovinescu (*Domnule Lovinescu*), iar în nr. 503, din 31 mai apare răspunsul criticului (*Iubite domnule Arghezi*). În „Timpul“, an. VII, nr. 2 177, din 3 iunie, Eugen Jebeleanu trimite o *Scrisoare deschisă d-lui Lovinescu*. La 16 iulie, ora 9,30, E. Lovinescu moare. Este incinerat la 18 iulie, la Crematoriul „Cenuşa“ din Bucureşti, în acordurile *Eroicii* lui Beethoven, după cum dorise.

1944 Apare postum, îngrijit de Pompiliu Constantinescu, volumul al II-lea din *T. Maiorescu şi contemporanii lui*.

1945 În „Revista cercului literar“ de la Sibiu, în februarie, apare un fragment din romanul *Mălurenii*.

1946 La 24 februarie ia fiinţă Asociaţia Prietenii lui E. Lovinescu. La 27 octombrie se dezveleşte o placă comemorativă pe ultima locuinţă a criticului.

1955 La Editura Tineretului, se reeditează *Odiseia*, de Homer, traducere în proză.

1959 La Editura pentru Literatură şi Artă, N. Tertulian publică studiul *Eugen Lovinescu sau contradicţiile estetismului.*

1964 Se reeditează *Eneida.*

1965 Apare volumul *E. Lovinescu – critic literar* de Ileana Vrancea.

1968 La Editura Tineretului apare volumul E. Lovinescu, *Texte critice*, ediţie îngrijită, studiu introductiv şi tabel cronologic de I. Negoiţescu.

1969 Apar *E. Lovinescu, artistul* de Ileana Vrancea, *Esteticieni români* de Ion Pascadi şi, la Editura pentru Literatură, primul volum de *Scrieri (Critice)*, ediţie şi prefaţă de Eugen Simion.

1970 Apar *Scrieri*, 2 (*Memorii*) şi 3 (*Aqua forte*) şi monografia lui I. Negoiţescu, *E. Lovinescu*, la Editura „Albatros".

1971 La Editura „Eminescu" apar romanele *Mite. Bălăuca*, iar la „Cartea Românească" *E. Lovinescu. Scepticul mântuit* de Eugen Simion.

1972 La Editura „Minerva" Florin Mihăilescu publică volumul *E. Lovinescu şi antinomiile criticii.* Tot aici apare *Titu Maiorescu* (ediţie de Maria Simionescu, cuvânt înainte de Alexandru George) şi *Istoria civilizaţiei române moderne*, ediţie, studiu introductiv şi note de Z. Ornea. Flora Şuteu şi Octavian Şchiau publică *Manuscrisele eminesciene din colecţia Mitei Kremnitz* (în *Studii de limbă literară şi filologie*, II, Bucureşti, p. 409-435), unde discută despre acel *Caiet* (roşu) dăruit de Eminescu doamnei Mite Kremnitz cu ocazia zilei sale de naştere şi se stabileşte pentru prima dată conţinutul real al acestuia. Caietul cuprinde patru copii caligrafice complete, scrise de mâna lui Eminescu, ale poeziilor *Cu mâne zilele-ţi adaogi*, *Despărţire*, *Foaie veştedă*, şi *Rugăciunea unui dac*, ultimele patru strofe din *Atât de fragedă*, iar în final patru copii caligrafice complete scrise de Mite Kremnitz: *Ce te legeni, codrule, La mijloc de codru, O, mamă* şi *Mai am un singur dor* (variantă). Sunt reproduse şi 19 facsimile, întreg cuprinsul caietului.

1973 Apar *Scrieri* 4 şi 5 (*Istoria literaturii române contemporane*), *E. Lovinescu interpretat de ...*, studiu, antologie şi ediţie de Florin Mihăilescu şi, la editura „Minerva", *Istoria literaturii române contemporane*, în două volume (text reprodus după *Scrieri*, 4, 5, ediţia Eugen Simion).

1974 La Editura „Minerva" apare *T. Maiorescu şi contemporanii lui*, ediţie îngrijită de Z. Ornea şi Maria Simionescu, prefaţa de Z. Ornea, iar la Editura „Dacia", romanele *Acord final* (ediţie şi prefaţă de Aurel Sasu) şi *Bizu* (ediţie îngrijită, prefaţă şi note de Marian Papahagi).

1975 Apar *Scrieri*, 6 (*Istoria literaturii române contemporane. 1900-1937*), *Confruntări în critica deceniilor IV-VII* de Ileana Vrancea şi *În jurul lui E. Lovinescu* de Alexandru George.

1976 La Editura „Minerva", în seria „Arcade", apare un volum selectiv din *Memorii*, texte alese şi postfaţă de Nicolae Balotă. La aceeaşi editură se publică monografia *Sburătorul, revista şi cenaclul* de G. Gheorghiţă. La Editura „Scrisul românesc" din Craiova se editează volumul *E. Lovinescu. Corespondenţă cu Mihail Dragomirescu şi Elena Farago*, ediţie îngrijită, studiu introductiv şi note de C. D.

Papastate. În Biblioteca „Manuscriptum" a Muzeului Literaturii Române, apare, la Bucureşti, volumul *13 rotonde*, unde se publică, la p. 83-112, *Eugen Lovinescu evocat* de Camil Baltazar, Mihail Celarianu, Şerban Cioculescu, Virgiliu Monda, Ioana Postelnicu, Cella Serghi, Radu Tudoran (vezi şi „Manuscriptum", an. V, I/1974, p. 70-92).

1978 „Cartea românească" tipăreşte volumul Ilenei Vrancea, *Între Aristarc şi bietul Ioanide.*

1979 Apar *Scrieri*, 7 (*T. Maiorescu*; pe foaia de titlu este trecut anul 1978, dar la *bun de tipar* figurează anul 1979) şi, în „Biblioteca pentru toţi" a Editurii „Minerva", două volume de *Critice*, ediţie îngrijită şi prefaţă de Eugen Simion, tabel cronologic de G. Gheorghiţă. Horst Fassel publică articolul *Eminescu şi Mite Kremnitz: dintr-o corespondenţă inedită*, în „Convorbiri literare", 1(109), p. 1 (sunt comentate 37 de scrisori, din perioada 1880-1883, aflate la Biblioteca universitară din Giessen, dintre Mite Kremnitz şi Lorenz Diefenbach, etnograf, lingvist şi scriitor, în care se întâlnesc numeroase date referitoare la legăturile lui Eminescu cu Mite Kremnitz; vezi, de exemplu, scrisoarea din 12 mai).

1980 Apar *Scrieri*, 8 (*T. Maiorescu şi posteritatea lui critică*) şi, la Editura „Junimea" din Iaşi, în colecţia „Eminesciana", romanele *Mite. Bălăuca*, ediţie critică, prefaţă, note, variante, glosar şi bibliografie de Ion Nuţă. Aici sunt reproduse *Amintiri fugare despre M. Eminescu*, de Mite Kremnitz, şi *Bălăuca*, un fragment din volumul *Câte ceva*, Bucureşti, 1909, de Cornelia Emilian. La p. 419-427 se găseşte o *bibliografie* vastă în legătură cu cele două romane.

1981 La Editura „Junimea" din Iaşi apare volumul *Amintiri şi evocări despre E. Lovinescu*, ediţie îngrijită, prefaţă, tabel cronologic, indice şi bibliografie de Ion Nuţă. La Editura „Minerva" apar volumele E. Lovinescu, *Scrisori şi documente*, ediţie îngrijită, note şi indice de Nicolae Scurtu, şi *Istoria literaturii române contemporane*, vol. I-III, text reprodus după *Scrieri*, 4, 5, ediţie îngrijită de Eugen Simion, „Minerva", 1973. Cu ocazia centenarului naşterii lui E. Lovinescu, în majoritatea publicaţiilor din ţară, mai ales în numerele din octombrie, dar şi din lunile următoare, întâlnim numeroase studii, articole, amintiri, note şi comentarii, cele mai multe semnate de istorici şi critici literari cunoscuţi. Amintim aici doar câteva reviste mai cunoscute: „Manuscriptum", „România literară", „Luceafărul", „Tribuna", „Contemporanul", „Steaua", „Transilvania", „Convorbiri literare", „Cronica", „Ateneu", „Flacăra", „Săptămâna", „Orizont", „Ramuri" ş. a.

1982 Apar *Scrieri*, 9 (*T. Maiorescu şi contemporanii lui*) şi trei volume de *Critice*, Editura „Minerva", ediţie de Eugen Simion. La Editura „Minerva" apare volumul *Opere*, I, ediţie îngrijită de Maria Simionescu şi Alexandru George, studiu introductiv şi note de Alexandru George. Este publicată lucrarea *Paşi pe nisip*, I, II (1906) şi unele *Pagini diverse de critică şi polemică*, din perioada 1904-1907.

1983 Apare *Opere*, II. Sunt publicate cele două lucrări apărute în Franţa în anul 1909: *Jean-Jacques Weiss et son oeuvre littéraire* şi *Les voyageurs français en Grèce au XIX*ème *siècle (1800-1900).* Ioan

Holban publică volumul *Proza criticilor*, la Editura Minerva, p. 9-175 fiind consacrate lui E. Lovinescu.

1984 Editura „Junimea" din Iaşi tipăreşte, în colecţia „Eminesciana", volumul E. Lovinescu, *Mihai Eminescu*, ediţie critică, prefaţă, note, variante, bibliografie şi indice de Ion Nuţă. La p. 349-372, o *bibliografie* amplă despre preocupările eminescologice ale lui Lovinescu şi aprecieri critice asupra acestor preocupări. Apare volumul *Opere*, III, care reproduce monografiile *Grigore Alexandrescu, viaţa şi opera lui, Costache Negruzzi, viaţa şi opera lui* şi *Gheorghe Asachi, viaţa şi opera lui*.

1986 Apare volumul *Opere*, IV, cu secţiunile: *Note de călătorie, În jurul clasicismului* şi *Pagini de critică şi de doctrină*.

1987 Apare volumul *Opere*, V, care cuprinde articole, cronici, polemici şi studii scrise începând cu anul 1911, grupate sub titlul *Pagini de critică. Studii şi cronici*.

1988 Apare *Opere*, VI, care adună articole din perioada 1915-1916, sub acelaşi titlu ca în volumul precedent: *Pagini de critică. Studii şi critici*. Tot acum se publică şi volumul al VII-lea, care reproduce articole din *Pagini de război* şi *În cumpăna vremii*, dar şi articole publicate de Lovinescu începând cu anul 1915. Toate sunt adunate sub titlul *Pagini de război*.

1989 Editura „Eminescu" publică, în colecţia „Romanul de dragoste", romanele *Mite. Bălăuca*, reproducând textul ediţiei din 1971. Apare volumul *Opere*, VIII, care cuprinde articole scrise începând cu toamna anului 1918. Prima secţiune, *Pagini de război. „În cumpăna vremii"*, adună articole legate de război, publicate de Lovinescu anterior, mai ales în revistele „Lectura pentru toţi" şi „Rampa". Secţiunea a II-a, *Pagini de critică. Studii şi cronici*, continuă volumul precedent.

1991 La 10 septembrie E. Lovinescu este declarat membru post-mortem al Academiei Române.
La Editura „Omnia" din Iaşi apare romanul *Viaţa dublă*, ediţie îngrijită de Ion Nuţă.

1992 Apare *Opere*, IX, o continuare a volumului precedent. Prima parte, care poartă acelaşi titlu, *Pagini de critică. Studii şi cronici*, cuprinde materiale publicate în „Sburătorul literar", începând cu septembrie 1921. Cea de a doua adună materialele din *Critice, IX. Poezia nouă*.

1993 Începe să apară, la Editura Minerva, E. Lovinescu, *„Sburătorul". Agende literare*. Ediţie de Monica Lovinescu şi Gabriela Omăt. Note de Alexandru George, Margareta Feraru şi Gabriela Omăt; este prima editare a jurnalului lui E. Lovinescu dintre 1923-1943; au apărut trei volume: I, 1923-1926; II, 1926-1929; III, 1930-1932.

1998 Apare, la Editura Minerva, prima ediţie integrală, de la ediţia princeps, din memorialistica lovinesciană: E. Lovinescu, *Memorii, Aqua forte*, ediţie îngrijită de Gabriela Omăt.

ION NUŢĂ

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Ediția de față reproduce întocmai textul romanului *Mite* apărut în volumul E. Lovinescu, *Mite Bălăuca*, ediție critică, prefață, note, variante, glosar și bibliografie de Ion Nuță, Iași, Editura „Junimea", colecția „Eminesciana", 1980, p. 3-186.

Acesta, la rândul său, folosise, ca bază de plecare, ediția a III-a a romanului cu același titlu, apărut la București, Editura „Ancora", 1934, comparată cu celelalte două, publicate în același an, selectându-se forma cea mai corectă.

În stabilirea textului s-au păstrat formele specifice scrisului lui E. Lovinescu, particularități fonetice, morfologice și lexicale, majoritatea dintre ele realități lingvistice frecvente în epocă, cum ar fi: *a* păstrat în locul lui *ă* proton (*barbat*, *saltar*) și al diftongului *-ea* (*greșală*, *sară*), *e* pentru *ie* (*fer*), *i* păstrat în unele plurale (*dorinți*) și în prefixul *dis-*, *ie* în *băiet*, genitiv-dativul în *-ei* (*lunei*, *lămpei*), pluralul feminin în *e* (*epoce*, *puștele*), pronumele și adjectivele demonstrative *aista*, *celalt* etc., adjectivul *noui*; variante fonetice și lexicale arhaice, regionale sau populare, formele duble ale unor cuvinte etc. (vezi amănunte în ediția din 1980, p. XVI-XVII). În același timp, au fost respectate și principiile ortografiei actuale în transpunerea unor forme grafice: *e* transcris *ie* la începutul cuvântului sau la început de silabă (*eri*, *boer*), *ia* redat prin *ea* (*ghiață*), *s* intervocalic transcris *z* (*sbici*) etc. (amănunte în ed. cit., p. XVII-XVIII).

În josul unor pagini au fost date sumare *note* (traducerea unor texte străine, date despre unele personalităţi culturale şi publicaţii etc.), renunţându-se la variantele care apar în ediţia de la Editura „Junimea" din Iaşi.

Anexa reproduce, pe baza aceloraşi principii, *Amintiri fugare despre M. Eminescu*, de Mite Kremnitz, după I. E. Torouţiu, *Studii şi documente literare*, IV, 1933, cu note simplificate sau completate.

ION NUŢĂ

MITE

I

De la fereastră, ea privea la frunzele castanilor stropite de promoroaca prafului prematur de pe uliţa vopsită de ripolinul proaspăt al soarelui de mai. Pe maidanul chel din faţă, copiii jucau arşice; aruncau osul în sus şi-l urmăreau apoi încordaţi; când cădea, nu se mai vedea decât douăzeci de spete încovoiate.

– Om bun! strigau unii.

– Om rău! îi înfruntau alţii. Ori:

– Împărat!

– Ba nu, călău!

Se porneau discuţii aprige; se schimbau vorbe grele şi parabola pumnilor descrisă în văzduh s-ar fi prefăcut în încăierare, dacă, de mai departe, de lângă un copac, nu s-ar fi desprins silueta zveltă a unui copil mai mare care păşea hotărât, destins ca un arc, sporovoind grăbit într-o năvală de vorbe ameninţătoare punctate de ghionţi arbitrari. Decreta sentenţios „om bun“ ori „călău“ şi, după câteva clipe, spatele se descovoiau. Resemnaţi, ochii copiilor priveau din nou lacomi spre osul aruncat în aerul limpede. Femeia de la fereastra deschisă nu înţelegea aproape nimic din ce ţipau copiii, dar priveliştea o interesa; în jocul de pe petecul chel al maidanului ripolinat de soare şi prematur prăfuit, ea descifra înseşi datele jocului

vieţii; în copii citea prezenţa tinerilor energii dovedite prin afirmare de sine şi prin ciocniri eliminatorii; pentru dânşii, arşicul căzut reprezinta mărul de aur al destinului, în care se concentrau ca în ghiocul soartei toate valorile omeneşti.

Femeia constata supremaţia necontestată a copilului sprijinit de copac: mai înalt decât ceilalţi, cu părul creţ şi vâlvoi, negru-tuciuriu, cu ochii scânteietori, cu buzele groase, cu nasul turtit, cu gura largă şi botoasă, luminată de fildeşul unor dinţi ascuţiţi, rău îmbrăcat, zdrenţuit aproape, cu pantaloni largi şi mereu ridicaţi printr-o mişcare reflexă, cu fundul peticit, el îi domina pe toţi prin repeziciunea gesturilor, prin glasul răguşit şi categoric şi prin nu ştiu ce flacără a ochilor imperioşi. Stătea, de obicei, în spatele copiilor, proptit de copac, nepăsător ca orice forţă conştientă de puterea sa, cu un alai de vasali mai plăpânzi; când se întâmpla însă ca destinul să nu fie primit cu resemnare ci în contestarea obişnuită tuturor lucrurilor omeneşti, şi cearta se înteţea, apariţia lui era hotărâtoare: cu o palmă dată uşor în dreapta, cu un pumn zvârlit discreţionar în stânga, cu câteva înjurături, dar, mai ales, cu o simplă încruntare metalică a ochilor, liniştea se restabilea; de mai stăruia vreunul în pretenţii, cu o palmă mai grea peste ceafă, urmată de un scâncet de javră lovită, discuţia se curma; palma venea însă rar, căci autoritatea lui era recunoscută. În viermăritul copiilor de toate felurile, de cuconaşi în pantaloni scurţi şi cu gulere brodate, de infanţi spanioli, de haimanale bucureştene, desculţi, negri şi nespălaţi, cu mişcări de pisică aţintită asupra paserii din copac, în această promiscuitate, valorile nu se selecţionau după condiţie socială ori după inteligenţă, ci după criteriul forţei, al iniţiativei, al instinctului de dominaţie recunoscut, indiscutabil, din atâtea elemente. De pe urma lor

copilul cu fundul peticit al pantalonilor păstorea fără rival peste un popor întreg de camarazi, pe care femeia îi urmărea de jumătate de ceas... Crescută la Berlin, adică într-un oraş cu case aliniate, grenadiri pomeranieni încremeniţi la inspecţia generalului, cu străzi atât de lustruite, încât unei catane din Moldova i se păruseră pavate cu oglinzi, şi cu câte o scuipătoare la fiecare colţ, „ca să nu spurce uliţa rumânul prost, că de nemţi, nici vorbă de una ca aiasta“ (aşa-i povestise nu demult impresia despre Berlin, Ilie Colţun de la Costâna, ordonanţa unui colonel în misie în Germania), crescută în ordinea străzii prusace, femeia se adaptase repede priveliştii bucureştene, cu simulacrul de trotuare, cu maidane în faţa palatelor, unde copiii ridicau nori de praf şi spintecau liniştea după-amiezii cu ţipete voioase. Domnul gardist se afla de obicei departe, în popasuri dese pe la cârciuma din colţ, cu un vânător deşirat pe firmă; când se întâmpla să vină, îi privea părinteşte, ca un adevărat tată de şapte copii lăsaţi şi ei acasă, în praful altei uliţe mai dosnice. Era un om scund, rotund, roşcovan şi împăciuitor. Scăpată la un moment dat de sub autoritatea „conducătorului“ plecat pe alt maidan, lupta începuse să se dezlănţuie acum cocoşeşte; cu mâinele pe burtă, gardistul o privea mulţumit, ca de obicei, lăsând să-i cadă blajin din gură:

– Nu te da, măi piciule!

Şi, în adevăr, piciul pe care-l îndemnase izbuti să se smucească din mâna duşmanului; nepărtinitor, domnul Preda îl îndemna acum pe celalt:

– Ia-te după el, mototolule, că-ţi scapă!

Încăierarea se lăţise şi copiii se rostogoleau în praf, reptilă cenuşie cu noduri şi încovăieri de spate, ghem de vipere cu trupuri încolăcite. Ghemul se desfăcu însă brusc; un copil o zbughi schelălăind. Speriaţi de sânge,

ceilalţi se deteră la o parte; fără emoţie, gardistul bătu însă din palme, nemulţumit:

– Ce staräţi, măi dracilor!

Femeia de la fereastră îi auzi cuvintele, dar nu le prinse bine înţelesul; se trase înăuntru spre un colţ al odăiei, unde se afla o măsuţă de lemn de trandafir de culoarea tutunului, cu picioare delicat arcuite ca o coapsă de fată, încrustată cu medalioane de smalţ, cu miniaturi; pe marginea măsuţei şi a picioarelor alerga uşorul tiv al unor frunze de aramă roşcată, încă prea greoi pentru linia zveltă a întregului; mobila venea de la o domniţă bătrână, urmaşă a unei familii domnitoare, şi i-o cumpărase bărbatu-său de ziua ei. Ea basculă puţin oglinda prinsă de tăblia măsuţei prin coloane răsucite şi se privi o clipă într-însa; părul blond, învâlvorat, aruncă paie de aur în tutunul sumbru al lemnului şi al arămei. Ca şi cum s-ar fi surprins într-o atitudine nepotrivită preocupării momentului, ea basculă din nou oglinda veneţiană de-i întoarse apa oblică spre tavan; scoase apoi din sältăraş un carnet cu scoarţe de piele albastră, cu închizătoare de aramă prinsă printr-un creion de sidef; îl deschise pentru a însemna cu atenţie: „ce stărăţi". Se chibzui o clipă: vine, negreşit, îşi zise în gând, de la verbul „a sta". Nu-i putea însă găsi nici timpul, nici modul... Îl va întreba pe dânsul; la gândul acesta, se lumină deodată ca de o nouă bucurie apropiată. Mai avea de altfel să-l întrebe şi alte lucruri notate în carnet... Privi la ceasul de pe masă; cinci; s-ar putea să vină mai devreme; şi alaltăieri sosise la cinci jumătate; e drept că plecase apoi mai curând la redacţie. Ca şi cum şi-ar fi adus aminte de ce-i rămăsese de făcut, liniile feţei ei fine i se concentrară; trase un scaun şi luă de pe măsuţă un număr din „Convorbiri literare"[1]; îl deschise la o pagină însemnată cu un fir gros de mătase, unde reciti titlul *Dănilă Prepeleac*[1], obiectul lecţiei de azi. Deschise din nou carnetul cu scoarţe albastre şi îşi recapitulă, subliniind cu creionul, punctele ce urmau să fie discutate; pe faţa ei de păpuşă i se întipări o atenţie voită. Nu mai era visătoarea de la fereastră, ci o şcolăriţă încordată pe o foaie de hârtie plină de note; era metodică şi prin rasă, fireşte, şi prin mediul universitar berlinez, unde îşi petrecuse copilăria; îşi mai păstra şi acum fişele, pe care tatăl său o deprinsese să-şi facă extrasele din cărţile citite. Le uitase de când se măritase şi venise într-o ţară, unde se vorbeşte mult şi se uită tot atât de repede; renunţase şi la ziarul „evenimentelor" fixate în cadrul material al fiecărei zile: cu ora sculării şi a culcării, cu variaţiile temperaturii şi ale presiunii atmosferice. De curând însă şi-l reluase; în vederea lecţiei, îşi schiţa apoi de mai înainte programul ei; se simţea coprinsă de zelul de a şti tot şi de a-şi mulţumi „profesorul".

Îşi cercetă din nou carnetul: nedumerirea asupra naturii eroului poveştii lui Creangă era notată la locul cuvenit. Dănilă e un nătâng „căruia îi mâncau câinii din traistă". Îşi duce boii de vânzare la târg, dar pe drum îi schimbă pe un car; carul pe o capră; capra pe o gâscă şi gâsca pe o pungă, – totul, rămăşiţă, probabil, a unei vechi povestiri milesiene – dar, deodată, după ce ucide din prostie şi boii lui frate-său, apare alt Dănilă, care, isteţ nevoie mare, răpune pe drac prin deşteptăciunea sa; o fi dracul prost, dar prea e hâtru Dănilă ca să-l admitem. E un punct întu-

[1] „Convorbiri literare" (martie 1867 – august 1944), revistă de cultură apărută la Iaşi, întemeiată de „Junimea", având director pe Iacob Negruzzi (1867-1894), apoi un comitet (1895-1901), pe Ion Bogdan (1902), Simion Mehedinţi (1907), Tzigara-Samurcaş (1924). Din anul 1885 revista apare la Bucureşti. În paginile ei au colaborat cei mai de seamă scriitori români ai vremii.

[1] Ion Creangă, *Dănilă Prepeleac*, în „Convorbiri literare", IX, 12, 1 martie 1876, p. 453-460.

necos şi o soluţie bruscă în concepţia caracterului eroului; chestiunea trebuie lămurită... Revăzu apoi o listă întreagă de cuvinte căutate în dicţionar şi găsite, cu înţelesul trecut alături; o altă listă cuprindea cuvinte, pe care nu le găsise:

costoroabe

drughineaţă

tumurugi

treampa etc.

le numără; erau vreo douăzeci... Totul se afla acum în ordine; cu satisfacţia datoriei împlinite, ea basculă atunci din nou oglinda veneţiană, în a cărei apă strânsă de chenarul de lemn de trandafir cu tiv de aramă roşcată, în locul festoanelor severe ale tavanului, apăru silueta mică a unei copile îmbrăcată într-o rochie simplă de crep albastru şi alb, din al cărei guler şcolăresc de pichet răsări un cap fin cu ochi de cobalt înconjurat de incendiul unui păr auriu. Se regăsi cu mulţumire; privi apoi la ceas: erau tocmai cinci şi jumătate şi se putea să vină. I-ar fi şezut, de bună seamă, mai bine, să răsfoiască revista, dar nu ştiu cum se trezi din nou la fereastră, unde o atrăgea, probabil, priveliştea de afară; era poetă, şi-i plăcea pitorescul oriental al uliţei bucureştene, a „caldarâmului" cu reminiscenţe turceşti. O pereche de câni amoroşi îşi dovedeau tocmai sentimentele pe maidan. Copiii îşi părăsiră discuţiile în jurul destinului şi, sub conducerea aceluiaşi „şef" revenit, luându-se după nuntă cu pietre, dispărură în mahalaua vecină. Uliţa rămăsese goală; cum pe gardist nunta câinilor nu-l interesa, se abătu din nou pe la cârciuma cu vânătorul deşirat. În schimb, de pe Orzari, se desprinse silueta profilată a unui oltean cu cobiliţa în spate, al cărui ţipet strident spărgea aerul primăverii cu pumnale repezi; în coşuri ducea cele dintâi cireşi. Femeia de la fereastră îl urmări ca pe un sol binevenit; deşi crescută în Berlinul ei solemn, îi plăcea pitorescul rural, de cămeşi albe ţărăneşti, în mijlocul capitalei inegale, şi, de când lua lecţii de limba română, urmărea şi mai atent strigătele vânzătorilor de pe uliţe; începuse chiar să le însemne pe carnetul cu scoarţe albastre; cum nu le dase de rost la multe, avea să-l întrebe pe „dânsul". Tot ce auzea, la întâmplare, lucruri fără interes înainte, le înregistra acum automat, spunându-şi mintal: „asta n-o ştiu, am să-l întreb" – cu bucuria nemărturisită de a nu şti pentru a-l putea întreba. Nu cunoştea, de altfel, multe vorbe, de care abia acum îşi da seama, de când i le lămurea el cu nuanţe de înţelesuri. Lua cuvântul ca pe o floare; o desfăcea apoi de toate învelişurile de mătase, pentru a-i arăta geneza; din felul cum umbla cu el, cuvântul începea să împrăştie aroma sunetelor, a veacurilor, căci, pornit dintr-un punct îndepărtat al timpului, minuscul, el spărgea epocele, se încărca de sensuri pentru a se rotunji pe buzele poetului ca un fruct copt şi savuros... Femeia continua să privească spre olteanul ce se depărtă acum voios, când, dinspre maidan, din dosul unui copac, se desprinse silueta firavă a unui tânăr care se furişa tiptil pe lângă un gard, pentru a cădea apoi în salturi de pisică, în spatele olteanului cu o lovitură de ghioagă trasă în cap. Vărsând sânge pe gură şi fără nici un suspin, omul se prăbuşi în primăvara coşurilor lui; tânărul îl scotoci repede în chimir, în sân, pretutindeni, şi o luă apoi la fugă; deşi uliţa era pustie, câţiva din pragul caselor zăriseră scena; unii se luară după dânsul, iar alţii se strânseră în jurul olteanului. Murise? trăia încă? nu se putea şti. Femeia ţipase scurt; scăpase carnetul albastru şi-şi pusese mâna pe inima ce-i zvâcnea. Astfel de întâmplare nu văzuse niciodată la Berlin, pe Kurfürstendam, nici chiar în cartierele îndepărtate ale

Charlotenburgului. Nu-i mai trebuia coloare orientală, nu mai vroia pitoresc.

Ce ţară, se gândea ea, în care se ucid oamenii pe uliţi, ziua! În spaima ei, uitase unde se află, şi începuse să strige desperată de la fereastră: Schutzmann! Unde era poliţia? unde era gardistul? Unde era domnul Preda? – căci îşi adusese deodată aminte că-l cheamă Preda.

Domnul Preda aflase şi el de întâmplare şi, ştergându-se cu dosul palmei pe mustăţile ude încă, îşi zorea pasul de la Vânătorul deşirat. – „Ce s-a întâmplat?" făcu el rostind, cu blândă autoritate. Nimic decât, poate, moarte de om.

Se strânseseră trecătorii în jurul olteanului şi-l priveau fără să pună mâna pe dânsul; nici domnul Preda nu crezu de cuviinţă să se aplece. „Ce pot să-i fac, îşi spuse el, că doar nu mă pricep! Şi apoi omului, cum îi e scris!" Sub cuvântul că vrea să-l vadă mai de aproape, o haimana se aplecă peste oltean, umflă un pumn de cireşe şi, strecurându-le în buzunar, se făcu nevăzut. Ca la un semn, ceilalţi îşi împărţiră între dânşii primăvara din coşuri, fără ca domnul Preda să fi găsit necesar să intervină. „Dacă a murit, nu mai are nevoie de cireşe, se gândea el; iar dacă n-a murit, are să fie bucuros că a scăpat numai cu atât". Doi trecători aduseră, în sfârşit, la faţa locului, strâns în braţele lor vânjoase, pe tânărul cu ghioaga; dar confruntarea nu mai era cu putinţă: olteanul tot nu mişca; abia când trecu din întâmplare pe acolo o trăsură, îi veni în gând domnului Preda să-l urce într-însa ca să-l ducă la spital – de nu l-a dus mai întâi la secţie. Plecă... Mulţimea începu să se împrăştie şi ea. Uliţa rămase din nou pustie. Femeia de la fereastră era încă sub emoţia scenei trăite; uitase de lecţie şi de aşteptare; dar, de cum îşi reveni puţin, îşi zise reflex: „am să i-o spun şi lui". Nu mai era vorba de un cuvânt, de o chestie de limbă sau de literatură, ci numai de o întâmplare în nici o legătură cu „lecţia" – şi totuşi, după spaima firească, întâiul ei gând fusese să i-o povestească şi lui! Nu se putea, fireşte, bucura de o moarte de om – oare murise? nu leşinase numai? cum nu le venise în minte să-l ducă mai repede la spital? – dar, nu ştiu cum, se simţi mai însufleţită; emoţia îi grăbise circulaţia, îi îmbujorase faţa, o învăluise într-o undă caldă şi-i dăduse o febrilitate plăcută. Înaintea ochilor îl văzu intrând şi se văzu şi pe dânsa palpitând, povestindu-i în vorbe întretăiate, gâfâite, cum sub ochii ei un om fusese ucis în plină uliţă; îşi căuta cuvintele, vorbea tare şi-i expunea evenimentul. Se surprinse gesticulând şi se simţi, brusc, ruşinată; nu înţelese sensul adânc al zbuciumului său, dar o apucă remuşcarea că se gândise să prefacă moartea olteanului într-un simplu subiect de conversaţie. Nu se analiza; nu bănuia, fireşte, nimic; i se părea, de altfel normal ca tot ce i se întâmpla peste zi să trezească într-însa dorinţa de a i-o împărtăşi şi lui; pentru a-şi linişti conştiinţa îşi găsise motivarea în nevoia de a găsi subiecte de conversaţie pentru exerciţiul de limbă. Ziarul pornit încă din Germania şi amorţit de mult se însufleţise şi el din nou; într-însul nu se pomenea numai de temperatură şi de presiune atmosferică, ci cuprindea şi o serie de notaţii, de observaţii; micile întâmplări ale zilei se colorau, se personalizau, se dramatizau: după ce le trăise, luau în minte şi apoi pe hârtie o formă dialogată; nu se înşirau în obiectivitatea obişnuită a ziarului, ci se rotunjeau, se literaturizau şi căpătau accentul unei realităţi dinamice; peste scris se apleca un ochi prietenos, atent, aşa că, după ce se formulau, i le împărtăşea şi lui uşor deformate. Era scriitoare şi proceda ca toţi scriitorii; se amesteca fără voie în tot ce vedea şi

auzea: se avânta într-o erupţie verbală determinată de prezenţa unui ascultător închipuit. Se gândea uneori şi la asta, repede, străfulgerat, dar de cele mai multe ori nu-şi dădea seama; trăia în linia apei ce-i lua undiţa; nimic nu i se părea nou, nici chiar faptul că evenimentele zilei nu prindeau interes şi nu se colorau decât prin nevoia de a i le povesti lui; trecerea de la o temperatură la alta se făcuse atât de încet prin creşteri nesimţite în cursul celor şase luni de când lua lecţii de limba română, încât îi dădea impresia că nu se schimbase nimic.

Cum tot mai sta în faţa ferestrei, atinse cu piciorul carnetul găsit pe covor, care-i aminti iarăşi de lecţie. Cătă la ceas: şase trecute... Nu venise încă.

Se enervă. De ce nu sosea? Alaltăieri venise de la cinci jumătate. Nu ţinea seama că fusese numai o întâmplare; i se părea natural ca excepţia să devină regulă. Figura de păpuşă ireală i se strânse puţin de ciudă, iar vinişoarele albăstrii îşi însemnară prezenţa sub pielea diafană... „De ce sunt atât de nerăbdătoare?“ îşi spuse după câteva minute; de multe ori pica pe la şase jumătate sau chiar pe la şapte. Conveni că graba provenea din dorinţa de a-i povesti, sub puterea emoţiei, scena cu olteanul; de aici şi uşoara febră ce-i umflase vinişoarele tâmplelor... Sentimentul de ruşine fu de data aceasta mai puternic ca întâia oară; ajunsese să transforme dramele vieţii în exerciţii de limbă; perspicacitatea ei psihologică nu se adânci mai departe, ci se opri aci, ca asupra unei necuviinţe. Pentru a se pedepsi, se hotărî să nu-i mai povestească întâmplarea, şi numai cu preţul acestei tranzacţii se simţi mai bună sufleteşte, şi se împăcă cu sine. Se convinsese că nu-l mai aştepta cu înfrigurare pentru a-i povesti şi nu mai putea fi deci învinuită de uşurinţă. Îl aştepta totuşi şi, când văzu că e şase şi un sfert, scutură din umeri, ca de frig. – „Ar

putea fi mai exact“, îşi spuse nervos. Nu că era vreo grabă; avea tot timpul până la masă, dar exactitatea i-o trecuse în sânge educaţia germană; chiar când nu e nevoie, fiecare lucru trebuia făcut la ceasul şi la minutul hotărât de mai înainte. Venise în ţara improvizaţiei; totul se poate amâna: „dacă nu e azi, e mâine“; întâlnirile se dau „după-amiază“ – fără indicaţie de ceas sau minut, la voia întâmplării, pe măsura eternităţii, faţă de care micile despărţiri ale timpului sunt de prisos. Nici chiar el n-o înţelegea şi nu-şi putuse stăpâni râsul, când aflase că-şi însemna în ziarul ei ora sculării şi a culcării, temperatura şi presiunea atmosferică; nu pricepea că pentru fixarea fizionomiei zilei e necesară determinarea mai întâi a cadrelor ei; evenimentele sufleteşti ţâşnesc şi se modelează din condiţii materiale... Orient, da, orient; nu era nimic de schimbat într-o ţară unde a amâna un lucru înseamnă a-l rezolva. Consideraţiile asupra locului şi psihologiei lui nu izbutiseră însă să-i alunge enervarea. Se simţi o occidentală, o germană, şi voia să i-o arate; se hotărî să nu-l mai aştepte, ci să plece. Nu avea însă unde; mai bine să cheme pe Kati şi să-i spună că nu mai primeşte pe nimeni, oricine ar fi. Se sculă de pe scaun ca să sune, când, deodată, din dreapta uliţii pustii se ivi o trăsură arhaică; nu putea fi el, căci venea totdeauna pe jos. Trăsura se opri totuşi în dreptul porţii. Inima îi tresări; dacă era el, să-l mai primească oare? Nu era însă; din trăsură se scobori, sprinten, un prieten al casei, un magistrat, domnul N. Mandrea[1], a cărui sosire i se păru brusc un

[1] *Neculai Mandrea* (1842-1910), jurist, fost magistrat, preşedinte al Curţii de casaţie. Membru al „Junimii“ din anul 1864, a colaborat la „Convorbiri literare“ cu lucrări juridice (în special de drept roman). Unul dintre iniţiatorii prelegerilor populare ţinute de junimişti.

dezastru. Adinioară se hotărâse să nu-şi mai facă lecţia – dar fusese oare cu adevărat hotărâtă? Nu căutase mai mult un răgaz pentru a-şi înşela aşteptarea şi potoli nerăbdarea? Nu se gândea precis la asta, dar îşi dădu seama că voia să n-o împiedice nimeni de la lecţie. Sună repede pe Kati de o trimise să-i spună musafirului că doamna nu era acasă, iar domnul doctor se afla la vizite. Se întoarse apoi la postul ei de observaţie, după perdeaua, pe care, fără să vrea, o mişcase brusc cu mâna; aşteptând, vizitatorul se uitase din întâmplare spre fereastră şi o văzuse, probabil, mişcându-se; ei nici nu-i păsă, pentru că în acelaş moment zărise tăind maidanul silueta greoaie a unui om mai mult scund, adus din umeri, de parcă ar fi purtat o povară, cu ochii pe jos, la umbra unei pălării vechi, cu margini mari, obosite. Îl recunoscu şi inima îi zvâcni; cei doi aveau să se întâlnească la portiţă şi Kati nu mai zorea să-i spună musafirului că nu-i acasă, înaintea sosirii celuilalt. Ce era de făcut? Lovi nervos cu tocul pantofului pe floarea covorului, dar lovitura n-o grăbi pe Kati, „Ţară orientală“! îşi zise, dar Kati era germană.

Greoi şi liniar, omul străbătuse acum maidanul, trecuse uliţa şi se apropiase de portiţa casei; se cunoşteau şi, de se vor întâlni, vor sta de vorbă. Se va întâmpla ceea ce nu prevăzuse: Kati le va spune la amândoi că doamna nu e acasă şi ei vor pleca împreună! Nu voia să-şi piardă lecţia; strânse nervos carnetul cu scoarţe albastre; Kati scobori leneş scara, ajunse la portiţă şi îi spuse musafirului că doamna nu era acasă.

Mandrea zâmbi uşor, cătă încă o dată spre fereastră, ca şi cum ar fi voit să o mai privească după perdea, mormăi un „bine“ şi, dând să se întoarcă, se lovi de omul de pe maidan, ajuns şi el la portiţă; se recunoscură, îşi strânseră mâna prieteneşte, se întrebară de sănătate, apoi Mandrea

se urcă în trăsură, în timp ce celalt, deşi auzise şi el că „doamna nu e acasă şi domnul doctor e la vizite“ dădu portiţa la o parte şi urcă apăsat scara casei, ca şi cum n-ar fi auzit nimic... Femeia de la fereastră înăbuşi un scurt ţipet de bucurie; înţelesese, aşadar, că pentru dânsul era acasă şi intrase; nu-şi va pierde lecţia. Dar de lecţie îi era ei! O lumină de fulger îi străbătu brusc conştiinţa şi o invadă orbitor; într-o clipă îşi dădu seama de situaţia ei sufletească... Interesul pasionat ce-l arăta de câtva timp limbii române şi poveştilor lui Creangă, carnetul cu cuvintele scoase, ziarul pe care-l ţinea cu atâta voie bună şi amănunţime, erau oare adevăratul scop al acestor lecţii? În ţipetul de bucurie abia înăbuşit de adinioară înţelese, în sfârşit, că o atrăgea mai mult omul. Cum nu văzuse ea până acum şi se legănase într-o aşa înşelare de sine? Îşi aminti scena cu olteanul şi gândul că i-o va povesti şi lui. Nu pricepuse nici atunci că nu era vorba de un subiect de conversaţie, ci că tot ce i se întâmpla, tot ce vedea şi auzea nu căpătau vreo valoare decât dacă îi erau împărtăşite şi lui.

Cum fusese atât de oarbă să lase lucrurile să meargă până aici şi să nu-şi dea seama? Îi fu ruşine de bucuria ce-o străbătuse în ţipetul involuntar, cu care îi întâmpinase venirea; nici nu se mai gândise la ce putea spune Mandrea; se bucurase fără nici un calcul. Gândul ascuns în ea atâta timp sub formă larvară, îmbrobodit în fel de fel de aparenţe şi pretexte, de interese literare şi pasiuni lexicale, care o umpluse până acum de o senzaţie de beatitudine, de îndată ce se preciză sub aspectul lui adevărat, îi deveni intolerabil. Se minţise fără să ştie şi acum, când înţelesese, îi era ruşine, suferea. Nu mai era însă timpul să ia vreo măsură chiar de azi; se lăsă în fotoliu cu capul între mâni, când auzi de la uşă un glas tărăgănat, dulce şi leneş, moldoveneşte:

– Sărut mâna, doamnă Mite[1], căruia abia-i putu răspunde îngăimat:

– Bună ziua, domnule Eminescu.

II

Momentele de tăcere ce urmară i se părură o veşnicie. Avu totuşi tăria să-i spună:

– Ia loc; aşteaptă să-mi treacă emoţia, căci sunt turburată şi am să-ţi spun de ce.

El îi sărută mâna fără grabă şi fără insistenţă şi se aşeză în fotoliul obişnuit de lângă măsuţa de lemn de trandafir, scoţând din buzunar caietul în care îi corectase compoziţia din urmă, *O excursie în parcul de la Măgurele*, sub formă de scrisoare către o prietenă de la Berlin. Ea îşi frecă uşor tâmplele până ce simţi sângele urcându-i-se din nou în obraz. Se gândi la scena olteanului, pe care se hotărâse să nu i-o povestească, dar nu se mai putea ţine de cuvânt; trebuia să-şi explice emoţia, şi întâmplarea din uliţă cădea foarte bine pentru a da o întorsătură naturală

---

[1] *Mite Kremnitz* (1852-1916), scriitoare germană, fiica chirurgului profesor N. A. Bardeleben, de la Facultatea de medicină din Berlin, soţia doctorului Wilhelm Kremnitz, cumnata lui Titu Maiorescu prin întâia soţie a acestuia, Clara. În 1874 se stabileşte la Bucureşti, publicând nuvele şi romane în limba germană semnate, mai ales, cu pseudonimul George Allan. A tradus din limba română proză (nuvele de I. Slavici, N. Gane, Iacob Negruzzi ş.a.) şi versuri din Eminescu, contribuind astfel la răspândirea scrisului românesc în Germania. (Amănunte despre opera sa vezi în I.E. Torouţiu, *Studii şi documente literare*, I, 40-41.)

unei atitudini de care totuşi el nu părea deloc mirat; liniştea lui o enerva şi mai mult.

– Să vezi, domnule poet, izbuti ea să lege ceva mai târziu, şi nu fără o iritare surdă, câteva minute înainte de venirea dumitale, s-a întâmplat chiar aici în uliţă, nu departe de biserică, o crimă ce m-a zguduit.

Îi povesti scena; dar nu i-o povesti simplu, informativ, ci cu mişcare, cu pasiune şi chiar cu indignare că se pot întâmpla astfel de crime în inima capitalei. Cum începuse a se cunoaşte şi devenise bănuitoare cu sine, îşi dădu repede seama de exageraţia tonului; uitase de oltean, şi patetismul nu-i venea de la lovitura de ghioagă a trecătorului. I se păru totuşi nimerit să exagereze, pentru că numai astfel îşi putea îndreptăţi tulburarea, de care se simţea cuprinsă în faţa constatării neaşteptate. Pe când povestea, îşi ridică ochii spre dânsul şi se întreba mereu ce-şi spunea de faptul că pe dânsul îl primise şi pe Mandrea nu. El părea liniştit, ca şi cum n-ar înţelege nimic din ce se petrece într-însa. Dădu din umeri:

– Ce să-ţi spun, *gnädige Frau*[1], de ticăloşia ce ai văzut-o cu ochii? Ţară-i asta? moravuri sunt astea? Când îl invoc pe Vlad Ţepeş se spune că exagerez.

Îşi dădu apoi seama că-şi înălţase zădarnic tonul şi era gata să izbucnească împotriva vremurilor de azi, ca la ziar, şi o întoarse repede spre glumă:

– Noroc că mi-am scris articolul pe azi; altminteri mai atacam o dată pe *roşii*[*], după datina rumânului de a învinovăţi guvernul, chiar când nu plouă.

Zâmbi satisfăcut, în timp ce ea căută cu înfrigurare să-i citească în zâmbet, în privirea leneşă, acoperită pe jumă-

---

[1] Stimată doamnă (germ.).

[*] Partidul liberal, liberalii.

tate, ca şi cum n-ar voi să vadă o lume ce n-o merita, în glasul lui tărăgănat, dulce baritonat şi învăluitor.

Nu citi însă nimic. „Se preface, îşi zise ea. Nu se poate să nu fi prins situaţia." Omul părea totuşi departe de orice presupunere. Îşi aminti atunci de Mandrea şi nu se îndoia că o văzuse după perdea; când plecase, o mai căutase o dată în ochi şi se uitase şi la Eminescu, care intrase fără să ţină seamă de ce le spusese Kati; ştia, prin urmare, dinainte că pentru dânsul ea e acasă; aveau, de bună seamă, o înţelegere... Cum îşi va explica-o Mandrea? I se păruse chiar că zâmbise ocrotitor; îl vedea povestind la club întâmplarea. „Ce e cu doamna Kremnitz?" Făcându-şi pâlnie din mână, un prieten îi va spune cine ştie ce la ureche şi vor râde amândoi pe înfundate ca de lucruri plăcute când se întâmplă altora. Va deveni subiect de conversaţie: va afla Titu cel dintâi, cum le află toate şi le subliniază apăsat, şi apoi şi doctorul. Iată ce o aştepta! Se uită din nou la omul din faţă, ce părea că nu pricepe nimic; liniştit, el mai revedea o pagină din compoziţia asupra excursiei la Măgurele, făcută, de altfel, cu dânsul şi cu alţi prieteni. O coprinse atunci un sentiment de indignare; pentru ce intrase, când Kati le spusese la amândoi că nu era acasă? de ce-şi luase drepturi, pe care nu le avea şi o expusese astfel comentariilor răutăcioase ale lui Mandrea şi ale altora? Nu-şi mai amintea, fireşte, ţipetul de bucurie cu care îl văzuse deschizând portiţa şi-i făcea acum o vină din ceea ce odinioară îi făcuse un merit; fusese indiscret. Poetul nu părea să-şi dea seama că era punctul de plecare al atâtor dezbateri sufleteşti; închisese caietul, după ce scrisese pe pagina ultimă „*ausgezeichnet*"[1] şi povestea acum potolit cum pe vremea studenţiei la

[1] Excelent (germ.).

Viena, într-o noapte, abia scăpase de laţul unei batiste răsucite în jurul gâtului, în colţul unei uliţe întunecoase de lângă Alsertrasse. „Unde mai pui că era şi pe degeaba; în buzunar n-aveam nici cei câţiva creiţari pentru portar şi de aceea nu mă puteam întoarce acasă. Bietul hoţ se păcălise". Conveni că şi în oraşele mari se pot întâmpla atacuri în stradă – e drept că nu ziua; cu atât ne întrecea Apusul.

Mite îl asculta neatentă; gândul i se concentra tot asupra ei. „La urma urmei, îşi zise într-un târziu, chiar dacă Mandrea a observat totul, nu poate trage vreo concluzie rea; e destul de natural să nu primesc o vizită întâmplătoare, când am ora de lecţie. Prietenii ştiu că Eminescu îmi dă lecţii de limba română; venirea lui are deci cu totul alt caracter".

Reflecţia i se păru logică; nimeni nu avea nimic de zis, cu atât mai puţin Mandrea, un prieten. Atunci de ce se speriase?

I se ridică o piatră de pe inimă; se simţea scăpată; nici Mandrea nu putea spune nimic, nici Eminescu nu putea crede nimic. E drept că descoperirea făcută îi produsese în spirit o confuzie, o revoluţie chiar, despre a căror importanţă nu-şi da încă seama, dar aceasta o privea numai pe ea; era secretul ei şi omul din faţă n-avea cum să-l cunoască. Îl putea deci privi cu seninătate; între dânşii nu se afla nici o complicitate. Pentru a se întări în această convingere simţi nevoia de a-i explica, aşa deodată, fără nici o legătură, pe când el povestea amintiri de la Viena:

– Am spus domnului Mandrea că nu sunt acasă pentru ca să nu ne împiedece lecţia; am să te consult asupra mai multor chestii literare şi cuvinte pe care nu le înţeleg şi nici nu le-am găsit în dicţionar.

– Da? făcu el şters...

Se uită la dânsa; o undă purpurie îi fulgerase pe obraz. Se arătă interesat, ca şi cum ar fi aşteptat cu nerăbdare „chestiile" şi moldovenismele lui Creangă; în fundul privirilor lui se stinse însă lumina ce mocnise sub cenuşa indiferenţei şi se prăbuşise ceva.

Nu răspunse nimic la reflecţia ei, deşi o simţi adânc, în funduri, ca o împunsătură dureroasă; îşi trecu mâna mică şi plină peste frunte şi, cu ochii aproape închişi, în nici o legătură cu momentul, o întrerupse:

– Nu ştiu de ce mă obsedează de dimineaţă un vis; nu pot scăpa de el.

– Ce vis? se grăbi ea să-l întrebe dulce, căci îi citise în ochi melancolia şi îşi dăduse seama de deziluzie; instinctiv, venea cu vata vorbei blânde.

– Nimic deosebit, reluă el, ca şi cum ar fi fost departe, nimic legat; o simplă viziune minoră şi absurdă. M-am visat copil la Ipoteşti, dar un Ipoteşti de vis, numai cu puţine elemente reale. O grădină mare, prăvălită până departe, departe spre un pârău şi un heleşteu în fund; o grădină cu pomi mici, cu sute de pomi, tăiată în lăţimea ei, ca de două brâie, de două terase largi. Cu o droaie de copii din sat, ne suiserăm în pomii aşezaţi pe marginile unei alei; nu ştiu ce căutam acolo; pomii n-aveau nici fructe, nici flori; stăteam şi noi lipiţi ca omizile. Era frumos şi liniştit, când se porni deodată un vânt şi o zvoană prin toată grădina; noi ne lipirăm şi mai mult până ce o pală de furtună se întinse spre noi ca un braţ, smulse din pământ un şir de copăcei şi îi împinse, pe sus, în rând, spre gardul din dreapta grădinii; noi, ceilalţi, din copăceii de pe rândul din faţă al aleei, cu frica în oase, ne strânseserăm şi mai mult. Furtunii nu-i fu milă de noi; celalt braţ al ei ne înşfăcă, ne răsuci într-un unghi drept şi apoi smulgând copăceii din pământ, ne luă pe sus de ne împinse lin spre

fundul depărtat al grădinii, unde ne răzimă de gard, fără să cadă cineva, bineînţeles afară de mine care mă prăvălii, dar nu te speria, nu mi s-a întâmplat nici un rău, decât doar că m-am trezit.

Mite aşteptă continuarea visului; el dădu însă copilăreşte din umeri:

– Atât şi alt nimic. Absurd, nu-i aşa?

Ea zâmbi, fără să se mire; îl cunoştea bine; ştia cât de lesne se lăsa în voia viselor, a amintirilor, a senzaţiilor, în nici o legătură cu momentul, ca un om căzut de aiurea; singur se numea în glumă „omul din lună"; în încăierările cele mai încordate de interese, ca printr-un automatism, îi veneau pe buze reminiscenţe, replici, digresiuni neadaptate cu preocupările prezente; lucra în el o forţă inconştientă, care-l scotea din logica momentului şi-l făcea să se conducă după norme proprii şi imprevizibile. Caragiale pretindea că avea într-însul un deşteptător, pus brusc în mişcare printr-un resort nevăzut; în mijlocul discuţiilor generale se trezea în el deodată un cântec unic. Mite îl cunoştea bine; îl ştia acordat pentru o muzică solitară. Se uită atentă la dânsul şi în tânărul uşor îmbătrânit, uşor îngrăşat şi foarte neîngrijit trupeşte, inegal în atitudini, când absent, sau mai ales absent, dar şi înflăcărat şi pasionat uneori, inactual şi inofensiv, pentru că nu cerea niciodată nimănui, nimic, cu o privire ce plutea peste oameni şi viaţă, ea avea intuiţia prezenţei unei forţe şi supremaţii sufleteşti; o intuiţie numai, intuiţie de femeie şi de poet, pe care o tulbura însă cu bâzâitul lor adesea asaltul micilor realităţi jignitoare pentru simţul ei de convenienţe. Nu înţelesese rostul visului şi nici nu avea ce înţelege, întrucât prin declanşarea unui resort nevăzut, se pusese în mişcare deşteptătorul, care mergea pentru el singur. Nu se mai gândi

deci la sensul lui posibil, ci reveni la firul îngrijorărilor ei de mai înainte.

„Dacă lecția de limba română, își zise ea, îmi poate scuza atitudinea față de Mandrea, atunci lecția trebuie să fie lecție". Voia, cu orice preț, să ridice între dânșii un parapet de preocupări strânse și serioase, voia să-și sporească interesul științific pentru a înlătura orice presupunere. „Să fi bănuit?" își spuse ea mintal. „Cum să bănuiască, dacă nici eu singură n-am știut?" își replică tot ea pentru a se potoli. „Oricum, de azi înainte, va trebui să mă supraveghez; să nu las nimic la întâmplare, pentru ca să nu vadă și alții ce se întâmplă cu mine." Se reculese, deci, înviorată, uită și de scena cu olteanul, și de scena de la poartă, și de ce putea spune Mandrea, și de ce putea crede Eminescu, și nu voi să se mai gândească decât la lecție, la cuvintele scoase din bucata pe care o studiase; ea singură o interesa și nu tânărul îmbătrânit din față, cu fire de păr căzute pe gulerul hainei noi, dar cu o frunte atât de luminoasă și cu niște ochi atât de visători și de contemplativi.

– Să trecem la lecție, domnule poet, spuse ea miruindu-l cu privirea, ca și cum l-ar fi stropit cu un buchet plin de rouă.

– Să trecem, gnädige Frau.

„Domnule poet" și „gnädige Frau" erau expresiile lor ușor glumețe, ușor ceremonioase, care stabileau între dânșii un amestec de protocol și de intimitate în tot timpul lecțiilor. În cuvinte căutate cu îngrijire, cu excluderea prezenței altor preocupări momentane, într-o limbă dibuită și ciocănită, de părea că voiește să încerce valoarea sonoră a fiecărei silabe, ea își lămuri nedumerirea în privința lipsei de unitate a caracterului lui Dănilă Prepeleac...

Bombănitor, cu fățișe intenții cordiale, el izbucni:

– Unitate de caracter? Iată o născocire a domnilor francezi! Auzi dumneata, unitate de caracter! Raționalism, clasicism, „Descartes". Raționalism nu înseamnă însă fatal simplism, adică lumea văzută în unități, în corpuri geometrice, în formule; totul liniar nimic frânt; totul rigid și logic, nimic mobil, neprevăzut, fantezist; gândul scriitorului, concepția lui, nu e numaidecât o zeiță în pavăză ci, uite, și iepurele ce-i scapă din mâni și aleargă amețit printre picioarele oamenilor; să-l prindă domnul cititor, să se ostenească și dumnealui, să colaboreze, nu să le aștepte toate de-a gata. Unitate de caracter, adică să-mi pretinzi ca la ora cinci și un sfert să fiu așa cum am fost la cinci, sub pedeapsa destrămării solidarității psihologice? Nu pot să schimb nimic din fatalitatea mea sufletească – nici măcar din plăcerea contradicției!

Și cum o văzu gata să-l întrerupă:

– Am glumit. Nu e vorba de capriciu, prin urmare nu e vorba de un act voluntar, fără însemnătate, ci de unul spontan, inconștient, – care e totul. Pe fundalul unei unități larg înțeleasă, trebuie să admitem discontinuitatea ca însuși principiul de existență a sufletului omenesc. Pe un fond moral, de pildă, trebuie să admitem posibilitatea unor variații și deficiențe. Ce înseamnă, de altfel, un om moral? Omul care n-a săvârșit nici un act vinovat. Dar de ce nu l-a săvârșit? Se va răspunde: tocmai pentru că e moral. Vor replica totuși; poate și pentru că n-a fost în situația de a-l săvârși. N-a furat, pentru că n-a avut nevoie să fure, ori n-a avut ocazia; să presupunem însă că are o casă de copii muritori de foame și găsește într-un loc dosit o hârtie de o mie, fără să-l vadă cineva, pentru că teama de a fi văzut și, deci, teama de sancțiune e cheia de boltă a moralității. În fiecare din noi sunt posibilități foarte

variate; un om rezistă unei ispite pentru că ispita nu e destul de puternică, sau din nu ştiu ce imponderabil invizibil ochiului din afară; sau poate că nu-i e scris. Căci tot acolo trebuie să revenim; ceasul rău, piaza rea, cum spune poporul, adică imprevizibilul din fiecare din noi, care, dintr-o mână neştiutoare decât de mângâiere, poate face o mână criminală. Domnii scriitori francuzi – dar de ce spun francuzi? căci le fac prea multă cinste sau ocară, că n-au născocit-o ei, ci mai demult, întregul clasicism greco-latin – pornesc de la o concepţie unitară, imutabilă; sufletul e un cristal primar şi ireductibil. Eroii sunt deci sublimi, sceleraţi, avari, făţarnici, hoţi, afemeiaţi, de la început, cu fiecare faţă a vieţii, fără discontinuitate. Un avar nu e avar în toate actele lui; sunt avari ce se lipsesc de hrană sau umblă rupţi, dar cheltuiesc averi pentru vreo manie: colectează, de pildă, tablouri, medalii sau cutii de chibrituri; citesc în ziare chiar acum de moartea unui milionar francez care a dus o viaţă de cerşetor, dar a strâns o colecţie de tablouri, oferite apoi Luvrului. Avariţia lui n-a fost o pasiune unică şi exclusivă, ci s-a întretăiat cu alte pasiuni contradictorii, de o calitate mai bună; caracterul dominant este, prin urmare, o noţiune relativă ce trebuie mânuită cu îndemânare; viaţa e mult mai variată şi mai complexă decât cum o reprezintă clasicismul. Preferinţele mele merg aiurea, spre multilateralitate, spre posibilitatea soluţiei de continuitate în orice moment, care deviază linia dreaptă, o frânge, sparge oglinda sufletului în cioburi greu de reconstituit; o astfel de literatură polivalentă e mai aproape de realitate decât clasicismul uniform, monoton şi egalizator, fie el greco-latin, dar mai ales francez, în care raţionalismul şi spiritul logic merg până la artificiu şi absurd...

Poetul continuă apoi volubil, sărind de la una la alta cu o sprinteneală neobişnuită.

Din fire tăcut, rezervat, ponderat, dar mai mult absent, avea uneori şi ieşiri pasionale, cu atitudini dure, ireductibile, în chestiuni esenţiale, care nu erau însă de ordin literar ca în cazul de faţă... Deformaţiile clasicismului şi ale raţionalismului francez nu-l pasionau; izbucnirea nu-i venea din adâncul convingerii, ci era o simplă dilataţie verbală. Mite îl asculta atentă, bucuroasă că-l vede însufleţit şi expansiv, dar şi puţin îngrijorată asupra motivului acestei exuberanţe rară la dânsul; privirea căuta să-i scruteze jocul sufletesc; de când se descoperise pe sine, începuse să devină bănuitoare şi cu alţii; voia lui bună şi tendinţa spre exageraţie şi glumă nu porneau oare dintr-o euforie sentimentală, din conştiinţa unei biruinţi; nu venea oare din scena de la poartă, când Mandrea se întorsese în trăsură, iar el, sigur de sine, urcase scara casei?

Ea se încruntă puţin la apropierea făcută mintal, dar, pentru a nu se lăsa prinsă în plasa altor gânduri, interveni cu finul simţ al realităţii.

– Ceea ce spui, domnule poet (şi sublinie ca totdeauna cuvintele cu o intonaţie prietenoasă şi glumeaţă, ca o punte de intimitate aruncată între dânşii), e cu putinţă să fie exact, ba chiar cred că e aşa. Admit că un om poate fi moral la ora cinci şi criminal la ora cinci şi un sfert; nu poate fi însă prost dimineaţă „de-i mănâncă din traistă cânii“ şi deodată, după-amiază, deştept nevoie mare, de-l răpune pe Scaraoţchi cu toată drăcimea lui în fel de fel de întreceri isteţe, cum e Dănilă Prepeleac.

El o ascultă cu ochi miraţi şi la urmă aprobativ; volubilitatea lui până acum fusese, în adevăr, de natură verbală; încălecase o idee, dăduse un ocol prin considerații generale şi când se-ntorsese la punctul de unde

plecase, vedea că era neaplicabilă în cazul de față: greșala sta chiar în punctul inițial. Conveni cu aerul mulțumit al omului bucuros de a fi fost prins:

– „Aiasta așa-i de aceea."

Ea îl privi nedumerită de aceste moldovenisme neașteptate.

– Ori m-ai „găbjit" ca pe pupăza din scorbura Humuleștilor... Mă exprim în limba lui Creangă, deși m-a făcut de ocară. De dragul lui am măcelărit și pe franțuzi și clasicismul greco-latin, fără să-l pot scăpa. Ai dreptate, prostul e prost și nu se schimbă niciodată, cum s-ar schimba omul de treabă ori omul ușuratic. A fi prost sau deștept e o stare de fapt neschimbată, e un lucru în sine; pe când a săvârși un furt este o acțiune determinată nu numai de invarianta caracterului ci și de alte variante din afară, de împrejurări... Observația Domniei tale, mi se pare, așadar, îndreptățită. Critica subsistă, orice explicare am căuta să-i dăm; să încerc totuși una, admițând amestecul a două basme; prostul de la început descalică dintr-un basm vechi, grecesc, ori și mai de departe, arian, iar deșteptul de la urmă, dintr-un basm mai recent, în orice caz de proveniență creștină, poate chiar autoctonă. A făcut și Creangă ce au făcut și strămoșii noștri; căci obiceiul de a face vase noi din cioburi vechi există de mult, de la romani, unde se practica pe o scară întinsă, după o formulă simplă a contopirii o două piese grecești într-o singură piesă romană. Localizarea sinceră a la Plaut devine astfel „contaminația" lui Terențiu, care, în lipsa imaginației proprii, ține loc de originalitate și șterge pe cât se poate urma furtului. Creangă a făcut, poate, și el la fel lipind la un loc pe prost și pe deștept, fără să se gândească la perspicacitatea Domniei tale în a distinge lipsa lor de aderență.

– Nu era nici prea greu, mai ales pentru o streină, care, în chip firesc, e mai impresionată de disonanțe.

Trecură apoi la cuvinte. Mite își scoase carnetul cu scoarțe albastre și începu să-l întrebe cu o sârguință școlărcască.

– Ce e *costoroabă*?

– *Costoroabă*? repetă. E o grindă lată, de care se prind căpriorii acoperișului casei.

– Bun, răspunse Mite, însemnându-și înțelesul pe carnetul albastru.

– Dar *drughineață*?

– *Drughineață*? La mine în sat drughineață e o creangă groasă.

Ea însemnă din nou. Punându-și apoi creionul de sidef la gură:

– Nu ți se pare că nu e necesar, ca scriitorul să caute cu lumânarea, în fundul satelor, tot felul de cuvinte necunoscute, de caracter mai mult local, cu care să-și impestrițeze opera, ca să ne dea nouă de lucru?

– Chestia e dacă aceste cuvinte împestrițează ori sunt organice. La Creangă limba e organică și armonică.

– Da? făcu Mite. Spune-mi atunci ce înseamnă *zăgneață*?

– *Zăgneață*? se întrebă el îndoielnic. Se gândi, se suci și conveni:

– Nu știu.

– Apoi dacă nu știi dumneata, cum o să știu eu! replică ea biruitoare.

– Nici nu e nevoie; să-l învățăm amândoi.

– De unde? Pentru că nici dicționarul nu-l cunoaște. Și pe urmă nici nu e frumos.

– Ce înseamnă la Domnia ta frumos?

– Frumosul reclamă o anumită armonie, o anumită dulceață.

– De pildă?

– De pildă! Ştiu eu? Să iau la întâmplare...

Se gândi puţin, dar nu-i veni nimic la îndemână; găsi pe măsuţă un număr mai vechi din „Convorbiri“, pe care-l răsfoi; se opri la *Cezara*[1] şi îi căzură ochii pe aceste rânduri: *„Desmierd un chip de copilă în felul meu, adică umplu un album cu diferite expresii ale unui singur cap“.*

– Mă opresc la întâiul cuvânt.

– Care?

– *Desmierd* are în el o dulceaţă, o legănare, un alint. Simt în el colaboraţia unui popor întreg pentru a îmlădia şi muia sunetele; simt însăşi gingăşia gestului în sonoritatea lui descrescândă.

– Da? rosti el evaziv, dar nu se putu opri pe o formulă de îndoială ceremonioasă, ci izbucni în râs.

Mite îl privi mirată, puţin contrariată.

– De ce râzi?

– Numai atât simţi? reluă el, din nou, cu acelaşi ton glumeţ.

– Ce să mai simt?

– Numai dulceaţa, legănarea, alintul: desmerdare... *des-mer-da-re*?

– Ce alt ceva?

– Atunci nu simţi totul, răspunse el plimbându-şi reflex mâna la nas.

– Nu înţeleg...

– Stimată doamnă, gnädige Frau, nu ştiu cum să vă spun mai dulce, mai legănat, mai alintat ca să vă înduraţi să luaţi povara aceasta de pe umerii smeritului Domniei tale dascăl de limba română.

---

[1] Mihai Eminescu, *Cezara*, în „Curierul de Iaşi“, IX, 6, 11, 13, 15 şi 18 august 1876.

Ea îl privi tot mai mirată.

– E vreun cuvânt de ocară?

– Nu. E un cuvânt de dragoste şi foarte armonios, dar dacă te duci la origina lui, nu mai e dulce – aş putea spune: dimpotrivă.

– De ce?

Se gândi o clipă, căutându-şi cuvintele şi apoi experimental ca pentru o demonstraţie ştiinţifică:

– La rădăcina lui, ca să spunem aşa, e latinescul *merda*, al cărui sens nu mai e nevoie de amintit. A dezmierda vine de la *deexmerdare*, în franţuzeşte *désemerder*.

– A! făcu Mite, ca în faţa unei minuni.

– Şi totuşi, reluă el uşor doctoral, evoluţia semantică a cuvântului e foarte simplă: *Deexmerdare* exprimă gestul mamei; care îşi curăţă copilaşul de murdăria lui; gestul în originea lui e igienic, dar e şi o mângâiere; printr-un proces de spiritualizare evoluţia lui a mers de la igienă la mângâiere; sensul propriu i s-a evaporat, aşa că azi nu înseamnă decât un gest de dragoste – sau, cum spuneai Domnia ta, de legănare, de alintare. Cuvântul e frumos şi sonor, dar originele lui materiale îmi trezesc asociaţii neplăcute. Frumuseţea este o noţiune relativă, determinată adesea şi de motivări individuale.

Mite nu mai stărui; îl privi doar scrutător şi-i observă fluiditatea verbală, melifluă, plăcerea de a vorbi pentru a vorbi, de a o necăji dulce.

– „E allegro“ îşi spuse ea. Îl cunoştea mai mult „andante“ cum obişnuia ea să-l transpună în notaţie muzicală. Azi era „allegro“, voios, nu-şi afla locul, pornit parcă şi spre o uşoară glumă, ce ar fi lunecat bucuros spre „scherzo“. Când recunoscuse contradicţia din caracterul lui Dănilă Prepeleac, adăogase:

– „Aiasta aşa-i de aceea“ cum zice Creangă în limba lui, căci eu aş fi spus altfel în limba, pe care a trebuit să o uit printre măririle între care trăiesc.

– Cum ai fi zis dumneata? făcuse ea.

– Apoi ce să o mai ştii şi Domnia ta, că e vorbă proastă.

– Să fie chiar aşa de proastă?

– Aşa de proastă, nu. Pe vremea mea, când nu mă simţeam încă atât de departe de satul meu, şi nu mă înstreinasem printre boieri, mi-aş fi trântit de pământ căciula de blană de miel şi aş fi strigat: neamul nevoiei![1]

– Cum, cum? ciripise ea.

– Simplu: neamul nevoiei.

– Şi ce înseamnă vorba asta a dumitale, că eu nu-i dau de rost?

– O vorbă pe care am învăţat-o în satul meu, dar care nu e bună de nimic, aici între boieri.

– Are vreun înţeles?

– Nici unul decât pentru mine şi chiar de ar avea, nu trebuie să ştii totul; pentru prestigiul lui mai lasă şi ceva dascălului Domniei tale, încheie el cu un gest de menuet.

Mite nu mai stăruise şi după plecarea lui îşi însemnă totuşi expresia în carnet. Bănuia un sens mai liber şi simţea în această libertate nevoia afirmării intimităţii; nu-i ajungeau înţelesurile, ci căuta şi subînţelesurile. Ca să abată vorba, ea reluă:

– E destul de grea limba română, şi convin să mă lupt cu gramatica lui Manliu[2]; convin să mă lupt cu Creangă,

---

[1] Expresie folosită adesea de Eminescu, mai ales în perioada studiilor de la Viena, datorită lipsurilor materiale (cf. Teodor Ştefanelli, *Amintiri despre Eminescu*, Bucureşti, 1914).

[2] *Ion Manliu* (1841-1917), originar din Transilvania, profesor de istorie şi limba latină (Piteşti şi Giurgiu, 1871), de limba şi

care îşi aduce vatra casei lui din Humuleşti pe Calea Victoriei; dar mai am de luptat şi cu domnul Ghiţă Preda, gardistul din colţ. Adinioară, pe când copiii se băteau pe maidan, privind cu mâna petrecută între burtă şi centiron, la un moment el le-a strigat: – „Ci staräţi măi!“ Am înţeles, negreşit, că le spunea să nu se mai bată, dar nu cunosc forma gramaticală „staräţi“.

– Mă tem, replică poetul cu un ton de falsă ceremonie, că n-ai înţeles nici sensul intervenţiei domnului Preda. Mai întâi, pentru că datoria unui gardist bucureştean, în genere, şi a domnului Ghiţă Preda, produs oborean, în specie, nu e să oprească bătaia, ci să o înteţească; nu-mi închipui, în al doilea rând, că parazitarul *ră* să-şi fi împins necuviinţa până a se cocoţa şi la imperativ – întrucât cunoştinţele mele de argou bucureştean nu i-au înregistrat şi această biruinţă; mai fac apoi toate rezervele asupra conjucţiei adversative *ci*, care în sensul acesta şi la începutul unei propoziţii este, de bună seamă, o invenţie cărturărească luată din cronici şi din cărţi religioase, nescoborâtă încă în mahalaua bucureşteană. Într-un cuvânt, nu cred ca domnul Ghiţă Preda să fi spus *„ci staräţi, măi!“* în sensul de *„opriţi-vă, măi“* ci „ce staräţi, măi?“ în sensul de „de ce v-aţi oprit?“. Iată, stimată doamnă, cum, după simple indicaţiuni psihologice şi filologice, îmi permit să vă rectific urechea şi să interpretez

---

literatura română (Bucureşti, 1875). Desfăşoară o intensă activitate pedagogică ca profesor, revizor şi autor de antologii, crestomaţii şi manuale didactice de gramatică, literatură, stil, compoziţie şi poetică românească. Cărţile sale au fost utilizate, în perioada 1870-1900, de majoritatea şcolilor noastre secundare şi primare (vezi titlurile lucrărilor în I.E. Torouţiu, *Studii şi documente literare*, III, p. 138).

altfel atitudinea domnului Ghiţă Preda faţă de copiii de pe maidan.

Ea conveni.

– Se poate să fie aşa cum spui; nu sunt totuşi lămurită în privinţa formei *starăţi*? În gramatica mea n-o găsesc...

– N-o găseşti pentru că n-a ajuns încă s-o consacre gramatica lui Manliu, dar va veni şi vremea aceea. Căci *starăţi* este, sau mai degrabă cred că trebuie să fie, în loc de staţi crescut cu *ră*.

– De unde s-a introdus acest *ră*?

– *Ră*? stimată doamnă, exclamă el voios, sculându-se demonstrativ în picioare, şi apoi aplecându-se cu o temenea turcească, *ră*? nu cunoaşteţi pe *ră*? Să ne închinăm până la pământ (şi mai făcu o temeneà) în faţa celui mai autentic şi mai veritabil produs al geniului bucureştean, la care au colaborat şi Oborul, şi Tunarii, şi Popa Nan, şi Dealul Spirei, şi Gropile lui Ouatu şi tot ce e nobil şi veritabil autocton din Bucureştiul domnului Ghiţă Preda; nici o invenţie regională nu se poate compara cu această creaţiune locală, care în curând va da un aspect ţigănesc limbii române. Doreşti poate să afli în două cuvinte cariera prodigioasă a lui *ră*?

– Negreşit.

– Bucătarul acesta împărătesc, care a tăiat cu satârul cele şapte capete ale balaurului are, ce-i dreptul, o stare civilă legitimă, adică o origină certă latină; a supt de la lupoaică de vreme ce-şi trage spiţa de la persoana a treia a perfectului; *steterunt* a dat în chip legitim *stătură*. Atât; cum a făcut însă ochi, nu s-a mulţumit să rămână locului, ci s-a uitat în dreapta şi în stânga, strigând: păzea! că vă prăpădesc! şi s-a şi înscăunat fără discuţie şi la persoana întâia şi a doua a pluralului perfectului; am avut, aşadar, *stăturăm, stăturăţi* în loc de *stătum* şi *stătuţi*, azi răposaţi

în bucoavnele bisericeşti, în cronicari şi în unele din poeziile mele. Nu s-a mulţumit însă nici cu atât, ci s-a săltat pe alte câteva perini şi, dintr-o zvârlitură, s-a înscăunat şi la pluralul mai mult ca perfectului; *stătuserăm, stătuserăţi, stătuseră*, în loc de *stătusem*, etc. Domnul Manliu s-a grăbit să-l înregistreze cu obedienţă şi ploconeli în gramatica sa, aşa că noi scriitorii ne luptăm în zadar să păstrăm frumoasele şi legiuitele forme vechi... crescute din laptele lupoaicei. Acum, după cât se pare, geniul oborean, prin gura domnului Ghiţă Preda, a înfipt steagul biruitor al lui *ră* şi la prezentul plural: *starăm, starăţi, stară*, în loc de *stăm*, etc. Urechea mea n-a prins încă forma, dar ea există probabil şi reprezintă o biruinţă strălucită, însă nu atât de strălucită ca cea de la participiu: *statără* în loc de *stat*, prin care răzbeşte, ca un sclav beat tras într-un car de sileni goi, în toate formele compuse ale conjugării româneşti: *am statără, am făcutără* şi aşa mai departe – cu alte cuvinte, triumful pe toată linia a mitocăniei, care şi-a înfipt steagul pe cea mai de seamă redută a limbii române. E drept că domnul Manliu şovăie încă să o înregistreze, dar va veni şi vremea aceea pe care dacă nu o vom apuca noi, va avea fericirea s-o apuce domnul Baby...

El se primbla acum prin odaie şi, deşi tindea spre masivitate, se mişca cu uşurinţă de fulg luat de vânt. Se opri o clipă la fereastră; peste uliţă începuse să se lase estompa unui copil nevăzut; era linişte. Liniştea i se aşeză şi pe trăsăturile feţei însufleţită până acum de o agitaţie interioară inexplicabilă; liniile i se destinseră, îi căzură cu impresia unei scufundări, a unei brusce adânciri în sine, în trecut, în amintire, a unei plutiri verticale spre fundul îndepărtat de suprafaţă, de care nu-l lega prezenţa unui periscop; nimic din ce se petrecea deasupra nu ajungea

acolo. Pierduse noţiunea timpului, a locului, uitase de Creangă, uitase de geniul oborean al domnului Ghiţă Preda şi de gramatica lui Manliu, uitase de obiectul discuţiilor de până acum; nimic nu mai exista pentru dânsul decât aţa flexibilă a gândului, care străbătea adâncimi şi depărtări şi arunca punţi invizibile peste prăpăstii.

Deşi-i cunoştea puterea de subită absenţă spirituală, de refulare, de periegeză pe mări îndepărtate, întipărită pe faţă ca o mască, ea se uită la dânsul îngrijorată; ştia că în acel moment, în mijlocul oricâtor persoane, el nu-şi lăsa pe pământ decât leşul, iar mintea îi colinda pe alte tărâmuri, departe, prin funduri de oceane, după coralii iluzorii; de i-ar fi pus cineva mâna pe umăr s-ar fi scuturat ca dintr-un vis. Văzându-i de data aceasta cum i se desprinde spiritul de materia inertă, nu putea crede că disocierea se făcea fără motive adânci; tulburată de propria-i stare sufletească, ea îi căută cu îngrijorare reflexul pe figura absentă şi visătoare. Era zadarnic să-i spună o vorbă ca să-l readucă la realitate; trebuia să lase ca imersiunea să se facă de la sine. Şi, într-adevăr, el rămase aşa, scufundat, câteva minute lungi, până ce, apoi, ca un scafandru încărcat de preţioasa povară a capturii sale, se întoarse spre dânsa, pentru a-i spune, în nici o legătură vădită cu discuţia de până atunci, ca şi cum ar prelungi prin vorbe un monolog interior.

– Realizarea este, negreşit, un fapt mare şi categoric; în ochii celor mai mulţi e, probabil, singurul care preţuieşte... În ce mă priveşte, o admir şi mă interesează şi devenirea, adică popasurile ei, dar mă mişcă cu mult mai mult momentul unic al începutului, al punctului iniţial de evoluţie şi de metamorfoză. E frumoasă ziua; dintr-însa nu mă emoţionează însă cu adevărat decât cea dintâi rază scăpată deasupra liniei orizontului, solul timid al apoteozelor viitoare, punctul de hotar unic dintre noapte şi zi, adică dintre două stări contradictorii; căci, dacă din primul ceas al dimineţii poţi scoate logic toate fazele zilei, din ultimul ceas al nopţii nu poţi scoate, prin nici o operaţie mintală, cea mai neînsemnată porţiune din noţiunea zilei, după cum din haos nu poţi scoate noţiunea universului, sau din moarte pe cea a vieţii. În domeniul fizic emoţia supremă ar fi emoţia omului de ştiinţă, care ar vedea cu ochii săi trecerea de la anorganic la organic, emoţie pe care n-a avut-o nimeni până acum. Trecerea nu se poate, de altfel, nici concepe cu mintea şi constituie însuşi misterul lumii. În domeniul moral observaţia punctului de tranziţie de la o stare la alta, de la amorf la formă, de la neant la existenţă, e cu putinţă şi formează spectacolul cel mai emoţionant din câte pot fi nu numai pentru cel interesat, dar şi pentru ochiul care observă dezinteresat fenomenul; e emoţia mamei, care surprinde pe buzele copilului primul cuvânt articulat; deşi copilul ar putea deveni apoi un mare orator, în prima lui gângăvire este însă forţa unei elocinţe mai impresionante decât cea din cele mai frumoase discursuri din lume; aceeaşi emoţie, de calitate tot atât de subtilă, o produce senzaţia trezirii unei forţe sufleteşti, a unui sentiment, pe care nimic nu-l prevestea cu o clipă mai înainte, cum nimic nu prevestea ziua înaintea primei raze; iubirea în sine poate fi o raţiune de a trăi, dar nimic nu preţuieşte momentul unic, când, de pe lacul unui chip, simţi că se ridică fluorescenţa comparabilă petelor alburii de pe fotografiile spiritiste, lumina difuză şi impresionantă a unui sentiment...

Se opri cu aceeaşi lipsă de motivare aparentă cu care începuse... De ce rostise toate aceste consideraţii în nici o legătură văzută cu momentul – ca şi visul de la început? Nici el nu-şi dădea seama, după cum se şi vedea din

automatismul întregei sale ființe și din absența spirituală a figurii. Mite îl scrută totuși și presimțea; se scufundă mai afund în fotoliul mare ca într-o uitare; căldura vieții o părăsi; se simți de gheață.

– „M-a înțeles! m-a înțeles! nu mai e nici o îndoială că m-a înțeles" – își zise ea mintal și certitudinea o umplu de o neliniște împotriva căreia voia să lupte cu orice preț. Se sforță să-și câștige prezența de spirit; căută să zâmbească, dar zâmbea mecanic, artificial, fals, ca într-un panoptic; căută o vorbă fie ea și indiferentă, o glumă, dar nu-i venea nimic... nimic. De ce nu-i venea nimic, deși era atât de deprinsă în lume să scape din situațiile cele mai grele cu un cuvânt? Se îneca, simțea că se îneacă; omul din față i se părea că vrea să-i întindă mâna ca s-o ajute, dar ea nu voia. Mai bine să se înece. Își încleștă gura, își mușcă buzele până la sânge pentru că se temea, deodată, să nu-i scape mărturisirea. Mai bine ar fi murit... El se uită poate la dânsa, dar, cu siguranță, n-o vedea; ochii i se răsfrânseră înăuntru ca ochii statuielor antice; părea luminat interior ca un lampadar și scuturat de o beție sufletească, de o euforie, ce nu-și caută vreun reazim în afară, ci se satisfăcea în sine. Mite aștepta mereu neliniștită continuarea monologului lui, în care găsise un tâlc, dar nu veni nimic; poetul se izolase din nou de lume printr-o zonă de foc. Cu același automatism se încheie alene la haină, își trecu, reflex, mâna greblă prin păr și se înclină ceremonios, ca și cum abia atunci ar vedea-o întâia oară:

– Știi care mi-a fost una din cele mai puternice emoții din viață? încheie el.

Ea tăcu; în senzația de înec în care se afla, nu-și putea încă descleșta fălcile.

– Mă uitam odată la o frunză de pe ramura unui copac, dar mă uitam atât de atent, atât de încordat și cu o dorință atât de aprinsă, deși fără scop precis, încât la un moment dat văzui cum frunza zboară și se leagănă prin aer... Nu era o frunză, ci un fluture? Probabil; e sigur chiar; îmi pot face încă iluzia că și dorința mea a ajutat-o să se transforme în fluture... Dumneata ce crezi?

Ea continua să tacă; nu credea nimic; nu înțelegea nimic altceva decât că taina îi fusese descifrată de omul acesta, de altfel, atât de departe, atât de absent.

– A privi, urmă el, o frunză și a o vedea cum se transformă în floare e a privi chipul opac, inexpresiv, mort al unei ființe enigmatice, chip mut, și a vedea cum, deodată, de pe buze se ridică un semn de viață, de simpatie, de iubire poate – sufletul viu și comunicativ, care zboară și aderă... S-a născut el din propriile lui forțe ascunse și misterioase, de care nu ne dăm seamă, ori a fost adus la suprafață numai prin puterea de dorință a poetului, care face să răsară crini printre încheieturile dușumelilor, chestiunea e și discutabilă dar și mai puțin interesantă. Miracolul sta în însuși fenomenul apariției sufletului pe niște buze moarte, după cum stătea în transformarea frunzei în fluture...

Fără să mai aștepte vreun răspuns, ușor și plutitor, ieși din odaie; după câteva minute se auziră glasuri pe scara dinăuntru și pe ușa deschisă brusc intră doctorul Kremnitz[1], mare, voinic, vesel și zgomotos.

---

[1] *Wilhelm Kremnitz* (Berlin, 1846 – Sinaia, 1897), medic de origine germană, cumnatul lui Titu Maiorescu (fratele primei soții) și soțul Mitei Kremnitz. În 1874 se stabilește la București și este medic secundar și apoi, din 1889, medic primar la Spitalul Brâncovenesc.

– Ce înseamnă întunericul ăsta în birou? explodă el ca de obicei.

Mite ţipă speriată.

– Erai aici? De ce nu aprinzi lampa?

Făcu lumină, apoi:

– Dar ce e cu poetul tău? L-am întâlnit pe scară... Mergea iute de parcă-l sufla vântul... nu ştiu dacă era vesel, dar zbura peste oameni, peste lume; m-a mai întrebat, în treacăt, confidenţial, dacă frunzele se pot transforma în fluturi ori dacă am văzut vreodată cum zboară frunza ca un fluture, sau aşa ceva. N-am înţeles bine... Era grăbit. E subiectul nouei lui poezii? Ţi-a citit-o?

– Nu.

– Atunci ce voia cu frunza şi cu fluturele lui?

Ea nu răspunse nimic. Doctorul continuă uşor ironic:

– Mi se pare că avea haine noi...

– N-am băgat de seamă, răspunse ea.

– Da, da; avea haine noi. Să ştii că asta e! Te simţi mai bine în haine noi, eşti altul; confortul fizic se transformă în confort moral; îţi schimbi deodată concepţia vieţii... Poeţii pesimişti ar trebui primeniţi cât mai des cu rufe şi cu haine noi, şi atunci viaţa o să li se pară ceva mai acceptabilă...

Ea dădu din umeri fără să răspundă; pe figura-i obosită se citea şi dispreţ pentru o astfel de interpretare materialistă a sentimentelor; doctorul nu-l citi, dar tăcerea încăpăţânată a femeiei îl îndemnă să nu dea înapoi. Rotund şi masiv, râse voios de propriile lui teorii şi se aruncă şi mai adânc într-însele pentru a-şi înăbuşi senzaţia înfrângerii, căpătată din tăcerea nevestei lui.

– Să nu crezi că tot ce spun e chiar o glumă fără nici un conţinut serios... Nu mai vorbesc că psihologia e pe baze de fiziologie. Lucru prea vechi. Inspiraţia, şi mai ales natura ei, optimism şi pesimism, avânt şi depresiune, energie, astenie, totul vine din funcţionarea organelor, a stomacului, a intestinelor, a aparatului circulator; pesimismul e cel mai adesea dispepsie. Şi apoi glandele interne, cu sucurile lor misterioase! Cine ştie dacă viitorul nu va arăta că toate dispoziţiile noastre stau în secreţiile lor? Nu m-aş mira dacă s-ar descoperi într-o zi că lirismul e secreţia glandei tiroidale sau a capsulei suprarenale. Asta este însă cu totul altceva şi nu teorii medicale am să-ţi fac acum. Hei, domnul poet avea haine noi, adaose el bătând din palme. Foarte frumos, domnul poet începe să se îngrijească; numai pălăria nu şi-a schimbat-o, o să vină şi vremea asta; ori o pălărie veche în formă de frunză de brustur e unul din atributele obligatorii ale poeziei lirice?

Râse din nou zgomotos, dar fără răutate. Mite stărui să tacă. Lui i se păru că trebuie să continuie:

– Glumesc, reluă el pentru a umplea tăcerea odăiei; susţin totuşi că haina nu-l face om numai în ochii altora, cum spune proverbul, ci îl schimbă şi în dispoziţiile lui sufleteşti. Ca să nu par că mă înverşunez împotriva altora, îl las pe poet la o parte şi mă iau de pildă chiar pe mine, om de ştiinţă pozitivă. La consulturi, adică în plin exerciţiu al funcţiei mele cu răspunderi grele, dispoziţiile mi se modelează după amănunte vestimentare; altul mă simt într-o haină nouă, cu o cămaşă proaspăt scrobită şi cu manşete imaculate, şi altul dacă observ că mi-a căzut un nasture de la vestă ori o murdărie de muscă pe plastron; într-un fel sau altul, diagnosticele sufăr o uşoară înclinare, cel puţin egală cu cea a atomilor admisă de Democrit, în explicarea formaţiei materialiste a lumii. Nu numai atât: dacă mă duc la consult în trăsură, sunt înclinat spre optimism, deoarece mă aflu în psihologia specială a

omului din trăsură, pe bază de superioritate, dar şi de indulgenţă faţă de omenirea ce se trudeşte pe jos, prin noroaiele vieţii...

Se opri brusc; vorba îl luase prea departe. Uitase de Mite; se apropie de dânsa, o apucă drăgăstos de bărbie şi o mângâie uşor pe vâlvătaia părului auriu:

– Dar ce-i cu tine, Mitchen? Eu tot vorbesc şi nici nu m-am uitat la tine. Vino puţin la lumină să te văd.

Ea se opuse.

– Nervoasă? mormăi el. Şi palidă!... de ce ţi-s mânele atât de reci?

– Mă doare puţin capul, răspunse ea absentă.

– Da? Şi de ce?

– Ştiu eu de ce? Mă simt obosită...

– Te-a obosit poate lecţia?

– Poate, şopti ea inexpresiv.

Trecând spre sufragerie, doctorul îi aruncă din uşă ca un ecou:

– Poate.

III

Nu putu dormi; scena lecţiei o zguduise, o aruncase într-un conflict de sentimente contradictorii; amănuntele nouei vieţi sufleteşti nu se topeau într-o tonalitate unică. Poziţia ei sentimentală faţă de poet era încă imprecisă; nu ştia ce voia, pentru că nu ştia nici ce simte ori dacă simte cu adevărat ceva pentru un om, a cărui prezenţă reală îi devenise un obicei şi poate chiar o nevoie numai pentru un ceas al zilei, dar a cărui prezenţă spirituală începuse să i se impună în fiece moment, să se încolăcească pe arborele viu al atenţiei, insinuându-i-se în întreaga ei viaţă sufletească. Scena cu Mandrea o luminase asupra situaţiei în care se afla latent de mai de mult. Cum nu băgase de seamă că luneca pe panta ireversibilă a complicaţiilor sentimentale, a confesiunilor inutile ieşite din bucuria de a împărtăşi, de a împărţi cu altul, cu dânsul, tot materialul cotidian de senzaţii, de întâmplări, de lectură? Din vălmăşagul de sentimente contrare care se zbăteau acum în ea, estompate şi nuanţate, nu lipsea, fireşte, nici indignarea împotriva propriei sale slăbiciuni ce o lăsase fără apărare faţă de această înceată capitulare nedorită, cu care era hotărâtă să lupte...

...În insomnia ei îşi recapitulă momentele trecutului lor... De când îl cunoscuse? de când auzise de el? Îi văzuse numele mai întâi în „Convorbiri"; îi citise prima poezie *Mortua est*[1], cu dicţionarul, fireşte, şi o impresionase noutatea accentului, dacă nu şi a limbii; îşi făcuse dintr-o dată o imagine precisă, pe care nimic nu avea să o schimbe apoi: un tânăr palid, nefericit şi sentimental, cu o dragoste curmată de moartea iubitei: de aici, melancolia, desperarea, pesimismul. Cel dintâi îi vorbise de dânsul Maiorescu, ca de un poet cu o fire ciudată, inegală; apoi şi alţii din jur, Negruzzi[2],

---

[1] Mihai Eminescu, *Mortua est!*, în „Convorbiri literare". V, 1, 1 martie 1871, p. 15-16; vezi şi *Opere* (ediţia Perpessicius), 1, p. 37-40, 299-311.

[2] *Iacob Negruzzi* (1842-1932), scriitor, fiul lui Costache Negruzzi, membru fondator al „Junimii" împreună cu Titu Maiorescu, Vasile Pogor, Theodor Rosetti şi P.P. Carp, secretar al ei şi director al revistei „Convorbiri literare" de la 1 martie 1867 până la 1 ianuarie 1895. A publicat poezii, teatru, proză (schiţele *Copii de pe natură* şi romanul *Mihai Vereanu*), traduceri şi volumul memorialistic *Amintiri din „Junimea"*, Bucureşti, 1921.

Teodor Rosetti[1]; Willi[2] îl întâlnise o dată la Agenţia română de la Berlin; din ce auzea şi de felul cum vorbeau toţi de dânsul, imaginea lui se cristalizase sub forma ideală a geniului romantic; un tânăr cu o lectură vastă, universală aproape, dar dezordonată, cu cunoştinţe din toate domeniile, dar incapabil de a le lega într-o activitate unitară şi mai ales îndreptată spre un scop anumit. Maiorescu îi povestise de multe ori cum voise să facă dintr-însul un profesor universitar şi cum i se strecurase din plasa tuturor stăruinţelor prin fel de fel de scrupule de conştiinţă; împătimat de lectură, nu se socotea destul de pregătit şi amâna dobândirea unei situaţii, pe care n-avea să o mai întâlnească niciodată; un tânăr frumos, cu semnele tuturor distincţiilor trupeşti şi sufleteşti, dar cu o desăvârşită dezinteresare pentru tot ce e viaţă materială, pentru îmbrăcăminte, hrană, grija trupului. Mânca numai când nu uita să mănânce şi uita adese, scufundat în lecturi filozofice; ducea o viaţă nehigienică, într-o perpetuă lipsă de mijloace iar când avea bani, îi risipea repede pe cărţi rare; Slavici îi spusese că îşi amanetase odată paltonul în puterea iernei pentru a nu-i scăpa o bucoavnă veche. Aiurea, tipul în sine nu era rar şi se însuma în mişcarea romantică a epocii; la noi însă, unde romantismul se mărginea doar la sentimentalism, apariţia unui tânăr setos de absolut, cu talent literar dar şi cu aptitudini filozofice, în care dezordinea vieţii se lega şi cu o mare putere de speculaţie, de uitare de sine, de

[1] Theodor Rosetti (1837-1923), jurist şi politician român (a fost prim-ministru şi, în dese rânduri, ministru), unul dintre cei cinci fondatori ai „Junimii". A făcut parte din comitetul de redacţie al ziarului „Timpul" şi a colaborat cu articole la „Convorbiri literare" şi „Arhiva". (Vezi amănunte bibliografice în I.E. Torouţiu, *Studii şi documente literare*, II, p. 304-305.)

[2] Wilhelm Kremnitz.

dezinteresare, era rară sau chiar unică. Maiorescu îl preţuia şi ca poet, şi ca om de cugetare şi de caracter; preţuirea lui era o garanţie pentru dânsa, fiindcă ştia scumpătatea criticului în judecarea oamenilor. Mai auzise că era duşman al femeiei; nu se lupta numai cu destinul ce-i răpise iubita în *Mortua est*, ci cu însăşi femeia în *Venere şi Madonă*[1]; devenise mizoghin; violenţa resentimentului exprimată în atâtea imprecaţii dovedea însă violenţa sentimentului; în realitate, nu era nici duşman al femeiei şi nici indiferent faţă de dânsa, ci, dimpotrivă, un frenetic înşelat şi dezamăgit; duşmănia aparentă era numai atitudinea de apărare a slăbiciunii faţă de o fiinţă temută... Într-o zi, era o dimineaţă de primăvară, în care, în cuibul de sub streaşina uşii, apăruse prima rândunică, sosise Maiorescu de la Iaşi, unde fusese pentru o săptămână. Preţuia în cumnatul ei soliditatea judecăţii, ponderea cu care cântărea pe oricine şi orice, şi mai ales pregnanţa cu care expunea tot ce voia şi nimic altceva, cu impresia de pahar plin, retezat; îl ştia, ce e drept, nereceptiv pentru tot ce e vaporos, fluid, inconsistent; simţea în schimb, corporalul, volumul, proporţia, arhitecturalul; mai mult ochi decât ureche, mai mult plastic decât muzical, mai mult logic şi raţional decât intuitiv; echilibrat, calculat, fără reală pasiune şi fără orbire, nu se exalta pentru oameni sau pentru idei; atitudinea lui în sentimente, în afară de femei, ieşea numai din reflecţie; de aceea era şi mai solid. Entuziasmul lui nu putea decât să o impresioneze; omul sculptat în stăpânire de sine şi indiferenţă distantă părea

[1] Mihai Eminescu, *Venere şi Madonă*, în „Convorbiri literare", IV, 4, 15 aprilie 1870, p. 66; vezi şi *Opere* (ediţia Perpessicius), I, p. 29-30, 286-290.

înviorat de un suflu dionisiac; mişcarea spiritului său evoca o spontaneitate neobişnuită.

– Mite, strigase el de la uşă; vină să asculţi o admirabilă poezie, pe care ne-a citit-o Eminescu în şedinţa „Junimii“ de alaltăieri la Iaşi.

Scosese din buzunar o foaie de hârtie împăturită în două; o desfăcuse febril. Mite zărise un scris mărunt, îngrijit, aproape feminin; nimic din dezordinea, de care auzise; literile desenate precis, barele trase meticulos; punctele şi semnele indicate fără greş; un scris lipsit de ascuţimi, ci înclinat spre curbe moi. Ea şi văzuse o mână mică, grăsuţă, îngrijită, cu unghiile făcute, împingând un toc de sidef cu peniţă subţire pe o foaie albă de hârtie ca pe un gherghef; imaginea îi strica legenda, dar îi satisfăcea instinctul de ordine şi de estetică. Maiorescu luase poezia, o citise cu glasul lui bine articulat şi în gesturi ce-i sculptau înţelesul în aer; o citise cum obicinuia: întâia oară pentru impresia generală; a doua oară, pentru a se opri la fiecare vers în parte, cu observaţii asupra sensului şi sublinierea frumuseţilor esenţiale; şi a treia oară sonor declamat, ca pentru a o încremeni în veşnicie. Cum se temea că Mite nu înţelesese unele nuanţe, i-o tradusese şi în nemţeşte cu o preciziune de termeni, pe care ea i-o admirase; sfârşise, şi ea privea încă mută la omul ce se cheltuise în mod cu totul neobişnuit în comentarii entuziaste; pentru a-i pune în lumină exactă profunzimea sentimentului, noutatea imaginilor şi strania muzicalitate; sta sub stăpânirea şi a poeziei, şi a artistului ce i-o citise şi i-o explicase. Maiorescu nu ştia cum să-i interpreteze tăcerea, şi în nesiguranţa în care se afla, începuse să se piardă într-o pulbere de amănunte, în consideraţii lăturalnice, şi poate şi în abile rezerve, ca, la nevoie, să poată găsi şi o ieşire dintr-un entuziasm, pe care nu-l credea împărtăşit.

– Filozofia poeziei, căutase el să convină ca în faţa unei obiecţii probabile, e, negreşit, contestabilă în tendinţă, ba poate fi privită chiar ca o nebunie, dar arta nu se judecă după tendinţă, ci după adâncimea inspiraţiei şi după realizare, şi mai ales după ea.

Scăpată din cleştele dublei sale emoţii, reculeasă şi prezentă, în sfârşit, ea îşi găsise glasul şi protestase:

– Nebunie? ce înseamnă nebunie? Cine ştie ce e nebunia? E nebunie ce crede el, ori ce credem noi?

Toată fiinţa ei se simţise cuprinsă de exaltare, ca de o febră; palidă, îşi ţinuse capul între palme şi abia îngăimase:

– Poezia m-a emoţionat, cum nu-ţi poţi închipui; omul ăsta trece măsura tuturor celor pe care i-am cunoscut, fie numai în scris.

Maiorescu respirase la început satisfăcut; entuziasmul nu-i rămăsese atârnat în aer, ci mersese drept la ţintă. După o clipă de mulţumire, i se păruse însă că puterea lui de persuasiune învinsese mai mult decât voia. Privise spre femeie, de sus, uşor ironic; în ochi i se citea poate spaima unor incendii viitoare; mai sigur, puţin necaz de a-l vedea pe altul atât de exaltat în conştiinţa cumnatei lui, în care îşi credea locul unic. Atât de stăpânit de obicei, nu se stăpânise totuşi, dar izbutise încă să-şi mlădie ciuda în ton de glumă:

– Ce n-aş da să fiu şi eu ridicat aşa de sus de tine!

Mirată, ea protestase. Nu înţelesese să compare; nu se gândise decât la poeţi.

Fireşte, fireşte, limitase criticul cu un gest, ce descrisese în aer bariere peste care nu se putea trece.

Glumise; negreşit glumise; se bucurase că poezia îi plăcuse şi îşi verificase astfel părerea critică în sensibi-

litatea ei de poetă; deşi ea rămăsese cu impresia că, fără să vrea, deschisese o rană, o mică rană.

Nu mult după aceea, într-o dimineaţă, Maiorescu venise la prânz însoţit de un tânăr; tânăr, pentru că avea, după cum aflase chiar atunci, 26 de ani, deşi părea mai în vârstă; îi observase de la început stângăcia cu care păşise pragul, spaima de a se vedea într-o odaie mare, luminoasă, printre necunoscuţi; lipsa de mlădiere a mişcărilor, care îi dădeau înfăţişarea dintr-o bucată a lupului silit să se întoarcă cu tot trupul. Nu era înalt; din obişnuinţa de a se ţine uşor înclinat, părea însă şi mai scund; ochii căutau pe jos un lucru pierdut; cărnos mai mult decât gras. Nu semăna cu tânărul zărit, într-o fotografie mai veche, slab, osos, cu faţa lungă, cu părul revărsat în plete, cu ochii îndreptaţi spre înălţimi, cap plin de avânt şi inspirat, ci un om mai mult matur, voinic, nestrujit chiar, cu un cap prea mare pentru trup, nebărbierit de câteva zile. Simţise o deziluzie; nu-şi închipuise aşa pe poetul *Melancoliei*[1] pe care imaginaţia ei îl ridicase deasupra tuturor, tânărul tragic în jurul căruia se ţesuseră atâtea legende, ce şi începuseră să lunece spre umbre şi prevestiri. Îi fusese ciudă că de atâtea ori îşi lăsase gândurile să i se împletească în năluce la lectura poeziilor lui. Îşi amintise de scena *Melancoliei*; privise spre Maiorescu şi i se păruse că-i citeşte în ochi o întrebare ironică; „iată omul pe care l-ai ridicat deasupra tuturor; cum îl găseşti?" Dăduse din umeri, spunându-şi: „Teoreticianul emoţiilor impersonale nu le admite la altcineva; nu vrea să creadă că admiraţia pentru geniul poetului nu are nici o legătură cu omul".

---

[1] Mihai Eminescu, *Melancolie*, în „Convorbiri literare", X, 6, 1 septembrie 1876, p. 238-239; vezi şi *Opere* (ediţia Perpessicius), I, p. 69-71, 368-381.

încercase să se mintă. Când se întorsese spre poet, el tocmai râdea şi pe gingiile descoperite zărise dinţii mari, galbeni; ochii îi lunecaseră pe hainele groase, necălcate, pătate; părul mare lăsase urme grase pe guler; în fundul mânecelor descoperise nişte manşete negre; una spânzura fără buton. N-o mai interesa şi, deşi nu era departe de dânsul, se hotărâse să nu-l mai privească. Nu-l privea, dar îl auzea: mânca urât, sorbea prelung; îşi lăsa cuţitul sau furculiţa să cadă zgomotos. Sfiala îi dispăruse, de altfel, destul de repede; nu mai avea nici meritul timidităţii, care scuză totul; se simţea chiar destul de la larg. Pentru a-l pune în lumină, Maiorescu îl făcea mereu să vorbească. Nu istorisea rău; dar cu oarecare vulgaritate; vorbea când mânca; râzând cu gura plină, stropise o dată pe cei din jur. Păruse a nu fi băgat de seamă; cum şedea însă alături de Baby, băieţelul lui Kremnitz, se aplecase spre dânsul cu gingăşie, îl ştersese cu şervetul şi-l alintase cu glas dulce; iubea negreşit copiii şi ştia să le vorbească... Povestea... Ce povestea? Îi revenea şi acum în minte frânturi de conversaţie. Se discuta despre vise şi el spunea că veghea îi era atât de intim legată cu visele, încât nu le mai putea deosebi. Avea disponibilitatea lor; de cum punea capul pe perină şi înainte de a adormi bine, începea o călătorie neisprăvită prin spaţiu şi prin timp; retrăia crâmpeie trăite odinioară sau citite de mult ori de curând. Le povestise chiar unul din visele recente; retrăise epizodul gentilomului Châtelard, poet şi cântăreţ, ascuns sub patul Mariei Stuart; îl simţise cu o intensitate de viaţă adevărată şi asistase şi la decapitarea nenorocitului ce-şi luase murind, rămas bun de la „la plus belle et de la plus barbare princesse du monde". Somnul îl trăise. Dar nu era niciodată totul: într-însul veghea luminiţa conştiinţei; trăia visul, dar îl aprecia şi judeca, iar când se întorcea spre

obsesie, avea putere de a i se smulge din gheare; se trezea, se freca pe ochi; rămânea câteva minute deştept şi se culca iarăşi. De la Maria Stuart visul lui trecuse în noaptea aceea la o scenă termidoriană; călători apoi la Viena, la Berlin, la Ipoteşti, într-o frenezie de activitate spirituală fără rost, amestec de amorţire şi de luciditate; îi lipsea doar cârma pentru a o conduce după voie. Limita dintre realitate şi vis dispărea uneori cu desăvârşire. Povestise cum la Viena fusese odată la o comedie uşoară, care debutase prin intrarea bruscă a unei femei ce-şi încuiase în saltarul biroului o scrisoare; după o clipă intrase şi soţul care o urmărise de pe stradă. „Deschide!" îi strigase el violent: „deschide, îţi spun!" reluase mai domol, şi, apoi, printr-o gamă descrescândă de tonuri ajunsese până la un foarte blajin şi implorător: „Berto, deschide, te rog". Sala izbucnise în râs... Ajuns acasă, abia aţipise, când auzise la uşa camerii de alături, cu o lovitură, un autoritar: „deschide", „deschide, îţi spun" cu descreşterea tonului până la „Berto, deschide, te rog". Nici un răspuns; doar câteva şoapte înăbuşite. Retrăia oare în vis scena văzută la teatru?... Aşa îşi închipuise. Numai la trâmbiţa unui glas gutural însoţită de o izbitură puternică în uşe, care poruncea „în numele legii, deschideţi", sărise ars în mijlocul odăiei şi îşi dăduse, în sfârşit, seama că scena era aievea; un soţ înşelat îşi prinsese nevasta, pe Berta, în odaia de alături, cu un tânăr... Toţi râseră de povestirea lui; ei însă nu-i plăcuse şi nu putuse alunga o impresie de vulgaritate; povestitorul n-avea nimic din poetul palid, romantic, lunatic, plăsmuit de dânsa; nimic din aura tragică, pe care i-o presupusese. De altfel, nu schimbaseră nici un cuvânt. Când plecase şi-i sărutase mâna, i se păruse că împrăştia un miros acru de haine vechi; întorsese capul cu un gest brusc ce putea supăra; el

nu-l observase. Seara, Maiorescu îl adusese din nou la masă şi el îi spusese dintr-o dată:

– Ce mai faci *mata*?

Simţise familiaritatea şi era gata să se supere, dacă n-ar fi îmblânzit-o dulceaţa cuvântului *mata*; în loc să se răzvrătească, spiritul ei teutonic, protocolar; se simţise câştigat de familiaritatea care suprimă distanţele, te bate pe umăr şi te întreabă aşa, fără nici o legătură, ca după o veche prietenie:

– Ce mai faci *mata*?

După masă Maiorescu se apropiase de dânsa cu gestul expresiv al mânilor lui de statuar:

– Ei?

Ea ridică din umeri, fără răspuns, cu nepăsare, iar el trecuse mai departe spre poet şi cu glas sacramental rostise:

– Cine are ceva de citit, să scoată!

Se priviră toţi în tăcere.

– Să-şi ispăşească păcatul în public! insistase criticul.

Tăcere.

– Una, două, trei!

Când rosti *trei*! Eminescu trecuse la birou şi scosese câteva pagini şi începuse să citească plăcut şi monoton. Cum stătea aplecat pe foi, avusese timpul să-l observe mai bine; mâna, pe care i-o bănuise mică şi grăsuţă, nu se dezminţea; era, în adevăr, mică, de copil aproape, şi durdulie, nu însă şi îngrijită; puţin păroasă deasupra, cu pete de cerneală pe degete şi nu de curând; îşi schimbase manşetele şi butonul era la locul lui; bărbia pronunţată şi gura largă; fruntea minunată, boltită, încăpătoare, cupolă netedă ca o marmură, cu albeaţă mată, desprinsă şi mai limpede sub coama părului negru ca pana corbului şi natural ondulat; sprâncenele bine arcuite, tăietura delicată a nasului lăsa

numai la întâlnirea nărilor o uşoară urmă de vulgaritate; nu era aşa cum i se păruse la început; respira distincţia; lectura lui caldă şi monotonă îi înnobila, de altfel, figura şi i-o spiritualiza. Când isprăvise, îşi ridicase ochii blând, fără trufie şi fără îngrijorare; citise pentru că i se ceruse să citească; simplu: scrisese cum fac cireşii cireşe şi zarzării zarzăre: pentru că nu pot face altceva; nu-şi recunoştea nici un merit, dar nici o vină. Nu aştepta laude şi ar fi rămas nepăsător la critice; atitudinea lui nu exprima nici vanitate literară, nici nelinişte. Ochii o impresionaseră atunci întâia oară; nu pentru că erau frumoşi, ci pentru că erau absenţi; se roteau în jur, dar nu vedeau, cu siguranţă pe nimeni; retraşi în sine, priveau înăuntru. Citise pe *Călin*[1], cu scene idilice de basm, cu nunţi de gângănii; folclor poetizat. Îi scăpase o bună parte din înţelesul cuvintelor, dar nici dispoziţia ei sufletească nu era destul de binevoitoare. Îşi revenise puţin, ce e drept, din prima impresie, dar disproporţia dintre ce-şi închipuise şi realitate era încă prea mare pentru a o anula numai printr-o lectură; îşi dădea seama că el nu era cu nimic vinovat de felul cum şi-l închipuise, dar nu-şi putea înfrâna ciuda. Îşi amintea că la Berlin, ca fată, la o serată de doctori, unde o luase tatăl său, doctor şi profesor universitar, i se păruse că recunoaşte printre atâtea celebrităţi medicale pe marele Vierchof şi-l devorase toată seara cu ochi admirativi; când, la sfârşit, i se spusese că nu era el, simţise un sentiment de ură împotriva necunoscutului, cu nimic vinovat de greşala ei. Aşa îl admirase şi pe poet, şi din tot ce auzise şi citise dintr-însul, îşi plăsmuise o imagine ideală;

[1] Mihai Eminescu, *Călin*, în „Convorbiri literare", X, 8, 1 noiembrie 1876, p. 309-312; vezi şi *Opere* (ediţia Perpessicius), I, p. 76-87, 397-430.

văzându-l altfel, se credea acum înşelată, prădată de avutul ei; îi era ciudă şi se închipuia umilită; pentru a se despăgubi de prisosul de idealizare, pentru a restabili cumpăna sentimentelor, se simţea obligată de a-i fi ostilă. Sub cuvânt că idila populară şi folclorul nu-i plăcuseră niciodată, poezia citită n-o desmorţise. În poet, prefera pe sumbrul pesimist al începutului, pe negatorul iubirii şi chiar pe duşmanul femeiei; nu se îndoia că o nouă iubire va deştepta cândva forţele numai adormite şi-l va împăca cu viaţa. Nu se presimţise, fireşte, în acea femeie, dar acum, după cele întâmplate, după scena cu Mandrea şi cu lecţia ce urmase, mai avea oare dreptul să stea la îndoială că, inconştient, bănuise că femeia putea fi chiar ea? Iată unde o dusese imaginaţia...

Când se isprăvise lectura, ea tăcuse. Maiorescu, după obiceiul lui, luase poezia din mâna poetului, pentru a reciti unele pasagii, cu intenţii critice, cu sublinierea imaginilor, în comentarii călduroase. Ea continuase să tacă. Poetul primise cu aceeaş absenţă şi lauda cadenţată, ciocănită, a criticului şi tăcerea ei prelungită iar, după ce plecase, Maiorescu se apropiase din nou de dânsa, şi, ridicând din sprâncene ca de obicei, sculptase în aer cu dalta mânii un:

– Ei?

Şi de data aceasta, ea dăduse din umeri nepăsătoare; nu găsise o vorbă pentru a-şi exprima impresia.

Eminescu plecase a doua zi la Iaşi şi ea sperase să-l uite; în plasa subţire de paianjen a imaginaţiei ei despre dânsul, poetul căzuse ca un bondar greoi ce-i rupsese aţele. Aşa îşi închipuise după violenţa decepţiei; le credea risipite, luate de vânt; nu putea bănui că o forţă ascunsă avea să le întoarcă şi să le înnoade la loc.

Nu-i trebuise mult imaginei lui reale ca să înceapă să i se distrame în amintire, ca chipul lui să se subţieze, să se

idealizeze, sub puterea ochilor visători, adânciţi sub catedrala frunţii; pe ei îi vedea, îi simţea aşa cum erau. Voise să-şi controleze vechile impresii literare şi citise *Răsari din umbra vremilor încoace*[1] şi *Departe sunt de tine*[2]; dulcea armonie a versurilor o învăluise din nou şi o legănase ca o muzică de îngeri. Mare poet, cel mai mare poet! Se lăsase iarăşi în voia visării; forţa disponibilă a imaginaţiei începuse din nou să elaboreze mitul poetului sumbru, nenorocit, palid, înşelat în dragostea lui, pe care un destin tragic îl pândea din umbră. Se pusese atunci să le traducă, o dată, de mai multe ori, în fel de fel de variante, pe care îşi propunea să i le citească mai târziu. Cu cât se aplecase peste versurile lui, cu atât simţise că o dulce otravă i se împrăştia în vine şi-i producea o febră neînţeleasă, ce o ridica peste moment şi o făcea să privească pe fereastră, în gol... Puterea versurilor lui de a o izola într-o lume de armonie era atât de mare, încât, uneori, când intra cineva în odaie sau o chema la masă, i se părea că se prăvălea într-o lume, pe care n-o cunoştea şi pe care urma să o experimenteze; pipăia scaunele, colţul mesei, asculta mirată glasurile, ca şi cum le-ar vedea şi auzi întâia oară, ca o convalescentă ce-şi refăcea educaţia simţurilor.

Trecuse mai bine de un an de atunci. Îl văzuse de mai multe ori. Când îşi pierduse postul de la Iaşi[3], Eminescu

---

[1] Mihai Eminescu, *Când însuşi glasul* (sonet), în „Convorbiri literare", XIII, 7, 1 octombrie 1879, p. 281; vezi şi *Opere* (ediţia Perpessicius), I, p. 120.

[2] Mihai Eminescu, *Departe sunt de tine,* în „Convorbiri literare", XI, 12, 1 martie 1878, p. 456; vezi şi *Opere* (ediţia Perpessicius), I, p. 107; II, 43-49.

[3] Eminescu este constrâns să părăsească redacţia gazetei „Curierul de Iassi", la care venise în iunie 1876, în toamna anului 1877, în urma unui conflict cu un oarecare Mircea, director al

venise la Bucureşti, ca redactor la „Timpul"[1]. Maiorescu îl aducea adesea în casă şi la şedinţe literare. Într-o zi, la masă, spusese:

– Eminescu o duce greu. Cu ceea ce câştigă la „Timpul" nu poate trăi, mai ales cu firea lui dezordonată; trebuie să-l ajutăm. M-am gândit la o soluţie: ţinând seama de mândria şi de independenţa caracterului lui, lucrul nu e uşor. Bani nu i se poate da fără muncă; trebuie găsit ceva, care să-i cruţe susceptibilitatea. Ar fi de pildă...

Toţi îi aşteptau cu încordare vorba; obişnuit să-şi pregătească efectul prin tăceri semnificative, el reluase:

– Ar fi, de pildă, bine să-i propunem să dea lecţii lui Mite de limba română; o sută de lei pe lună şi ar sta cât mai des seara la masă cu noi, mai ales dacă ora lecţiei ar fi spre ora mesei...

Fără să se mai uite la Mite, se îndreptase spre doctor:

– Ce zici?

Inimos ca totdeauna, cordial şi expansiv, doctorul găsise ideea minunată. Mite tăcuse; ideea îi plăcea, fireşte, şi ei, dar o stăpâneau scrupulele, nu ştiu ce teamă de necunoscut, de neprevăzut; ceruse un răgaz de chibzuire. Cu toţii protestară. Maiorescu, înţepat; doctorul, vorbăreţ şi convingător. Ea făcuse rezerve asupra banilor; era deli-

---

Tipografiei Naţionale, unde se tipărea „Curierul". (Vezi amănunte în G. Călinescu, *Viaţa lui Mihai Eminescu,* Bucureşti, 1964, p. 281-282.)

[1] „Timpul", ziar conservator, fondat la 15 martie 1876. În 1884 fuzionează cu „Binele public" şi-şi schimbă numele în „România". Reapare la 13 noiembrie 1889, dar la 14 decembrie 1900 se contopeşte cu ziarul „Constituţionalul". Între 1915 şi 1922 este organ al Partidului Conservator. Eminescu este redactor aici din octombrie 1877, dată care reprezintă începutul activităţii gazetăreşti propriu-zise, perioada articolelor sale politice.

cat să-i propună bani; aveau să-l jignească. Maiorescu luase asupră-şi chestia; nu era nevoie să i-o spună de la început; puteau găsi mai pe urmă formula; şi apoi, din moment ce era vorba de o muncă făcută efectiv, nu vedea greutatea. Numai dacă... O privire ascuţită, plină de subînţelesuri, îi suplinise vorba întreruptă: numai dacă situaţia dintre Mite şi Eminescu nu era de aşa natură încât să înlăture chestia banilor între dânşii. Aceasta voise să spună? Mite îi înţelesese gândul, roşise şi nu mai şovăise. Primise. Destinul se putea împlini; încercase să se opună şi nu izbutise; nu era vinovată...

...Şi de aceea de mai multe luni lua lecţii de limba română cu... „domnul poet" Eminescu.

IV

Scena în care îşi lămurise propriul ei sentiment şi îl văzuse limpede şi în conştiinţa lui Eminescu, trecuse fără urmări. Îşi închipuise că va fi punctul de plecare al unei noi situaţii, care o îngrijora, şi nu fusese nimic; poetul venise lecţia următoare cu atitudinea de mai-nainte. Mite se întreba acum ea singură dacă, în adevăr, se întâmplase ceva. Nimic. Nu schimbaseră nici o vorbă; scena aţipise sub zgura grea a tăcerilor. Poate că nici nu o observase. I se păruse. Cu atât mai bine. De ce se petrecea într-însa, ea îşi dădea însă seama; ştia şi se supraveghia; nu se mai lăsa dusă de apă ca undiţa... Venise apoi vara şi plecase la Soleşti, la Rosetti, apoi la Berlin; toamna întârziase să-şi reia lecţiile. Totul părea uitat; nici nu bănuia că destinul îşi ţesea plasa într-un ungher.

Într-o seară de sfârşit de noiembrie.

– O ceaşcă de ceai, domnule profesor? se întoarse aerian Mite către Eminescu.

Îi spuneau toţi în casă „domnule poet" sau „domnule profesor" nu din ceremonie ci, dimpotrivă, din familiaritate, cu o uşoară mlădiere glumeaţă în ton.

Poetul o privi, ca de obicei, adormit, cu ochii pe jumătate închişi, cu lâncezeală orientală, şovăi, apoi hotărât, cu un amestec de gravitate şi de glumă, răspunse:

– Nu.

Femeia se uită la el mirată, bruscată aproape de un refuz atât de categoric, neîndulcit cu nici o lămurire.

– Nu? Şi pentru ce nu, fără nici o vorbă? îi replică ea prietenos.

– Nu, acum şi niciodată, îşi întări el refuzul încăpăţânat.

– A! făcu ea; dacă e o hotărâre irevocabilă, nu mai insist.

– A venit momentul unei lovituri de stat şi vreau să o dau fără şovăire.

– Ce spui, domnule profesor, şi ce lovitură de stat anume?

Apoi către doctor, ce-şi pregătea o tartină în capul mesei.

– Ascultă, Willi, domnul profesor vrea să dea o lovitură de stat.

– Bine face, răspunse doctorul voios. Dă-o, domnule, dar n-o anunţa dinainte, că, pe urmă, nu izbuteşti.

– Am şi dat-o. Adică am făcut ce era mai greu; am comunicat doamnei Mite că de azi înainte nu mai iau ceai.

– Da? şi de ce, mă rog, că doar luai înainte?

– N-am luat din plăcere, ci din laşitate. Zilnic mă războiesc la ziar cu toate forţele constituite ale ţării şi cu toate măririle roşii, şi n-am îndrăznit să spun unei fragile doamne că nu-mi place ceaiul.

– Şi până acum?

– L-am suportat ca pe însăşi viaţa.

– Ce grozăvie! răspunse ea râzând.

– Nu-i nici o grozăvie. L-am băut şi atâta tot; de altfel, nu pot afirma că nu-mi place, pentru că nu există: e apă curată, fără gust.

Doctorul îşi înghiţi tartina; se sculă grăbit de la capătul lui de masă şi veni zgomotos să-i strângă mâna:

– Bravo, domnule poet, *hoch! drei Mal hoch!*[1] pentru omul care a îndrăznit să ridice steagul revoluţiei. De ani îmi port şi eu jugul şi nu îndrăznesc să-i spun acestei adorabile femei că nu e lucru vrednic de un bărbat să bea apă încălzită şi să muşte din nişte minuscule jucării; priveşte la degetele mele groase şi la prăjitura asta şi vezi de se potriveşte. Au femeile un dar de a te reduce la măsura lor! Veşnic nivelatoare... Mă solidarizez şi eu cu domnul poet împotriva apei fierte.

Străbătu de câteva ori prin sufragerie şi apoi sună. Când intră Kati, îi ceru un burghiu.

– Un burghiu? întrebă ea.

– Da, un burghiu, întări doctorul.

Aşteptară câteva minute până ce veni Kati cu unealta. El o luă; se aşeză la colţul lui de masă, şi apoi, cu gravitate, începu să o învârte ca şi cum ar fi vroit să găurească masa.

– Ce faci acolo, Willi? ţipă scurt Mite.

– Sfredelesc masa, răspunse el simplu.

– Cum sfredeleşti masa? replică Mite, repezindu-se la dânsul ca să-i ia unealta.

– Femeie, lasă-mă să văd şi eu minunea.

– Ce minune?

[1] Sus! de trei ori sus (germ.).

– De mult îmi propuneam să fac ca Mefisto în pivniţa lui Auerbach de la Lipsca, să sfredelesc masa, de unde s-ar putea să iasă... fum de pucioasă şi vin de Rin. La fumul de pucioasă aş renunţa bucuros, pentru că face parte din decorul exclusiv al dracilor, dar nu şi la vinul de Rin.

Toţi râseră. Mite se apropie de dânsul şi-i luă burghiul din mână.

– Încetează, că te pomeneşti că iese şi te înveţi rău cu prea mult vin de Rin. Prefer să vă ofer eu o sticlă ca să înlocuiţi în această zi de revoluţie, ceaiul cu un pahar de vin bun.

– Îmi citeşti gândurile şi îmi deslegi pildele. Ne înţelegem numai din aluzii, femeie adorată.

Mite ieşi. Eminescu deveni comunicativ, îi plăcuse iniţiativa doctorului, dar mărturisi că imaginea cu vinul de Rin o întrebuinţase şi el odată „în tinereţe“ – cum spunea el ca om bătrân. Iubise o fată şi o învăluise în mătasa cuvintelor dulci, a poeziei idealiste. Fata nu era, de altfel, sperioasă, ci, blândă, se da după mână ca spicul. În doi ani nu putuse totuşi scoate de la ea o vorbă de afecţie, de prietenie; atitudinea ei arăta că-i primea iubirea, dar buzele îi rămâneau încleştate, ermetic încleştate. Orice stăruinţă se dovedise zadarnică, aşa că într-un moment de enervare îi spusese „fată dragă, mai degrabă aş scoate din masă vin de Rin, decât o vorbă caldă, dovada existenţei unui suflet, de pe buzele tale“.

Doctorul râse şi se apropie de dânsul ca să-i vorbească de aproape:

– Domnule poet, acum cât suntem singuri şi se poate, îmi permit să te întreb ceva – nu te superi? chestia dumitale e veche?

– Veche.

– Bine. Uite, aş dori atunci să-mi spui, confidenţial, ca la doctor: dumneata îi puseseşi burghiul?

Eminescu nu înţelese la început; se roşi, se bâlbâi şi răspunse apoi, râzând:

– Nu.

– Atunci cum avea să iasă dragoste? Numai dracul scoate vin de Rin când sfredeleşte masa; declaraţii de dragoste, vorbe dulci, le scoate oricine de la femeie, dar procedeul mefistofelic e obligator. Fără el nu se poate.

Când sosi cu sticla, Mite îi găsi râzând zgomotos.

– Ascultă-mă pe mine, domnule poet, altă soluţie nu există decât soluţia asta.

– Ce soluţie? întrebă Mite.

Doctorul lunecă alături.

– Îi spuneam că pentru vinul de Rin nu e altă soluţie decât soluţia burghiului, chiar dacă rezultatul vine pe cale indirectă ca în cazul de faţă.

– Ca să vi-l dau eu, nu era nevoie de burghiu, îi replică Mite. Ne puteam înţelege şi fără pilde.

Pregăti apoi tartine cu icre negre, cu şuncă, şi le oferi. Ciocniră un pahar.

– E bine, rosti doctorul, ca revoluţiile să înceapă fără sânge şi să sfârşească în spumă de Rin. Închin acest pahar pe mormântul vechiului regim al ceaiului şi pentru prosperitatea noului regim mult mai viril al vinului – nu e aşa, domnule poet?

– Fireşte, consimţi el.

În timpul acesta se auzi voci pe scară şi intrară zgomotos Carp[1] şi Maiorescu. Carp, fireşte, înainte, cu

[1] *Petre P. Carp* (1837-1918), şeful Partidului Conservator, ministru şi prim-ministru (1910-1912), unul din cei cinci fondatori ai „Junimii". A publicat în special lucrări cu caracter istoric şi politic şi a tradus din Shakespeare *(Machbeth* şi *Othello)*.

pieptul uşor bombat, în poziţia lui obişnuită de biruitor, cu piciorul pe pieptul rivalului doborât la pământ, cu acea conştiinţă de sine ce i se citea în siguranţa atitudinii, a gestului, a vorbei. Dădu bună seara cu toţi, apoi ca şi cum abia atunci l-ar descoperi pe Eminescu, proptindu-şi monoclul în ochi, îl măsură:

– Aici erai, poete?

Cuvintele nu spuneau nimic; tonul arăta însă că n-ar fi dorit să fie acolo. Doctorul interveni:

– Sunteţi oameni de regim vechi, ori de regim nou?

Carp se grăbi să răspundă, în formule precise, cum obişnuia:

– Nu suntem nici revoluţionari, nici retrograzi. Suntem evoluţionişti. A fi conservator nu înseamnează a fi ruginit.

Mite îi întrebă de preferau să înlocuiască ceaiul prin vin.

– Fireşte.

Se mai aduse o sticlă. Carp, solemn, închină:

– Închin pentru Titu, pentru succesul lui de la Cameră.

– A vorbit Titu? întrebă vioi Mite.

Maiorescu vorbise la Cameră. Când se porniră să discute şedinţa, Eminescu se retrase la o parte, răsfoind o revistă germană găsită pe o măsuţă. Fără vreo intenţie văzută, prin uşurinţa lui firească de a se retrage în sine, nu mai era acolo, ci absent, departe, poate la Ipoteşti pe o claie de fân sau într-o controversă asupra filozofiei schopenhauriene, la masa unei berării berlineze, adăpostit în sine ca melcul în căsuţa lui de calcar. Instinctiv, de altfel, nu se simţea niciodată bine în prezenţa lui Carp. Îi recunoştea inteligenţa ageră, spiritul politic, fermitatea voinţei, talentul de expresie în formule tăioase, definitive; îi stima probitatea, dezinteresarea materială. Nu-l iubea însă pentru două motive: pentru atitudinea lui superioară

şi pentru tonul de continuă zeflemea. Nu-i plăcea zeflemeaua; o suporta, totuşi, la Caragiale, pentru că venea de la un egal şi pentru că bănuia în ea simpla destindere sportivă a unei inteligenţe vii, alimentată prin scepticism şi controversă. Într-însul trăia unul din sofiştii postpericleici, care din simpla necesitate de a-şi exercita subtilitatea înnăscută a dialecticei susţineau orice sub laurii Ilisului. Ieşiseră odată împreună de la teatru, întovărăşiţi şi de Maroneanu şi de Chibici-Râvneanu[1], cu care se înţelesese. Îl luase pe Caragiale de braţ şi o porniseră singuri înainte. El îşi exprimase toată admiraţia pentru piesă. Caragiale se oprise brusc în stradă şi se uitase urât la dânsul:

– Îmi făcuşi obrazul de ruşine! Bine, mă, asta-i piesă? ăsta-i teatru? De ce vă amestecaţi unde nu vă pricepeţi, ananghia lui de teatru! Ia stai, de judecă şi tu.

Şi cu verva lui guturală, se pusese să-i analizeze piesa, să i-o descoase, să i-o sucească, să i-o răsucească până nu mai rămăsese nimic de seamă din ea. Eminescu îl aţâţase din când în când cu câte-o vorbă aruncată la întâmplare pentru a-l face să se înfierbânte şi mai mult. În colţul bulevardului se trăsese îndărăt spre Maroneanu şi-l lăsase înainte pe Caragiale cu Chibici, care se arătase foarte nemulţumit de piesă.

– Zău, mă! făcu ars Caragiale, trăgându-se un pas la o parte. Uite, mă! Dar de unde mai ieşişi şi tu cu pretenţiile? Domnul e pretenţios! Bucovinean subţire, hai, unde dracu s-a mai văzut? Ananghia ei de ţară, în care toţi ageamiii îşi dau aere de cunoscători! Ce ştii tu de teatru, mă Chibicescule, de te rosteşti cu ifos despre una din cele mai bune piese din câte s-au scris la noi? Ia stăi de judecă şi tu...

Cu aceeaşi vervă guturală, purcesese apoi să-i descoase piesa şi să-i arate toate frumuseţile de idee dramatică, de tehnică, de dialog, când, în dreptul lui Duro, unde se duceau, îi căzuseră în spate şi ceilalţi doi.

– Ei, acum s-a sfârşit cu tine, grecule; te-am prins în flagrant delict de contradicţie de opinie.

– Ei şi voi! M-aţi dat gata cu deşteptăciunea! izbucnise Caragiale, ca şi cum ar fi scos o sabie din teacă.

Apoi, fixându-şi şi mai bine ochelarii aburiţi, reluase ofensiva:

– Da geanabeţi, mai sunteţi! Ce, mă credeţi obligat să am aceeaşi părere pe Calea Victoriei şi pe Bulevard?

Apoi categoric:

– Da ce, sunt Maiorescu sau Simion Stâlpnicul, să stau înfipt pe o coloană toată viaţa şi să prefer să mor acolo de ruşinea de a nu mă scobori jos? Apoi, măi, de am fi cu toţii de o părere, cum ne-am mai trăi viaţa! Ce mai vorbeam eu cu Chibicescu ăsta de la colţul bulevardului până aici? El „da" – eu „da" – ei şi apoi? Cum ne-ar fi trecut timpul? Dacă suntem doi, să fim şi de păreri deosebite. Viaţa nu-i tagmă călugărească. Să intrăm, fraţilor, la Duro, dar băgaţi de seamă să nu fiţi prea mintoşi şi să nu mă siliţi pe mine să fac pe geanabetul, că, altfel, cum o să stăm până dimineaţă?

Caragiale era un sportiv al dialecticei, un graeculus de decadenţă. Dar Carp? Carp avea convingeri tari, tăioase, cu care nu glumea; zeflemeaua lui nu era o formă sportivă

[1] *Alexandru Chibici-Râvneanu* (1847-1917), coleg cu Eminescu la Viena în anii studenţiei şi unul dintre bunii săi prieteni, care l-a întovărăşit adesea în străinătate pe marele poet. Membru al societăţii „România Jună", revizor şcolar al jud. Falciu (1873-1876). Scrie amintirile *Din viaţa mea de voluntar*, 1877-1878, publicate în „Almanah literar ilustrat" (an. II, Bucureşti, 1886) şi „Convorbiri literare" (an. XVII, aprilie 1883–martie 1884).

de scepticism şi de indiferenţă în orice materie, ci o formă de superioritate şi de dispreţ faţă de cei din jur; când le spunea tuturor „gugumani“, zeflemeaua era numai formală; în realitate se credea superior prin inteligenţă şi naştere. Eminescu îl simţea de altă rasă, boier prin structură sufletească, incapabil de a se scoborî asupra altuia ca să-l înţeleagă, strein şi chiar duşman; om cult, nu înţelegea însă arta şi mai ales poezia; feudal, cu o oarecare bunăvoinţă, dar numai din condescendenţă faţă de Maiorescu şi din tradiţie seniorală; îi trata pe toţi familiar şi chiar jignitor, dar aştepta numai deferenţă şi plecăciune. Instinctiv, Eminescu nu primea să spună cuiva altfel de cum îi spunea; nu admitea inegalitatea de raporturi. Cu cei mari, puternici ai zilei, nu se simţea niciodată bine; prefera pe egali, dar mai ales, pe cei mai mici; ciocnea mai bucuros un pahar de vin prost cu moş Costache de la redacţie decât un pahar de vin de Rin cu Carp. De aceea se strânsese în calcarul lui şi şedea mai la o parte, răsfoind o revistă germană.

Carp şi Maiorescu veneau de la Cameră, unde, în discuţia revizuirii eventuale a articolului şapte, Maiorescu rostise cu ponderaţia lui obişnuită de formă un discurs cu aceleaşi idei, pe care le exprimase şi în polemica împotriva şcoalei Barnuţiu[1]. Există negreşit o chestie evreiască, dar ea există numai din vina noastră, pentru că nu muncim şi nu ne organizăm. A proceda prin izgonirea evreilor şi a streinilor, cum cerea Barnuţiu, era o aberaţie. Mijloacele

[1] Titu Maiorescu, *Dreptul public al românilor şi şcoala lui Barnuţiu*, în „Convorbiri literare“, I, nr. 20-21, 15 decembrie 1867 – 1 ianuarie 1868, p. 273-280, 286-294; nr. 23-24, 1-15 februarie 1868, p. 317-323, 333-343. Vezi şi volumul *Contra şcoalei Barnuţiu*, Iaşi, 1868.

violente nu duc la nimic; nu trebuie să izgonim pe evrei, ci să ne ridicăm noi pentru a le neutraliza acţiunea. Primea, aşadar, revizuirea constituţiei, deşi recunoştea că devenise mai anevoioasă din pricina ingerinţei Alianţei israelite; exageraţiile naţionaliştilor noştri, ca şi cele ale evreilor din străinătate, nu puteau decât complica rezolvarea paşnică a unei probleme atât de gingaşe.

Ca aproape toate ideile politice, şi aceste idei îi aparţineau de fapt lui Carp, deşi nu mergea atât de departe ca dânsul şi avea chiar să se despartă un moment. Carp nu pierdu ocazia de a-l aproba şi întări în felul lui, în formule imperioase:

– E ce am susţinut întotdeauna; de voim să scăpăm de evrei, nu este decât un singur mijloc: să muncim şi să ne civilizăm. În loc de restricţii împotriva lor, să stăvilim funcţionarismul şi să creăm democraţia muncii.

Dacă toleranţa părea firească în gura lui Maiorescu, om ieşit dintr-o clasă de intelectuali, el însuşi intelectual şi profesionist liber, plin de liberalism filozofic, ea părea ciudată în gura lui Carp, feudal moldovean, adică de două ori antisemit; prin naştere, şi prin faptul că fusese crescut în mijlocul antisemitismului junkerilor prusaci. Eminescu lăsase revista, pe care o răsfoise până atunci cu mintea absentă; melcul se destinsese încetul cu încetul, îşi scosese coarnele din căsuţa lui de calcar; ascultase totul. Tăcut, sfios şi indiferent aproape la toate discuţiile în mai mulţi, în anumite chestii avea însă convingeri atât de tari, încât, ca printr-un resort, îl scoteau din rezerva obicinuită; trecând peste orice consideraţie, el nu mai vedea atunci oamenii, ci problemele ce-l pasionau. Sculându-se în picioare, se apropie de mijlocul odăiei, sub policandru.

– Eu nu sunt de părerea Domniilor voastre, rosti calm.

– Da? izbucni Carp, măsurându-l mândru prin monoclu. Care va să zică nu eşti de părerea noastră!

Apoi întorcându-se spre ceilalţi:

– Poeţii şi chestiile sociale!

Ca şi cum n-ar fi auzit şi n-ar fi văzut pe nimeni în jur, Eminescu se îndreptă spre un interlocutor imaginar mai întâi potolit şi apoi tot mai cald.

– Mecanica socială a Domniilor voastre e o mecanică teoretică, din cărţi, bună pentru alte ţări, unde chestia evreiască e o chestie secundară. Ideologia evoluţionistă a Domniilor voastre derivă din Buckle şi alţi cugetători apuseni; e ideologia liberului joc al forţelor sociale fără intervenţii din afară. Sunteţi împotriva revoluţiei şi sunt şi eu; sunteţi pentru progresul încet, evolutiv, pentru creşterea de la formă la fond, şi sunt şi eu; de aceea mă şi prenumăr ca unul din membrii grupării junimiste şi, sub o formă sau alta, din anii studenţiei, de la Viena, timp de aproape zece ani, am militat la revistă sau la ziar sau prin liber grai, alături de Domniile voastre. Ţin să vă mai afirm o dată că nu sunt alături şi în această chestie, care nu e o chestie de experienţă socială, ci pur şi simplu de ordin naţional. Nu mă pot da deci la o parte şi să aştept ca să văd ce are să fie peste zece sau peste o sută de ani; în acel moment, se poate întâmpla ca poporul român să nu mai existe – ceea ce nu pot îngădui, de dragul liberului joc al forţelor sociale. Domniile voastre spuneţi: să întărim pe români ca să lupte singuri împotriva evreilor. E procedeul cel mai ştiinţific, strict fenomenalist, aşa cum s-a procedat în Occident. Dar problema se prezintă acolo altfel decât la noi. E ca şi cum aş spune: nu trebuie să mă ocup cu distrugerea microbilor, ci cu întărirea organismului pentru a reacţiona împotriva invaziei microbiene. Teoretic, da; procedarea e sănătoasă şi logică; dar când infecţia e urgentă, nu mai am timpul să întăresc organismul; dacă nu iau măsuri imediate şi radicale de distrugere locală, pacientul moare înainte de a-i fi îmbunătăţit starea generală. Aceasta e poziţia chestiei evreeşti la noi: bune sunt măsurile Domniilor voastre şi potrivite tuturor normelor oamenilor sănătoşi ori uşor atinşi; sunt însă cu totul ineficace în faza actuală a poporului român. Căci, domnilor, poporul român tânjeşte, pur şi simplu; aceasta vă o spune un poet, vrednic de a fi dispreţuit, dar şi un om care, nu numai că a cugetat asupra problemei, dar a şi simţit-o printr-un contact statornic cu masele, din sânul cărora s-a ridicat şi în sânul cărora trăieşte. Să li se dea drepturi evreilor, voiţi Domniile voastre? Drepturile se câştigă pe baza calităţilor dovedite, fie în apărarea cu sânge a ţării, fie în propăşirea culturii, fie în păstrarea instituţiilor strămoşeşti.

Se opri o clipă, pentru a-şi relua respiraţia. Maiorescu îşi păstra atitudinea solemnă şi îşi cerceta vârful ghetelor. Carp, încă arogant, îşi învârtea monoclul pe un deget al mânii stângi, iar două degete ale dreptei şi le trecuse printre nasturii vestei puţin descheiată; dădea din cap cu aerul de a spune „ce gugumănii"! Cu ochi mari, enormi, Mite privea admirativ spre vorbitor. Nu-i venea să creadă că omul atât de blând, de sfios, de rezervat, de absent, şi mai ales, atât de indiferent faţă de existenta sa individuală şi, în genere, faţă de existenţa întregului neam omenesc, putea să devină atât de pătimaş în toate problemele naţionale, cu o pornire ce-i punea bărbăţie în glasul şovăielnic de obicei, flacără în ochi şi chiar o duritate în expresie împinsă până la ferocitatea omului rău şi crud. Fără să vadă pe nimeni în jur, Eminescu îşi încheie invectiva:

– Să ne ameninţe, că doar n-o să ne aplecăm urechea la ei, când e la mijloc siguranţa noastră; nu ne speriem noi de campaniile presei internaţionale, nici de declamaţiile

oratorilor idealişti; nu ne speriem nici de cozile de topor ce ar putea găsi chiar printre noi, când e vorba să ne curăţim neamul de paraziţi.

Ar fi continuat, dar roş, congestionat, iritat, ca şi cum ar fi văzut o aluzie la dânsul, ameninţător chiar, Carp se apropie de poet, sub policandru, unde se afla; îşi înţepeni monoclul în ochi şi cătă la el o secundă, două, mai multe, şi tot mai încordat; urmărindu-l, ochii tuturor se îndreptară pe linia razei lui vizuale aţintită spre gulerul hainei poetului care, în aşteptarea unei izbucniri, rămase mirat de suspendarea vorbei şi încordarea privirilor şi, sub protecţia atenţiei obşteşti, cătă şi dânsul spre gulerul hainei, în timp ce, întorcându-i spatele, Carp îi zvârli trufaş în obraz:

– Dacă e vorba să ne curăţim de paraziţi, sunt alţi paraziţi mai primejdioşi decât evreii.

De desuptul gulerului ieşise, în adevăr, afară şi se primbla acum domol şi tacticos pe faţa lui exterioară, o ploşniţă. Poetul o văzu: într-o secundă, printre pleoapele lui pe jumătate oblonite i se arătară crâmpeie din trecut. Se regăsi la Blaj, unde dormise, la întâmplare, pe câmp, în fân, lângă lacul Chereteu sau în podul plin de paie al grajdului seminarului, cu ghetele rupte, cu hainele prăfuite şi pline de necurăţenie, mâncând din pomana altora; se văzu apoi pe drumul Sibiului, la gât cu un mic rest de cămaşă neagră, cu pieptul de sus până jos gol, cercând mereu să-şi acopere pielea cu o jachetă ruptă pretutindeni, zdrenţuită de la mâneci până-n coate şi cu nişte pantaloni la fel de zdrenţuiţi; se mai văzu la Giurgiu, în port, răzând baniţele pline cu o răzătoare de fer, cu nişte pantaloni de dril albaştri şi cu o haină aruncată pe trup, fără cămaşă, fără ciorapi; se revăzu apoi prin toate mansardele, ruinile, podurile, gangurile, şurile, chiliile sumbre, pe unde fusese silit să-şi adăpostească oasele trudite în peregrinările lui

de şcolar, de student, de actor; la toată mizeria lui ambulantă de mobile roase, de cărţi vechi, de insecte mutate din mahala în mahala, la Sfântul Dumitru şi la Sfântul Gheorghe – şi atunci, în faţa atâtor amintiri şi peisagii cenuşii şi uniforme, îi scăpără în gând o vorbă:

– Neamul nevoiei!

În altă secundă privi la cei de faţă: Carp, feudalul cu şase mii de fălci, trăit în puf şi lux, îl dispreţuia probabil şi-l privea de sus prin geamul monoclului; la fel şi ceilalţi ieşiţi din burghezia bogată, neştiutori de mizerie, oameni ce nu se culcaseră niciodată în paie. Avu o clipă de amărăciune, din care îşi reveni repede; se însenină şi calm, în chipul cel mai firesc, făcu vânt cu degetul insectei de pe guler pe covorul persan al odăii. Urmă un moment de panică. Mite abia îşi putu stăpâni un ţipet de spaimă; doctorul rămase încremenit, Maiorescu începu a-şi examina propria-i haină, singur Carp rămase sfidător cu degetele petrecute prin mânicele vestei. După o scurtă înmărmurire toţi se feriră apoi ca în faţa unei primejdii, a unei molime. Cu privirile lui leneşe, poetul păru a înţelege scena; panica tuturor îi trezi o bucurie interioară, ce-l ridică peste situaţie. Se înclină uşor, îşi luă rămas bun şi plecă, nu fără a fi auzit de pe scară, prin uşa întredeschisă, pe Maiorescu frazând cu vorba lui impecabilă:

– Doamne, şi Eminescu ăsta prea vrea să se arate boem cu orice preţ!...

V

Poetul se găsi în uliţă, uşurat, voios aproape, şi păşi cadenţat ca după un regiment cu muzică militară. Nu se gândea la scena de odinioară decât pentru a se întreba:

– De ce s-or fi speriind cu toţii aşa de ploşniţe? Li se face, de bună seamă, o nedreptate, pe care e de mirat că n-a răzbunat-o cavalerul tristei figuri. Ploşniţa e odioasă şi numai vederea ei, la altul, şi deci inofensivă, produce dezgust şi panică, pe când, dimpotrivă, puricele e simpatic, deşi în realitate, ploşniţa e un dobitoc molcom, cu care te înţelegi mai curând, în timp ce puricele e mult mai neastâmpărat; un singur purice irită mai mult decât o armie de ploşniţe; e de ajuns să se strecoare numai unul în cămaşă, pentru ca să n-ai linişte o zi întreagă; când e pe gât, când e pe picior şi nici nu-l poţi prinde în cutele cămăşei sau hainei; ploşniţa, dimpotrivă e discretă, greoaie şi uşor de găsit şi ucis.

Se mai gândi asupra lucrului cu atenţia cuvenită unei chestiuni de interes ştiinţific.

– Nedreptatea vine de acolo, că puricele e sprinten, şi vioiciunea dă impresia inteligenţii; ticăită şi obeză, ploşniţa nu poate fi simpatică.

Atitudinea săltăreaţă şi vioiciunea lui Carp îi treziră imaginea purecelui: comparaţia îl făcu să râdă, şi-i abătu gândul de la întâmplarea lui. O uitase aproape; iuţi pasul de frig şi intră la Hugues. Străbătu cafeneaua repede, fără să se uite într-o parte, sau alta, spre fundul sălei, la masa unde obişnuia să se aşeze, când nu voia să se încurce la vorbă. Alături, Rocneanu privea tăcut în fundul ceştei de cafea; un bătrâior, încă destul de îngrijit, mic, puţin adus de spate, cu mustaţă sură, cu fruntea dezgolită; o înfăţişare de om cuminte, aşezat, meditativ şi chiar filozof. Nu se ştia ce face şi din ce trăieşte; venea la cafenea şi dimineaţa şi după-amiaza şi seara; cerea o cafea, o bea tacticos şi rămânea apoi de privea tăcut în fundul ceştei, cu o încordare liniştită a feţei, ca şi cum ar medita la vreo problemă filozofică. Era totdeauna singur; nu discuta cu nimeni şi nu răspundea decât întrebat.

Eminescu îi aruncă în treacăt:

– Ei, nene Rocnene, când ai să extragi odată din fundul ceştei împătrita rădăcină a raţiunii pure?

Rocneanu îşi întoarse privirea blândă spre poet; dădu din cap fără să zâmbească, în atitudinea lui Archimede surprins de legionarii romani în mijlocul calculelor geometrice.

– Ori poate dumneata, nene Rocnene, citeşti în cafea destinul omului?

Rocneanu nu mai dădu nici din cap, ci continuă să privească atent în drojdia groasă.

Pe Eminescu bătrânul îl atrăgea şi-l speria; îl atrăgea liniştea, blândeţea inofensivă, înţelepciunea întipărită pe faţa lui calmă, într-un cuvânt, ataraxia budistă, pe care o căutase în lecturile lui de tinereţe; omul îşi găsise liniştea lăuntrică în contemplaţia drojdiei cafelei. Îl privea însă cu spaimă pentru că în apatia lui, în indiferenţa şi complecta lui izolare faţă de viaţa din afară, în mijlocul unei cafenele pline de larma oamenilor, a ţipetelor stridente ale alămurilor, el îşi descifra propria lui apatie şi izolare împinse la concluzia lor logică. Unde îl puteau duce altundeva sila de oameni, dezgustul de a reacţiona, indiferenţa faţă de orice clasare şi nepăsarea faţă de grija persoanei sale fizice, decât spre acest nihilism? Apariţia lui Rocneanu la masa cafenelei îi deschidea şi perspective mohorâte; n-ar fi voit să sfârşească şi el privind ceasuri întregi în drojdia cafelei. Îi fu silă şi plecă.

Afară, pe trotuar, i se păru că un evreu bătrân, tremurând într-un pardesiu subţire, îl tot măsura cu ochii şi i se tot învârtea în jur; când îl ţintui bine cu privirea în dreptul unui felinar, se apropie de dânsul.

– Mă rog, spuse el, să nu fie cu bănat, da nu-i fi mata conu Mihăiţă, băietul lui conu Gheorghieş[1] de la noi de la Ipoteşti.

Eminescu tresări. Nu-i spusese nimeni Mihăiţă până acum. Zâmbi:

– Conu Mihăiţă nu sunt, că nu mi-a spus nici mama aşa, dar băiatul lui conu Gheorghieş de la Ipoteşti, de bună seamă, sunt chiar eu. Dar dumneata cine eşti?

– Cine-s iu? Vai şi amar de mama me! răspunse bătrânul, luându-se de cap cu amândouă mânile, ca şi cum ar fi vrut să se lovească de pereţi. Cine-s iu? Aşa m-am schimbat că nu mă mai cunoaşte nici conu Mihăiţă!

Poetul îl privi lung, îl măsură fără să-şi amintească cu siguranţă.

– Ce, nu-ţi mai aminteşti, coane Mihăiţă, de când îţi aduceam turtă dulce, şi de sărbătorile noastre îţi aduceam şi humântaş făcut de Ida... Cum m-ai uitat, coane Mihăiţă, că iu într-o vreme, când erai mata numai de o şchioapă, am ţinut şi accizul băuturilor spirtoase la Botoşeni cu conu Gheorghieş, tataia matale.

Poetul se lumină.

– Nu-i fi dumneata Nusăm Cucoş[2] de la Botoşani?

– Ba chiar el! bătu-l-ar Dumnezeu să-l bată, că tare trebuie să fi îmbătrânit, de nu l-ai cunoscut mata, că-s doar de o vârstă cu conu Gheorghieş, şi l-am văzut şi săptămâna trecută, că venise la târg pentru o poliţă, şi nu

[1] *Gheorghe Eminovici* (1812-1884), sluger şi apoi căminar, tatăl lui Mihai Eminescu, căsătorit la 26 iunie 1840 cu Raluca Iuraşcu.

[2] *Nusăm (Nuhăm) Cucoş*, negustor evreu, care în 1843, împreună cu Gheorghe Eminovici, „a luat în antrepriză accizul băuturilor spirtoase din Botoşani" (Cf. I.D. Marin, *Eminescu la Ipoteşti*, Iaşi, 1979, p. 72).

ştiam că o să te întâlnesc pe mata, că-ţi dam complimente de la el. Se ţine bine conu Gheorghieş, nu se dă; ei, da nu mai e aşa ca înainte, când trăia biata coana Raluca[1]. Nu că era mamaia matale, da aşa nobilă femeie nici c-am văzut! Când eram cupil, am fost şi de casa lui conu Vasile Iuraşcu[2], din Joldeşti, ce om de ispravă! Unde mai sunt azi aşa boieri! Da ştii mata, coane Mihăiţă, că şi Ida me s-o prăpădit şi am rămas şi iu ca conu Gheorghieş, fără gospodină acasă, ca vai de capul meu.

– Mi-aduc acum aminte de jupâneasa Ida, domnule Nusăm, cum să nu-mi aduc, dar pe cine căutai dumneata în faţa cafenelei, de te tot învârteai în sus şi în jos?

– Chiar pe mata te căutam, coane Mihăiţă.

– Pe mine? cum pe mine? făcu mirat poetul ca de o glumă.

– Pe mata ori pe alt boier de la Botoşeni, ori de la Moldova, că-mi spuneam iu că într-o cafenea aşa de mare trebuie să pice şi vreun boier de la noi, că a dat beleaua peste mine, coane Mihăiţă, şi Dumnezeu mi te-a scos în drum. Să vezi ce-am păţit. Am venit ieri cu nişte necazuri de ale mele – că ţi-oi povesti şi de ele – şi azi într-o îmbulzeală pe Şelari, mi-a furat nu ştiu cine punga de am rămas fără nici un creiţar.

Eminescu stătu puţin pe gânduri; acum îşi amintea bine de evreul înalt, roşcovan, pe care-l văzuse adese în

[1] *Raluca Eminovici*, născută Iuraşcu (1816-1876), mama lui Mihai Eminescu.

[2] *Vasile Iuraşcu*, bunicul dinspre mamă al lui Mihai Eminescu, om de încredere şi administrator pe moşiile marilor vistiernici Iordache şi Alecu Balş (din 1807), stolnic (1826), căsătorit în 1803 cu Paraschiva, fata Donţului, mort la 23 octombrie 1870 la mănăstirea Agafton-Botoşani (Vezi amănunte în I.D. Marin, *op. cit.*, p. 37-68).

copilărie prin curtea de la Ipoteşti, un misit de cereale; om bun, cu dragoste de copii; când venea cu docăraşul, îl primbla şi pe dânsul o bucată de drum; îşi aducea aminte şi de humântaşul triunghiular cu magiun, care-i plăcea atât. Buzunarele lui Nusăm erau pline de roşcove şi de stafide, puse de Ida pentru copii. Murise şi biata Ida cea groasă, murise şi mama Raluca; murim cu toţii.

Poetul se pipăi discret pe buzunare; îşi făcu în minte o socoteală de cum stă cu avansurile de la „Timpul" şi spuse domol:

– N-avea nici o grijă, domnule Nusăm, că o să facem noi cum e mai bine.

Bătrânul se repezi la mânele poetului, ca şi cum ar fi voit să i le sărute.

– Din mare belea mă scapi, coane Mihăiţă; să-ţi ajute Dumnezeu, că, pe urmă, ne socotim noi cu conu Gheorghieş.

– Dar unde ai tras, domnule Nusăm?

– Apăi de tras, am tras iu la otel Patria, da-i vorba că nu mă pot duce acolo, că n-am cu ci plăti.

– Nu te îngriji de asta, dar cât mai ai de rămas la Bucureşti?

– Apăi ştiu iu?, iu zic să stau vreo două, trei zile până ce-oi scăpa de năcazul aista.

– Atunci, uite ce, e mai bine să nu mai rămâi la otel ca să te coste bani; vino la mine. Mi-i povesti pe drum ce e şi cu chestia dumitale.

– Ci om nobil eşti mata, coane Mihăiţă. Da toţi boierii de la Moldova sunt oameni de treabă şi ne ajută la nevoie, nu ca aiştia de pe aici.

Porniră împreună la hotel Patria, de unde ovreiul îşi luă calabalâcul. Pe drum îi povesti necazul. Chestia domnului Nusăm nu era prea complicată; avusese un fecior, pe

Haim, cârciumar, care, îmbolnăvindu-se, îşi închiriase cârciuma altui ovrei; folosindu-se de boala lui, chiriaşul se învârtise de trecuse patenta pe numele lui; Haim murise acum, şi nevasta se trezise fără dreptul de cârciumă. Eminescu îl asculta şi zâmbea; chiar în acea zi scrisese la ziar: „Trebuie să cunoaştem exploatarea săteanului în Moldova prin manoperele uzurare, prin beţie, ca să înţelegem pentru ce el nu numai n-a înaintat, dar a dat înapoi; pentru ce el ni se înfăţişează abătut ca un idiot fără viaţă şi fără plăcere pentru viaţă".

– Uite ce, domnule Nusăm, reluă el, eu nu-s cine ştie ce pe aici pe la Bucureşti, dar tot cred că pot să te ajut. Să mergem mâne la Ministerul de Finanţe şi să vedem dacă o putem scoate la capăt.

– Coane Mihăiţă, ci om nobil eşti mata! nu mai continea bătrânul.

O luară pe micile străzi neguştoreşti în pantă, ieşiră prin Piaţa Sfântului Gheorghe, trecură pe la Turnul Colţei şi răzbiră pe acolo, unde e astăzi statuia lui Rosetti; se opriră în faţa unei mănăstiri înconjurată de ziduri ruinate şi cu un şir de chilii dărăpănate în fund.

Evreul sări speriat îndărăt, cercetă zidurile, cercetă turlele şi dădu din cap a mirare.

– Vai de mine, coane Mihăiţă, da aiasta e curată mănăstire; ci să caute un ovrei ca mine la mănăstire? Da ci, mata stai la mănăstire?

Poetul zâmbi şi tăcu.

– Coane Mihăiţă, mata râzi poate de mine? se văicări evreul muşcat de îndoială asupra intenţiilor lui.

– Nu te speria, domnule Nusăm, că nu te spurc. Aici a fost odată Mănăstirea Caimata, dar acum nu mai este, nu vezi că-i numai ruină? N-au rămas decât chiliile din fund unde stau chiriaşi.

Evreul se tot uita la ziduri şi la „conu Mihăiţă", doar o da de adevăr.

– Hai, domnule Nusăm, nu te tot zbuciuma cu gândul; că nu-i nimic.

Evreul îşi făcu inimă, dând mereu din cap.

– Da cum ţi-a venit, coane Mihăiţă, să stai în chilii de călugări?

– Uite, aşa mi-a fost dat mie.

Păşiră pragul porţii într-o curte întunecoasă, plină de noroaie şi de bălării îngheţate; din loc în loc câteva petroaie trăgeau o cărare mai mult imaginară.

– Ia-o pe pietre, domnule Nusăm, să nu te umpli de noroi...

– Iată că o iau, consimţi evreul căutând să-şi păstreze echilibrul.

– Ţine-te bine; dă mai bine mâna încoace; aşa! Ei, acum sari pe piatra asta...

Evreul se opinti, sări şi nimeri într-o baltă de se împroşcară amândoi.

– Nu prea eşti tare la sărit, domnule Nusăm, glumi poetul.

– Cum să fiu tare, dacă aici e mai besnă ca la noi în Mahalaua Broscăriei?

– Ei, acum mai ai numai o săritură şi gata...

– Mai lasă-mă să-mi trag sufletul, se rugă evreul instalat pe o piatră mai mare.

Dădea din cap şi nu-şi venea în fire:

– Da di ci te-ai mutat, coane Mihăiţă, aici la mănăstire? insistă el pentru a treia oară.

– Apoi se vede că trag a biserică, glumi poetul, că de aici, mare lucru să nu ajung la Mănăstirea Neamţ.

– Nu grăi aşa vorbă, coane Mihăiţă...

– Ei, acum, încetişor, domnule Nusăm, că am ajuns la palatele mele. Vezi că te-ai speriat degeaba? Bagă de seamă însă că sunt cinci trepte de piatră; una e ruptă şi trebuie să sări puţin.

– Iarăşi! gemu evreul.

– Aşa. Una... două... Ei, acuma e acuma... hopa! Iată că am ajuns în cerdac... Ia priveşte, domnule Nusăm, parcă am fi la Agafton, dar nici la Agafton nu e aşa mândreţe de cerdac. Stai, domnule Nusăm, acum că ai ajuns, nu zburda, nu te duce mai departe, că e o scândură ruptă şi te pomeneşti că de data asta sari îndărăt fără să vrai. Aşa, bun... vino încoace şi priveşte în jurul dumitale. Tot ce vezi sunt curţile mele...

Nu se vedea, fireşte, nimic; besnă pretutindeni, sloată urâtă şi vânt suflând a pustiu.

– Ei, acum încetişor, domnule Nusăm, să intrăm în chilia sfântă... Pe baba Luţa n-o mai scol, că o fi trudită şi ea şi e tocmai la celălalt capăt al chiliilor. Dar să văd de mi-a primenit apa...

Aprinse un chibrit, două, trei şi cătă la un cofei aşezat la uşa unei săliţe înguste.

– Ei bat-o s-o bată necuratul de babă! A uitat să o primenească; e tot apa stătută de dimineaţă. A prins şi muşiţă. Apleacă-ţi acum capul că intrăm în casa Domnului, că acolo se intră cu capul plecat; să nu te împiedeci de pragul de jos, că-i puţin mai înalt, dar nici de cel de sus, că-i puţin cam jos, ca pentru oameni cucernici.

Străbătură o săliţă lungă şi umedă şi apoi, pe dreapta, descuie o uşă:

– Iată că am ajuns, domnule Nusăm. Acum zis-a Domnul să se facă lumină şi lumina s-a făcut.

Frecă un chibrit umed şi aprinse o lampă de pe masă; în conul slab al luminii, evreul să uită speriat în jur; două

odăi boltite, dând una în alta, fără uşă între dânsele: în prima, o masă, un scaun, un pat învălmăşit, o canapea şi pe masă, pe jos, pe fereastră, după sobă, pe scaun, cărţi, reviste, hârtii răvăşite; cealaltă părea o magazie: un dulap cu oglindă spartă, un lighean de tinichea cu ibric, o oală de noapte în mijlocul odăii, boccele aruncate unele peste altele, nedesfăcute încă şi pretutindeni, claie peste grămadă, mormane de cărţi. Evreul stătea cu mâna la gură şi privea dând din cap...

– Vezi, dumneata, domnule Nusăm, se simţi obligat poetul să lămurească, în chiliile astea nu-s decât de două luni, aşa că n-am avut timp să-mi desfac boccelele, şi poate că mă mut de Sfântul Gheorghe şi ar fi o trudă zădarnică. Ei, acum să te instalăm; dar ce ai înlemnit cu mâna la gură, domnule Nusăm? te temi să nu-l vezi pe Dracul răsărind în vreun colţ!... N-avea nici o grijă, că doar aici e lăcaş sfinţit.

Evreul se scutură, dar nu-i veni să răspundă. Poetul îl îmbie voios:

– Scoate-ţi paltonul, domnule Nusăm... Ori, mai bine nu ţi-l scoate, să nu-ţi fie frig, că, vezi dumneata, n-am început să fac încă foc, că nu mi-au trimis argaţii lemne de la pădurile mele. Şezi: aici e patul şi dincolo canapeaua; eu în pat şi dumneata pe canapea; aşternut, ca la om singur, n-am, dar tot ţi-oi da o pernă ca să-ţi odihneşti capul.

Evreul sta prostit cu pălăria în cap, cu pardesiul pe el. Nu-i venea să creadă; într-un târziu îşi luă inima în dinţi:

– Da gospodină n-ai, domnule Eminovici?

Îi pierise pofta de a-i mai spune „coane Mihăiţă", şi aşa îi ştia el neamul de la Ipoteşti „Eminovici". Poetului nu-i scăpă trecerea bruscă de la „coane Mihăiţă" la „domnule Eminovici" şi îi înţelese tâlcul; omul se îndoia

asupra lui şi poate că pentru dânsul nu mai era „un boier chiar aşa de nobil". Zâmbi şi răspunse:

– Atât îmi mai trebuia, domnule Nusăm, o gospodină, că încolo, după cum şi vezi, toate le am! Acum, îi fi trudit; uite perna (îi aruncă una din pernele lui); întinde-te ca la dumneata acasă şi te culcă, dar tot să-ţi dau ceva să te înveleşti.

Trecu în odaia de alături şi luă de pe o ladă braşovenească o velinţă, pe care o aruncă pe canapea. Evreul se întinse, iar poetul se aşeză la masă cu lampa ce fumega.

– Eu mai am câte ceva de scris, dar dumneata fă-te că nu vezi; întoarce capul spre zid şi dormi de poţi.

Lui Nusăm nu-i era însă de somn. Se uita mereu spre poet şi se tot gândea cum să înceapă vorba şi şovăia; într-un târziu îndrăsni:

– Ci faci mata aici la Bucureşti, domnule Eminovici?

– Apoi ce să fac, domnule Nusăm? Ia cam ceea ce faci şi dumneata la Botoşani...

– Cum aşa? sări ars evreul.

– Chiar aşa cum îţi spun. Slugăresc la boieri ca şi dumneata...

– Vai de mine, domnule Eminovici, dar cum slugăreşti mata la boieri? Ce fel de vorbă îi aiasta!

– Slugăresc scriind la ziarele lor. Înjur pe unul, laud pe altul, mai mult după cum îmi cântă ei.

– Mare minune! îngăimă evreul.

Cum poetul părea însă că vroia să scrie tăcu. Se uită în tavan, dar tot mai spuse îngrijorat:

– Da oare mi-i putea face ceva cu patenta lui Haim? Că mare necaz e pe nevasta lui.

– N-avea nici o grijă. O să facem ce s-o putea.

Evreul se întoarse cu faţa la perete. „Ce s-o putea? se gândi el. Nu e mult". Eminescu se puse să sfârşească arti-

colul început. Își aminti de tot ce-i spuseseră Maiorescu și Carp; se uită și la omul de ispravă de pe canapea, ce-i aducea turtă dulce și roșcove, când era copil. Își muie pana în călimară și își muie și sufletul încheind:

„Precum un râu de munte îneacă, nefiind supus voinței determinante a omului, pe când cu albia regulată, el poartă vase și devine un izvor de înavuțire pentru câmpiile ce le petrece, astfel și un element etnic care ar lăsa curs liber numai instinctelor sale ar fi periculos, pe când, abătut în albia unei munci liniștite și productive, ar deveni folositor patriei lui adoptive și, cu vremea, ar ține poate la pământul ei sfânt."

Se întrerupse:

– Domnule Nusăm, n-ai adormit încă?

– Nu.

– Spune-mi, te rog, ai putea dumneata ține la pământul sfânt al țării noastre?

– Iu? făcu evreul. Cum să nu țiu? Numai că nu mi-l dă nimeni.

Poetul zâmbi și continuă:

...„Tot cu atâta tragere de inimă ca și urmașii acelor războinici păstori cu puternice și încăpătoare cranii, cu care au cuprins câmpiile Moldovei și ale Țării Românești"...

Puse tocul și privi spre canapea; nu era nici o primejdie. Capul turmentat al lui Nusăm Cucoș n-avea cum să devină unul din imaginarele cranii puternice și încăpătoare ale războinicilor lui Radu Negru și Dragoș-Vodă. Părea totuși mulțumit că în cinstea lui Nusăm, misit de cereale din Botoșani, deschidea perspective mai vesele evreilor printre noi... Își propti apoi capul între mâini și își închise ochii; pe retină i se zugrăvi o casă gospodărească cu trei tei dinainte.

O odaie mică, scundă, curată și apoi alta mai mare, cu pereții văruiți proaspăt, cu perdele albe lăsate jos.

Miros de sulcină, de levănțică; podele de curând unse cu lutișor galben; la dreapta, două divanuri cu macaturi și saltele de lână roșii și verzi; țesături de casă. Între ferestre, o masă cu cărți, o lampă mare cu sfeșnice de argint și un serviciu de porțelan de cafea. Cu puțina lui știință de carte, tatăl său se învrednicise să-și ridice așa casă și să chivernisească o familie de zece suflete, pe când el, după atâta trudă și învățătură, era silit să trăiască prin chilii umede de mănăstiri ruinate... I se aburi privirea.

Pe canapea, Nusăm nu-și afla odihnă. Nu se dumerea. „Cât de rău a ajuns băietul lui conu Gheorghieș, un boier așa de ispravă! Un copil care a învățat și la Viena și la Berlin" își tot zicea dânsul. El era om sărac, un misit cu o droaie de copii, și ce chilotă adunase Ida în casă!... ce perne, ce oghialuri, toate de puf de gâscă! Vai de bietu conu Gheorghieș că n-a avut și el parte de băieți!.... Se mai gândea și la patenta lui de la Finanțe. Cum are să i-o obție domnul Eminovici, care nici n-a putut să-i dea un oghial?!... Își pusese în minte să răscolească mâine tot Bucureștii, doar l-o găsi pe conu Costică Bobeică: „aista-i boier, nu glumă" și se întoarse cu fața spre poet, care-l privea cum se zvârcolește.

– Te-o fi mâncând ceva, domnule Nusăm?

– Cine să mă mănânce? se sperie evreul.

– Văd că te tot răsucești.

– Gândurile, domnule Eminovici, gândurile.

– Lasă-le încolo, domnule Nusăm, că nu-s bune la nimic. Eu mă temeam că te pișcă vreo insectă.

– Ce insectă să fie? sări ars evreul.

– Ia vreo ploșniță, că altceva nu poate să fie...

– Cât despre aista, n-am nici o grijă, se potoli evreul. Îs deprins iu de la Botoşeni cu ele. Că n-o fi pe aici altele decât cele de la noi?

– Sunt tot la fel... Dar, vezi, unii se sperie de ele; uite, bunăoară, domnul Carp îmi spunea că trebuie mai întâi să ne scăpăm de ploşniţe şi pe urmă de evrei.

– Conu Petrache Carp? sări din nou evreul.

– Da.

– Conu Petrache Carp de la Ţibăneşti, care o fost şi ministru?

– Chiar el.

– Şi mata ai stat de vorbă cu conu Petrache Carp? se minună el tot mai mult.

– De ce nu? Uite chiar astă seară, înainte de a ne întâlni, îmi spunea că trebuie să li se dea drepturi evreilor.

Pe Nusăm Cucoş nu-l interesa însă în momentul acesta chestia revizuirii constituţiei; el nu se gândea decât la patenta lui Haim. Nu-i venea să creadă ce auzea.

– Ci vorbeşti, coane Mihăiţă, făcu el, mieros şi slugarnic, mata cunoşti pe conu Petrache Carp, un om aşa de mare?

– Îl cunosc.

– Nu digeaba ai învăţat mata pe la Viena!

O să-i spun şi lui conu Gheorghieş, că are să-i facă aşa plăcere.

Se mai învârti el pe canapea şi nu-şi afla locul. Nu mai avea nevoie să caute pe conu Costică Bobeică. Se întoarse din nou:

– Şi ci spunea conu Petrache Carp de patenta mea?...

– Care patentă?

– M-o luat gura pe dinainte, coane Mihăiţă. Ci spunea el de ploşniţe şi de evrei?

– Spunea că ploşniţele sunt mai primejdioase decât evreii.

– Tot grija lor să o am!

– Nu aşa, domnule Nusăm? Vezi că ne înţelegem? Dar nu-i toată lumea ca noi. Ai auzit dumneata de Ludovic al XIV-lea?

Evreul se gândi o clipă.

– Nu era el un împărat la nemţi?

– Cam aşa ceva, dar nu la nemţi, ci la franţuzi, şi era aşa de mare că lumea îi spunea că străluceşte ca soarele. Ei bine, domnule Nusăm, nu mi-i crede, dar în palatul lui numai de marmoră, de oglinzi şi de cristale, nu-şi afla locul de ploşniţe. Noaptea, când nu putea să doarmă, îşi lua plapoma în cap şi umbla ca strigoii prin sălile curţilor lui.

– Ei, bată-l pustia, făcu evreul. Şi dacă era împărat, trebuia să se ţină aşa de mare?

– Uite aşa şi domnul Carp, nu poate de supărare când vede o ploşniţă.

– Zi-i om cu nazuri, coane Mihăiţă, că aşa-s toţi boierii mari.

– Ei, dar s-a făcut târziu, cu vorba noastră. Să stingem lumina şi să ne culcăm. Nu te mai gândi la patentă, că se face...

– Se face, coane Mihăiţă?

– Negreşit. Şi acum noapte bună, domnule Nusăm.

– Cum să nu fie bună, coane Mihăiţă, când n-o să mă mănânce gândurile, cum mă mâncau adinioară?

VI

Scena dintre Carp şi Eminescu o răscolise adânc pe Mite. Îl ascultase la început şi-i admirase însufleţirea; în firea lui tăcută şi indiferentă se aflau şi rezerve de

pasiune ce impuneau respect; în glasul moale de obicei se citea acum fanatismul; ochii visători şi risipiţi îşi strânseră lumina într-un singur punct; se vedea, în sfârşit, şi în el o voinţă energică; ceea ce nu era în stare să realizeze pentru dânsul se concentra în afară în principii de interes naţional. Toţi trei îşi iubeau ţara la fel, dar pe când la Maiorescu şi Carp iubirea de neam se încadra în consideraţii generale de mecanică socială, la dânsul, ea pornea din instincte primare. Era un om de ţară; trăit în toate regiunile locuite de români, noţiunea lui de neam nu rămăsese teoretică şi abstractă. Alimentată şi din vaste lecturi istorice şi din cercetări lingvistice, nutrită deci de realităţi şi nu de ficţiuni sociale, ea era mai dinamică decât cea a junimiştilor, naţionalişti ştiinţifici. Pe Carp îl mai iritase şi atitudinea lui dârză; deprins să impună printr-o superioritate naturală, nu admitea rezistenţa nimănui, iar în partid nu accepta decât existenţa unei singure păreri; cea a lui; născut pentru a conduce, educat spre acelaş scop, prefera să întâlnească lanuri încovoiate. Doar poziţia lui Maiorescu părea alta; o veche prietenie îi punea pe un picior de egalitate; un simţ al demnităţii personale, o autoritate indiscutabilă în planul speculaţiei intelectuale îi dădeau aparenţa ferului, deşi, în realitate era mai mult o trestie zugrăvită în culoarea lui, adică teoreticianul academic al unor concepţii politice cu punctul de plecare aiure. Dacă, în lipsa aprobării, naţionalismul fanatic al lui Eminescu găsea în cumpătarea criticului o relativă înţelegere, nu putea găsi în intransigenţa egală a lui Carp decât o iritare fatal pornită spre gestul brutal, care trecuse totuşi pe lângă poet fără să-l atingă, întrucât, de îndată ce-şi expunea punctul de vedere, nu se mai preocupa de chestiuni personale. Se încheiase la haină şi plecase cu o seninătate fără umilinţă. Mite se simţea însă

umilită; din admiraţia cu care îi ascultase argumentarea plină de sânge şi vehemenţă profetică, se prăbuşise într-o realitate dureroasă; poetul era, în fond, un declasat social; întreţinut în mediul distins al burgheziei intelectuale germane, rafinamentul ei înnăscut de femeie nu putea decât suferi. Nu izbuti să adoarmă; se zbătuse sub focul stigmatului ce o înfierase, fără să ştie de o doare mai mult aroganţa lui Carp sau declasarea lui Eminescu; când uita de una, suferea de cealaltă; succesiv, îşi căuta într-însele motive noi de durere, căci, mai mult decât orice, avea nevoie de ea. Spre dimineaţă, fiindcă nu le putea schimba, nu-i rămase altă soluţie decât să ia lucrurile cum sunt. La urmă, o lega numai propria-i iluzie şi aspiraţie; îşi făcuse dintr-însul un idol ireal, ca toţi idolii, fără să fi schimbat o vorbă, o mărturisire... îşi închipuise doar; fusese o părere. El nu-i citise nimic în suflet şi nici nu-şi prefăcuse atitudinea faţă de dânsa; şi, de altfel, nici n-avea ce preface. Viaţa i se încadrase fără putinţă de a se tulbura; fericită, între bărbat şi copil, nu se mai afla loc pentru o prezenţă reală; se făcuse doar pentru o iluzie, pentru fantoma imaginaţiei ei, pentru un ideal poetic; la nevoie, se va elibera...

Începând cu o durere pornită din umilirea feminităţii şi a demnităţii ei, lunecă încetul cu încetul la alte preocupări în scopul de a găsi izvoare noi de durere. Pasiunea ei pentru poet nefiind cunoscută de nimeni, demnitatea nu avusese cum suferi decât în propria-i conştiinţă; el trebuia însă să sufere mai adânc şi de aceea se gândi tot mai încordat la dânsul. Îl ştia nepăsător pentru aparenţe şi atitudini; îl bănuia deci nepăsător faţă de părerea lui Carp; îi presupunea totuşi o delicateţă de sentiment faţă de ea, pe care, dacă ar fi avut-o, cu adevărat, ar fi căutat de mult să-şi pună ordine în viaţa exterioară. Nu reflectă însă la

aceasta, ci numai la deprimarea morală, pe care, prin tendinţa firească de a ne substitui altora, i-o atribuia. Şi-l închipuia abătut, descompus sufleteşte, neîndrăsnind să vină la lecţia de poimâne.

Indignată la început de umilinţa suferită şi de dânsa din pricina lui, la ideea că se putea să nu vină, trecu cu hotărâre de partea lui. Se ruşină chiar că se gândise numai la sine, în loc să se gândească şi la el, la jignirea ce i se adusese pentru un lucru ce i se putea întâmpla oricui. De ce fusese Carp atât de dispreţuitor? Cine îi dăduse dreptul în casă la dânsa? Ce ar fi dacă, de ruşine, n-ar mai veni poimâne ori niciodată? Pe încetul, axa ei sufletească se puse în mişcare; trecu cu totul de partea poetului, cu care se simţea solidară; îi suferea jignirea ca o jignire personală. La ideea că se putea să nu vie, se frământă cu gândul ce să facă; să-i scrie şi să-l cheme numaidecât, ar însemna să dea importanţă întâmplării şi să-i arate că putea avea, în adevăr, motive de a nu veni. Era mai bine să pară că n-a observat nimic, aşa cum făcuse şi el, afirmându-şi calmul faţă de insolenţa lui Carp şi netrădându-şi emoţia; plecase stăpân pe sine. Mai bine să nu-i scrie, ci să lase lucrurile în voia lor, până se vor resorbi. Dar dacă nu va veni?

Se întorcea la ideea aceasta ca la o ameninţare apropiată. Între cele două soluţii, rămase, astfel, nehotărâtă, cu un prilej nou de zbucium. În căutarea continuă a unei formule mai bune, nu-i scrise totuşi, aşa că ora lecţiei o prinse aşteptând la fereastră. În spectacolul de toamnă târzie al uliţei, ea nu mai regăsea, totuşi, elementele pitoreşti ce-i potoleau odinioară nerăbdarea aşteptării; nici larma copiilor, nici inspecţia domoală a domnului Ghiţă Preda, nici măruntele incidente, al unui trecător lunecat în sloată, sau al întâlnirii a doi îndrăgostiţi îngheţaţi lângă curtea bisericii, n-o putură interesa; privirile i se risipiră pe maidan, pe turla de tablă a bisericei, spre firma vânătorului deşirat de la cârciumă, fără a i se opri undeva precis; ar fi voit să-l mai răsfoiască pe Creangă, despre care trebuia să discute, dar nu-i sta mintea la lectură. O chinuia un singur gând: va veni oare? Şi dacă va veni, ce atitudine urma să aibă, şi mai ales, ce atitudine trebuia să ia dânsa ca întâlnirea să pară naturală şi să nu deştepte amintirea scenei de alaltăieri?

Pe la şase, sosi ca de obicei; de pe maidan îl văzu străbătând uliţa cu pasul greoi, adus din spate, cu aceeaşi pălărie cu margini mari; nimic deosebit în mers sau atitudine. Nici n-avea cum să se vadă; intră tot atât de simplu, cu gesturi de candidă stângăcie, în care nu se distingea nici o intenţie de a părea că a uitat scena penibilă. Uitase, în adevăr, totul; nu afecta. Arăta chiar o voie bună, pe care o şi confirmă, povestindu-i cu umor întâlnirea cu domnul Nusăm Cucoş şi felul cum îl tratase când cu „coane Mihăiţă", când cu „domnule Eminovici", după importanţa momentană pe care i-o acorda şi după speranţa ce-şi punea în el pentru rezolvarea chestiei patentei lui Haim. Fusese cu Nusăm pe la Ministerul de Finanţe şi, dovedindu-se că patenta nu aparţinuse lui Moise Cioară ci lui Haim Cucoş, dobândise câştig de cauză. Două zile nu-l slăbise prin birouri, iar când se văzuse cu hârtia rezolvată îl asaltase cu ploconeli: „Coane Mihăiţă, mare boier eşti mata aici la Bucureşti. Am să-i spun şi lui conu Gheorghieş că stai de vorbă şi cu conu Petrache Carp".

Îi rostise numele fără necaz; uitase totul. Îi mai povesti şi felul cum plecase la Botoşani. Când îi dăduse bani de drum, se uitase lung la el şi tot nu-i venea să creadă; apoi, după ce se chibzuise, izbucnise crucit:

– Amu, coane Mihăiță, că te-ai purtat așa de frumos cu mine, aș avea și eu de spus ceva, dacă nu-i cu supărare: di ci nu-ți iei mata gospodină?

– Dar baba Luța ce-i, domnule Nusăm? Nu-i gospodină bună? Nu te-a slujit bine? Mai uită ea, nu-i vorbă, să primenească apa în cofei, dar parcă alta n-ar uita? căută el să ocolească întrebarea.

– Lasă șaga, coane Mihăiță, că doar nu vorbim noi de baba Luța, ci de o gospodină de ale noastre, așa cum a fost biata Ida a mè. Că mata ai nevoie de femeie să te îngrijească, să țină casa, să măture, să spele, să facă mâncare.

– Poate că ai dreptate, domnule Nusăm, conveni el, dar unde să găsesc eu așa comoară?

– Da ci parcă mata trebuie să cauți? Tătă noaptea m-am gândit iu pe canape.

– Care va să zică, pe când eu mă trudeam pentru drăcia de patentă, dumneata îmi puneai gând rău? glumi el.

– Tot așa rău să deie peste mata, coane Mihăiță. Că de amu am înțeles ce-ți trebuie matale. Nu o cocoană mare, de aieste de la București, numai mode și mofturi, ci ia o gospodină de ale noastre, de la Botoșeni, harnică, cinstită, frumușică. Ci să-ți mai spun?... ți-am și găsit-o!

– Dar bine, domnule Nusăm, știam că te ocupi numai cu grâne, nu și cu treburi de astea.

– Așa să mă bată Dumnezeu, dacă m-am gândit la vreo misitie! Iu numai la binele matale m-am gândit, că ai fost așa de bun cu mine...

Apoi după o tăcere, șiret, insinuant, cu un ochi pe jumătate închis:

– Parale multe n-are, da tot are, și e din oameni cinstiți și gospodari. Trebuie să o cunoști și mata...

– Eu?

– E de la noi de la Botoșeni... duduia O... limbia... Nu-ți aduci aminte?

– Duduia Olimbia? Nu.

– Fata coanei Cleopatra.

– Tot nu-mi aduc aminte.

– A Hopulesei, de, văduva dascălului Hopu de la Sfântul Ion, de lângă grădina Vărnav, ți-ai adus acum aminte?

Nu-și aducea aminte.

– Hei, că mata te-ai înstreinat rău de noi, și-i păcat. Moldovanul trebuie să rămână moldovan. Ci mai vorbă, coane Mihăiță, o iau iu pe garanția mè; fată bună și cinstită, cum îți trebuie matale, o gospodină cum o fost Ida mè.

Chestiunea, firește, nu se hotărâse... Rămăsese „să mai vadă“ și să-i scrie el mai târziu. Dar Nusăm îi bătuse palma:

– Să fie într-un ceas cu noroc, coane Mihăiță.

Poetul râdea cu lacrimi de propunerea de căsătorie; aduse vorba și de Ipotești, dar când voi să-l mai întrebe despre copilărie și despre ai săi, ocoli ca de obicei, scurt; nu amintea bucuros de taică-su; numai din felul cum rostea uneori numele mamei sale moarte se vedea o durere sinceră. Atmosfera de libertate, de lipsă de constrângere, în care se simțea întotdeauna se risipi repede; incidentul nu lăsase urme. Reveniră la Creangă, izvor nesecat de discuții, ieșite din pasiunea lui Eminescu pentru chestiunile de limbă și din destinul femeiei de a urma inițiativele intelectuale ale bărbatului. Se încercau, pentru moment, să scoată din opera povestitorului moldovean un număr de indicații asupra limbii populare.

– Cu cât îl citesc mai mult, începu el, cu atât mă minunez de limba lui. Și eu am trăit la țară, și eu am

studiat limba poporului şi a cronicarilor, dar citirea lui Creangă îmi deschide mereu perspective noi şi mă aduce la constatări surprinzătoare. Iată, la întâmplare, câteva dintr-însele. Din studiul operei lui constaţi că, de pildă, conjuncţiile cauzale *fiindcă*, pentru *că*, *căci* (uneori) piese esenţiale ale vorbirii culte şi ale argumentării logice sunt înlocuite în limba poporului cu forma unică a lui *că*. Răsfoieşte şi vezi: *„că mare-i Dumnezeu!..."*, *„că laşul ista-i mare..."*, *„că bine zici..."*, *„că vezi cum stă lucrul..."*, *„că n-apucă bine"* – şi la fel mai departe... Tot aşa, fără să fi controlat cu de-amănuntul, pot afirma că nu se găseşte deloc ori foarte rar, *deci, prin urmare*, ci numai *de aceea*; *„de aceea vino pe la mine..."*, *„de aceea nu mai sta la tocmeală"...*, *„De aceea Harap Alb o prăpădea din ochi"...* Nici expresiile *negreşit, fireşte*, nu circulă. Ţăranul nu spune *„Vin mâne, negreşit"*, ori *„vin, fireşte"* ci *„vin de bună seamă"*; formele atât de uzuale *„astfel"* *„altfel"* etc., sau nu există sau au întrebuinţări limitate: ţăranul nu spune: *„am vorbit astfel"* ci: *„am vorbit aşa..."* Am rostit odinioară pe *„sau"*; din scrisul lui Creangă vedem că ţăranul îl preferă pe *„ori"*; nici chiar pe *„deşi"* nu-l prea găsim ci *„cu toate că"*; forme ca *„însumi"*, *„însuţi"* nu sunt populare ci *„numai"*, *„singur"*; prin urmare, nu: *„el însuşi a venit"*, ci: *„numai el a venit"* sau *„chiar el a vorbit"*. Formele flexiunii au particularităţi. Gerunziul, de pildă, există, dar întrebuinţarea lui e limitată; în loc de a spune: *„văzând că vine ploaia"* poporul preferă: *„şi dacă văzu că vine ploaie"* sau *„şi cum văzu că vine ploaia"*. Citeşte în *Punguţa cu doi bani*[1] deschisă la întâmplare: „Cucoşul *cum* scăpă din mâinile

[1] Ion Creangă, *Punguţa cu doi bani*, în „Convorbiri literare", IX, 10, 1 ianuarie 1876, p. 402-404.

moşneagului, fugi de acasă şi umbla pe drumuri. Şi *cum* mergea el pe un drum, numai iaca găseşte o punguţă cu dai bani. Şi *cum* o găseşte..." Ce să-ţi mai spun de formele viitorului: *voi face, voi fi făcut*? Ele nu există. Ţăranul nu spune *voi face*, ci *am să fac*: *„are să vină* şi ea ziua aceea"; iar când vrea să-l întrebuinţeze, îl reduce la *oi face, oi fi făcut*. Şi mai interesant şi aproape capital pentru fizionomia limbii, o conjugare nu există: conjugarea pasivă; prin urmare nu: *„pozna asta a fost făcută de mine"* ci *„eu am făcut pozna asta..."*.

După o scurtă reculegere:

– Ceea ce nu înseamnă că trebuie să ne întoarcem cu orice preţ la limba simplă şi limitată a poporului şi să nu mai întrebuinţăm pe *deci*, pe *căci*, *deşi*, *fiindcă*, *pentru că*, *negreşit*, *fireşte*, sau *astfel*; ori să înlăturăm viitorul sau conjugarea pasivă... Nu. Limba progresează şi devine un organ de precizie prin diferenţiere; dar când punem să vorbească oameni de ţară, atunci trebuie să vorbească limba de la ţară, nu numai în cuvinte, lucru uşor, ci şi în sintaxă. În această privinţă Creangă e neîntrecut, şi nu-i recitesc o pagină ca să nu dau peste alte amănunte ale graiului popular.

Mai am însă o observaţie de făcut; Creangă nu e folclorist, cum îl consideră unii, în sensul culegătorului de vorbe şi locuţiuni, ci un mare artist, cel mai mare artist al limbii populare, lucru cu totul deosebit. El nu copiază, nu transcrie, ci transpune şi dă valoare de mare artă expresiei ţărăneşti. Ca dovadă e faptul că de câte ori li se citeşte ţăranilor la sate basme de Creangă ei le ascultă cu mai multă nedumerire decât înţelegere.

Alături, în sufragerie, se auzi larmă de vorbe întretăiate; un copil se certa pe nemţeşte cu o femeie mai în vârstă.

– *Ich muss...*[1]

– *Du kanst nicht...*[2]

la care răspundea din nou un încăpăţânat *„ich muss“* subliniat de lovitura în parchet a unui piciorus voluntar. Mite se sculă de la măsuţa de lemn de trandafir, aeriană, fără obstacolul greutăţii; într-o clipă fu în sufragerie, unde Baby se încăierase cu *Fräulein*[3] Schrat, pentru că, aflând de venirea lui „nenea“ Mihai, ţinea să-i arate numaidecât darul de la *Onkel*[4] Ernst de la Berlin; Fräulein, se opunea, Mite încercă şi ea să-l împiedice, dar intervenţia poetului o făcu să-l lase.

Baby avea cinci ani; blond, roz, cu părul subţire revărsat în bucle, cu ochii albaştri ai mamei, guraliv, el era prietenul lui „nenea“ Mihai. Veni încărcat cu două cutii de soldaţi de plumb, de toate armele, infanterişti şi marinari, cavalerişti şi tunari, de toate gradele, de la soldat la feldmareşal şi cu un album voluminos, pe a cărui pagină din dreapta, soldaţii cu indicaţii asupra armei şi gradului erau coloraţi, pe când pe pagina din stânga se aflau numai desenaţi în negru spre a fi coloraţi... Baby şi mâzgălise câteva foi; pentru a le individualiza, unor chipuri le adăugase chiar câte un amănunt; un barbişon negru îl fixa pe Maiorescu; un monoclu îl indica pe Carp; ar fi voit să-l facă şi pe „nenea“ Mihai şi nu ştia cum; musteaţa lăsată pe gură nu ajungea. Poetul îl ridică în braţe, îl sărută şi-i făgădui că după lecţie avea să-l ajute chiar el. Stătu puţin pe gânduri, cu gestul obişnuit de a-şi roade musteaţa cu buzele.

---

[1] Eu trebuie (germ.).
[2] Tu nu poţi (germ.).
[3] Domnişoara (germ.).
[4] Unchiul (germ.).

– Uite cum îşi mănâncă musteaţa! exclamă copilul.

El râse.

– Ar fi un semn, dar e greu de făcut pe hârtie.

– Să încerc.

– Du-te deocamdată în sufragerie, aşează-ţi soldaţii pe masă, după arme şi grad, ca să-i trecem pe urmă în revistă.

Copilul plecă mulţumit, se urcă în picioare pe un scaun şi se puse conştiincios pe lucru.

Îşi reluară discuţia asupra lui Creangă, şi mai ales asupra lui *Moş Nichifor Coţcarul*[1] citit de curând.

– Vorbeam adinioară, începu el cald şi intim, de talentul lui Creangă de a reda limba ţăranului nu numai în particularitatea lexicală, ci în valoarea ei artistică. Creangă este însă mare nu numai prin limbă, ci şi prin fineţea sensibilităţii lui estetice. Instinctiv, el ştie că elementul esenţial al artei este discreţia şi delicateţa; că arta nu spune, nu descrie, ci se ocupă cu jocul forţelor ascunse de ordin sufletesc dindărătul faptului divers al vieţii; nu afirmă, nu confirmă, ci sugerează şi sporeşte intensitatea realităţii prin colaboraţia mintală a fiecăruia dintre cititori.

Iată-l, de pildă, pe Moş Nichifor; care e raportul dintre dânsul şi Malca? Nu-l ştim precis; un scriitor fără talent ar fi insistat asupra întâmplării din pădure şi a nopţii petrecută acolo. Reciteşte scena dintre Moş Nichifor şi Malca; nici o afirmare, nici un gest; fără să ştii de s-a petrecut ceva între dânşii, scena conţine în ea o forţă de senzualitate mult mai activă decât cea a descripţiilor lascive; aşa că, pentru cititor, sufletele, dacă nu şi trupu-

---

[1] Ion Creangă, *Moş Nichifor Coţcariul*, în „Convorbiri literare“, X, 10, 1 ianuarie 1877, p. 374-384.

rile, ovreicuţei de la Piatra şi al Tuţuianului s-au amestecat în posesiunea pasională în noaptea de pomină din pădure. Marea artă începe în momentul când sensul noţional al cuvintelor expiră chiar în pragul emiterii lor pentru a împrăştia în jur o nouă iradiaţie de sensuri fosforescente ce depăşesc realitatea.

– Mami, strigă Baby din sufragerie, câte trese are locotenentul şi câte căpitanul?

– Lasă-ne în pace, Baby.

– Unul două şi celălalt trei, îi răspunse poetul. Mite se uită la dânsul şi i se păru deodată că se destramă; că-i aude cuvintele fără a-i vedea buzele mişcându-se; că se prefăcuse într-o pată alburie, pe a cărei realitate n-o mai putea prinde; voi să ţipe, dar, dându-şi seama de absurditate, se reţinu repede.

– Şi parcă numai în artă, continuă el cu vocea profundă, muzicală. Dar în viaţă. Numai oamenii simpli trăiesc în realităţi şi nu înţeleg decât ce pipăie şi nu se bucură decât prin simţuri, ca şi cum deasupra lor n-ar exista imaginaţia, fantezia şi toate rezonanţele interioare cu zvonuri multiplicate de gesturi miraculoase. Aseară, de pildă – şi glasul lui devenea tot mai patetic şi mai intim –, pe când mă întorceam acasă, pe o uliţă dosnică, abia luminată de câteva felinare oarbe, zării de departe siluetele unei perechi; doi tineri, negreşit; ea, zveltă, mlădie, sau părându-mi-se aşa din pricina ritmicei armonioase a trupului subţire ca lujerul de crin; el, tot zvelt; nu le distingeam faţa şi, deci, nu puteam şti de sunt frumoşi, dar trebuie să fi fost; nu se îmbrăţişau şi nici nu se ţineau măcar de braţ; nu-şi încolăceau degetele, dar în mişcările lor unduitoare, ele se apropiau, se atingeau şi păreau că se înfioară de atingere; se despărţeau apoi brusc ca de un păcat sau de o arsură, pentru a se ispiti apoi din nou. Nu

mai vedeam acum din trupurile lor decât şerpii de foc ai braţelor ce se căutau şi se posedau discret. Am avut o senzaţie de voluptate, pe care nu mi-ar fi produs-o împerecherea cea mai pătimaşă.

Se lăsă o tăcere vie de fiinţe ce stau să asculte zvonurile îndepărtate ale nopţii. Mite rămăsese cu capul înclinat spre măsuţă, cu ochii pe carnetul albastru, cu creionul de sidef în mână oprit de mult din scris, iar el, în spate, pe un scaun mai înalt, dominând-o cu înălţimea capului; ochii lui căutau spre ceafa albă, fină, transparentă la rădăcina părului auriu şi uşor răsucit.

Tăcură astfel câteva minute, într-o atmosferă de efluvii ieşite şi din vorbele lui pline de mister, şi de la cumpăna momentului de mult fixată de destin. Fără nici un gând precis, căpşorul greu de vuiete interioare se înălţă de pe carnet şi faţa iluminată se întoarse pe axa lui spre omul din spate, care amuţise de mult şi, cum voi să cate spre dânsul din jos în sus, n-avu timpul decât să-i vază figura dilatată, doi ochi măriţi şi trăsături estompate spre nesfârşit; liniile se descompuseră până se şterseră cu totul; nu mai distinse nimic decât doar simţi pe buzele ei tremurânde o gură ce se puse, imaterială aproape, cu o dulceaţă de soare boreal învăluit într-un văl alburiu.

Nu ţipă, nu spuse nimic; viaţa i se paralizase. Nu se aşteptase. Nu-i spusese nimic; n-o pregătise cu o vorbă, pe care ar fi înlăturat-o; căci nu voia cu nici un preţ. Îi povestise doar o scenă de mâni ce se ating şi se sărută şi fusese de ajuns. S-ar fi ruşinat de lipsa ei de rezistenţă, dar nu mai era în stare de nici un gând, de nici o voinţă. Devenise un lucru inert; nu reacţionase la sărutul lui; nu-i răspunsese cu nici o iniţiativă, dar îl primise şi ecoul lui îi vuia acum prin toate încăperile trupului neînsufleţit.

N-o luase în brațe, n-o strânsese la piept, nici măcar n-o atinsese cu mânile, dar buzele moarte îi rămăseseră lipite de gura lui; nimic nu le mai putea despărți. Numai când se auzi din odaia de alături: – Mami, câte trese are feldmareșalul? gurile li se desfăcură încet. Copilul privea prin ușa deschisă și aștepta răspuns; nu știau de-i văzuse, dar sentimentul liniștei interioare era atât de mare încât impusese spaimei. Nu-i văzuse; și chiar de i-a văzut, în clipa aceea nu avea nici o însemnătate. Ea rămase umilă, învinsă, cu senzația unui dezastru dar și a unui extaz; trufia ei de femeie cinstită nu se revoltase, pentru că se golise de putința oricărei reacțiuni; nu cedase cu gândul, cu voința, cu inima chiar, ci prin lipsă de conținut; pe scaunul de dinaintea măsuței de trandafir nu era ea, ci numai aparența ei corporală; el ședea tot în fotoliul lui, umil, fără semne de satisfacție intimă în privire; rămăsese nemișcat cu ochii învăluiți în tristețe. Tăceau; adinioară vorba lui curgea lină, abundentă, voioasă de a se ști ascultată cu interes; acum nu mai avea ce spune; se rupsese o coardă. Într-un târziu se întoarse spre ea, absent încă:

– Nu ai la îndemână un exemplar din *Infernul* în original?... rosti el impersonal.

– Am.

– N-ai putea să mi-l dai?

Se sculă automat și se îndreptă spre biblioteca din fund; scotoci într-un raft și veni cu un volum legat în piele roșie. El luă volumul, îl răsfoi leneș până ce ajunse la cântul V al „pătimașilor cu trupul". Se întinse în fotoliu, cu capul răzimat pe spetează, cu ochii mai mult în tavan și se porni să citească, să declame aproape cântat epizodul Francescei da Rimini:

Quando leggemmo il disiato riso
esser baciato da cotanto amante,
questi, che mai da me non fia diviso,
la bocca mi bacio tutto tremante.
Galeotto fu'l libro e chi lo scrisse:
quel giorno più non vi leggemmo avante.[1]

Ca și cum s-ar fi temut să nu-i scape sensul, traduse și în românește ultimele versuri:

– „Când citirăm că gura dorită atât de pătimaș s-a lăsat să fie sărutată de prea frumosul îndrăgostit, atunci acesta, care de acum va sta de-a pururi cu mine, mă sărută și el pe gură și-l simții că tremură".

Se sculă apoi palid, dar calm, și-i întinse volumul, rostind simplu:

– Iată!

fără să se poată ști dacă vorba privea volumul, ori, peste el, mergea la scena dintre Lancelot și Geneviève, trecută prin Francesca da Rimini și Paolo Malatesta și ajunsă, în sfârșit, la dânșii prin lungul lanț al tuturor îndrăgostiților ce și-au împreunat gurele deasupra unei pagini în care și-au regăsit povestea propriilor lor sentimente.

---

[1] Când am cetit cum zâmbetu-așteptat
de mult, amantul și-l sărută-n fine,
atunci, în tremur tot, m-a sărutat
acest ce-acum în veci va fi cu mine.
Goleot fu basmul și-autorul lui
și-aici am pus cetirii pe-astăzi fine.

(Dante, *Divina Comedie. Infernul*, traducere de G. Coșbuc, ediție îngrijită și comentată de Ramiro Ortiz, „Cartea Românească", 1925, p. 42-43. Vezi și traducerea lui Alexandru Marcu: Dante, *Infernul*, Craiova, 1932, p. 40 și Eta Boeriu: Dante, *Divina Comedie*, București, 1965, p. 37.)

Apoi, fără nici un cuvânt de prietenie, de dragoste, de rămas bun, se înclină şi plecă liniştit, deşi umbrit de tristeţe, murmurând impersonal:

...quel giorno più non vi leggemmo avante.

VII

Rămase singură numai o clipă, fără simţire, până când glasul alintat al copilului o deşteptă din amorţire:

– Nene Mihai!

Cum nu-i răspundea nimeni, Baby se prăvăli de pe scaun, lovindu-se la picior, şi intră vijelios în birou:

– Unde-i nenea Mihai?

Plecase. Cum plecase? începu el să ţipe. De ce plecase? de ce-l minţise? Isprăvise de înşirat soldaţii după arme şi grade şi nenea Mihai se dusese, deşi-i făgăduise să-l ajute la facerea pozei lui. Era indignat. Nimic nu-l putea linişti. Mite se aşeză în fotoliul poetului şi-l trase pe genunchi; îi şterse lacrimile, îi mângâie părul, îl strânse la piept pătimaş, ca şi cum l-ar fi regăsit, după ce-l pierduse, ori se temea să nu-l piardă; îl legănă apoi *„süss Kindchen" – süss Kindchen"*[1]. Simţea nevoia frenetică de a-l pipăi, de a-l frământa ca pe o realitate, ca pe singura ei realitate. Era tot ce avea pe lume sigur, cinstit, numai al ei... Scena de adinioară se distrămase; efluviile ce o învăluiseră se risipiseră; fusese numai o exaltare a simţurilor. Realitatea, iat-o; copilul mic cu bucle creţe, cu ochii şi cu părul ei, cu nasul şi cu gura lui Willi. Se puse să-l sărute lacom pe fiecare locşor al fragedei lui făpturi. Baby se potolise

---

[1] Copilaş fermecător (germ.).

acum, se simţea bine în braţele mamei; era însă hotărât să se supere pe nenea Mihai că-l înşelase, plecând fără să-l vadă ca de obicei.

Sosi şi doctorul însoţit de Maiorescu şi, întreruptă o clipă printr-o întâmplare atât de neaşteptată, la ale cărei consecinţe nici nu avusese timpul să se gândească, viaţa continuă şi ea punctată de o serie de gesturi automate. Maiorescu era sumbru şi scrobit, cu atitudinea omului urcat cu macaraua pe o terasă superioară planului terestru; privea de sus şi fără optimism. În el mocnea o iritare surdă împotriva lui Eminescu; scena de marţi fecundase un teren pregătit; auzise poate ce se zvoneşte de prietenia poetului cu Mite, ori bănuise chiar el ceva? Nu se ştia. Voios ca totdeauna, doctorul privi circular cu exclamaţia:

– Dar domnul poet? Unde ţi-e poetul, Mite! De ce nu l-ai oprit la masă?

Baby se porni să se plângă de nenea Mihai. Povesti scena în amănunt, dar se opri la timp. Nu văzuse nimic, nu înţelesese nimic, ori în micul lui suflet şi începuse să se creeze frontiera între ce se putea spune şi ce nu? Greu de lămurit.

Nu văzuse probabil nimic. De la supărare, trecu la pasiune: cerea ca nenea Mihai să vină la masă în fiecare seară; numai el se pricepea să-i facă castele de cuburi şi să-i povestească basme. Doctorul era de aceeaşi părere, blândeţea poetului îi plăcea. Ochiul lui ştia deosebi nuanţele jocurilor sufleteşti şi în suflet îi şi încolţise poate o presupunere; îl judeca însă ca o necesitate şi primejdia cea mai mică. Titu aruncă în cumpănă o tăcere grea de înţelesuri; privirea ascuţită a ochilor lui reci tăia aerul în felii categorice; mişcarea liniară a sprâncenelor stufoase impresiona imobilitatea restului figurei. Rupse totuşi tăcerea cu o vorbă de data asta mai mult insinuantă:

– Să nu se spună că vine prea des.

La altul cuvintele ar fi trecut, poate, neobservate; nimic din ce rostea el nu rămânea însă neobservat; avea o artă instinctivă de expresie, de a sublinia, de a scoate în relief, încât vorbele lui nu se ascultau numai, ci se vedeau şi se pipăiau.

– Cum aşa? îl înfruntă Mite cu sângele în obraz.

Inertă până atunci, nu participase la discuţie; ascultase cu pleoapele ostenite, cu privirea absentă, cu atenţia risipită, ea, de obicei aşa de vioaie, că-l făcuse pe Eminescu să-i spună odată:

– Te frământi atât de mult, încât şi în somn trebuie să te mişti.

Vorbele lui Maiorescu îi biciuiseră totuşi sângele. Îşi oferi pieptul deschis primejdiei.

– Ce ai vrut să spui? repetă ea imperios.

Maiorescu dădu îndărăt. Nu voise nimic. O măsură de pază într-un oraş de bârfeală. Doctorul interveni cordial.

Gura lumii nu-l interesa. Venit de departe, de la Berlin, mediul vieţii bucureştene îi era indiferent.

Was ist mir Hecuba?[1]

încheie el cu reminiscenţe literare. Poetul îi plăcea şi preocupările literare ale femeii lui găsiseră într-însul un sfătuitor preţios aproape indispensabil. Din toată discuţia, Baby nu înţelesese decât că venirea lui nenea Mihai era ameninţată prin răutatea lui Onkel Titus. El nu numai că nu vrea să plece nenea Mihai, dar îl cerea chiar acum şi ameninţa că nu mai mănâncă. Nu ştiau cum să-l împace; Maiorescu trebui să consimtă că poate veni cât mai des, în fiecare seară, dacă vrea. Ridică mâna şi rosti sacramental:

– Baby dixit.

[1] Ce-mi este mie Hecuba! (germ.).

ca şi cum ar fi vrut să arate că în faţa fatalităţii nu se putea împotrivi. Scrisul urma să se împlinească. Înciudat încă, băieţaşul se strâmbă la unchiu-său. Fu scos de la masă şi lipsit de compotul de caise. Baby nu se supără şi nici nu ţipă ca de obicei; umblă puţin îngândurat prin odaie şi apoi, cu pas hotărât, se duse la bufet, de i se opri în faţă; cu mânuţa pe tâmplă se gândea la ceva de care nu-şi aducea prea bine aminte; se lumină apoi; grav şopti de pe vârful buzelor câteva cuvinte neînţelese; mai şopti o dată; zadarnic. Mânios izbi cu vârful pantofului în uşa bufetului.

– Mami, de ce nu se deschide?

– Ce să se deschidă?

– Bufetul cu compoturi.

– Cum să se deschidă, când îl vezi încuiat?

– Am spus cuvintele lui Ali Baba şi bufetul tot nu s-a deschis.

Totul se explică apoi. Nenea Mihai îi povestise că, departe, în Persia, unde hoţii îngrămădiseră, într-o peşteră, comorile de aur şi pietre preţioase, la care nimeni nu putea umbla pentru că nimeni nu se pricepea să o deschidă, numai Ali Baba găsise descântecul cu care uşa se dăduse la o parte. Îl rostise şi el acum, dar bufetul tot nu se deschisese.

Nu-i spusese oare nenea Mihai cuvântul adevărat? Mite îl luă pe genunchi şi-l lămuri că descântecul lui Ali Baba nu avusese tărie decât în Persia, hăt-departe, nu şi în ţara noastră; la noi nu se descoperise încă vorba, cu care se deschid peşterile cu comori şi dulapurile cu dulceaţă şi compoturi. Copilul rosti convins:

– Dacă l-o găsi nenea Mihai, n-am să-l mai spun nimănui.

Iar după o clipă de tăcere:

– Ca să-i fie necaz lui Onkel Titus.

Peste un ceas, pe biroul doctorului, Baby desena încordat.

– Ce faci acolo?

– Pictez.

– Ce pictezi?

Copilul şedea cu albumul dinainte, încovoiat ca un arhitect pe planşă; mânuia culorile cu o seriozitate profesionistă.

Doctorul se apropie şi văzu o mâzgălitură, un cerc, căruia copilul se silea să-i pună ochi, gură, nas şi musteţi.

– Pe cine îl pictezi?

– Nu-l recunoşti? mormăi Baby supărat. Uită-te la musteaţa pe gură şi la părul în sus.

– E cu părul în sus? Nu se vede. Te pomeneşti că e Ghiţă gardistul.

– Ghiţă gardistul? răspunse dispreţuitor copilul cu simţul prematur al situaţiilor sociale.

– Atunci, cine?

– Tu nu-l iubeşti pe nenea Mihai.

– E nenea Mihai? Bun, dar de unde scoţi că nu-l iubesc?

– Pentru că aşa.

– Să nu-mi răspunzi niciodată „pentru că aşa“. Spune pentru ce?

Copilul şovăi puţin, ocupat de altfel să pună urechi cercului desenat.

– Ai auzit ce ţi-am spus? Nu uita să răspunzi când eşti întrebat.

– Tu nu-l săruţi niciodată.

Doctorul sări nedumerit.

– Cum asta?

– El mă sărută pentru că mă iubeşte.

– Pe copii toată lumea îi sărută.

– Onkel Titus nu.

– N-are a face. Dar de unde ai scos că eu trebuie să-l sărut pe nenea Mihai al tău?

– Dacă îl sărută şi mami.

Doctorul primi lovitura neclintit. Până acolo ajunsese?

Lucrurile luaseră o întorsătură primejdioasă; era cotitura cea mai gravă; ştia însă că n-o poate înlătura cu nimic; se încredea în perspicacitatea lui. Răspunse liniştit:

– Ce tot bâigui?

– Ba nu bâigui.

– Ţi s-a părut.

– Nu mi s-a părut; eu mă jucam în sufragerie şi uşa de la birou era deschisă.

Doctorul simţi nevoia de a-şi schimba tactica.

– Ei, dacă spui tu că ai văzut, atunci aşa e.

– Aşa e...

– Şi mami ce-a făcut?

– Nimic. Mama îl iubeşte ca şi mine, nu ca tine ori ca Onkel Titus care spune să nu mai vină la masă...

Doctorul mormăi:

– Am să-l sărut atunci şi eu ca să fac ca voi. Luă apoi o atitudine de nepăsare; crezu că-i mai bine aşa. Se mai primblă grăbit prin birou; răsfoi albumul lui Baby. Admiră barbişonul lui Maiorescu, monoclul lui Carp. Îşi luă apoi copilaşul în braţe.

– Bine, Baby, dar trebuie să o ştim numai noi... Poţi tu ţinea un secret?

– Pot.

– Să nu mai spui atunci nimănui.

– Nici lui Fräulein?

– Nici. Te pomeneşti că vrea să-l sărute şi ea. Ţi-ar plăcea?
– Nu. Fräulein e urâtă.
– Bine. Ne-am înţeles.
– Nici lui Kati?
– Nici. La nimeni, pricepi tu? Să ştim numai noi; eu şi cu tine... între bărbaţi. Acum să mergem la culcare.

VIII

Când se văzu în pat, Mite ieşi din extazul primului moment şi din automatismul serei petrecută în familie. Se regăsi pe sine, dar nu şi pe dânsul. Nu înţelegea cum ajunsese la sărutarea neaşteptată, în care stătuse inertă, pasivă, dar nu se ferise, ci primise fără protestare apăsarea buzelor lui, aproape imaterială. Cum judeca el acum lipsa ei de reacţiune? Întrebarea o chinuia; se temea să n-o dispreţuiască.

Pe când ea se pierduse cu totul, el rămăsese încă stăpân pe dânsul; îi citise din *Infern*; făcuse literatură din momentul uitării de sine. Nu putea totuşi s-o dispreţuiască; îl ştia leal şi n-avea cum să se înşele asupra stării ei sufleteşti şi asupra naturii ei cinstite. O iubea însă cu adevărat? Poate; nu i-o spusese însă niciodată; i se păruse uneori, fără să i-o confirme. Dar ea îl iubea? Poate. Nici asta n-o ştia încă şi trebuia să o ştie. În spaima momentului de faţă, n-o mai interesa dacă o iubeşte, ci dacă ea îl iubeşte şi ce urma să se întâmple? Când se simţi destul de desprinsă din ambianţa de foc a rătăcirii, care o prăvălise ca un fruct copt, se încordă cu toate puterile asupra chestiunii dacă îl iubea sau nu. Cu cât se încorda mai mult

cu atât obiectul atenţiei îi scăpa analizei. Ce e iubirea? Ce înseamnă a iubi? care sunt limitele dintre îngăduit şi neîngăduit? Din năvala nesiguranţelor putu izola, ca o insulă între valuri, o singură certitudine: îşi iubea bărbatul, îşi adora copilul, ţinea la cămin şi pentru nimic nu i-ar fi părăsit sau n-ar fi renunţat la dânşii. De pe acest pământ sigur se puse să privească în jos. Ce vedea? Nesiguranţe, chemări, aspiraţii poetice, intenţii generoase, atitudini sentimentale, o clipă de uitare de sine; nu şi pasiunea care poate îndreptăţi totul, dacă nu şi ierta. „Îl iubea?"; putea ea spune că-l iubea până la ruperea tuturor legăturilor vieţii de până acum? Îşi recapitulă pentru a zecea oară momentele legăturii cu dânsul, de când auzise despre existenţa lui; simpatia i se desfăcuse din atmosfera de admiraţie pe care i-o creaseră cei din jur, înainte de a-l cunoaşte; apoi din poeziile lui desperate, din durerea lui, din iubirea înşelată, şi poate din speranţa obscură că ar fi în stare să-i însenineze fruntea. Când îl întâlnise întâi, avusese o mare decepţie; omul nu răspundea ideei ce-şi făcuse despre dânsul; revenise, negreşit, asupra impresiei. Poetul rămânea mare şi sufletul lui plin de seninătăţi de copil. Deşi se simţise îndată bine lângă dânsul, nu ea îl adusese în casă ci, dimpotrivă, se opusese, când i se propusese să-i dea lecţii de limba română.

Îşi amintea şi acum scena în care Maiorescu se arătase atât de tăios şi i-l impusese chiar cu aere de bănuială; el îi vorbise de masa de seară şi chiar de leafă. Când îi arătase că chestia banilor era delicată, el şi-o luase asupra lui, dar la sfârşitul lunii o lăsase pe seama ei. Scenă penibilă, pe care o retrăia şi acum. Şedeau la gura sobei; el îi vorbea de greutăţile ziaristicei iar ea se mira că se poate scrie articolele în zgomotul redacţiei. El zâmbise şi găsise chiar o formulă: „Mă fixez atât de încordat asupra ideilor ce am

de exprimat, încât zgomotul de afară se absoarbe în liniștea dinăuntru". Îi plăcuse formula și-i lăudase puterea de izolare, pe care i-o admirase de mult, în năvala atâtor necazuri.

El îi răspunsese:

– Ce merit ar avea izolarea, dacă ar fi o stare naturală? E ca și cum ai lăuda măcieșul că e măcieș și crinul că e crin. Izolarea nu începe a avea o valoare decât când e rezultatul unei voinți, al unei biruinți împotriva împrejurărilor din afară ce i se opun...

Se ridicase să plece; speriată, ea se repezise asupra cărții, pe care o ținea pe genunchi și trăsese dintr-însa un plic pregătit mai demult. I-l întinsese cu stângăcie. El se uitase la dânsa și la plic, lung, nedumerit. Îl deschisese apoi și scosese o hârtie de o sută de lei. Se încruntase puțin la început, zâmbise absent și rupsese încet hârtia în bucățele, pe care le aruncase în sobă, fără nici un cuvânt. Nu protestase; plecase liniștit cum venise. Pricepuse că-l jignise și se temea că nu va mai veni. Peste două zile apăruse la oră, cu înfățișarea obișnuită. Nu i se întâmplase nimic; uitase totul. Încă de atunci își dăduse seama de puterea lui de a se retrage în sine, de a se satisface pe sine și de a se refuza la tot ce venea din afară, la uzura timpului și la ocara oamenilor. Nu putea fi jignit; insulta luneca peste dânsul fără să găsească un punct de pătrundere. Indiferența nu venea dintr-o viață de nevoi și de suferință, ci din însăși natura sufletului său. Nirvana lui era teoretică; ea nu însemna abolirea lumii din afară, a simțurilor, a plăcerilor, ci, în mijlocul activității impusă de viață, putința de a-și izola o insulă spirituală, de preocupări pur intelectuale, la care nu ajungeau zgomotele de afară. Își reluase lecțiile ca mai înainte. Când se gândea acum la ele, la toate orele de convorbire și discuții

literare, constată sentimentul unei plăceri nediscutate, cu diferențieri și nuanțe, de care își amintea limpede.

Spectatorului distrat, vagoanele perindate zilnic, cu capetele călătorilor scoase pe fereastră, i se arată mereu aceleași; cu toată aparența lor de uniformitate, ceasurile petrecute cu dânsul aveau o individualitate ce nu le îngăduia să se confunde unele cu altele; în amintire ele deveniseră monede de aur cu sunet distinct. Înregistrarea lor atentă venea, negreșit, din rezonanța sentimentului ce găsise într-însa omul cu ochi visători și cu glas molcom. Își dădea seama: dar plăcerea de a fi cu dânsul, de a-l asculta, interesul pentru tot ce făcea el, însemna cu adevărat iubire? Nu.

Nu putea conchide altfel. La început fusese un sentiment romantic față de un geniu ciudat, apoi, după prima reacțiune a cunoașterii, poetul i se așezase solid în afecție; îi admira talentul, inteligența, cultura, și în admirație pătrundea și o profundă milă pentru destinul lui izolat și nefericit; simțea declasarea în care luneca, și scena cu Carp i-o împrospătase, de curând, brutal; i se părea că se scufundă, pe încetul, în mizeria fizică; îi cunoștea viața dezorganizată, fără dragoste, umbrită de concepții desperate, dezechilibrată prin abuzuri, hărțuită de lipsuri. Ceea ce până acum fusese nelămurit în ea i se preciză deodată; își vedea rostul, spre care inconștient o împinsese șirul întâmplărilor; avea o menire în viața poetului, deasupra căreia presimțea amenințări invizibile. Va veghea. Cum? Nu știa încă bine; dar în afecția ei nu putea să nu găsească o mângâiere, un reconfort, un punct fix în jurul căruia să-i organizeze o nouă existență mai conformă realității.

Iubită, numai prezența femeiei și încă e educatoare; cu atât mai mult când e în plină conștiință a unei misiuni de împlinit. Chiar și activitatea lui literară se resimțea de

felul de viaţă; de câtva timp publica mai puţin, munca de la ziar şi lipsa de ordine nu-l puteau decât distruge. Poetă, scriitoare, ea trăia prin toate fibrele pasiunea ce o lega de arta sa; a scrie, a cânta, a inspira. Da, a inspira; a lua de mână pe un om de geniu, a-l scoate din prăpastia spre care-l mâna temperamentul, a-l călăuzi, a-i limpezi nu numai viaţa materială ci şi gândul, talentul, inspiraţia, a-i face să lucească dinaintea ochilor o afecţie pură, senină, binefăcătoare. Ce putea fi mai nobil pentru o femeie ca dânsa? Fireşte mai era şi arta opririi la timp. Se credea destul de stăpână pe sine ca să rămână în rolul pentru care se simţea chemată; o vor apăra şi bărbatul, şi copilul, şi rectitudinea ei morală. Uitase de sărutare; uitase de extazul cu care rămăsese supusă sub gura lui, aproape imaterială, fără să o poată scăpa nici simţul demnităţii femeieşti, nici bărbatul, nici copilul.

IX

Numai când se văzu în uliţa întunecată şi rece, poetul căpătă sentimentul realităţii. Fusese calm, îşi adaptase situaţia unei situaţii universale, citise epizodul din *Infern*, cu o prezenţă de spirit aparent calculată, pe când, de fapt, fusese reflexă, fără participarea conştiinţei. Automatismul femeii putea fi normal, întrucât i se impunea o situaţie, la dânsul însă nu; gestul presupunea o iniţiativă momentană, dacă nu şi viziunea clară a consecinţelor lui. Nu era totuşi aşa. Ieşit din atmosfera ei şi readus la realitate de vântul rece de decembrie, abia acum îşi dădu seama de situaţie. Nu-şi premeditase gestul, desprins dintr-însul ca un fruct, natural: lunga lui obsesie găsise scăpare într-o sărutare,

căreia, de la început, conştiinţa de sine şi mustrarea de cuget îi dăduse o aparenţă de imaterialitate; expirase de cum se înfăptuise. Intuiţia actului reţinut o avusese din chiar momentul producerii lui; pentru a o masca, se refugiase, probabil, într-o amintire literară şi îşi încadrase fapta în seria situaţiilor istorice similare. Cu toată dulceaţa otrăvii ce-i umbla încă prin vine cu cât se depărta şi se zgribulea în paltonul ros, repulsia pentru ce făcuse se preciza ca adevărată încheiere a discuţiei cu sine. Veneau scrupulele; intrase într-o casă respectată; se ştia preţuit de toţi şi îi stima pe toţi; găsise un cămin, un mediu intelectual, în care poezia lui trezise vibraţii adânci: lauda reţinută şi circumstanţială a lui Maiorescu, entuziasmul Mitei, bătaia cordială pe umăr a doctorului şi curiozitatea imitativă a lui Baby, pus şi el pe poezii. Cu ce-i răsplătea? Se gândi şi la Veronica[1]; nimic nu-l obliga faţă de Micle şi şapte ani legătura lor fusese platonică. Alta era situaţia actuală: totul îl împiedica de la o atitudine echivocă. O sărutare, plecată din reflexe, putea fi uitată; nu era un act ireparabil... Ce-i rămânea de făcut? Nu va mai veni în Batişte; şi nici nu mai avea nevoie să o vadă; îi simţea prezenţa în toate fibrele; chiar acum, când îl biciuia vântul, în trupul ostenit şi strâns de frig, el adulmeca limba de foc a unei călduri interioare, după cum în spaţiile tuturor gândurilor duşmane constata continuitatea prezenţei ei imateriale dar tutelare... Nu dorea mai mult. Se mulţumea să o poarte într-însul, difuzată ca o licoare

---

[1] *Veronica Micle* (1850-1889), poetă, colaborează la „Familia", „Literatorul", „Columna lui Traian", „Convorbiri literare" ş.a. şi-şi adună versurile în volumul *Poesii*, Bucureşti, 1887. Soţia profesorului Ştefan Micle şi prietena lui Eminescu pe care-l cunoaşte la Viena în 1872.

impalpabilă ce-l ameţea şi-l transpunea într-un perpetuu extaz invizibil altora; se surprinsese mergând într-o cadenţă vioaie în care-i bănuia prezenţa. Pe Calea Victoriei, prin dreptul casei Oteteleşeanu, zări departe silueta masivă a lui Caragiale.

În dialectica lui sufletească polarizată când spre remuşcarea faptei, când spre dulceaţa amintirii, ar fi voit să fie singur şi mai ales să nu-l întâlnească pe Caragiale, în care totul se înfăţişa sub forma gratuităţii pornită din capriciu. Cu dânsul se putea discuta orice, dar, din lipsă de rezonanţă sufletească, nu i se puteau face spovedanii sentimentale. Rezerva firească a poetului se ciocnea întotdeauna de brutala lui luciditate, ce nu cruţa nimic şi pe nimeni. De aceea, la crize sufleteşti, prefera să-l ocolească. Încerca tocmai să apuce la dreapta în jos, pe lângă Teatrul Naţional, când auzi de departe un categoric:

– Stai!

Trebui să se oprească.

– Să nu mişti un pas la dreapta ori la stânga!

Nu mişcă.

– Bine, mă, credeai că ai să scapi aşa uşor? Unde te scoborai pe aici? Nu cumva...?

– Fii pe pace.

– Atunci?

Poetul îngăimă ceva, şi-i întoarse apoi întrebarea:

– Dar tu?

– Eu, răspunse Caragiale, mă duc unde te duci tu. După felul cum păşeşti văd că nu eşti grăbit, iar eu nu-s niciodată. Vrai să te scobori?... Ia-o înainte şi te urmez ca o umbră chiar şi în infern.

Nu mai putea scăpa. Se scoborâră pe Matei Millo, o luară la stânga, pe Brezoianu, în colţul bulevardului se încălziră la soba unui vânzător de castane; suflară apoi în

pumn şi îşi umplură buzunarele; porniră pe Elisabeta. Discutară de toate; veşti şi impresii de la redacţie, chestiile de la ordinea zilei, problema evreiască mai ales; se legară de „ciocoi". Trecură la teatru; Caragiale îi povesti subiectul unei comedii, în amănunte, replică cu replică, jucând-o ca un actor. Eminescu îl ascultă cu interes iar când isprăvi de povestit îl întrebă:

– Când te pui să o scrii?

– Ce să scriu?

– Piesa...

– Care piesă?

– Piesa, pe care mi-ai povestit-o...

Caragiale izbucni acru:

– Bine, mă, dar geanabet mai eşti! Dacă ţi-am povestit-o, ţie, ce să o mai scriu? Şi apoi şi tu crezi că aşa se scriu piesele?...

Era replica obişnuită şi tragedia intimă a acestui om de mare imaginaţie cheltuită în vorbe, ce se trudea totuşi atât cu scrisul. Trecu la alte subiecte; la fiecare doi-trei paşi se oprea, gesticula, imita în ton şi în mişcări pe cineva, în timp ce poetul mergea grăbit.

– N-o tot lua înainte, mă, că tot acolo ajungem amândoi şi ar fi păcat să ajungi tu cu câteva minute înaintea mea.

Eminescu trebuia să se întoarcă îndărăt. Vorbiră, fireşte, şi de femei. Poetul, exaltat, ca de obicei; i se abătuse îndeosebi, să-i laude rolul de inspiratoare în creaţia artistică şi, pe când vorbea, se gândea la Mite, a cărei prezenţă o simţea risipită în el.

Brutal, ca totdeauna, Caragiale interveni gutural:

– Femeia e mamă de familie; n-are ce căuta în viaţa profundă şi cu atât mai puţin în procesul de creaţie al artistului.

Se opri o clipă la un smârc acoperit cu o pojghiţă de gheaţă, pe care o sparse violent cu băţul:

– Conştiinţa creatoare este o apă limpede; când îşi vâră în ea femeia degetele înmănuşate sau inelate, apa se tulbură, planurile se frâng şi imaginile reflectate se strâmbă. Iată rezultatul intervenţiei ei.

Apoi brusc, fără nici o pregătire, cu cinismul lui obişnuit de a-şi crede îngăduit să pună nume şi fiinţe de carne pe idei abstracte şi sentimente.

– Ascultă, mă, dar cu nemţoicuţa ta ce mai e?

Eminescu se feri un pas îndărăt:

– Ce nemţoicuţă?

– Aia... dar ce te prefaci, mă? nu cumva crezi că nu se ştie?

– Ce se ştie?

– Ştie toată redacţia şi toată cafeneaua.

– Ce ştie?

Caragiale nu dădu îndărăt; nu era omul măsurilor pe jumătate.

– Fiindcă îţi ascunzi capul în nisip, ca struţul, îţi voi spune de cine e vorba: e vorba de Domnia sa doamna Mite...

Poetul rămase ca şi cum s-ar fi prăvălit peste dânsul un zid de casă. Nu găsi nici o replică, nici un cuvânt, în legătură cu o întrebare atât de neprevăzută. Se întoarse puţin spre dreapta şi arătă cu mâna:

– Eu mă duc pe aici...

– Hai, mă, într-o simigerie, că am dat de una, la Chirică, foarte bună, căută să-l îmbune Caragiale.

Eminescu nu-l auzi; porni pe unde arătase cu mâna, adică spre o casă mare, cu o mişcare atât de hotărâtă, că păru că ţine să treacă prin zid. Trebui să se întoarcă îndărăt; o luă pe Schitul Măgureanu, urcă şi intră în Cişmigiul

troienit. Vântul sufla printre copaci şi spulbera zăpada îngheţată. De cum făcuse câţiva paşi se simţi uşurat; îi trecuse mânia... Pasionat numai pe principii, mâniile lui adevărate rămâneau abstracte chiar când se raportau la oameni; printr-înşii violenţa lui ţintea să ajungă tot la idei. În relaţiunile zilnice îngăduia aproape orice; mâniile treceau repede. Prin dreptul lacului îşi regretă purtarea faţă de Caragiale; uitase indiscreţia şi cinismul lui. Analiză situaţia: „dacă într-o discuţie cu totul teoretică, asupra femeilor, a pomenit de Mite, nu e vina lui, ci a mea, se gândea el. Prezenţa ei imaterială în mine trebuie să fi fost atât de puternică, încât a sfârşit prin a se materializa şi exterioriza. Chipul mi l-a văzut, cu siguranţă, în ochi, iar numele l-a auzit rostit de buzele mele mute“.

Îşi trecu mâna rece peste faţă, ca şi cum ar fi voit să oprească în loc subtila fluorescenţă a sufletului ei ce-l aureola...

Nu ştia ce aflase Caragiale din redacţie şi de la cafenea şi ce adăugase el singur cu presupunerea lui iscoditoare, dar de acum nu mai avea nevoie să presupună; gestul lui de bruscă plecare îi trădase existenţa rănii mai mult decât orice mărturisire; se spovedise fără să vrea. Gestul nu-l luminase, de altfel, numai pe Caragiale, ci-l luminase şi pe dânsul mai mult decât sărutul însuşi; violenţa lui reflexă de a-şi apăra taina sentimentului său îi dovedea tăria. Pornise de lângă Liceul Lazăr şi se îndreptase să iasă din Cişmigiu prin intrarea nordului; o ceaţă deasă se lăsă însă pe neaşteptate peste copaci şi înveli totul într-o scamă neagră. Din lac distinse doar luciul gheţei; o ţinu mereu spre nord.

Când ajunse la poartă băgă de seamă că se afla tot la punctul de plecare; se învârtise pe loc. I-ar fi fost uşor să apuce pe bulevard, dar se încăpăţâna să străbată Cişmigiul.

Nu se întrebă de ce anume; ştia doar că trebuie să iasă prin intrarea nordului. Porni din nou la drum cu sentimente de explorator polar, ori de navigator hiperborean; nu se mai gândi decât la ţinta ce-şi pusese, străbătu cărarea tăiată frust între mormane de zăpadă, trecu peste pod şi ajunse. Nu fusese prea greu. Dar n-apucă bine să se desmeticească şi se văzu pe Batişte ca la o *Ultima Thule*; numai atunci înţelese că steaua polară ce-l călăuzea prin zona de îngheţ şi de ceaţă a Cişmigiului fusese Ea. Nu se întrebă ce căuta acolo; simţise totdeauna nevoia de a trece prin faţa casei femeiei iubite, ca să o vadă ieşind sau intrând, ori numai la geam, când n-o putea întâlni altfel.

Nu asta îl aducea acum. Abia plecase de la dânsa şi ar fi putut rămâne, dar nu voise; ce căuta deci? Din locul lui, cum îl zări, domnul Preda îl salută pe nume.

– Vă salut, domnule Eminescu. Vă duceţi la domnul doctor?

– Nu, mormăi el, stânjenit de întâlnire şi apucă înainte ca pentru un scop anumit; la prima stradă, pe dreapta, se trase după o casă, de unde, prin ceaţa subţiată, urmări mişcările gardistului; domnul Preda se hotărî să facă o inspecţie şi pe la cârciuma Vânătorului deşirat.

Îndrăzni atunci să iasă din ascunzătoare şi să treacă pe dinaintea casei; nu ţinea să fie văzut; nu ţinea nici să vadă; ceaţa îl învelise, de altfel, în scamă. Storurile de la geamuri erau trase; se aflau încă înăuntru în birou. Evocă scena sărutului; era însă prea recentă şi trecerea timpului n-o limpezise încă; îi reveni atunci o scenă de acum câteva săptămâni, cu o intensitate pe care n-o simţise atunci; senzaţiile lui creşteau de obicei în amintire şi deveneau mai precise decât în timpul percepţiei lor.

Era după lecţie; şedeau în faţa focului, când intrase deodată în birou Baby cu o cutie subsuoară; îl ocolise în

fugă de două ori şi se oprise apoi, suflând greu, pe genunchii lui.

– Baby, îi spuse el, luându-l în braţe, ai văzut tu flăcările deasupra comorilor?

– Nu. Dar tu le-ai văzut?

El răspunse râzând:

– Nici eu; ai să înţelegi mai târziu că poeţii pot vorbi de ceea ce n-au văzut.

– De ce flacără mă întrebi?

– De flăcările ce aleargă deasupra comorilor pe câmp. Când ocoleai prin întuneric în jurul mesei, părul tău auriu alerga la fel.

Copilul se uitase la el, mirat, fără să înţeleagă.

– Ce imagini frumoase ai totdeauna când vorbeşti cu copiii, îi spuse Mite, mişcată.

– Ascultă, Baby, o întâmplare din timpurile de demult, pe când nu trăia nici mama, nici eu, nici nimeni dintre noi toţi de acum. Într-o cetate mare, care ardea, era şi un copil mic ca tine; taică-su cu toţi ai casei se pregăteau să fugă de prăpăd, dar bunicul, un moş de peste o sută de ani, nu voia să se urnească; spunea că doreşte să moară acolo, şi numai dacă o face Dumnezeu vreo minune, avea să plece şi dânsul. Abia a vorbit şi iată că-n jurul părului copilului s-a şi arătat o flacără de s-au speriat cu toţii şi au început să alerge care încotro să aducă apă ca să-i stingă focul. Când colo, ce să vezi; focul nu ardea, uite aşa ca părul tău: lumină, dar nu ardea.

Vorbea şi se uita când la copil, când la părul aprins al femeii. Copilul se gândise puţin neîncrezător:

– Mare minune! Nici focul de la artificiile pomului de Crăciun nu arde.

El încuviinţase râzând:

– Aşa e. Tu nu crezi în minuni.

Mite intervenise şi ea:

– Pe vremea aceea nu era pom de Crăciun şi nici foc de artificii, aşa că tot minune rămâne. Copilul nu păruse convins. Venise cu o cutie de pietricele şi voia să înalţe un castel împreună cu nenea Mihai.

– Lasă-l în pace, îi spuse sever Mite.

– Atunci ajută-mă tu.

Răsturnase cutia cu pietre colorate jos pe covor.

– Vino, mami.

Spontan, ea se aşeză pe covorul persan; trupul mic şi fin cizelat se desfăcuse arc şi îndoindu-şi un picior sub dânsa şoldul se rotunzise sub satinul rochiei de casă întinsă; reflexe de foc i se jucau în părul incendiat, se prelungeau apoi pe linia pură a gâtului descoperit şi mai mult de haina trasă în jos şi se furişau şi în sânul dezvelit până la rădăcină; el privi lacom plastica încordată a femeiei.

Atentă la pietrele ce se suprapuneau, Mite clădea şi, cum nu se gândea că e observată, gestul părea simplu şi natural. O văzuse arcuită la lumina focului; când o va vedea tot aşa de arcuită, goală, încolăcită în jurul lui? Îşi alungă imaginea...

Se mai plimbă de câteva ori prin faţa casei; se opri apoi la pândă pe maidan şi, pe urmă, mai departe, lângă biserica din colţ, ca şi cum din fiecare punct de observaţie i s-ar deschide o perspectivă nouă şi ar avea altă senzaţie; se hotărî, în sfârşit, să plece; voi să mai treacă doar încă o dată, „cea din urmă oară". Numai când luminile de la ferestrele de la stradă se stinseră şi viaţa se retrase în camera de culcare din fundul curţii, îşi spuse că venise, în adevăr, momentul plecării. Ce căuta el prin strada îngheţată la o oră atât de târzie?

Îşi aminti că, după ce o sărutase, luase hotărârea să înceteze lecţiile; să nu mai calce pragul casei din strada

Batişte. Revenit la locul crimei, îşi mărturisi că nu era în stare s-o facă. Nu era, de altfel, nici cuminte. Ce aveau să zică doctorul, Maiorescu, lumea? Brusca lui dispariţie avea să fie şi mai comentată decât venirea lui stăruitoare.

Era nevoie de mai multă discreţie; va veni tot mai rar, până ce, la urmă, de va fi nevoie, nu va mai veni deloc; numai aşa dispariţia lui va părea normală. Acum, la început, sub pretextul activităţii suplimentare la ziar, va dispărea o săptămână.

– Azi e joi; pe joia viitoare îşi spuse privind încă o dată spre casa în care avusese atâtea emoţii şi se îndreptă spre maidan.

Ieşind încălzit de la Vânătorul, în vremea aceasta, domnul Ghiţă Preda dădu cu ochii peste un om ce voia să se dosească pe maidan.

– Anafura lui de individ, bombăni el scoţând la repezeală ţignalul.

Fluieră. O luă apoi în goană „la faţa locului" şi-i căzu în spate. Speriat, poetul se întoarse cu faţa spre duşman.

– Dumneavoastră sântărăţi, domnule Eminescu! Nu v-am recunoscut. Scuzaţi, vă rog, mormăi încurcat gardistul.

Stânjenit, poetul îşi înfundă pălăria pe ochi şi îşi văzu de drum fără nici o vorbă, în vreme ce, din ceaţă, domnul Ghiţă Preda se uită după dânsul, dând mirat din cap:

– Uite, măi!

X

Nu apucă să facă decât doar câţiva paşi şi, din partea cealaltă a maidanului, o umbră masivă se apropie ameninţătoare.

– Opreşte, că trag, se auzi glasul gutural al unui om cu băţul întins puşcă.

– Mânile sus! repetă glasul.

El se opri; după atitudine şi intonaţie recunoscuse pe Caragiale. De n-ar fi fost surprins într-o situaţie delicată, întâlnirea i-ar fi plăcut; din convingerea că fusese prea brutal cu un prieten vechi, îl iertase şi ţinea chiar să-şi răscumpere plecarea grăbită; uita şi ierta repede, pe când Caragiale nu regreta nimic şi ducea până la capăt o atitudine o dată luată. Întâlnirea îl aruncase, aşadar, din nou într-o poziţie de inferioritate faţă de verva nemiloasă a satiricului.

– Şi aşa, mă, intră el brutal în subiect, te supărăşi de parcă te-aş fi pârlit pe sub coadă. O luaşi razna prin ziduri, numai să scapi de întrebarea mea, ca şi cum ar fi fost în joc onoarea infantei Spaniei, pe care te temeai să n-o compromiţi, în timp ce tu o faci de ocară chiar faţă de gardist, că doar l-am auzit dând alarma şi l-am văzut fugind după tine ca după vagabonzi...

Şi după ce-şi mai trase răsuflarea:

– Să nu crezi că te-am urmărit, deşi o meritai, că mult mi-ai sfârâit inima cu ţâfna ta. Află, geanabetule, că pe aici mi-i drumul, chiar prin faţa ferestrelor infantei de las Mercedes.

– Ascultă, Iancule, încercă el să-l oprească.

– Nici un Iancu, înţelegi? Nici un Iancu! ripostă Caragiale energic, ca şi cum ar fi scos o sabie din teacă... Ce să ascult? N-ascult nimic. Stai smirnă şi ascultă-mă tu până la sfârşit, că multe am pe suflet, de nici nu ştiu cum să încep.

Se trase un pas deoparte: îl măsură de sus până jos, fierbând şi căutându-şi începutul, până ce izbucni:

– Bine, mă, ne faci naţia de ocară, cum ai spune tu la gazetă! Ce suntem noi, guşaţi sentimentali? Mi-e milă de tine, căci te admir. Doi scriitori mari are ţara asta: tu şi cu mine. Nu protesta, că aşa e. Dacă nu ne-am admira noi, apoi, cine are să ne admire? Odăiaşul de la redacţie, ori poate „domnul" Maiorescu?

Ca la teatru, izbucni într-un râs gras, sardonic:

– Ştii că-mi place Domnia sa domnul Titus Maiorescu, *vir academicus, rector magnificus...*[1] şi nu mai ştiu ce... Ascultă-mă pe mine, ăsta e un iezuit cu un ochi la slănină şi altul la făină. Vrea să împace şi capra, şi varza. Oftează cu noi şi se înfundă în toate fotoliile oficiale ale statului... Universitate... Academie... Parlament... ministere. Că ia spune-mi tu: judecată estetică e asta? Având în vedere şi ţinând seama de faptul că, în sfârşit, dar, totuşi, şi până la proba contrarie, domnul Mihai Eminescu e poet, poet adevărat... Spirit critic e ăsta? Laudă e asta? Virilitate e asta? Adevărul – fără: *dacă, totuşi, în sfârşit, însă, şi ţinând seama* – este că tu eşti cel mai mare poet al nostru. Ţi-o spune nenea Iancu, care n-a învăţat la Viena şi la Berlin şi nici nu e la Universitate, la Academie, ori în minister, plătit adică din bugetul ţării ca să aibă gust literar şi mai ales îndrăzneala opiniei. Urmă n-are să rămână din amintirea damblagiilor de la „Convorbiri", azi poeţi fără *totuşi, dar, însă, ţinând seama*, şi tu ai să fii încă privit ca cel mai mare poet al naţiei astea! O afirm eu şi ia notă...

Trăgându-se apoi iarăşi un pas şi măsurându-l de sus până jos:

– Acum, după ce ţi-am spus ce aveam pe inimă despre poet, am tot dreptul să adaog: mare poet, dar mare guşat!!

---

[1] Bărbat erudit, conducător măreţ (lat.).

Mă şi prinde mila de tine când te văd îngheţând pe la geamuri, la miezul nopţii, aşa fără nici un rost. O iubeşti? îşi înfipse el, brusc, lancea în inima poetului, care voi să protesteze.

– Nu protesta, mă, că nu te-am întrebat. Spun şi eu aşa: o iubeşti? Nu fac personalităţi, n-o numesc; e nemţoaica asta sau altcineva, n-are importanţă; o femeie. Să zicem că o iubeşti. Ce-ţi rămâne de făcut? Intră pe uşă ori, la nevoie, dacă devine cazul, pe fereastră şi spune-i în genunchi sau nu...

– Angel radios, îl întrerupse poetul.

– Nu vorbi prostii. Îi spui: „Doamnă, ori madame, ori gnädige Frau, după cum e de ale noastre din popor, ori e cucoană, ori nemţoaică. Te iubesc şi te vreau".

– Scurt. Amor republican ca la Ploieşti: Rică Venturiano la picioarele Zincăi. Bine, Iancule, tu ne confunzi pe toţi cu eroii tăi şi nu vezi amorul decât ca la mahala. Nu toate femeile sunt Miţa Baston.

Caragiale izbucni răguşit:

– Vorbeşti şi tu! În amor, domnule, toate femeile sunt la fel: ce mi-i Mite, ce mi-i Miţa! toate procedează la fel; cu fasoane la început şi cu „vitrion" la urmă, de nu mai poţi scăpa de ele. Bărbatul să fie bărbat; să ştie ce vrea şi să meargă de-a dreptul la ţintă; nu cu scări de mătase, cu versuri leşinate, cu suspine şi oftări, cu ochi daţi peste cap, cu serenade pe la geamuri şi cu toată mizeria sentimentală cu care ne faceţi neamul de ocară. Ştefan cel Mare se iubea cu toate muierile din Ţara de Sus şi din Ţara de Jos, iar Vlad Ţepeş, de te-ar prinde îngheţat pe maidan, te-ar trage în ţeapă, ca să dea o pildă tuturor stârpiturilor sentimentale care ne-au umplut literatura de văicăreli.

Întorcându-se apoi din nou, brusc, spre poet, ca şi cum ar fi voit să rezolve o chestie personală, şi apucându-l de nasturele paltonului:

– Căci, în definitiv, ce cauţi, domnule, la miezul nopţii pe la ferestrele femeiei ca vagabonzii?... O iubeşti? Spune-i-o; aşteaptă-i răspunsul, după cuviinţa situaţiei, o săptămână, o lună, dar nu mai mult, că eşti pierdut; fără melancolie, fără ochi daţi peste cap, fără suspine şi fără alte nerozii poetice. Cum luneci la declaraţii sentimentale şi analize sufleteşti, s-a isprăvit; ai intrat într-un ghem de complicaţii ce paralizează acţiunea. Amorul, domnule, e drumul cel mai scurt între două puncte, între două principii; femininul, principiul moale, flasc, penetrabil; masculinul, principiul tare, dur, penetrant; unul îl pătrunde pe celălalt. Atât; restul e flecăreală. Linia dreaptă înseamnă: „Doamnă, îmi placi şi te vreau". Dar...

Izbucni iarăşi într-un râs de teatru, gras, în cascade:

– E un dar. Dacă o vrai trebuie să i-o poţi dovedi pe loc. Nu de alta, dar te pomeneşti că primeşte fără termene şi amânări şi fără să-ţi dea răgazul să-i spui: „Ascultă-mi mai întâi poezia pe care ţi-am făcut-o astă-noapte când mă gândeam la tine şi te iubeam cu desperare". Nu zic, mai pe urmă, da; dacă vreai să te arăţi galant, în loc de flori, poţi să-i oferi versuri; ar fi, ca să zicem aşa, recunoştinţa digestiei. Dar dacă începi cu versuri, să ştii că nu mai ajungi la digestie.

– Din nenorocire, glumi poetul, intrând în acelaşi fel de a vorbi, pe urmă nu-i mai faci versuri.

– Bine, atunci scrie-le înainte, dar citeşte-le pe urmă. Principalul e să fii prezent la chemare, cu untdelemnul în candelă, ca fecioarele cuminţi.

Măsurându-l apoi de sus în jos:

– Acum te ascult şi pe tine, dar să nu fii academic şi superior ca domnul rector magnificus Titus Maiorescul şi nici să nu-mi faci metafizica amorului ca Schopenhauer.

Eminescu rămase puţin pe gânduri; nu ştia nici el cum să înceapă. Supărarea îi trecuse; uitase de Mite. Într-un târziu porni încet şi metodic:

– De unde îţi scoţi tu literatura, Iancule?

– Eu? se miră Caragiale. Mi-o scot din ochi şi din urechi; la drept vorbind, mai mult din urechi. Aud, ascult pe toţi guşaţii şi-mi ajunge ca material prim.

– Asta înseamnă...

– Ia ascultă, măi, se burzului el, nu mă lua ca la şcoală cu întrebări şi răspunsuri.

– Trebuie să plecăm de la un punct stabilit.

– De logica lui Maiorescu?

– De orice logică. În creaţia ta pleci, aşadar, de la obiect.

– Mare lucru!... Se vede că şi în discuţie, ca şi în amor, îţi place să treci tot pe la geamuri.

– Aşteaptă puţin. Procesul creaţiei mele e altul, pentru că eu nu văd, nici nu aud nimic.

– Nu-i fi cumva orb şi surdo-mut?

– Aproape. Nu mă aplec în afară, ci înăuntru, asupra mea. Cu alte cuvinte...

– Cu alte cuvinte, eşti un scriitor subiectiv, că grozav de tipicar mai devenişi.

– Exact. Legile creaţiei mele sunt cu totul altele decât cele ale tale.

Caragiale izbucni furios cu un joc de coate ce-şi fac loc în mulţime:

– Ce-mi tot vorbeşti de artă şi de legile creaţici? Lasă-le pe seama domnului rector magnificus. Nu mai

încurca lucrurile filozofând, că doar nu suntem caraghioşi să ne ocupăm de legile creaţiei, aici, în drum, când ne îngheaţă suflarea în gură. Nu ţi-am vorbit de artă, domnule, ci de viaţă; mai explicit: de dragoste; vino la ea şi nu mai umbla pe la fereşti.

Eminescu zâmbi serafic:

– Mai am puţin; rămâne să precizezi în ce calitate vrei să judecăm chestiunea?

– Mă iai iar cu întrebările?

– Răspunde.

– În calitate de oameni, bufni Caragiale.

– Sunt oameni şi oameni. Ca Lache şi ca Mache, de pildă, ori ca Eminescu şi Caragiale.

– Noi nu suntem tot oameni? Nu te vei fi crezând zeu?

– Suntem oameni prin atâtea funcţii fiziologice comune şi printr-un destin comun: moartea. Mai avem, însă, o funcţie ce ne deosebeşte de ceilalţi.

– Care?

– Funcţia creaţiei estetice.

– Şi funcţia creaţiei estetice ne împiedică de a fi oameni ca Lache şi Mache?

– Da şi nu; mai precis, uneori da şi alteori nu. Depinde de natura creaţiei, şi de aceea ţi-am şi vorbit adinioară de genuri literare ca la carte.

– Iar amesteci literatura cu viaţa?

– Literatura porneşte din viaţă, adică din felul cum concepem viaţa sau cum o trăim potrivit structurii sufleteşti, care, la rândul ei, depinde de fiziologie; aptitudinile psihice sunt dictate de biologie. Tu eşti scriitor obiectiv şi trăieşti prin ochi şi urechi: înregistrezi atitudinile guşaţilor şi le realizezi estetic. Atât. Funcţia ta e de a crea obiectiv; dragostea nu intră deloc în compoziţia talentului tău; ea poate fi la fel cu cea a lui Lache şi a lui Mache, să zicem

normală. Vezi o femeie şi îţi place: „te iubesc şi te vreau". Atât. Exact ca eroii tăi.

– Şi tu, adică, faci altfel?

– Fireşte. Funcţia mea este exclusiv lirică; creez din propria mea substanţă, din sentimentul şi sensibilitatea mea, din îndoială, din teamă, din spaimă, din bucurie, din speranţă, din desperare, din suferinţă, pe care, la nevoie, mi le provoc singur.

Caragiale îl măsură bănuitor prin ochelari.

– Ascultă, măi, nu-i fi şi tu unul din ăia care...?

– Ba chiar din ăia! Ce, n-ai băgat încă de seamă?

– Ptiu! făcu nenea Iancu scuipând gros. Să-ţi fie ruşine că o mai şi spui.

– Sufleteşte, Iancule, sufleteşte, ca toţi poeţii lirici, căci poezia lirică fără durere nu se poate.

– Aşadar, când iubeşti nu cauţi satisfacţia, ci suferinţa?

– N-o caut; vine. Din satisfacţie nu ies poezii, ci copii; ca nu mi-a fost dată mie, ci lui Lache. Aceasta-i răzbunarea lui asupra noastră.

– Şi atunci ce faci în faţa femeiei pe care o iubeşti?

– Ca toţi poeţii: reacţionez emotiv. Îngălbenesc, roşesc, îmi pierd cumpătul; departe de ea, mă zbucium: e prea frumoasă, şi eu prea urât; e prea sus, şi eu prea jos; e prea tânără, şi eu prea bătrân; îmi creez mereu dificultăţi: e prea bogată, e prea cinstită, îşi iubeşte prea mult bărbatul, nu pot călca legile prieteniei; într-un cuvânt, scrupule morale, cazuri de conştiinţă. Mă pun să-i scriu, rup scrisorile – dacă ajung în mâini streine? Sufăr de insomnie; îmi pierd nopţile făcând poezii; deger prin faţa ferestrelor, de mă ia la ochi şi domnul Ghiţă Preda; mă îndoiesc, interpretez fiecare gest, îmi zic: acum e momentul şi apoi amân, nădăjduiesc şi deznădăjduiesc... În timpul ăsta, sătulă de atâta aşteptare şi şovăire, doamna

visurilor mele se aruncă poate în braţele unui ofiţer de roşiori, care nu-i face poezii, nu suspină, nu degeră pe la ferestre, nu se îndoieşte de sine şi care, când vrea să fie poet, privind la lună plină, îi spune, cu mâna după gâtul iubitei: „Uite, dragă, ce frumoasă-i luna, parcă-i iapa mea de la regiment".

– Fie, măi, că urâtă meserie mai aveţi şi voi poeţii, dădu din cap compătimitor Caragiale.

– Meserie? Spune-i blestem, că doar nu suferim ca să scriem poezii, ci scriem pentru că suntem făcuţi aşa şi pentru că lirismul iese din zbucium. La curtea unui dinast din Sicilia, un poet se îndrăgostise de o sclavă, pe care tiranul nu voia să i-o dea cu nici un preţ; într-o zi, pe când stăteau de vorbă, din odaia de alături se auziră deodată suspinele de voluptate amoroasă ale femeii iubite; nebun de durere, poetul se repezi cu pumnii spre uşa ferecată, în timp ce tiranul îşi freca mulţumit mânile:

– Suferă, poete! Aşa se scriu poeziile frumoase! Poezia lirică este expresia unui sentiment nesatisfăcut, şi acum judecă-mă, dar înţelege şi măreţia tragică a destinului nostru.

Caragiale tăcu câteva clipe, apoi emoţionat:

– Mă luaşi de departe, mă abraşule, dar tot te-am înţeles. Vino să te pup, şi-l sărută în plină uliţă, sub un felinar.

Scrutând pe urmă întunericul cu bănuială:

– De ne vede cineva, ne crede beţi!

Rămase puţin locului; îşi scoase apoi batista de-şi şterse o lacrimă din colţul ochiului.

Stânjenit, reluă:

– Să nu crezi, mă, că de emoţie, că oricât le-ai ticlui tu ca la carte, nu plâng eu de atâta lucru. De frig, mă; bătu-l-ar nevoia de frig. Că tu nu vezi ce ger e, şi noi stăm

de vorbă ca geanabeţii despre artă şi despre legile creaţiei, ba ne mai pierdem vremea şi cu femeile, noi, care suntem scriitori, mă, oameni subţiri, mă: unge-mă şi freacă-mă, unge-mă şi freacă-mă. Arta e lucru de preţ, mă, că iese din vâlvătaia asta dinăuntru. Ce ştiu însă guşaţii ăştia de literatură? Ei cred că a scrie înseamnă a te aşeza numai la birou, şi gata poezia, gata piesa! Scriitorul suferă, mă...

Şi apoi, brusc, fără demarcaţie sigură între parodie şi sinceritate:

– Ce-ai zice tu dacă, până una alta, ne-om îneca suferinţa într-un vinişor chihlimbariu de la Duro? L-am descoperit ieri. E mai tare decât Lacryma Christi, mă, ceva nemaipomenit.

– De ce nu, Iancule? dacă zici tu, încuviinţă Eminescu, uitând de toate.

– Atunci să o apucăm pe aici că e mai pe aproape...

Cotiră pe Strada Academiei, în timp ce Caragiale bombănea, ca pentru dânsul:

– Arta e cevaşilea, mă... e lucru subţire, mă, mătasă, mă... ceasornicărie de precizie, mă... unge-mă şi freacă-mă!... Unge-mă şi freacă-mă!...

XI

Sâmbătă, pe înserare, se îndrumă, ca de obicei, spre strada Batiştc, la lecţie şi la masă. Se limpezise, se luminase: discuţia cu nenea Iancu îl răzbunase asupra vieţii. Îşi cunoştea datoria şi nu venea în contradicţie cu starea lui sufletească; putea iubi şi totuşi respecta; destinul lui nu era destinul lui Mache.

Joi noaptea când se plimbase pe la ferestre şi pândise de pe maidan, se hotărâse să-şi mai rărească vizitele, şi pentru a se deprinde pe încetul cu absenţa ei, şi pentru a nu da de bănuit printr-o plecare bruscată. Acum revenise asupra hotărârii: „cel puţin deocamdată", cum îşi spunea ca să-şi dea răgaz; mai târziu, da. Pentru moment nu găsea motive; făgăduise; era aşteptat şi apoi, după gestul lui, dispariţia putea fi luată drept o laşitate; i-ar fi subliniat importanţa. Nu trebuia deci să lipsească de la datorie; va veni; va repara sau strica după moment şi voinţa destinului. Intră, aşadar, cu pasul lui de totdeauna, adus din umeri şi cu ochii pe jos; doar musteaţa şi-o rodea mai mult ca de obicei. Sună. Kati îi deschise, dar se dădu un pas îndărăt, nedumerită, căci avea ordin să spună că nu e nimeni acasă; ştia totuşi că „domnul profesor" era totdeauna primit. Poetul îi citi pe faţă nehotărârea şi se sperie brusc. Se întâmplaseră, desigur, lucruri grave; voi să plece, dar fata îl pofti, în sfârşit, să intre în birou. Când intră, i se păru că aude paşi ce fug şi uşi ce se trântesc; aer de panică: nu-l aşteptau. În biroul pe jumătate întunecat, nimeni; nici foc în sobă, focul obişnuit la care citeau din Creangă. Neîndrăznind să se aşeze, rămase în picioare; i se păru că intrase într-o casă streină, cum i se mai întâmplase o dată, când nimerise într-un salon unde fusese poftit să aştepte puţin; se încălzise la sobă, trecuse la piano şi cântase chiar o melodie cu un deget şi numai când intrase o doamnă şi făcuse lumină în salon, îşi băgase de seamă greşeala. S-ar fi gândit la o întâmplare la fel, dacă n-ar fi recunoscut lucrurile din jur... Nu aşteptase totuşi niciodată ca acum. O impresie de neprevăzut, de catastrofă puse stăpânire pe dânsul. Să-i fi povestit oare Mite lui bărbatu-său scena de joi, care şi luase măsuri împotriva lui? I-ar fi scris să nu mai vină. Îl apucă panica

şi ar fi vrut să plece... De-abia acum îşi dădu seama de îndrăzneala gestului său; când va veni doctorul, îi va cere scuze, pe dată, şi-i va făgădui că nu-i va mai călca pragul. De ce mai venise azi? Ce va spune Maiorescu, mai înţepat cu el de câtva timp? Ce vor spune ceilalţi prieteni ai casei? Se auziră paşi în odaia de alături. Inima îi zvâcni; paşi de bărbat. Era doctorul, în haine negre, fără cordialitatea obişnuită. Părea încurcat şi nu-şi găsea cuvintele. Poetul făcu un pas spre dânsul ca să-i mărturisească totul.

– A, domnul poet! spuse el, simulând voioşia. Treceai, se vede, pe aici.

Eminescu tăcu, pironit de siguranţa că totul e ştiut.

– A uitat, poate, Mite să-ţi spună?

– Ce? mormăi el sfârşit.

– Astă-seară suntem invitaţi la masă la mister Schuyler, ministrul american.

Poetul se descreţi deodată. Îşi aduse aminte;

– Fireşte că mi-a spus, dar am uitat eu.

Se lumină; sângele începu să i se împrăştie din nou prin corp, furnicându-l plăcut. Numai atât, şi ce-şi închipuise el!! Cum se putea ca Mite să-i spună doctorului? Mai era şi copilul, dar copilul nu văzuse sau nu înţelesese nimic; oricum, îl simţea de partea lui. Uitase de invitaţia de la legaţia americană şi că Mite îl rugase să nu vină sâmbătă. Se crezuse victima unui scrupul, pe când în realitate dăduse buzna. Ce-şi va închipui Mite de insistenţa lui? Îşi ceru iertare şi voi să plece. Doctorul îşi recăpătase însă voia bună; nimic din atitudinea lui nu trăda scena cu Baby; se silea să fie egal şi curtenitor.

– Nu pleca, domnule poet, aşteapt-o şi pe Mite să vină. Se îmbracă pentru serată.

Eminescu se învoi. Întrebă:

– Dar Baby?

– Baby e în dormitor, în fustele maică-sii, cum e totdeauna când se îmbracă.

Peste câteva minute veni şi Mite însoţită de copil.

– Uită-te la mami, ce frumoasă e! spuse el îmbujorat.

Era într-o rochie de tul albastru, simplă, graţioasă, în decolteu, în spate aproape cu totul, în faţă până la rădăcina sânului, unde strălucea focul discret al unei broşe de safir.

Poetul se simţea cuprins de emoţie; se credea în faţa altei femei. N-o văzuse niciodată în toaletă de seară, aproape goală, cu diamante în păr şi cu licăriri de pietre în cuibul sânului mic. Era totuşi Mite, pe care o văzuse de atâtea ori, în fotoliul din faţa focului, în haina simplă de casă sau în taiorul sobru de stradă; mică, fină, delicată, să o strângă într-un pumn ca pe un pui de păsărică.

Cum se dizlocase în rochia cu trena lungă, ce înaltă şi impunătoare părea! ce albeaţă a pieptului, a sânilor! ce iradiere a părului, ce degete lungi, subţiri, inelate! În imaginaţia lui o îmbrăcase şi o dezbrăcase felurit, goală, în toate atitudinile familiare şi voluptoase, dar nu şi-o închipuise niciodată atât de frumoasă, de statuarică. Nu-i venea să creadă că o sărutase de curând. Gura i se încleştă, albă de spaimă, de emoţie; gândurile, senzaţiile i se perindau, dar buzele tot nu spuneau nimic. Ea îşi dădu seama de impresia ce i-o produsese; ochii i se măriră de fericire; îşi gustă succesul neaşteptat. Devenită vorbăreaţă, îşi cerea scuze, îi explica pentru a nu ştiu câta oară invitaţia de la legaţia americană, pe care n-o putuse refuza; ciripea plăcut, alintat şi inutil. Când, la un moment, Baby intră într-o discuţie cu doctorul, într-un colţ al biroului, cu buzele arse, cu ochii sfâşiaţi de tristeţea unei mari nenorociri, privind-o ca pe o stea îndepărtată, păru a expira şoptindu-i:

– Cât de frumoasă eşti dumneata! ca faţă de ceva inaccesibil, fără entuziasm şi cu desperare chiar.

Se ridică să plece. Stăruiră cu toţii, Mite, doctorul şi mai ales Baby, să rămână la masă cu Baby. Copilul îşi aduse cuburile, cutiile cu soldaţi de la unchiul Ernst de la Berlin, culorile, albumurile; se bucura să petreacă o seară singur numai cu nenea Mihai. Se rugă, imploră, se supără, plânse, întrebuinţă, în sfârşit, toate armele răsfăţului – dar nu izbuti. Poetul nu primi. Simţea nevoia să plece, ducând în pupila lui, într-o singurătate absolută, icoana femeii aproape goală; în tul albastru, cu safire şi diademă de diamante; să o admire, să o iubească, să i se prosterneze la picioare şi să sufere, să sufere; căci, ştia bine, că extazul, de acum se va sfârşi la urmă în nemulţumire de sine într-un sentiment de profundă nemernicie. Doctorul stărui şi el; se apropie de Mite şi puse mâna pe broşă:

– Ai văzut broşa de safir? E darul meu de Crăciun.

Scena se întorcea spre idilă conjugală. Cu toate lacrimile lui Baby, poetul îşi grăbi plecarea.

XII

Se trezi în uliţa rece şi tot nu-i venea să creadă că cea ce văzuse cu propriii lui ochi fusese aievea. Procesul lui sufletesc îşi urma cursul obişnuit. Nu era o femeie, ci o fiinţă de basm; o vedea sus, imaterială, în aureola frumuseţii sale, pe un tron înalt de trandafiri, iar el jos şi mizer. Cum îndrăznise să-şi arunce privirea spre o fiinţă atât de pură? Se simţi năpădit de o tristeţe de moarte, o sfâşiere în faţa unei fericiri imposibile; se închipuia mic şi se credea umilit; îl apăsa o nemulţumire de sine, o scârbă de întreaga lui fiinţă, sub toate raporturile.

Poet!... Vânturător de vorbe goale... slugă la boieri; mai rău decât Nusăm Cucoş, gospodar la casa lui. Redacţia?... Cafeneaua? Îi era silă de ele... fum, camarazi triviali. Mizerie. Dacă ar da boala peste dânsul, n-ar avea o sută de lei în buzunar ca să se îngrijească. Gândul îl fulgeră deodată cu ascuţimea unei senzaţii inedite: să munceşti o viaţă întreagă şi să n-ai o sută de lei puşi deoparte! Viaţă e asta? Ţară e asta? Dreptate e asta? Se căută nervos prin buzunare; cincizeci şi şapte de lei. Atât. Era de treizeci de ani şi nu avea mai mult de cincizeci şi şapte de lei! Cum nu plătise chiria pe luna din urmă, de murea, mai rămânea şi dator. Dar nu putea muri. Ca să moară, îi trebuiau haine negre; morţii nu se îngroapă altfel... şi el nu le avea.

Râse; îşi spuse spasmodic: „nu pot muri! sunt nemuritor! mizeria mă conservă în viaţă“. Se gândi apoi la poezie; îl invadă amărăciunea. Poezie? Iluzie, nebunie; adunare inutilă de cuvinte, de imagini... Câţi o înţeleg? Cui foloseşte? Trezise oarecare admiraţie – dar platonică, verbală, ineficace. I se recunoştea de unii talent – dar talentul nu trebuia să-i dea scriitorului putinţa unei vieţi omeneşti? „Talentul cu dumnealui şi situaţiile cu noi“ păreau să spună chiar şi cei ce-l lăudau şi ar fi trecut peste dânsul fără nici o consideraţie. Şi cu dreptate: căci, la urmă, ce e talentul? cine l-a văzut? cine l-a cântărit? Talentul e o ficţiune, pe când diplomele sunt o realitate, garantată de mai multe iscălituri oficiale. De aceea îl şi dăduse afară cu umilinţă şi ocară din micile slujbe în care fusese numit. Mai rămâneau... gloria, reputaţia, satisfacţia de a fi cunoscut.

Se strâmbă amar. Unde-i gloria să o pipăie? La cafenea, din zece scriitori strânşi la o masă, cinci pretindeau că n-are talent, doi că e o simplă creatură a junimiştilor,

unul se ferea de dânsul, de teamă să nu-i ceară ceva cu împrumut; al zecelea îl admira pentru că-i lăudase şi el cândva o poezie. Gloria la cafenea e contestaţie, ură sau admiraţie cu reciprocitate; în stradă, în public, în lume, jos o masă de analfabeţi, sus o pătură suprapusă, streină de tot ce se scrie în româneşte. Îşi aminti brusc de o scenă din vacanţa trecută. Pe un amurg frumos de toamnă, se afla într-una din mahalalele Botoşanilor, invadată de grădini încărcate de roade. Dintr-o cârciumă ascunsă în pometuri şi flori ieşise deodată pe poartă un domn bine îmbrăcat, rumen, plăcut altfel la înfăţişare, dar beat, care ridicase braţele în sus spre dânsul şi exclamase îngălat:

– Frumos e dom'le, pe aici, pe la dumneavoastră la Botoşani!

Respiră adânc mireasma pământului violet şi moale, a ierbii înalte.

– Aer, dom'le! Nu ca la noi, la Ieşi... Am fost eu în multe locuri, dar ca pe aici, pasă!

El tăcuse.

– Nu ştii dumneata, dom'le, unde stă profesorul Gheţu?

– Nu ştiu.

– Da de ce nu ştii? Nu eşti de pe aici?

– Aşa şi aşa...

– Cum aşa şi aşa? se iţise brusc omul pus pe ceartă. Ce fel de vorbă e: aşa şi aşa?

– Opreşte-te, dom' Mitică, se auzise deodată un alt glas din poarta pe care ieşiseră încă trei oameni beţi, tovarăşii de chef ai lui dom' Mitică; se apropiaseră împleticindu-se:

– Opreşte-te, dom' Mitică; dumnealui e de ai noştri, dar stă acum la Bucureşti. E dom' Eminescu.

Mă prezint: Pânzariu, zise el întinzându-i o mână umedă.

Tăcere.

– Pânzariu, de... mă cunosc toţi în oraş. Noi ştim cine eşti mata. Respect!... Vezi, dom' Mitică, dumnealui e scriitor...

– Cum scriitor?

– Scrie... Uite aşa (făcu ţuguind mâna) scrie tot ce se întâmplă pe aici, pe la noi... prin mahala. Las' că ştim noi, dom' Eminescu. S-a auzit şi pe aici.

Ceilalţi trei îl îngânară în cor:

– Am citit scrierile matale.

Îndulcit, la despărţire, dom' Mitică îi declara sentimental cu mâna pe piept:

– Cum să nu ştim noi cine-i dom' Eminescu. Apoi acasă la Ieşi, am tăti cărţile matale... Nevastă-mea le citeşte în fiecare zi.

În nevoia de a se umili, îi trecu prin cap o idee ciudată; râse diabolic; îşi va face dovada. Pe Scaune, în dreptul unei case boiereşti, în poartă, un colonel, gata să plece, se uita bănuitor la cer. Se apropie de dânsul:

– Domnule colonel, mi s-a spus că pe aici pe aproape stă domnul Mihai Eminescu. Nu ştiţi dumneavoastră unde?

– Avocatul, făcu, îndatoritor, colonelul.

– Care avocat?

– Avocatul Emil Mihăilescu, cu trei case mai înainte, tot pe dreapta.

– Nu, scriitorul Mihai Eminescu.

Colonelul dădu din umeri şi-şi văzu de drum; n-auzise de dânsul. Înverşunat, se adresă şi altor trecători, aleşi după categorii sociale şi vârstă, un domn bătrân, o doamnă tânără, un licean, un funcţionar comercial; n-auzise nimeni de dânsul. Atunci unde e gloria căreia artiştii le jertfesc realităţile vieţii? Reputaţia literară este născocirea

câtorva zeci de oameni de cafenea, unde se otrăvesc cu alcoolurile bârfelii, se invidiază și se înțeapă ca aricii strânși la un loc.

Cu astfel de gânduri întunecate, ajunse în dreptul locuinței sale din fundul Caimatei. În curte, beznă și troiane de zăpadă neridicată; zăpada violată de murdării domestice; vântul fluiera răgușit prin pridvoarele ruinate. Se poticni pe scara ruptă; în cerdac, tot vânt; nimeni în jur; baba Luța dormea departe, cofeiul de apă înghețase în tindă; în fundul sălei înguste o gazorniță afumată fumega. Se plecă să nu se lovească de prag; în odaie, frig și duhoare. Adulmecă; după sobă se aflau rufe murdare uitate acolo de două zile de baba Luța. Le luă în brațe de le aruncă în odaia cu boarfe în dezordine; deschise fereastra ca să lase să intre aerul rece; cel puțin să nu mai miroase. O închise apoi și se așeză la masa de brad; nu izbutise încă să aibă un birou; nici foc în sobă nu i-ar fi stricat. Căzu cu capul între palme și se adânci în mizeria existenței lui; își aduse apoi din odaia de alături o oglingioară crăpată, de se privi: nebărbierit. De ce nu se bărbierise când știa că merge la dânsa? Cravata destrămată, cămașa țârâită de baba Luța, în dreapta, lângă guler; gulerul slimos. Se lovi cu pumnul în cap și gemu. Avea în buzunar cincizeci și șapte de lei; de ce nu-și cumpărase o cravată, un guler, o cămașă? de ce nu se răsese?

Se compară: ea albă sub lumina policandrelor, strălucind de briliante și safire, și el murdar, neîngrijit. Îi fu silă. Toată tragedia lui vestimentară îi reveni tăios în minte; de-abia acum o simțea... Nu se mai gândi la epocile de lipsuri, ori de rătăcire cu trupele de actori, ci la epocile în care avea cu ce trăi. Niciodată nu fusese îmbrăcat pe de-a-ntregul; când avea haine noi, n-avea pălărie; când avea pălărie nouă, n-avea ghete; când avea ghete, n-avea cămașă curată; când avea cămașă, îi era cravata destrămată; totdeauna i-a lipsit ceva; totdeauna s-a temut de o privire stăruitoare îndreptată asupra lui, ca să nu descopere o ruptură, o pată, o necurățenie. Fusese o dată invitat la masă la Lascar Catargiu,[1] care-l prețuia și voia să-l cunoască mai de aproape. Se îmbrăcase îngrijit, cu jachetă nouă, cu tot ce avea mai curat; în drum se oprise câteva minute la Hugues, unde, la o masă, se nimerise Goicea, un ziarist acru. Cum aflase unde se duce, îl măsurase de sus până jos, îl privise stăruitor și dăduse din cap sceptic și cu dispreț. „E invidios", își spusese el. Peste doi ani îl întâlnise la un colț de stradă; știa că înnebunise; în adevăr, pe un frig înțepător, cu pălăria în mână, el bălăbănea din cap, vorbind singur. Căutase să-l ocolească, uitându-se în altă parte, când se auzise strigat pe nume:

– Treci mândru pe lângă mine și te faci că nu mă vezi? Te duci iar la Catargiu? Hai? de aia ești, poate, cu nasul pe sus? Ascultă, măi poetule, dacă te duci la dânsul, schimbă-ți cravata, că aia de atunci era ruptă, să nu ne faci de râs pe noi ăștia care nu mâncăm pe la mărimi.

În sminteala lui, nebunul își mai amintea de cravata lui, din pricina căreia, se vede, îl măsurase și-l privise cu dispreț; nu i-o spusese atunci, dar se răzbuna acum. Un val de sânge i se urcă în obraz. De ce se lăsa în starea asta de părăsire de sine? Atâția oameni mai săraci decât dânsul se purtau îmbrăcați cuviincios, pe când el nu putuse, nu izbutise nici chiar când încercase. Nu avusese niciodată o legătură cu vreo femeie fără neliniște și teamă; haina era descusută subsuoară; ciorapii puteau fi rupți și rufăria neprimenită. Se reținuse de atâtea ori

---

[1] *Lascăr Catargiu* (1823-1899), politician conservator, fost ministru.

numai din panică. Deşi simţea dureros privirea oblică îndreptată asupra manşetei rămasă fără buton sau asupra gulerului, părea nepăsător faţă de dezordine. De unde-i venea atunci nepăsarea? nu-i lipsea nici simţul demnităţii personale, nici facultatea înregistrării tuturor jignirilor aduse, ci numai putinţa reacţiunii în planul existenţei materiale. Primenirea rufăriei, grija hainelor, curăţenia strictă a corpului i se părea a reclama o multiplicitate de sforţări de care nu se simţea în stare; buna lui voinţă parţială şi oarecum teoretică nu mergea până la combinarea sforţărilor în vederea unui scop unitar; îi lipsea totdeauna ceva şi absenţa unui singur lucru legitima prin logica ei şi alte absenţe; căderea unui nasture, de pildă, legitima căderea mai multora; prezenţa unei pete scuza pe cea a mai multora. Incapacitatea de reacţiune provenea din convingerea metafizică a lipsei de sens a oricărei sforţări susţinute. Mare sau mic, preţuit sau dispreţuit, spilcuit sau dezmăţat, primenit sau nu, la ce bun? Distincţiile sunt iluzorii, satisfacţiile mărunte. „E un nepăsător" îl judecau cei din jurul lui, pe când el era doar un resemnat, din incapacitate de reacţie. Îl călcaseră atâţia în picioare; îi contestaseră şi dreptul la o bucată de pâine.

Deşi rămăsese, în aparenţă, indiferent, suferea totuşi de inferioritatea în care se vedea. Acum, în noaptea rece, în mizerul decor al vieţii lui, suferea îndeosebi; îl strivea contrastul dintre idolul făurit de propria lui imaginaţie şi trivialitatea existenţei lui. Din puţinele elemente ale decorului văzut, din tulul albastru, din broşa de safir, din vâlvătaia părului auriu, din pielea albă întrezărită până în depărtările intime, imaginaţia lui crease o fiinţă distantă; învăluită într-un nor de mister, de puritate, ce nu-şi putea scobori ochii spre dânsul. Cum să reacţioneze ca să o câştige? cu ce să înceapă? Totul era de făcut. Nimic în

chilia asta nu era la locul lui... Se gândi cu amărăciune la Nusăm Cucoş, la figura lui speriată, când îi văzuse dezordinea din casă... şi cum îl declasase brusc în „domnu Eminovici" din „conul Mihăiţă"... Se mai gândi şi la propunerea lui de a-i găsi o gospodină; ba îi şi oferise pe duduia Olimbia, fata coanei Cleopatra, Hopulcasa, dè, văduva dascălului de la Sfântul Ion. De la o fereastră cu muşcate, poate că ea şi visa la dânsul, gata să-i diretice prin casă, să-i facă ordine în lucruri, în viaţă. Încercă să şi-o închipuie. O vedea galeşă şi codană, subţirică şi încondeiată... Dar ce departe era!... Cât de complicat i se părea totul! câte sforţări trebuiesc pentru a împlini ceva, pentru a muta un lucru din loc, dar încă pentru a descrie gestul uriaş care să-i schimbe aşezarea vieţii lui pulverizate din lipsa voinţii. Cum să facă fericirea altuia, când el nu şi-o putea face pe a lui? Ridică mânile cu desperare, şi se prăbuşi plângând pe canapea...

XIII

În ochii măriţi la început ai poetului, Mite citise o admiraţie ce nu-i putea încăpea, ca un pian cu coadă, care nu intra pe uşa prea mică a salonului; numai cu greu izbutise să o vâre întreagă în toată splendoarea frumuseţii şi a înălţimii ei, dizlocată de rochia lungă şi de spaima frenetică a ochiului lui. Se bucurase; femeia dintr-însa se deşteptase în toate instinctele de cochetărie şi de vanitate... Vorbise volubil, căutase să se apropie de dânsul, cu cât se străduise cu atât buzele îi rămăseseră mai închise şi ochii se încărcaseră de o tristeţe ce creştea ca o pânză de ceaţă. Nu înţelesese de ce extazul atât de vizibil întâi se

prefăcuse în melancolie; nu pricepea că, cu cât era mai frumoasă, cu atât se depărta mai mult, cu atât devenea mai inaccesibilă. Când voise să-l mai rețină, ca să i se dea prin parfumul cărnii, el refuzase și se grăbise să plece; dacă nu înțelegea încă motivul unei atitudini ce i se părea ciudată, prin intuiția ei de femeie înțelegea totuși că punctul de plecare al bucuriei și durerii lui se afla într-însa; că în ochii ei albaștri își găsea climatul sufletesc...

Impresia o avusese mai de mult, dar întâmplarea de acum o convinsese și o umpluse de unda unei mari bucurii; imprecis încă, sentimentul ei începu a se întări și el; îl iubea, negreșit. Ar fi voit să rămână, să nu se mai ducă la serată; să facă focul în soba stânsă și să-și ia lecția obișnuită de limba română, alături de dânsul, ca să-i simtă frumusețea, a cărei conștiință și vanitate i se treziseră acum brusc – dar simțea că el n-ar fi voit; darul îi era nefolositor. De ce nu voise?... Se intimidase, probabil; se considera mulțumită și cu această biruință.

Cu mintea plină de vuietul scenei trăite, plecă la legația americană. Mister Schuyler era un bărbat de vreo cincizeci de ani, americanul clasic, zvelt, atletic, cu ochii albaștri, cu obraji roșii și fragezi, cu dinți solizi, cu mișcări sportive. O primi fără să se sperie, și se plecă să-i sărute mâna cu gestul de a respira o floare; admirația din privire își șterse repede senzualitatea într-un omagiu curtenitor. Mister Schuyler era un prieten al casei. În afară de câțiva diplomați, mai erau și Maiorescu, Carp și Teodor Rosetti. Așezată lângă american, ea privi circular la bărbații în smoking și la femeile în decolteu; ochii tuturor se concentrau spre dânsa; privirea consilierului de legație german, von Gablitz, i se păru, îndeosebi, împlântată pe linia sânului despoiat. În atmosfera de dorință, simți o ușoară amețeală, întoarsă repede spre melancolie. Pentru

întâiași dată, de când îl cunoștea, i se întâmpla să-și amintească de dânsul printre streini; în larma discuției vesele, în întretăierile de priviri ce o răscoleau și o învăluiau într-o plasă de senzualitate spirituală, ea se gândea, până la obsesie, la omul ce o privise o clipă cu extaz și apoi se întristase ca de o nenorocire.

În timp ce Schuyler o întreținea de ultimul concert al lui Coronini, absentă, ea își spunea: „E oare cu putință să-l iubesc?" N-o interesa concertul lui Coronini, nici politica lui Bismarck, asupra căreia Carp se dezlănțuise în paradoxe. O interesa numai absența lui.

Privi în jurul mesei, ca și cum ar fi vrut să-l descopere: dădu din nou peste privirea lui von Gablitz, dilatată și împlântată în sânul ei. Îi făcu plăcere; ar fi voit să i-o prindă în mână și să i-o ofere lui ca dovadă a prețuirii altora.

Fiindcă nu-l vedea și nici nu se putea gândi în voie la dânsul, se sili să aducă vorba de el. Își aminti de scena venirii lui și i-o povesti și lui Maiorescu din față. Mister Schuyler ascultă cu politeță de gazdă.

– Eminescu? spuse el, gutural. Nu e tânărul cu fruntea frumoasă și cu figura inspirată, pe care l-am întâlnit la masă la dumneata?

Vorbele lui Schuyler o umplură de o satisfacție nemărginită; se îmbujoră de plăcere și de teama de a nu fi surprinsă în sentimentul ei. Îl întâlnise, în adevăr, o dată la masă la dânsa și nu-i scăpase figura în care se oglindea deopotrivă și inteligența vie, dar și absența contemplativă; îi citise geniul pe frunte și inspirația în privire. I se păru atunci, brusc, că-l văzu intrând pe ușă ca Mântuitorul în chilia anahoretului, cu ochii profunzi, calzi, melancolici, cu fruntea largă, boltită, încăpătoare și dominând lumea asta de diplomați în haine negre și de femei decoltate,

simple utilităţi sociale. Uitase cu totul de american, care o întrebă, placid:

– Mister Eminescu face poezii?

Mite izbucni ca din puşcă:

– Poezii, mister Schuyler! Cele mai frumoase poezii ce s-au scris în limba asta, căreia i-a dat un farmec şi o dulceaţă unică.

– A-oh! făcu americanul curtenitor.

Aţâţată de răceala lui protocolară, Mite nu se mai putu opri.

– În afară de asta, e una din personalităţile cele mai puternice; are o mare cultură filozofică, iar iluminarea patriotică îi dă vorbelor lui un accent de sinceritate profetică.

Americanul aprobă iarăşi indiferent:

– A-oh!

Când i se păru că femeia îşi isprăvise entuziasmul, se întoarse spre dânsa:

– Desigur că mister Eminescu are o situaţie potrivită meritelor lui.

Mite îl privi aspru, cu o tremurătură nervoasă a sprâncenei drepte. Nu răspunse. De bună-credinţă, el stărui însă:

– E profesor la Universitate? E membru al Academiei? A fost membru al guvernului regal? Are vreo însărcinare culturală?

Întrebarea ieşi ca o sabie din teacă; fără nici o ironie, omul se informa doar.

– Nu-i nimeni profet în ţara lui, scrâşni Mite printre dinţii strânşi.

Cum americanul nu păru totuşi convins, ea izbucni:

– Nici Edgar Poe n-a fost, după cât ştiu, preşedintele Republicei Statelor Unite, ori măcar membru al Academiei federale din Washington!

Arătând apoi cu mâna spre masă:

– Pentru asta sunt buni dumnealor.

Americanul râse şi, ca şi cum ar fi primit o minge de tenis în piept, spuse:

– *Very well!*[1]

Plecându-se apoi în gest de menuet:

– Versurile lui mister Eminescu trebuie să fie, în adevăr, foarte frumoase.

– De ce? făcu Mite, bănuind o ironie.

Curtenitor, americanul îi dădu replica:

– Pentru că frumuseţea versurilor lui se oglindeşte în strălucirea ochilor dumitale, mistress Kremnitz.

Mite se descreţi. Cum poezia lui mister Eminescu nu-l interesa, americanul prefera să vorbească despre concertul lui Coronini. O rugă deci să-i dea în traducere, o poezie a lui şi crezu discuţia închisă. Se porni apoi în consideraţii asupra artei lui Coronini cu amănunte tecnice; era violonist şi avea teoriile lui. Mite nu-l asculta; gândul îi flutura tocmai asupra momentului apariţiei ei în toaletă de seară, în cadrul uşei, şi a extazului cu care o privise, cu ochii dilataţi, somnambulici. Mister Schuyler continua să se arate mai puţin mulţumit de Coronini decât anul trecut, când îl auzise la Viena. Mite tăcea; n-o interesa Coronini, n-o interesa nici concertul de anul trecut; n-o interesa nici mister Schuyler. N-o interesa decât *el*; ar fi voit să-l mai vadă intrând pe uşă... Mister Schuyler se obosise însă să vorbească singur, fără răsunet, şi o întrebă dacă finalul *Appassionatei* nu i se păruse cântat într-un tempo mai lent decât cerea momentul.

În timpul acela ea îşi aminti tocmai de scena supărării lui Baby, când, după ce încercase toate mijloacele să-l

---

[1] Foarte bine (engl.).

împiedice de a pleca, începuse să-l bombardeze cu ce-i ieşea înainte, cu soldaţi de plumb, cu pietricele, ba şi cu o cutie de culori, ce i se strecurase în buzunar, fără ca el să observe. Se gândea la surprinderea lui, când o va găsi şi, neauzind întrebarea americanului, se porni pe râs.

Atins, Mister Schuyler o privi lung – dar ea continua; îşi dădea seama de situaţie, dar nu se putea opri, râdea mereu nervos. Când, în sfârşit, izbuti să se oprească, se întoarse ruşinată spre american:

– Mister Schuyler, îţi cer iertare. Ai înţeles, desigur, că n-am râs de întrebarea dumitale.

Americanul se înclină protocolar.

– Am înţeles, negreşit, că în momentul de faţă aveţi alte preocupări.

Apoi, fin, ironic, se adresă lui Maiorescu:

– Excelenţă, data viitoare, când veţi veni la legaţie, mi-aţi face mare plăcere dacă aţi aduce şi pe mister Eminescu de care am auzit că e un mare poet.

Cătând la Mite, Maiorescu se învoi cu o uşoară ridicare din umeri, ca şi cum ar fi voit să spună: „să şi nimereşte".

XIV

A doua zi, duminică, pe la patru după-amiază, pe când Mite se juca în birou cu Baby, auzi soneria; peste câteva minute, Kati îl anunţă pe „domnul profesor".

– Să intre! exclamă ea mirată, cu tremurătura nervoasă a sprâncenei drepte.

Nu-l aştepta; se sculă repede cu altă grije ca înainte; îşi înfoie părul auriu, îşi rândui haina; o undă de roşeaţă îi

trecu pe sub pielea fină a obrazului; ca şi cum pe uşa deschisă avea să vină primăvara, tremură uşor, copac umflat de vânt. Poetul intră, închis, posomorât, absent; se trudiră, ca doi streini, să găsească un subiect de conversaţie... I se trezi impresia revenirii târzii pe locurile unei străluciri trecute; vizita de a doua zi făcută unui castel care, după ce arsese în torţe de lumini răsfrânte în oglinzi infinite, răsunase de orchestre nevăzute şi de dansuri aeriene, tânjea acum cu luminile stinse, cu muzicile aţipite, cu mobilele acoperite. Biroul i se păru şters şi neprimitor; femeia în rochia de casă nu mai era apariţia în tul albastru, goală în strălucirea pielii ei satinată şi în incendiul diamantelor din păr şi al safirelor de pe sân. Excitaţia căzuse şi ochiul percepea realitatea în latura ei măruntă. Şi în sufletul femeiei încolţise acelaşi sentiment de decepţie; iată omul pentru care se exaltase la legaţia americană, a cărui absenţă în mijlocul unei societăţi atât de strălucite o sfredelise chinuitor; îi părea acum bizotat, bec lipsit de incandescenţa firului interior. Stăpâniţi amândoi de aceeaşi impresie de năruire, rămaseră câteva clipe în aşteptare. Stângaci, ca şi cum s-ar fi simţit gol, se scuză de sosirea lui neaşteptată; venise numai pentru câteva minute ca să-i aducă micuţului cutia de culori, rătăcită în buzunarul hainei. Mite îşi aminti de scena cu mister Schuyler şi râse; de la deziluzia mută a începutului trecu la o atitudine nervoasă, cu care voia să şi-o acopere. Povesti zgomotos întâmplarea de la masă, râsul ei la amintirea cutiei uitate în buzunar, discuţia cu mister Schuyler, şi propunerea americanului făcută lui Maiorescu. El nu răspunse nimic; părea absent. Puse cutia lângă copil.

– Domnule Baby...

Răzimat în cot, copilul se făcu a nu auzi:

– Domnule Baby, v-am adus cutia de culori...

Baby continuă să privească aiurea cu mutrişoara încordată şi severă.

– Nu voiam să credeţi că v-am furat-o. Nici n-am putut dormi de grijă să nu mă bănuiţi; de aceea m-am grăbit să vă o aduc.

– Las-o aici, mârâi duşmănos copilul.

– Am lăsat-o, şi acum rămâneţi cu bine, domnule Baby, pentru că plec pentru totdeauna.

Ciulind deodată urechea, copilul îşi întoarse capul:

– Şi de ce pleci pentru totdeauna?

– Pentru că, dacă nu mai vorbiţi cu mine, eu nu mai am ce căuta aici.

Copilul se uită lung, când la poet, când la maică-sa, ca să afle adevărul.

– Mami, nu spune minciuni nenea Mihai?

Mite îl dojeni:

– La noi, aici, nu spune nimeni minciuni. Să nu mai vorbeşti aşa.

Poetul făcu un pas spre uşă.

– Chiar pleci?

– Dacă nu mă iubeşti?

Baby îi sări atunci în braţe şi-l apucă de gât cu amândouă mânuţele.

– Nu pleca.

– Ba tot am să plec, dar nu pentru totdeauna. Mai viu pe la tine.

Mite îl întovărăşi până la uşă; el se opri o clipă şi, ca şi cum abia atunci şi-ar fi adus aminte, rosti şovăitor:

– Uitasem să vă spun, doamnă, că am venit pentru ceva...

Femeia deschise ochii mari în aşteptare; pentru a-i abate însă solemnitatea vorbii, îl întrerupse:

– Credem că ne-am înţeles de mult să dispară dintre noi formulele de politeţă... Să-ţi spun drept, preferam cum îmi spuneai la început, când ne-am cunoscut: *mata*. E mai blând.

– Ştiu eu? răspunse el. E un moldovenism adus de acasă la Bucureşti, unde mi s-a părut apoi că nu se potriveşte cu tonul protocolar al relaţiunilor...

Mite aşteptă... El reluă încurcat:

– Uite ce, gnädige Frau, mi-aduc aminte... cred... mi se pare că ţi-ai exprimat odată dorinţa de a avea o poezie de la mine.

– Da, izbucni femeia, brusc invadată de emoţie.

– Aşa că eu mi-am permis să viu azi anume ca să-ţi aduc o poezie scrisă pentru dumneata.[1]

---

[1] De fapt, în ziua de 4 ianuarie 1879, ziua de naştere a Mitei Kremnitz, Eminescu a dăruit sărbătoritei nu „o poezie" ci un caiet care cuprindea „patru copii complete, transcrise de Eminescu, ale poeziilor *Cu mâne zilele-ţi adaogi, Despărţire, Foaie veştedă, Rugăciunea unui dac*, ultimele patru strofe din poezia *Atât de fragedă...*" Ulterior, acestora, pe acelaşi caiet, li se adaugă „şi patru copii complete, scrise de Mite Kremnitz, ale poeziilor *Ce te legeni, codrule, La mijloc de codru, O, mamă* şi *Mai am un singur dor* (variantă)". (Vezi Octavian Şchiau, *Pe urmele lui Mite Kremnitz*, în *„Tribuna"*, XIV. 42 (716), 15 octombrie 1970, p. 1, 13; Flora Şuteu şi Octavian Şchiau, *Manuscrisele eminesciene în colecţia Mitei Kremnitz*, în vol. *Studii de limbă literară şi filologie*, II, Bucureşti, 1972, p. 409-435.)

Pentru că versurile din *Atât de fragedă* prezintă deosebiri faţă de originalul şi variantele cunoscute, le reproducem aici:

Apoi o tulbure visare
Încruntă ochii tăi fierbinţi –
E-ntunecoasa renunţare
E umbra dulcilor dorinţi

Mite se lumină ca de o geană de foc.
– Dumneata?... dumneata?
Nu-şi găsi cuvintele:
– Dumneata mi-ai făcut o poezie?
– Da, răspunse el cu aerul unei mărturisiri vinovate.
Recunoştinţa izbucni în ea cu violenţa unui şuvoi scăpat dintre stânci; s-ar fi aruncat să-i strângă mâna, să i-o sărute poate; tot mai încurcat, el se scotocea însă nervos prin buzunare. N-o găsea; îşi scotoci şi portmoneul fără folos; căută prin hârtii, scrisori, manuscrise. Nimic; se îmbroboni pe frunte – când îşi aduse brusc aminte:
– Am pus-o în cutia de culori a lui Baby, ca să fiu mai sigur că n-o uit.
Era în adevăr acolo, şi i-o dădu împăturită. Plecă apoi. Rămasă singură, Mite trimise copilul să se joace în sufragerie, se aşeză în fotoliul de lângă sobă şi citi:

Atât de fragedă, te-asameni
Cu floarea albă de cireş
Şi ca un înger dintre oameni
În calea vieţii mele ieşi.

Te duci apoi, dar ştiu prea bine
Pe urma ta să nu mă ieu
Perdută vecinic pentru mine,
Mireasa sufletului meu

Că te-am zărit e a mea vină,
Şi dulcea vină nu mi-o iert
Salut fantasma-ţi de lumină
Tinzându-mi dreapta în deşert.

Şi-n somn te văd purtând coroană
Ca chipul vecinicei Marii,
Ca o icoană... O icoană
Unde te-ai dus? Când o să vii?

(Flora Şuteu şi Octavian Şchiau, *art. cit.*, p. 423).

Abia atingi covorul moale,
Mătasa sună sub picior,
Şi de la creştet pân-în poale
Pluteşti ca visul de uşor.

Din încreţirea lungii rochii
Răsai ca marmura în loc –
S-atârnă sufletu-mi de ochii
Cei plini de lacrimi şi noroc.

O, vis ferice de iubire,
Mireasă blândă din poveşti,
Nu mai zâmbi! A ta zâmbire
Mi-arată cât de dulce eşti,

Cât poţi cu-a farmecului noapte
Să-ntuneci ochii mei pe veci,
Cu-a gurii tale calde şoapte,
Cu-mbrăţişări de braţe reci.

Deodată trece-o cugetare,
Un văl pe ochii tăi fierbinţi:
E-ntunecoasa renunţare,
E umbra dulcilor dorinţi.

Te duci, ş-am înţeles prea bine
Să nu mă ţin de pasul tău,
Pierdută vecinic pentru mine,
Mireasa sufletului meu!

Că te-am zărit e a mea vină
Şi vecinic n-o să mi-o mai iert,
Spăşi-voi visul de lumină
Tinzându-mi dreapta în deşert.

Ş-o să-mi răsai ca o icoană
A pururi verginei Marii,

Pe fruntea ta purtând coroană –
Unde te duci? Când o să vii?[1]

O citi o dată, de două ori, de trei ori, într-o năvală de sentimente şi de senzaţii ce o împiedicau să o înţeleagă; i se păru că uitase româneşte; căută în dicţionar forma necunoscută „tinzându-mi" în loc de „întinzându-mi", şi, numai după multă încordare, înţelese totul. Îşi realizase visul de a inspira un geniu; instinctiv, îşi puse speranţa într-însul: se vedea acum întinsă – albă, încremenită pentru veşnicie, îmbălsămată în aroma armoniilor nemuritoare. Ea era „floarea albă de cireş", se recunoştea; recunoştea şi scena de ieri:

Abia atingi covorul moale,
Mătasa sună sub picior,
Şi de la creştet pân-în poale
Pluteşti ca visul de uşor.

Din încreţirea lungii rochii
Răsai ca marmura în loc –

...momentul intrării ei pe uşă, în rochia de tul albastru cu trena lungă. Îi apăruse venind ca în vis şi se oprise apoi ca un monolit încremenit de marmură. Îşi aminti extazul ochilor lui măriţi şi, la urmă, sfâşierea despărţirii:

Te duci, ş-am înţeles prea bine
Să nu mă ţin de pasul tău,

Că te-am zărit, e a mea vină,
Şi vecinic n-o să mi-o mai iert,
Spăşi-voi visul de lumină
Tinzându-mi dreapta în deşert.

---

[1] Mihai Eminescu, *Atât de fragedă*, în „Convorbiri literare", XIII, 6, 1 septembrie 1879, p. 242-243; vezi şi *Opere* (ediţia Perpessicius), I, p. 117-118; II, p. 83-112.

I se stinseră luminile din privire şi un sentiment de desperare i se citise pe chipul sumbru. Pentru că apariţia ei în cadrul uşei i se păruse „un vis de lumină" de scurtă durată, pe când plecarea la legaţia americană o plecare pentru totdeauna, trecuse brusc de la extaz la desperarea încleştată. Îl vedea în imaginaţie, pornind, sumbru, zguduit de emoţie, dar şi distrus de senzaţia pierderii definitive; şi-o va fi închipuit la recepţie, în mijlocul lumii alese, elegante, de diplomaţi şi miniştri, într-o atmosferă de lux şi senzualitate, inaccesibilă. În timp ce ea, acolo, se gândise numai la dânsul şi-i exaltase geniul în faţa americanului sceptic, el, cumpănit între extaz şi desperare, se aşezase probabil la masa de brad, petrecuse o noapte de insomnie ca să o evoce şi să o îmbălsămeze pentru veşnicie în leagănul de mătase a versurilor armonioase. Tot ce era în ea sensibilitate feminină, tot ce era sensibilitate artistică, tot ce era vanitate o răscoli adânc; emoţia îi paralizase simţirea, cugetarea; căzu cu faţa pe hârtie, plângând. Copilul intră în birou.

– Mami! de ce plângi? sări la dânsa, speriat.

Ea nu-i răspunse; nu-şi mai putea opri lacrimile.

– Mami, de ce plângi? o întrebă din nou el şi îi scoase din mâni foaia de hârtie. Se uită la ea, căutând să silabisească:

– E scrisul lui nenea Mihai, recunoscu copilul.

– Da.

– Scrie ceva rău în ea?

– Nu; e o poezie.

– Da ce, poeziile te fac să plângi? Eu ştiu patru poezii şi nici una nu mă face să plâng.

– Nu toate. Unele sunt însă aşa de frumoase, că-ţi vine să plângi.

– Nenea Mihai scrie poezii care te fac să plângi?

– Da.

– Atunci, dacă te fac să plângi, am să-i spun să nu ţi le mai dea.

– Nu, Baby, pentru că am plâns de bucurie.

– De bucurie? Eu n-am plâns niciodată de bucurie, bombăni el mirat...

Poetul plecă, petrecut de privirea plină de înţeles a domnului Ghiţă Preda. Era mulţumit de sine şi de poezia pe care i-o închinase; senzaţia lui pornea din bună-credinţă. Mite se învelise în versurile lui ca într-un giulgiu de armonie verbală şi, totuşi, poezia...

Atât de fragedă, te-asameni...

o începuse şi o realizase într-o primă formă cu şase ani înainte. Cine i-o inspirase? Nu-şi mai aducea aminte. Poate Veronica... Trecuse timp de atunci, şi poezia trecuse şi ea prin versiuni felurite, se scurtase şi se lungise, îşi scuturase versurile prin alte poezii, se clătise în apele numeroaselor variante. Numai după şase ani de prefaceri, după ultima lovitură de cleşte a întâlnirii lor, ajunsese în forma în care, pe o mică foaie împăturită, o strecurase în cutia de culori a lui Baby. Femeia o citise cu extaz, şi-l închipuise petrecându-şi noaptea în fiorii inspiraţiei, la masa de brad; din tulul albastru al rochiei ei de seară, din decolteul pudrat şi din marii ei ochi albaştri îşi scosese murmurul versurilor. Aşa scria ea: la biroul de lemn de trandafir, cu oglinda în basculă, compunea cu uşurinţă poezii, nuvele, romane, piese; geniu facil, nu cunoştea munca trudnică şi nu scria pentru timp ceea ce nu făcea cu dânsul; din cele câteva zeci de volume ale ei nu ne-a rămas nici un ecou; iedera graţioasă a amintirii ei s-a răsucit doar pe columnele de marmoră ale celor câtorva strofe ale lui Eminescu. Controversa artei, văzută sub dublul aspect al inspiraţiei şi a muncii artistice, era, de altfel, mai veche între dânşii în ceasurile de lecţie:

– Ce este arta? îl întrebase ea odată.

– Nu ştiu ce e arta, îi răspunsese, dar simt de unde începe. Arta unui scriitor nu stă în ceea ce scrie, ci în ceea ce nu scrie; nu stă în ceea ce lasă, ci în ceea ce şterge. Artistul îşi creează o limbă nouă, un nou mod de expresie; arta nu e inspiraţie, ci o realizare tehnică; a scrie zece pagini şi a lăsa zece rânduri este semnul indiscutabil a prezenţei unei conştiinţi: arta începe de aici.

Mite zâmbea şi-i lua teoriile drept paradoxele unui scriitor cu elaboraţie lentă, pe când mâna ei alerga sprintenă pe foaia de hârtie albă. Satisfacţia de a-l vedea compunându-i sub biciul emoţiei o poezie în spaţiul unei singure nopţi îi era cu atât mai mare; în ea citea, în sfârşit, biruinţa inspiraţiei.

...Deşi îi trebuise şase ani ca să o scrie, el îşi simţea totuşi conştiinţa împăcată; îşi socotea gestul spontan şi vedea în Mite pe inspiratoarea poeziei, fără să-şi scruteze adâncurile. Nu-şi da nici el seama, cine îi inspirase poezia aceasta, ca şi pe celelalte; Veronica, Cleopatra[1], ori Mite? Toate şi nici una din ele, deoarece, în realitate, el nu cântase decât un tip imaginar, creat de sensibilitatea lui şi identificat sporadic în câteva exemplare întâlnite întâmplător. O poezie începută pentru Veronica putea fi închinată lui Mite, fiindcă amândouă se topeau în tipul ideal al femeii eminesciene: mică, albă, cu ochi albaştri, blondă, cu păr auriu, cu „mânuţe reci“, cochetă şi frivolă: „floare albă de cireş“ cu mersul „ca visul de uşor“, femeia înger, blândă – ce se depărta apoi, încetul cu încetul, şi se estompa sub forma inaccesibilă a „verginei Marii“, spre care-şi tindea „dreapta în deşert“...

---

[1] *Cleopatra Poenaru*, fiica pictorului Lecca, „idolul de o clipă al lui Eminescu“ (G. Călinescu, *Viaţa lui Mihai Eminescu*, ed. cit., p. 259).

XV

O săptămână după prima sărutare...

– Ce-ar fi de ți-aș spune *tu*?

– N-ar fi nimic; dar de ce să-mi spui *tu*?

– Nu găsești că e mai dulce?

– Poate. Dar cuvintele trebuie să vină spontan, necesar. Crezi că între noi tutuirea a ajuns necesară?

– Poate că ai dreptate, dădu el din cap resemnat.

– Și apoi, adaose ea glumind, ca să-i încerce ciudata reținere, de care de o săptămână se mira, chiar în *Aniversara*[1] dumitale, Cezara îi spune ea mai întâi iubitului ei *tu*.

– Așa e, răspunse el aproape convins de un argument atât de șubred...

– Să păstrăm deci ritmul literaturii, continuă ea cu o surdă iritare, cumpănindu-se între glumă și ironie ușoară.

– Să-l păstrăm, consimți...

Stătu o clipă ursuză și nervoasă.

– În lumea obișnuită, își reluă ea vorba, mușcându-și buzele, nu începe femeia cu *tu*.

Senin, absent, cu o candoare peste moment și veac, el îi replică:

– Eu nu fac parte din lumea normală.

Crezu că-l atinsese.

– N-am voit să-ți spun asta. Știi cât te prețuiesc; știi că te privesc ca cel mai mare talent al țării; peste dumneata nu văd nimic mai înalt. Poezia ce mi-ai închinat-o m-a zguduit în toate fibrele simțirii; am plâns cum n-am plâns

[1] Mihai Eminescu, *La aniversară*, în „*Curierul de Iași*", IX, 1876, 9 iunie.

niciodată; am plâns de bucurie, de emoție, de fericire că ți-am inspirat versuri atât de frumoase; că te-am întâlnit și că îți cunosc geniul și presimt tot ce va ieși din el.

– Îmi dai prea mult...

– Îți dau cât ți se cuvine și aș dori să adaog și ce nu-ți dau alții. Dar n-am voit să-ți spun asta, am vrut să spun, că în raporturile obișnuite între un bărbat și femeie, i se cuvine totdeauna bărbatului inițiativele.

– Inițiativele?

– Firește.

– Poate, reluă poetul tot mai visător; ai desigur dreptate, dar eu am văzut totdeauna altfel femeia.

– Cum?

– Am văzut într-însa o experiență mai mare.

– O experiență mai mare? De unde să o aibă? Presupunerea dumitale e aproape jignitoare.

– Cuvântul poate nu e bine ales pentru că e vorba de o forță ce precede experiența, de feminitatea compusă din viclenie, bunătate, blândeță, forță mascată, finețe calculată; femeia e o mână trecută prin păr ce înseninează o frunte amărâtă, femeia e o protecție; ea trebuie să aibă deci și inițiativa amoroasă.

– Rămâi în paradox.

Mite privi lung, neînțelegătoare la omul cu ochi absenți.

– Și ai întâlnit vreodată o astfel de femeie cu experiență și inițiativă?

– Niciodată. Am visat-o, am așteptat-o, dar n-a venit. Cred totuși că există, de vreme ce am conceput-o și răspunde unei necesități sufletești.

Mite dădu din cap.

– Cine știe?

Tăcere mai lungă, apăsătoare, întreruptă de întrebarea lui fără rost:

– Dar, dacă aş începe eu, te-ai supăra?

Încăpăţânarea lui într-o atitudine atât de copilăroasă de a cere drepturi ce se iau de la sine, ori nu se iau deloc, o făcu să ridice din umeri.

– Numai faptul că mă întrebi şi te gândeşti că aş putea să mă supăr arată că n-a sosit momentul acestei intimităţi şi tutuirea nu răspunde realităţii.

El păru a nu înţelege; stărui:

– N-a sosit încă momentul? Dar copiii cum îşi zic tu de îndată ce se cunosc?

Mite îl măsură uluită:

– Noi nu suntem copii.

El nu răspunse, pentru că în toate vorbele lui nu era o logică aparentă, ci una interioară, pornită din însuşi sângele lui... Se aruncă, dus, asupra dorinţii de a reveni la copilărie.

– Cum aş vrea să fim copii!

Ea îl privi tot mai mirată:

– De ce să fim copii?

– Ai rămâne mereu cu mine; nu te-ai duce în lume, la recepţii, la serate, la baluri; nimeni nu ne-ar avea grija şi ne-ar lăsa singuri; ţi-aş face jucării; te-aş învăţa jocurile noastre de la ţară, nu de pe maidanele capitalei; ţi-aş face păpuşi; te-aş îmbrăca, te-aş dezbrăca; ţi-aş împleti părul de aur în codiţe, aş sta în genunchi înaintea *ta* şi te-aş adora. Căci atunci ţi-aş spune *tu*, fără să te superi, firesc.

Femeii îi venea să zâmbească de această evadare în absurd; se reţinu totuşi, glumind.

– Fraţii mai mari nu se poartă aşa cu surorile; de obicei le smulg de păr şi le fac mizerii. Mă tem că te-ai purta la fel cu mine şi m-ai bate. N-aş vrea să-mi fii frate... Prefer să rămânem cum suntem...

El nu înţelese vorba cu tâlc, căci pentru dânsul nu exista decât obsesia visului său. Se îmbufnă uşor ca în faţa refuzului real, de a fi copil ca el, de a-i fi soră mai mică. Se scutură totuşi dintr-o visare pentru a luneca în alta.

– Dacă nu vrai să fim copii, atunci mă gândesc că ar fi mai bine să fim ţigani.

Ea izbucni voios în râs.

– Ţigani!

În faţa absurdităţii dorinţelor lui, uşoara iritare i se risipi de tot. Omul voia să fie copil şi era copil; copil mai delicios decât copiii ce vor să fie oameni mari.

– Ţigani! repetă ea. E foarte interesant! Şi cum ţi-a venit aşa deodată ideea să ne facem ţigani?

– Nu mi-a venit aşa deodată, cum crezi, ci de mult, de când te cunosc.

– Şi pentru ce să fim ţigani?

– Pentru că am duce o viaţă liberă, pe câmp, departe de oraşe, mereu aiure, în căruţă, fără obligaţii sociale, fără lume, mese, serate, baluri...

– Iarăşi vorbeşti de serate, baluri, parcă eu mi-aş petrece viaţa acolo, şi n-ar fi numai nişte evenimente destul de rare...

Şi pe urmă cu oarecare cochetărie:

– Nu-i fi cumva gelos?

– Ba da.

Înviorată, roşie de plăcere, iute:

– Pe cine?

– Pe toată lumea, pe toţi cei ce vin la dumneata, pe toţi cei din jur până şi pe Kati, pe Fräulein Schrat, pe Baby.

– Dar pe Willy?

– Pe doctor, nu. E firesc.

– A! făcu ea contrariată de ciudăţenie.

– Şi pe aerul pe care-l respiri, şi pe lucrurile neînsufleţite...

– Exagerezi, consimţi ea, cum nu-i rămânea altceva de făcut. Şi ce ar fi de am fi ţigani?

– Dacă am fi ţigani, nu m-aş mai chinui cu gândul unde te duci peste zi sau cine vine să te vadă.

– Te chinuie gândul ăsta? Pentru ce? Nu înţeleg pentru ce? Nu mi-ai spus niciodată că ai vreun motiv ca să te preocupe gânduri de felul acesta...

– Cu alte cuvinte, nu ţi-am spus niciodată că te iubesc?

– N-am voit să spun asta.

– Aşa e, şi nici nu e nevoie. De altfel, când spun că-s gelos pe cei din jur, nu trebuie să o iai în sens obişnuit; nu e vorba de o gelozie materială, ci de una pur spirituală şi transcendentă; e o necesitate sufletească, pe care poate n-o înţelegi...

Ea voi să abată discuţia.

– Crezi că ţiganii duc o viaţă de libertate şi nu cunosc toate necazurile legate de pasiune? Astă-vară, la Soleşti, poposise o şatră de ţigani, vreo cincizeci, conduşi de un venerabil bulibaşa, om cam de cincizeci de ani, stăpân nediscutat peste poporul lui de bărbaţi şi femei, ce păreau că trăiesc de-a valma, cum se întâmplă, liberi, promiscui. Ieşind într-o după-amiază de la curte, dau peste o hărmălaic la primăria satului; aduşi între jandarmi, ţiganii şi ţigăncile împuiau văzduhul cu ţipete, unii şiroind de sânge, care cu buza ruptă, care cu pieptul crestat, care înjunghiat, iar bulibaşa într-un lac de sânge... Abia am putut da de rostul întâmplării; beat, bulibaşa se legase de o ţigancă tânără; omul ei îl înjunghiase şi toată şatra se împărţise în două tabere şi se încăierase. Viaţa nu e slobodă, cum pare, nici la ţigani; şi la dânşii femeia e apărată cu moarte de om.

Cu acelaşi ton copilăros, de pură gratuitate:

– Dar avem să fim numai noi singuri...

Intrând în jocul lui, ea se adaptă încetul cu încetul tonului:

– Dacă suntem ţigani, trebuie să trăim în şatră, să avem şi un bulibaşă.

Apoi, cu toată seriozitatea de copil plecat asupra unei grele probleme:

– Ştii ce propun eu? Să nu mai fim ţigani: să fim alt neam de oameni.

Cum se apropiase de o consolă, puse mâna pe un vas.

– Uite darul lui bărbatu-meu de ziua mea...

El luă vasul, cu frunze moarte înăuntrul pastei; îi admira transparenţele fine, dulci.

– E minunat.

– O dată cu vasul am primit şi şalul ăsta.

Un şal veneţian, pe al cărui fond negru se desfăşura o vegetaţie bogată de flori de mătase; el îi pipăi moliciunea voluptoasă.

– Dacă am fi ţigani, reluă femeia în ton glumeţ, n-am mai avea nici galeuri, nici şaluri veneţiene, nici covoare persane şi alte lucruri şi mai folositoare cum e, de pildă, apa caldă.

El dădu din cap; păru convins. După câteva minute îşi reluă însă ideea sub altă formă:

– Eu tot nu-mi părăsesc gândul de a te răpi.

Ea izbucni într-un râs cristalin; naivitatea lui îi păru, în adevăr, încântătoare...

– Vrai să mă răpeşti! Hrăneşti astfel de intenţii şi nu-mi spui nimic! Dar e de neînchipuit ce-ţi trece prin minte! Ce ţi-am făcut eu?

– Uite aşa, mormăi poetul simplu şi absurd.

– Dacă nu suntem copii ori ţigani, măcar să mă răpeşti!... Şi cum! Spune-mi şi mie cum?

– Foarte simplu; tot trec eu noaptea des prin fața casei; am să te răpesc.

– Ai funie de mătase?

– Nu-i nevoie, pentru că ferestrele sunt joase.

– Şi de ce să mă răpeşti?

– Ca să fim singuri numai noi amândoi.

– Nu văd pe nimeni în odaie, spuse ea uitându-se în glumă în jur.

– Dar poate veni. Şi pe urmă aici eşti alta; o ființă străină, distantă, înconjurată de lume, de prieteni, de admiratori, de lux. Ai galeuri, şaluri venețiene, covoare persane; apari în decolteu, cu broşe de safir şi cu diademă de briliante; mătase şi catifea.

– Şi ce-ți fac dumitale mătasa şi catifeaua: nu-s tot eu sub ele?

– Da; dar mă intimidează.

Mâna ei să lăsă uşor pe fruntea lui întunecată.

– Ce copil eşti! Ce mare copil eşti!

XVI

– Mite!

– A! făcu ea bucuroasă că-i spusese pe nume, fără să-i fi cerut voie.

– Mite, repetă el.

Ea îl privi cu îngrijorare.

– Pari tulburat.

– Sunt.

– De ce?

– Am avut o noapte de insomnie. Am eu de multe ori astfel de nopți, dar din alte motive; nici motivul ăsta nu este de altfel rar.

– Ce motiv? şopti femeia, trecându-i mâna pe frunte ca să-i alunge gândurile grele de copil.

– O tulburare metafizică.

Ea izbucni zglobiu:

– Nu ne ajung celelalte tulburări, ne mai trebuie acum şi tulburări metafizice!

– Pentru oameni ca mine fizica şi metafizica se confundă; nu ştiu deosebi visul de realitate şi nu numai la liziera tulbure a veghei, ci în miezul zilei. Mi se întâmplă să mă îndoiesc dacă totul nu e cumva o halucinație a mea şi să mă întreb dacă exişti în realitate ori eşti numai proiecția minții mele. Nu se pune chestiunea iubirii care iese din domeniul investigației omeneşti. Sentimentele sunt impenetrabile; nu le poți cunoaşte. Sunt apoi şi variabile; abia începi să crezi în existența lor obiectivă şi ele se şi schimbă. De aceea nu te întreb de mă iubeşti.

– Slavă ție, Doamne. Atunci ce mă întrebi?

– Te întreb dacă exişti.

– Vezi, asta n-o ştiu nici eu, glumi ea.

– Toată noaptea m-am chinuit cu întrebarea de exişti cu adevărat ori nu. Am venit hotărât să-mi faci dovada.

– Ce dovadă?

– Că ochii ăştia albaştri există, că părul ăsta blond e o realitate, că întreaga dumitale făptură atât de fermecătoare nu e o creație absurdă a minții mele...

– Fă dovada, spuse ea înveselită.

El îi pipăi ochii, fața, trupul, ca un orb ce ar pipăi clapele unui pian.

– Te-ai convins că exist?

– Da, dar nu-mi ajunge.

– Ce a mai rămas?

– Febra mea de astă-noapte cere mai mult. Exişti în adevăr; am pipăit, am simțit; ai contururi, ai suprafeți. Nu

ştiu dacă ai şi greutate! Dacă nu eşti cumva o simplă linie, un simplu contur!

– Nu înţeleg.

– Obsesia mea îmi cerea să mă conving dacă ai şi greutate.

– Şi atunci?

– Uite...

Şovăi.

– Uite, aş dori mult.

– S-a împlinit.

– Da?

– Da.

– Aşa pe neştiute.

– Nu pe neştiute pentru că am început să înţeleg.

– Îţi mulţumesc. Uite ce e: aş dori să te iau în braţe şi să te ridic în sus.

Îl privi liniştită:

– Ia-mă!

Se aliniase, drept, ca un soldat ce prezintă arma cu mânele lipite de trup, cu ochii închişi – în aşteptare. El se apropie, o luă în braţe, voiniceşte. Era uşurică; o ridică în sus, cu mult deasupra capului lui, o ţinu aşa câteva secunde şi o lăsă apoi ca pe un copil în fotoliul larg.

– Nu eşti grea, dar atârni totuşi.

– Te-ai convins că am şi greutate, prin urmare exist. Ce-i dreptul, nu sunt prea grea, dar tot mai mult decât *piuma al vento.*[1]

– Asta e nedumerirea şi spaima mea. Eşti aşa de mică şi fragilă... mâni... picioare... trup... figură... păpuşă adorabilă... miniatură şi totuşi ce mare te simt în mine, ce puternică, ce uriaşă, ce forţă inaccesibilă, în faţa căreia mă prostern.

– Eşti un copil minunat.

---

[1] Pană în vânt (it.).

XVII

– Mă iubeşti.

– Cred.

– Cât?

– Mult.

– Dar pe doctorul?

– E cu totul altceva. El e realitatea vieţii; dumneata, un vis fermecat.

– Ai realizat armonia, unind visul cu realitatea.

– Poate. Te iubesc cu tot ce e nobil, ideal în mine, cum spuneai că trebuie să iubească o floare pe altă floare, ca pe o aromă a sufletului meu.

– Cum văd, mă înăbuşi cu propriile mele cuvinte şi imagini.

– Cred apoi că mă cunoşti destul de bine; ştii că nu mi-aş putea călca jurămintele făcute şi ieşi din norma vieţii mele. Îl iubesc pe Willy; îl iubesc pe Baby; respect cinstea şi liniştea căminului, demnitatea femeiei. Dumneata reprezinţi altceva; nu eşti o obligaţie, un jurământ; eşti o mână invizibilă, pusă pe umărul meu; de când m-a atins, m-a cuprins o pace adâncă; tot ce-a fost tulbure în mine s-a potolit; trăiesc ca şi cum aş visa.

El o privi lacom şi recunoscător.

– Iată pentru ce te rog să nu mă tulburi; iubirea ce o ai pentru mine e totul, dar doresc să rămână pură, ideală; să găsesc într-însa o mângâiere şi un reconfort; nu voiesc să mă nelinişească, să mă zmulgă de la datorie, să mă dezrădăcineze ca să nu mai pot sta cu fruntea sus între bărbat şi copil; să trăiesc în minciună şi spaimă... Nu... Nu.

Se apropie de dânsul pe scaun; îi trecu mânile amândouă prin plete, cu sânii aproape goi sub nările lui pline de parfumul cărnei ei.

El tăcea copleşit.

– Am toată încrederea în dumneata; îţi cunosc lealitatea. Făgăduieşte-mi încă o dată că...

– Jur.

Cuvântul căzu ca o lovitură de gong, sonor, solemn, lugubru. Femeia tresări speriată; se dezlipi brusc, decepţionată; se frecă uşor pe tâmple. O durea puţin capul.

XVIII

Sumbru, cu ochi întunecoşi:

– Nici nu ştii cu ce gânduri negre am venit aici.

– Gândurile dumitale sunt totdeauna întunecate, îi răspunse Mite, dar nu negre.

– Mai întunecate ca de obicei.

– Atunci e rău.

– Ghiceşti cu ce gânduri?

– Nu pot ghici.

El se plimbă agitat prin cameră; îşi trecu mâna prin păr.

– Am avut astă-noapte iarăşi insomnie şi nu m-am gândit decât la asta.

– La ce?

– Că dumneata n-ai să poţi fi niciodată a mea. Ea îl privi blând ca pe un copil; cu un zâmbet de confirmare, în fundul căruia s-ar fi putut poate descifra o întrebare: „de unde ştii?“

Nu spuse totuşi nimic, ci aşteptă. El tăcea.

Tot ea trebui să reia vorba:

– Ei, şi dacă n-am să fiu niciodată a dumitale?

– M-am chinuit cu gândul la ce-mi rămâne de făcut şi am găsit că nu-i altă soluţie decât...

– Decât?

– Decât să viu să te omor, să te gâtui, uite cu mânile astea.

Figura lui luă un aspect şi mai întunecat, cu ochi convulsivi, amestec de durere şi de deznădejde. Străpunsă de un ciudat pumnal de voluptate, ea îl privi şi cu mai mult interes; abia îşi înăbuşi un strigăt de satisfacţie. Se reţinu şi izbucni într-un râs copilăresc, cum îi şedea mai bine...

– Vra să zică, dumneata n-ai găsit nimic mai bun de făcut cu mine decât să mă omori! Dar ce ţi-am făcut eu, domnule poet?

– Te iubesc.

– Şi dacă mă iubeşti, ori trebuie să ne facem ţigani, ori trebuie să mă omori... Altă soluţie nu mai e?

El şedea în fotoliu, cu capul între mâni, cu privirea în jos; ea se aplecă deasupra, îl mângâie şi-şi lăsă mâna pe faţă. El i-o sărută deget cu deget şi apoi podul palmei.

– Ce mână răcoroasă ai. Cum îmi răcoreşti febra! Dar ce păcat...

– Ce păcat?

– Că n-ai să fii niciodată a mea.

Ea îl privi din nou cu o tremurare nervoasă a pleoapelor în faţa acestei obsesii de a şti dinainte ce are să se întâmple. Cum n-avea ce să-i răspundă, preferă să-l liniştească.

– Nu sunt a d-tale?

– Cum?

– Nu-ţi aparţin cu tot ce-i mai bun în mine?

– Cu ce?

– Inima, gândurile, visurile. Te admir, văd nefericirea pe fruntea dumitale şi aş voi să o alung. Cea mai mare bucurie a mea ar fi să te pot face fericit.

– E singurul lucru pe care n-ai să-l reuşeşti.

– Sunt mai tari lecturile, teoriile, filozofia decât dragostea mea?

– Teorii? filozofie? Ce filozofie? Crezi la fel cu ceilalţi că devii pesimist pentru că ai citit o carte. Pesimismul filozofic este numai o concepţie a lumii fără nici o legătură cu viaţa de toate zilele. Pesimismul meu nu e aici (şi se lovi pe frunte), ci aici (şi se lovi peste corp) în organe, în sânge, în celule. Da, în celule. Poate şi în cerul gurii, care nu percepe nici el savoarea vieţii, ci numai durerea ei. De aceea toată noaptea am avut obsesia că n-ai să fii niciodată a mea şi m-am gândit la ce-mi rămâne de făcut; am găsit la urmă că singura soluţie ar fi să te omor.

– Simplu, glumi ea.

Apoi:

– Şi după ce mă vei omorî, ce are să se întâmple?

– Nu m-am gândit. M-am gândit doar că n-ai să mai fii a altuia.

– Ca marii criminali pasionali, glumi ea din nou, văzându-l totuşi atât de absent şi de resemnat.

Îl mângâie pe păr:

– Ştii ce?

– Ce?

– Nu mă omorî chiar acum. Amân-o pe mai târziu. Am început un roman şi n-aş vrea să-l las neisprăvit. Baby e prea mic şi ar rămâne orfan şi, pe urmă, mai e ceva...

– Ce?

– Şi dumneata eşti încă prea copil şi n-ai avea cine să te mângâie pe frunte... Să mai creşti puţin.

– Ai dreptate, se resemnă el uşor, îngropându-şi faţa în palma ei răcoroasă.

XIX

– Lasă-mă să mă uit în ochii dumitale...

– Uită-te.

– Ce frumoşi sunt!

– Sunt tot cei de ieri, răspunse ea cochet.

– Dar să nu crezi că vreau să mă uit mult în ei pentru că sunt frumoşi.

– Nu cred nimic. Te întreb, totuşi, de ce?

– Voiesc să mă uit cum te uiţi la soare, lung, până ce nu mai vezi nimic precis.

– Nu înţeleg.

– Voiesc să mă uit în ochii dumitale atât de mult până te voi vedea dublu, triplu...

– A! îl întrerupse voios femeia. Nu-ţi mai ajung aşa cum sunt?... Vrai să mă vezi dublu, triplu... Imaginaţie de sultan oriental.

– Nu e asta... Uneori nu mai simt realitatea; totul îmi pare o proiecţie a simţirii mele; ca să mă conving, trebuie să pipăi ca orbul; văd lumea cu degetele. Alteori, realitatea mă copleşeşte, mă obsedează; îmi pare trivială şi excesivă, aş vrea să o spiritualizez sau măcar să o deformez. Mă uit atunci la un lucru, fix, până nu-l mai văd aşa cum este; se dizlocă, se descompune, se lungeşte şi apare altceva decât este; ochiul izbuteşte să schimbe realitatea. Mă apucă o furie de a distruge materia.

– Cum?

– Prin contemplaţie – ştiu eu! Pentru mine e o problemă cum iubirea, care e esenţa cea mai pură a fiinţei omeneşti, n-a izbutit să-şi anuleze materia.

– În ce chip?

– Nu pot înţelege cum se iubesc oamenii prin organe şi deci prin imperfecţii şi impurităţi.

– Cum s-ar putea altfel?

– Prin suflet, adică prin tot ce e nealterat în el. Împreunarea să nu se facă prin organele de evacuare, într-o promiscuitate jignitoare de funcţiuni, ci prin organele superioare ale facultăţilor intelectuale; iubirea să stea din împerechierea a două suflete ca două flori ce şi-ar amesteca aroma.

Şi câştigat de propria lui exaltare:

– N-ar fi mai bine să fim amândoi nişte flacări jucăuşe şi să alergăm prin odaie unul după altul? Ne-am mângâia, ne-am săruta cu o pasiune de foc.

Ea trebui să întoarcă şirul vorbirii lui spre glumă:

– Nu ştiu ce ar fi atunci, dar văd că nu-ţi mai plac aşa cum sunt. Ai vrea să fiu o flacără de foc, un fel de frumoasă fără trup; ai ceva cu „trupul" meu.

El înţelese gluma.

– Ca să-ţi dovedesc că n-am nimic, dă-mi voie să te sărut pe păr.

– Sărută-mă, dar nu-mi mai cere voie, îi răspunse izbucnind într-un râs ciudat, nervos.

XX

– Nu ştiu de ce mă simt totdeauna aşa de singur.

– Nu-i măgulitor pentru mine...

– Nu m-ai înţeles. Dumneata eşti, dimpotrivă, oaza mea.

– Adică?...

– Punctul de izolare în mine.

– Tot n-am înţeles.

– Fiecare din noi are nevoie de un loc de izolare în sine, un fel de incintă sfântă, unde nu ajung zgomotele de

afară, larma vieţii; e o pasiune pentru flori, pentru muzici, pentru orice artă, sau o dragoste cum e dragostea mea pentru dumneata. De îndată ce sunt lângă dumneata totul a dispărut, mizeriile vieţii, şi politica, şi duşmanii, şi nevoile; mă simt într-un loc răcoros, ocrotit de mâni reci şi de căldura prezenţii dumitale... Dar eşti aşa de puţin cu mine; nu vrai să ne facem ţigani şi să umblăm cu şatra. Dumneata eşti departe, inaccesibilă, cu legături înalte, şi la Palat chiar. Când sunt singur, caut să mă încălzesc la gândul dumitale, dar nu izbutesc... nu mă pot apropia... eşti departe... streină... sus.

– De ce mă vezi aşa de sus?... Eu cred în geniul dumitale şi nimic nu e mai sus decât geniul... Cum aş dori să mă scobor, ca să simţi odată că sunt lângă dumneata, mică şi afectuoasă.

El clătină violent din cap.

– Nu asta vroiam să spun. Mă gândeam numai la singurătatea în care trăiesc toţi cei ce doresc absolutul ca mine. Nimic din ce e al meu nu e al dumitale, nimic din ce e al dumitale nu e al meu; nu ne putem contopi, şi totuşi ţinta iubirii e contopirea.

Ea tăcu; dădu totuşi uşor din umeri, ca şi cum ar fi voit să spună: „a cui e vina"?

Fără să vadă, el reluă ca pentru sine:

– S-ar părea că mai rămâne posesiunea fizică. Dar tocmai în ea se produce deziluzia cea mai mare, deziluzia tragică; în posesia fizică se exasperează şi mai mult nevoia contopirii şi se face dovada impenetrabilităţii absolute dintre oameni; fiecare e o imensă solitudine; astru condamnat să călătorească pe cer fără a se întâlni cu altul.

XXI

Pe gard două vrăbiuţe se alungă, se găsesc, stau cioc în cioc, se umflă în pene, se giugiulesc. Ei le privesc de la fereastră cu interes amoros.

– Uite, aş vrea să fim, spuse poetul, două păsărele, două vrăbiuţe modeste ca cele de pe gard; priveşte-le cum se drăgostesc, nepăsătoare, vesele, fără nici o grijă de viaţă şi de politică.

Ea tăcu o clipă apoi îl dojeni puţin enervată:

– Ai vrea să fii păsărică... ai vrea să fii copil... ai vrea să fii ţigan... ai vrea să fii într-un pustiu... ai vrea să fii floare. Ai vrea să fii întotdeauna ceea ce nu eşti. De ce nu spui o dată; ăsta sunt eu, pe care mă pipăi şi asta eşti dumneata. Să fii altceva decât eşti nu se poate; e zadarnic deci să-ţi frământi mintea. Suntem amândoi aşa cum suntem; atât şi nimic mai mult; dar din ceea ce suntem se poate scoate încă destul, fără să ne chinuim cu gândul că nu suntem flori ori paseri; eu cred chiar că e mai bine că suntem oameni şi nu paseri, şi oameni de situaţia noastră şi nu ţigani.

Poetul dădu din cap.

– Poate. Aşa e firea mea să nu intru în cadrul realităţii, să mă doresc altul decât ceea ce sunt.

Atunci ea cu o glumeaţă cochetărie:

– În cazul acesta, prezenţa mea poate că a şi devenit de prisos, pentru că nu pot fi alta.

– Nu. Tot ce doresc, doresc să fim împreună, să fim amândoi paseri sau flori, să ne bucurăm amândoi de o formă nouă de a fi.

– Eu mă mulţumesc şi cu ceea ce suntem şi aş fi fericită să-mi ajung scopul.

– Ce scop?

– Să te împac cu viaţa, cu realitatea, să nu părăseşti fericirea prezentă pentru reverii încântătoare dar irealizabile.

Şi şezând lângă dânsul şi mângâindu-i părul:

– Spune-mi ce rău îi găseşti vieţii în momentul de faţă, şi pentru ce ai vrea să fii o vrăbiuţă într-un vârf de par, în loc să te simţi bine aici lângă mine; nu sunt chiar o pasere, dar, dacă mă iubeşti, trebuie să-ţi plac aşa cum sunt.

Poetul conveni din vârful buzelor şi ca un copil îşi lăsă capul pe sânul moale al femeii, care-l înconjură cu braţul gol. Din culcuşul de căldură voluptoasă, el scânci:

– Nu vorbesc de acum. Este încă o incompatibilitate între mine şi viaţă; cu ea am deschis ochii la Ipoteşti, şi cu ea sunt şi acum; m-a urmărit ca o umbră.

– Mi-am pus de la început ca scop al iubirii mele să te scap de umbra ce te urmăreşte; să te fac fericit numai din egoismul de a simţi că eşti fericit prin mine.

– Ce bună eşti! Eşti o fee... Nu pot să-ţi spun altfel; eşti o fee şi eu o râmă la picioarele dumitale. Se desprinse apoi din cătuşa braţelor ei şi i se aruncă la picioare.

– Ca o râmă; striveşte-o, apasă-ţi pantoful pe care ţi-l sărut, după cum îţi sărut şi poala rochiei; îmi pari că arzi ca un rug de lumină şi de pasiune... Şi ce nevrednic mă simt aici lângă tine, femeie adorată; cum aş putea să mă umilesc îndeajuns ca să simţi, în sfârşit, toată tragedia dragostei mele?

Îşi aşeză apoi capul în poala ei şi cu buzele în mătasa rochiei şopti:

– Şi totuşi mai degrabă s-ar putea întâmpla să deviu pasăre sau floare decât să izbuteşti să mă împaci cu viaţa.

XXII

Din nou tulbure, încruntat.

Ea îl privi îngrijorată.

– Iar n-ai dormit?

El nu răspunse. Într-un târziu, bufni aspru:

– Unde ai fost ieri?

– De ce tonul ăsta?

– Am vreun ton deosebit?

– Mi s-a părut poate.

– Am fost ieri şi nu te-am găsit acasă.

– N-am ieşit.

– Am intrat prin toate camerele; vraişte pretutindeni; n-am dat nici peste Fräulein, nici peste Baby, nici chiar peste Kati. Am ajuns la uşa camerei dumitale şi am zgâlţâit-o puţin. Era închisă pe dinăuntru?

– Da.

– Erai acasă?

– Nici nu m-am sculat toată ziua; m-a durut capul.

– Da? făcu el, incredul.

– Da, răspunse ea enervată. Nu te aşteptam.

– Venisem cu gândul să te omor, răspunse el cu glas neconvins, moale, fără elasticitate şi voinţă; se simţea totuşi în el o durere reală, profundă, care nu ştie să se exprime. Femeia se îndulci şi-l privi cu o milă afectuoasă; nu-i putu răspunde decât glumind:

– Devii primejdios; încerci să mă omori pentru a doua oară. Acum câteva luni am scăpat uşor; ieri mai greu; dar într-o bună zi mi se va împlini. Nici nu te mai întreb de ce era să mă omori, pentru că ştiu...

– Ce ştii?

– Că mă iubeşti prea mult, răspunse ea şi nu se putu feri de a nu amesteca şi puţină ironie în ton.

Ca şi cum ar fi auzit ceva neştiut de nimeni, el se încruntă:

– De unde ştii ce se petrece în mine?

– Aş spune că ţi-am citit-o în ochi, dar aş minţi, căci ochii ţi-s tulburi şi nu exprimă sentimente bune. Mi-ai spus întâia oară acum şase luni şi nu cred că de atunci să fi găsit alte motive.

El consimţi, zâmbind:

– Ai dreptate; sunt exact ca acum şase luni; pentru mine timpul nu merge; mă uită într-un colţ, de mă găseşte tot acolo unde m-a lăsat, ca pe o umbrelă. Nu ţi s-a urât cu mine? Nu sunt prea monoton?

– Nici una, nici alta, deşi sunt lucruri pe care nu le înţeleg la dumneata, aşa, de pildă, mă întreb de unde îţi vin ideile de omor? Le-aş lua drept glume, şi poate şi sunt, dar prea le spui tragic, şi prea citesc nefericirea pe chipul dumitale. Eşti în adevăr nefericit?

– Da.

– Pentru ce? pentru ce? strigă femeia cu desperare şi enervare.

– Mai întâi pentru că e primăvară, şi primăvara sunt totdeauna nefericit; mă copleşeşte, mă apasă, mă distruge cu o abundenţă de viaţă, pe care n-o pot suporta; aduce o sevă prea puternică, de care îmi plesnesc vinele.

Frumoşii ei ochi albaştri se umbriră, se aburiră şi lacrimile se arătară pe gene.

– Eşti nefericit! Ce am dorit să fac şi ce a ieşit! N-am izbutit nimic, nimic. Sunt poate în primejdia de a-mi strica liniştea căminului, şi totul a fost în zadar; n-am reuşit să-ţi dau măcar o picătură de fericire.

Îşi sprijini capul între mâni; el îşi dădu abia acum seama de durerea ei şi i se aruncă la picioare murmurând:

– Iartă-mă, sunt atât de vinovat!

Mite îşi şterse ochii şi de pe degete îşi prelinse lacrimile pe părul lui; el îşi afundă faţa în rochia ei în poziţia ce-l împăca mai mult.

XXIII

După câteva luni.

– De mult n-ai mai publicat nimic şi nici nu ştiu ce mai scrii.

El se încruntă puţin; îşi risipi apoi privirea în vag cu aerul lui obişnuit de absenţă şi de oboseală.

– Nu mai scriu nimic.

– Nimic?

Femeia se apropie felină şi-l mângâie pe frunte.

– E cu putinţă să nu mai scrii nimic?

El scutură din umeri:

– Mizeria muncii ziaristice, alergătura, viaţa mohorâtă şi nesigură.

Ea se întunecă:

– Am nădăjduit să aduc o oarecare lumină în viaţa dumitale şi să pun ceva ordine în suflet – care să-ţi dea putinţa unei activităţi literare mai liniştite. Văd că m-am înşelat în speranţe.

– Lumina dumitale e mare şi sfântă, şi o simt în toate adâncurile mele; dar apa mea e tulbure; nimeni n-o poate limpezi, nepreţuită Mite. Pune-ţi mânile pe faţa mea.

Ea i le puse.

– Ce răcoare simt! Simt cum mă limpezesc. Dacă ai fi totdeauna lângă mine...

Mite stărui în ideea ei:

– Mi-ai spus că poezia nu vine numai din limpezire, ci şi din zbucium; de ce n-ai scris măcar în clipele de zbucium? Ştii ce bucurie mi-ai face; în fiecare poezie aş avea o confirmare a admiraţiei mele pentru geniul dumitale.

– În mine nu vezi decât arta?

– Numai arta! Văd şi personalitatea rară, ciudată, unică. Îl admir pe Titu; îi admir şi pe Carp şi pe Caragiale pentru inteligenţa şi caracterul lor; dar nici unul nu-i ca dumneata; pe lângă inteligenţă, ai şi-o duioşie de copil dezarmat; pentru ceilalţi femeia e o tovarăşe, sau un obiect de plăcere, pentru dumneata simt că e o protecţie afectuoasă, un îndemn şi o îndrumare; ei au talent şi iniţiativă, dumneata ai numai geniu. Îţi mărturisesc că ceea ce mă atrage spre dumneata e că ai nevoie de mine, cum n-are nimeni altul din câţi cunosc eu. Willi trăieşte pentru profesia lui, pentru copil; aş putea să-i lipsesc şi nu s-ar simţi cu nimic. Dumneata mi-ai dat iluzia că aş putea avea o influenţă binefăcătoare, că aş putea îndemna geniul dumitale spre o activitate mai spornică. Încep însă să mă tem că m-am înşelat şi că n-am nici o influenţă.

Poetul zâmbi şi rosti solemn:

– Femeie adorată, de ce te îndoieşti de mine? Iată că am scris o poezie.

– Ai scris o poezie? sări ea voioasă. Ai scris o poezie şi nu mi-o spui, deşi cunoşti bucuria ce-mi faci.

– Nu ţi-am spus şi nu ţi-am arătat-o pentru că tot n-o socotesc în forma ei definitivă... E vechea mea greutate de a scrie, ce mă face să sângerez la fiecare cuvânt. Voiam îndeosebi să-ţi placă.

– Pentru ce îndeosebi?

– Pentru că mi-ai inspirat-o.

– Eu? sări ea din nou, exaltată. Eu?

– Da.

– Eu, femeiuşca asta neînsemnată, sunt cântată de dumneata? Cum aş putea să-ţi mulţumesc?

– Dacă-ţi place, mi-ai mulţumit.

– E prea puţin; de altfel, întotdeauna dumneata te mulţumeşti cu atât de puţin.

El desfăşură liniştit o foaie de hârtie acoperită cu un scris mărunt şi feminin. Ea voi să i-o zmulgă.

– Aşteaptă puţin. E pornită de astă-vară, la plecarea dumitale la Soleşti; e, prin urmare, o despărţire; o despărţire pentru o vară, care în ochii mei a luat proporţiile unei despărţiri pe vecie... Înţelegi?

– *Anche io!...*[1] glumi ea.

– Fireşte; exagerarea despărţirii într-o sensibilitate ce vibrează se pricepe de la sine...

– Să lăsăm explicaţiile... Citeşte-o...

– Citeşte-o dumneata...

– Ba dumneata, că ai să o citeşti mai frumos.

– Bine. Un moment numai să-mi dispară emoţia.

Îşi trecu mâna pe frunte şi se scufundă în timp. Era sincer şi de data aceasta ca şi întâia oară; îşi credea poezia scrisă pentru Mite, deşi o pornise cu cinci ani înainte; poate nici nu-şi mai amintea din ce imprejurare anume o începuse; poate pentru Veronica, poate pentru nimeni; fusese inspirat la despărţirea de o femeie anume ori poate de femeia în sine, căci tragicul moment al despărţirii îl avea în sine, în însăşi structura lui sufletească în perpetuă dizlocare. Reluase însă poezia, la plecarea ei la Soleşti, aşa că acum o identifica, sincer, în acel moment. După ce se linişti, desfăcu foaia de hârtie şi porni cu glasul lui monoton şi muzical:

Te duci şi ani de suferinţă
N-or să te vază ochi-mi trişti,
Înamoraţi de-a ta fiinţă,
De cum zâmbeşti, de cum te mişti.

[1] Şi eu (it).

Şi nu e blând ca o poveste
Amorul meu cel dureros,
Un demon sufletul tău este
Cu chip de marmură frumos.

În faţă farmecul palorii
Şi ochi ce scânteie de vii,
Sunt umezi înfiorătorii
De linguşiri, de viclenii.

Când mă atingi, eu mă cutremur,
Tresar la pasul tău, când treci,
De-al genei tale gingaş tremur
Atârnă viaţa mea de veci.

Te duci şi rău n-o să-mi mai pară
De-acum de ziua cea de ieri,
Că nu am fost victimă iară
Neînduratelor dureri.

C-auzu-mi n-o să-l mai întuneci
Cu-a gurii dulci suflări fierbinţi,
Pe frunte-mi mâna n-o s-o luneci
Ca să mă faci să-mi ies din minţi.

Puteam numiri defăimătoare
În gândul meu să-ţi iscodesc,
Şi te uram cu-nverşunare,
Te blestemam, căci te iubesc.

De-acum nici asta nu-mi rămâne
Şi n-o să am ce blestema,
Ca azi va fi ziua de mâne,
Ca mâni toţi anii s-or urma –

O toamnă care întârzie
Pe-un istovit şi trist izvor;

Deasupra-i frunzele pustie –
A mele visuri care mor.

Viața-mi pare-o nebunie
Sfârșită făr-a fi-nceput,
În toată neagra vecinicie
O clipă-n brațe te-am ținut.

De-atunci pornind a lui aripe
S-a dus pe veci norocul meu –
Redă-mi comoara unei clipe
Cu ani de părere de rău![1]

O mai reciti, ca să întindă și mai bine plasa armoniilor. Cu lacrimi în ochi, Mite îi luă poezia și o citi și ca până se pătrunse de toată tristețea ei. Îi luă apoi mâna mică, mână de femeie, azi mult mai îngrijită decât cum i-o cunoscuse la început, i-o puse pe inima ce zvâcnea și apoi i-o sărută ca o mână de vlădică.

– Ești cel mai mare poet ce cunosc; la fiecare poezie a dumitale îmi retrăiesc emoția puternică simțită la citirea *Melancoliei*. Sărut și binecuvântez mâna ce poate țese așa vrajă de armonii.

Tăcere mai lungă, emoționată și dintr-o parte și din alta.

– Mă doare totuși, reluă ea, când văd că stăruie să existe ceva care-ți înveninează și clipele de liniște și de pace, de unde altul n-ar fi scos decât miere. Căci, ieșind din sugestia de durere spre care te trage poezia, să o judecăm raportând-o la evenimente, așa cum s-au petrecut.

– N-aș vrea să le discut...

[1] Mihai Eminescu, *Te duci*, în „Convorbiri literare", XVII, 11, 1 februarie 1884, p. 420-421; vezi și *Opere* (ediția Perpessicius), I, p. 211-212.

– Trebuie totuși. Ascultă.

– *Te duci și ani de suferință...*

Unde mă duc? Și de ce ani de suferință, e vorba? Mă duceam la Solești, la Rosetti, pe o lună jumătate de vară. și atât; o despărțire, dar o despărțire afectuoasă; cele două după-amiezi petrecute aici, înainte de plecare, mi le amintesc și acum ca niște lumini pe care n-am să le uit niciodată. De unde scoți ani de suferință?

– Asta este însăși formula sensibilității mele, de a dospi, de a crește, de a intensifica. Dar chiar în acele zile luminoase de dinainte de plecare a fost un punct de întuneric care probabil, și-a dat tonalitatea dureroasă întregei poezii.

– Un punct întunecat?

– Da.

– Care?...

– Ai și uitat; eu însă l-am simțit cu sfâșiere. Când ți-am cerut voie să-ți scriu, ai consimțit cu o oarecare reticență și ai adăugat repede: bine, dar rar, și mi-ai fixat o zi anume pe săptămână.

Ea râse voios!

– Cum era și firesc; știi bine că eram cu toții acolo, și că scrisul dumitale e cunoscut. Willi îmi aducea scrisorile și nu voiam să vadă ce-mi scrii...

– Da? făcu mirat poetul. Și pentru ce?

– N-am crezut necesar să-ți spun cu de-amănuntul și nici chiar să-ți pomenesc despre atitudinea bărbatului meu.

El se simți cuprins de panică:

– Știe ceva?

– Dacă aș crede că știe ceva ar fi încă o situație limpede; ne-am putea explica și ar vedea că nu l-am lipsit cu nimic din ce i se cuvine. Dar așa n-am nici o siguranță; uneori mi se pare că bănuiește, uneori că n-are nici o

bănuială. Nu mi-a făcut niciodată cea mai mică aluzie; față de dumneata se arată la fel de prietenos; cred că nu ți-a făcut nici un neajuns?

– Nici unul.

– Se poartă întocmai ca înainte: sunt totuși anumite nuanțe și imponderabile care mă fac să cred că în sufletul lui e un început de bănuială. Prezența dumitale aici are un înțeles; o corespondență asiduă poate că i-ar fi trezit o îndoială de care am crezut că trebuie să-l feresc.

– Eu am interpretat-o altfel.

Ea se lăsă în voia amintirii.

– Când ai ști care era starea mea sufletească atunci față de dumneata, ai muri de rușine de gândurile pe care le-ai avut. Așteptam joia ca o mare zi de bucurie; pe ploaie ori pe căldură înăbușitoare, îmi găseam pretexte pentru a mă duce singură doi kilometri până la primăria din sat ca să-ți iau scrisoarea; când nu venea la timp, treceam și a doua zi, și a treia zi, în zbucium. Cum o primeam, eram alta; o săptămână întreagă trăiam din ce-mi scriai, o citeam de zeci de ori, comentând-o până ce o știam pe de rost. Și în timp ce eu mă zbuciumam și trăiam numai din harul mânii dumitale, Domnia ta, scumpul și marele meu poet, vorbești de *ani de suferință*, și îți găsești „amorul dureros“ ori cu „neîndurate dureri“ și noroc că mă „iubeai“, căci altfel erai pornit să-mi iscodești „numiri defăimătoare“ ca unui „demon“ ce sunt... Pentru ce-ți par atât de demonică? În dragostea mea atât de pură și de ideală, fără alt scop decât de a-mi face fericirea din fericirea ce ți-aș putea da, de ce arunci atâta venin nemeritat? Te dojenesc, marele meu poet, deși sunt mândră și amețită de fericirea de a mă vedea purtată prin veacuri, ca un trofeu, în versurile dumitale atât de patetice...

Poetul tăcu; apoi, într-un târziu:

– Dacă poezia ți-a plăcut, și-a ajuns singura ei ambiție. Mai mult nu-mi trebuie; cât despre fond, el reprezintă formula temperamentului meu, pe care n-o pot schimba. Îmi vine greu să mă explic, dar tot am să o fac, ca și cum n-aș fi eu la mijloc și nu ți-aș vorbi dumitale.

Într-o simplă și scurtă plecare am văzut o despărțire pentru totdeauna, cu o senzație de destrămare, de moarte. O despărțire trecătoare devine despărțirea în sine, după cum toate femeile devin femeia în sine, așa cum o văd eu și cum nu sunt poate ele în realitate: cochetă, frivolă, cu palori și viclenii, pe care o ador ca să o blestem și o iubesc ca să o urăsc, o ființă unduioasă, care mă chinuiește și mă umple de delicii, pe care o simt în toate fibrele ființei mele și n-o pot niciodată statornici în brațele astea, în inima asta bolnavă, pusă în mișcare numai de aspirația nesatisfăcută pentru „ea“ – adică pentru dumneata, femeie adorată, care, cu nimic „demonic“, mă turmentezi totuși, pentru că turmentarea e în mine și va muri odată cu mine...

Seara, după masă, Mite îi arătă lui Maiorescu poezia. Criticul o citi tare; îi plăcu pentru învăluitoarea ei armonie și pentru profunda, tragica ei simțire. Făcu și câteva rezerve: comparația morții visurilor cu frunzele ce cad i se păru învechită; contrastul romantic „te blestemam, căci te iubesc“ era forțat și devenit procedeu. Mite îi sorbea cuvintele; se temea să nu bănuiască și punctul de plecare al inspirației. Criticul îi întinse foaia de hârtie:

– Numai dacă despărțirea ar fi pentru totdeauna, spuse el solemn ca de obicei...

– Despărțirea de cine? îi înfruntă ea aluzia pe care o bănuia.

– Cum de cine? de Muza lui, de singura lui Muză, sublinie el expresiv ca de obicei. Căci, din moment ce e

vorba de „palori", de „linguşiri şi viclenii", de iubire cu blesteme, nu e nici o îndoială că poezia a fost inspirată tot de Bălăuca.

– Ce Bălăucă? întrebă ea ţinându-şi suflarea şi acoperindu-şi rana.

– Bălăuca e porecla unei doamne de la Iaşi, a Veronicăi Micle, mult uşurica doamna Micle, Muza nevrednică a poetului nostru.

Mitei, sângele îi fugi spre inimă; deveni albă ca foaia de hârtie ce-i tremură în mână. Auzise de o iubită moartă, pe care o cântase în *Mortua est*; numele Veronicăi nu-i venise la urechi... Cum nu se vorbise până acum de ea în jurul ei părea de neînţeles. Îi fu de ajuns să-i pună câteva întrebări pentru ca Maiorescu să-i spună ce trebuie să ştie despre Veronica, biografia amănunţită, purtarea ei, legătura cu Eminescu de aproape zece ani, cunoscută de toată lumea, neputinţa lui de a se desprinde de această dragoste nevrednică şi torturată, fatală şi capricioasă. Din vechi nemulţumiri, criticul vorbea din belşug şi cu pasiune; nici nu privea la femeia ce-l asculta, lividă. De altfel, cunoştea destul; nu-i trebuia să afle mai mult.

Avu o noapte albă de insomnie. Crezu la început că o înşelase, că o minţise; când se gândi m-ai bine la tot ce ştia de dânsul, îşi dădu seama că nu se putea îndoi; omul bun, inofensiv, absent, deslegat de orice interes, leal în toate atitudinile lui, nu era în stare să o mintă; nu se putuse introduce în inima ei prin viclenie, pentru că nici nu căutase să tragă vreun folos; se situase cu încăpăţânare în regiunea parfumurilor, a florilor, a păsărilor, transcendent ca un filozof, cuminte ca un copil, şi profund nefericit, fără ca ea să-i fi putut aduce vreo bucurie. Dar cele două poezii? Îndoiala o muşcă totuşi mai multă vreme; erau şi amănunte ce nu i se potriveau, deşi inspiraţia pleca

de la momente trăite împreună; serata de la legaţia americană şi plecarea pe vară la Soleşti. Amănuntele le putuse introduce tocmai ca să ferească atenţia de la dânsa; e drept că, după descripţia lui Maiorescu, ele i se potriveau Veronicăi. Din obişnuinţă, poate, îşi zise, sau pentru că a conceput un tip de femeie abstractă, un cadru ideal, în care îşi realizează poetic toate incidentele vieţii lui sufleteşti. În sensul acesta, de altfel, i-a vorbit el întotdeauna. Cunoscându-l cum îl cunoştea, după multă cumpănire se linişti.

Se mai învârti totuşi în pat, se zbuciumă şi nu-şi putu ascunde adevărul că, în definitiv, de aproape zece ani, Veronica trăia amestecată în viaţa lui sentimentală, împletindu-şi părul blond în cele mai multe din versurile lui. Îl putea oare învinui că nu i-o spusese? Nu. De ce să-i fi spus? Trecutul e trecut şi el era de mai bine de un an singur aici. Nu-i ceruse spovedania şi nici n-avea pentru ce; situaţia lor imprecisă nici nu i-o îngăduia. Faptul era însă un fapt peste care nu se putea trece: Veronica a existat atâţia ani şi poate mai există încă în viaţa lui, aşa cum pretindea Maiorescu. Ce-i rămânea de făcut? Să-i ceară o mărturisire, o lămurire, pe care el ar fi fost în drept să o considere ca o socoteală? Aşa se gândise la început dar, mai pe urmă, nu putuse să nu-şi aducă aminte că legătura lor luase de mult o întorsătură atât de suavă, de serafică, planând printre flori şi păsărele, că devenise de o spiritualitate atât de stranie, încât orice explicaţie i-ar fi prăbuşit pe pământ, într-o realitate din care nu avea nimic de câştigat. Se putea ea îndoi de sinceritatea extazului lui plin de o voluptate, a durerii atât de morbidă? Nu. N-o înţelegea, dar o simţea ca o realitate, ca o tragică realitate, pe care de mult nu-şi mai făcea iluzia că ar putea-o abate; mai credea totuşi că e în stare să i-o

îndulcească din când în când cu o mângâiere a mânii prin plete, în clipele lui de prosternare... Lumina de lapte a zorilor îi aduse pacea sufletului; dacă nu putea clinti destinul, îi putea da o clipă de alinare. Nu-i rămânea decât să lase lucrurile în mersul lor firesc; nu-i va vorbi de Veronica.

XXIV

Câteva săptămâni după aceea, Maiorescu le aduse vestea morţii lui Ştefan Micle[1] şi îşi exprimă teama de complicaţii pentru Eminescu.

– Singură, fără nici un sprijin, e cu putinţă ca, în lipsă de altceva, să i se arunce în cap, ceea ce ar fi o mare nenorocire pentru dânsul...

Erau la masă; tăcură. Ei i se păru însă că privirile tuturor se îndreptau spre dânsa. Ca printr-un resort intern, îşi ridică bustul şi rosti energic:

– Nu sunt de aceeaşi părere. Dacă femeia asta i-a închinat zece ani din viaţă, acum când a rămas singură pe lume, cred că datoria lui este să fie lângă dânsa la Iaşi. Nu ştiu dacă o mai iubeşte, care sunt relaţiile lor şi ce are el de gând anume pentru viitor, ştiu însă că la o nenorocire

[1] *Ştefan Micle* (1820-1879) fizician şi chimist, fost profesor la Academia Mihăileană (1856), director al Şcolii de arte şi meserii din Iaşi. Profesor universitar, decan al Facultăţii de Ştiinţe şi rector al Universităţii din Iaşi (1867). Studii juridice la Cluj şi politehnice la Viena, unde, în 1855, obţine diploma de inginer. Opera sa, rămasă inedită, tratează probleme legate de fizică, chimie, astronomie, mecanică agricolă etc. Soţul poetei Veronica Micle.

aşa de mare, îi datoreşte sprijinul, material dacă poate, moral cu siguranţă; poeţii nu-s în afară de omenire; nu trebuie numai să cânte, ci să ştie şi ajuta.

Toţi se priviră uimiţi; Maiorescu, pe sub sprâncenele lui stufoase şi expresive; doctorul cu ochii măriţi şi plini de presimţirea unei bucurii noi.

La lecţie, hotărâtă, gravă, solemnă, în faldurii parcă ai unei misiuni pe care o avea de îndeplinit, şi care o ridică în proprii ei ochi, nu ocoli ci merse de-a dreptul:

– Să mă asculţi o dată, marele meu poet şi dragul meu prieten, până la urmă, şi în afară de ce obişnuim să discutăm între noi. Nu voi ocoli nimic, dar ţin să înlătur de la început învinuirea de a mă amesteca în chestiuni ce nu mă privesc; am ajuns să cred că tot ce te priveşte pe dumneata mă priveşte într-un fel şi pe mine; vorbesc în interesul dumitale, care e şi al meu. Prin urmare, află că ştiu totul ce trebuie să ştiu despre existenţa şi rolul doamnei Veronica Micle...

Eminescu făcu un gest de protestare, de explicare.

– Nu, nu, interveni ea energic. Nu te crede obligat să protestezi, pentru că nu ai de ce; lucrul e foarte natural şi l-am ştiut întotdeauna; chestiunea priveşte numai conştiinţa dumitale; cât despre mine, nu m-am îndoit niciodată de sinceritatea dumitale, şi atâta îmi ajunge... N-am nimic de zis. Intervenţia mea are alt rost. Aflu că domnul Ştefan Micle a murit; că femeia e singură şi, prin urmare, trebuie să fie foarte nenorocită; cred – şi aici e motivul intervenţiei mele – că datoria dumitale în aceste momente grele e să fii la Iaşi. Nu voi să spun că trebuie să-ţi iei obligaţii care depăşesc intenţiile şi putinţa dumitale, dar trebuie să fii acolo, să-i dai sprijinul moral de care are nevoie şi e în drept să-l aştepte, dacă nu să-l ceară de la dumneata. Atât.

El voi să protesteze.

– Te rog, iartă-mă că nu te pot asculta: discuţia pe astfel de chestie ar fi gingaşă. Eu ţi-am spus numai punctul meu de vedere, de femeie şi de prietenă; dumneata vei delibera singur cu conştiinţa dumitale şi vei decide cum vei crede de cuviinţă, fără amestecul meu.

Şi, după un minut de tăcere încurcată, încheie:

– Nu cred însă că vei face altfel decât ceea ce-ţi dictează datoria şi omenia.

La masă, ea aruncă doar în treacăt lui bărbatu-su:

– Ştii că domnul poet pleacă mâne la Iaşi?

Doctorul îşi dilată din nou privirea a bucurie şi se întoarse spre dânsul:

– Pleci mâne, domnule poet?

Eminescu îngăimă:

– Da. Cred. E o afacere care m-ar putea chema acolo; am să văd.

Mite confirmă, voluntar.

– Pleacă, pleacă sigur.

După masă, în birou, tăcerea deveni cu atât mai mare cu cât ieşea din sforţarea tuturor de a vorbi. Erau numai ei patru: Mite, doctorul, Eminescu şi Baby, dar deasupra lor plana încă o prezenţă, pe care toţi o simţeau în chip felurit, deşi nimeni nu voia să o mărturisească: Veronica... Moartea lui Ştefan Micle, hotărârea energică a Mitei şi probabila plecare a lui Eminescu la Iaşi stabiliseră brusc între dânşii o situaţie nouă, o ceaţă prin care toţi căutau să vadă. Vorbeau de altceva, dar, încăpăţânat, gândul li se înturna spre acelaşi punct.

Interesat în dramă nu numai prin situaţia lui de soţ, ci şi prin natura sentimentelor intime, doctorul luase de mult o atitudine aparentă de spectator obiectiv. Nu-i scăpase, chiar de la început, firele ce se ţeseau între Mite şi poet, şi nu

numai că nu li se împotrivise, dar chiar le şi ocrotise; stăruise să-i dea lecţii de limba română şi-l poftise seara la masă.

Însuşirile artistice ale femeiei lui aveau nevoie de o atmosferă, de un aliment, de un îndemn din afară. Firea lui împăciuitoare, ocupaţiile de ordin practic şi nepoetic cât şi situaţia lui de soţ, deci scos din situaţia de a-i îndestula anumite aspiraţii pur sentimentale, îl făceau îngăduitor faţă de prietenia dintre Mite şi poet. Credea, de altfel, în cinstea ei. La început încrederea fusese atât de întreagă, încât chestiunea nici nu se punea; când Maiorescu arunca vreo depărtată insinuare, care, prin puterea lui de expresie, nu rămânea niciodată în nelămurit, ci prindea contururi precise, el zâmbea înveselit şi superior; cum Mite îl trata familiar de „gură rea“ şi vedea în însăşi funcţia lui critică nevoia de a analiza mobilurile tuturor acţiunilor, nu era un pesimist în sens filozofic, ci un disociator şi un negator al acţiunilor dezinteresate; îl mai ştia şi iubitor de femei, aşa că austeritatea lui faţă de alţii nu avea autoritate. Pe Eminescu îl judecase chiar de la început prielnic şi în linia dreaptă a firii lui; îşi dăduse seama şi de calitatea lui morală, şi de atonia lui sufletească, ce-l înclinau organic spre scrupule şi rezerve. În conştiinţa lui scrutătoare, apariţia poetului i se păru chiar necesară, pentru că putea fixa starea de sentimentalitate latentă a femeiei lui într-o zonă puţin primejdioasă pentru dânsul. Cu toată atitudinea sa nepăsătoare şi egală, îi urmărise cu destulă încredere şi emoţie pe amândoi, atent la toate fazele afecţiei lor; le înţelesese atracţia şi exaltarea întreţinută de pasiunea comună pentru poezie şi o lăsase liberă prin absenţă discretă. Mărturisirea făcută de Baby îl surprinsese însă şi îl lovise, ca una ce ieşise din prevederile lui. Nu-şi închipuise că vor ajunge până acolo şi se gândise la început să intervie; prudenţa îl reţinuse; brusca lui intervenţie n-ar fi

făcut decât să înteţească un sentiment de afecţie care, contrariat, s-ar fi transformat în pasiune.

Metoda lui ştiinţifică îl înclina spre liberul joc al forţelor naturii; reacţiunea avea să iasă tocmai din libertate. Tăcuse deci, dar rezerva lui spori involuntar; pe nesimţite între dânsul şi Mite se ţesu o pânză subţire de piedici ce-i despărţise sufleteşte, cu toate că nimic nu apărea privirilor din afară; poate că nici ei nu-şi dădură seama la început de situaţia nouă şi nemărturisită în care se aflau. Abia mai târziu Mite o observase, de unde îi şi venise bănuiala că bărbatu-său presimţise ceva; căuta chiar o explicaţie, dar n-o putea da cât timp nu i se cerea... Doctorul continua să-i urmărească şi mai atent; avea de mult impresia că primejdia dispăruse; dacă ruperea scrupulelor ce reţin pe omul moral nu s-a făcut la început, în momentul culminant al conflictului de forţe, ea nu se mai face, cel puţin în categoria oamenilor căreia le aparţinea Mite şi poetul. Lui i se părea că momentul critic trecuse, poate; chiar dacă afecţia mai exista, ea se normalizase şi se lăsa acum condusă de anumite restricţii şi comandamente, peste care nu mai avea îndreptăţirea de a luneca... Ochiul lui observase cu lăcomie de mult curba ascendentă a setei lor reciproce şi o urmărise îngrijorat până la punctul maxim, al sărutării pe care o surprinsese Baby; ireparabilul se putea întâmpla atunci, dar după multe semne imperceptibile îşi dase seama că linia se frânsese din ascensiunea ei, pentru a înclina pe un plan drept, de durată, dar fără primejdii; de ce declinase? nu putea şti şi nici nu-l mai interesa; îşi confirmă numai părerea că libertatea e încă metoda cea mai bună împotriva ispitei romantice a riscului şi a primejdiei. Atitudinea hotărâtă a femeiei, prin care luase asupra ei plecarea lui la Iaşi, îi ridică cele din urmă temeri; situaţia se limpezise; pasiunea lor se muiase într-o

afecţie dezinteresată; dacă însăşi Mite îl trimitea la Iaşi, nu mai avea de ce fi îngrijorat. Ochiul îi mai rămase totuşi disponibil pentru a surprinde situaţia reală în amănunte, dar avea aproape siguranţa că totul era de prisos.

În Mite, deşi apele mari ale pasiunii cerebrale se retrăseseră de mult, lupta avea încă un accent de patetism.

Simţise şi ea că punctul critic al legăturii ei sufleteşti trecuse; meritul şi-l atribuise, fireşte, ei, sănătăţii ei morale ce o făcuse să se biruie şi să-l biruie; îi impusese o prietenie ideală. În penumbra conştiinţii, îşi da seama că biruinţa îi fusese uşurată de docilitatea lui; când îi cerea să făgăduiască, el se grăbea să jure. Regreta poate lipsa unui joc mai strâns, mai patetic şi ar fi preferat să întâmpine rezistenţă. Regretul ieşea însă repede din zona luminată a conştiinţii, care avea nevoia de satisfacţia de sine. Meritul rămânea deci al ei, în întregime; îşi imputa chiar asprimea, cu care îl împinsese de la început în regiunile calme şi frigide ale platonismului; se învinuia de egoismul de a fi voit să primească totul, fără să dea nimic în schimb. Voise să fie adorată, cântată, să-i determine viaţa în amănunte, iar ea să-şi urmeze liniştit cursul existenţei normale, lângă bărbat şi copil; îi acordase doar zâmbete, mâni răcoroase trecute pe păr şi pe chip, sărutări nesubstanţiale; începuse chiar a deveni fetiş, şi rochia ei luase de multe ori forma feţei poetului prosternat... Gândul i se îndreptă totuşi la prima lor sărutare; cu ce putere ipnotică îşi întorsese ea capul, arsă de privirea din spate, şi cum rămăsese atârnată de gura lui, fără a fi sprijinită de braţul inert. Sărutarea nu fusese cerută, solicitată, implorată, cum avea să devină toate celelalte de mai pe urmă, reţinute şi protocolare. Meritul şi-l atribuia, fireşte, tot ei; din beţia primului sărut, se reculesese repede în rezerva

crezută necesară raporturilor dintre dânşii; ce apucase să-i dea în beţia primului moment de relaxare sufletească nu-i mai putea lua îndărăt; dreptul câştigat rămâne câştigat, dar îi ridicase din accent şi din sens, îl anulase prin transformarea lui într-un act pur formal, fără semnificaţie; era, deci, normal să creadă că prin calmul ei îi îndiguise pasiunea şi i-o transformase cum voise. Căci, din trecutul lor, amintirea luneca uşor peste incertitudinea şi lipsa lui de iniţiativă, pentru a nu se opri decât la momentele în care îi apăruse violent şi nestăpânit; o voise, o dorise; de două ori venise cu gândul să o omoare, pentru că-şi dăduse seama că nu va fi niciodată a lui; dacă, la urmă se steriotipase într-o atitudine de resemnare, ea i-o impusese prin intransigenţă. Era mulţumită sau voia să pară; când îşi surprindea totuşi o iritare surdă şi involuntară împotriva lui, şi-o explica pe motive literare. Nu era aşa cum şi-l închipuise; îşi amintea şi acum naivitatea cu care-l exaltase la serata de la legaţia americană, ca pe un geniu, un om de cultură universală. Americanul îi citise în suflet şi zâmbise ca omul ce cunoştea substratul sentimental al entuziasmului tuturor femeilor. De atunci, când o întâlnea, o întreba glumeţ: „Ce mai face geniul dumitale?" Geniul ei!

Nu putea tăgădui; îi admirase cultura şi-l crezuse de mari resurse intelectuale. Acum avea uneori impresia că poate se grăbise în aprecieri. Dar aşa credea şi Titu, şi el era zgârcit în toate părerile lui despre oameni. Poate că nu se înşelase; era încă prea tânăr.

Activitatea lui totuşi nu sporea; scria puţin, prea puţin. Îi inspirase numai două poezii, ba despre cea din urmă Maiorescu credea că vine tot din ciclul vechi al Veronicăi. Ea credea altfel, dar nu era sigură...

Lângă lampa cu abajur, croşeta mecanic şi se gândea; privirea îi lunecă spre dânsul, pe când vorbea lucruri

indiferente cu doctorul; îl scrută cu insistenţă, ca şi cum l-ar vedea întâiaşi oară cu atenţie.

...Se schimbase parcă, se îmbrăca mai bine... hainele făcute de curând erau tăiate la modă; îi veneau bine; sămăna cu ceilalţi; la masă, musafirii streini nu se mai uitau la dânsul cu o privire întrebătoare; îl ascultau, dimpotrivă, cu interes; vorbea mai mult şi vioi. Mister Schuyler îi arăta chiar simpatie; îi citise câteva traduceri de ale ei în nemţeşte şi-i plăcuseră... Îl privi tot mai atentă şi obiectiv, ca pe un strein şi îşi mărturisi flegmatic „e un domn bine"; zâmbi chiar când îşi aminti că-l auzise spunând cuiva că baia zilnică era de rigoare oricui... Se putea mândri că avusese influenţă asupra lui; îi disciplinase puţin dezordinea. Dar gândul că-i inspirase numai două poezii şi că, oricât stăruise, nu reuşise să-l facă să scrie mai mult, să compună piese de teatru, nuvele, romane, aşa cum îşi închipuise pe când credea în geniul lui creator şi universal, îi micşoră din mândrie... În fond, simţea intuitiv că rolul râvnit de inspiratoare se mărginise la puţin, şi nu mai avea alte perspective de a creşte; vina sta, fireşte, în lipsa lui de elasticitate. Îşi dădea seama confuz că rolul ei era poate chiar sfârşit, şi de aceea simţea, instinctiv, nevoia de a-şi crea altul – rolul mai nobil, prin dezinteresare, de a-l reda obligaţiilor lui sociale şi datoriei faţă de o femeie pe care o iubise şi pe care şi-o închipuie acum nenorocită; simţul ei de demnitate şi de orgoliu femeiesc o făcea să transforme o probabilă înfrângere intimă, pe care era însă departe să şi-o recunoască, într-o nouă biruinţă. În proprii ei ochi se vedea generoasă, dezinteresată; lui avea să-i arate încă o dată natura ideală a afecţiei sale, iar tuturor celorlalţi avea să le dovedească netemeinicia presupunerilor lor; căci nu se îndoia de mult că lumea îi clevetea. Iniţiativa ei avea să spulbere toate

calomniile; nu-i trecea prin gând, firește, că ea putea preveni și o inițiativă a poetului, care, în adevăr, ar fi durut-o; situația, în ochii altora, de femeie părăsită nu i-ar fi convenit...

Ea tricota mereu; mânile îi mergeau harnice, dar gândurile îi alergau și mai repede în direcții contrarii.

Simți brusc o sfâșiere... Pe omul ce vorbea lucruri indiferente cu doctorul îl iubise, deși nu cu uitare de sine; îl iubise cât îi era îngăduit; ori i se păruse că-l iubise? Era însă sigură că el o iubise; nu uitase extazul cu care o privise în rochia decoltată de tul albastru; avea ochi halucinați și se temuse să nu bage de seamă bărbatu-său; se întunecase și se mohorâse apoi din desperarea de a o vedea prea sus, inaccesibilă. O iubise; de atâta timp îl văzuse lângă ea inspirat, cu acea muzicalitate în glas, în care tresărea dorința erotică, și apoi deodată sumbru, închis, nemulțumit, zbuciumat; nu cunoștea misterul atitudinilor lui contradictorii din ultima vreme, de după sărutare, dar nu se îndoia că inegalitățile lui de atitudine veneau de la dânsa, de la ceea ce-și închipuia el despre dânsa... Era de ajuns să-i treacă mâna pe frunte sau să-l sărute, pentru ca să se însenineze din nou. De altfel, se primbla și acum ca în primele timpuri prin fața casei, romantic ca un începător. Abia pleca de la ea și revenea visător pe maidan și măsura ulița cu pasul lui tărăgănat... Când se întorcea o dată acasă, o oprise în drum domnul Ghiță Preda, cu care stătea uneori de vorbă.

– Doamne, cuconiță, îi spusese el zâmbind, ciudat mai e și domnu Eminescu.

– Da? făcuse ea evaziv.

– Păi să vedeți dumneavoastră. Îl văd trecând mereu după miezul nopții prin fața casei.

– Poate că șade pe aici, îngăimase ea.

– Nu șade, cuconiță, știu eu unde șade, tocmai pe la Caimata, într-o mănăstire pustie. Și tot trece când la deal, când la vale, iar dacă mă vede, se tupilează după case; întâia oară, când l-am văzut furișându-se pe maidan, am crezut că e un vagabond, de am dat țignalul. Mi-a fost mai mare rușinea.

Roșise și plecase fără să poată scoate o vorbă; numai pe urmă înțelesese unde voise să ajungă domnul Ghiță Preda, de a trebuit mai târziu să-i dea de-o cinste la Vânătorul... Acum iată că pleacă la Iași... Ea îl trimetea celeilalte, Veronicăi – de ce-i spuneau toți Bălăuca? Și ea era blondă... Chiar de n-ar lua-o de nevastă, avea să înceapă o viață nouă... Îl va pierde... Gândul gol o străpunse ca un pumnal scos din teacă; o știa, difuz, de mai înainte, dar acum îi simți ascuțișul... Fusese între ei numai prietenie literară, pentru ca să rămână indiferentă? de câte ori nu-l așteptase la fereastră cu un spasm nervos și i se păreau clipele eternități? de câte ori nu avusese crize de desperare când nu venea? Asta e numai literatură? dar îmbrățișările, abandonul ei moral, nu sunt semnele posesiunii?

Nu avea și ea drepturi asupra omului pe care totuși îl trimitea celeilalte pentru a se arăta generoasă? Întru cât merita femeia de la Iași să devină destinul lui? Se simți înrăită; pozase; voise să impresioneze. Era și ea o femeie ca toate femeile...

– Willi, spuse ea brusc...

– Ce e, Mite? răspunse doctorul, fără să-și întoarcă ochii de la o construcție de pietre colorate, pe care o clădise pe măsuță cu Eminescu și cu Baby.

– Nu-i nimic, se reculese ea și continuă să croșeteze.

Prin văzduh, zbură însă pe deasupra, în ochii tuturor, femeia blondă de la Iași, cu fața palidă și suptă.

– Când pleci la Iaşi? îl întrebă doctorul, ca un ecou inconştient al întrebării neformulate a lui Mite.

Toţi îşi daseră seama că le trecuse prin minte acelaşi gând.

– Mi se pare că e un tren de după-amiază, răspunse fără interes.

– Atunci ai tot timpul.

Deşi mintea le era aiure, se aplecară din nou încordaţi spre pietrele colorate.

Şi Eminescu se gândea la femeia de la Iaşi, la întorsătura, pe care o lua situaţia lor prin moartea lui Micle. Pe Veronica o cunoscuse de mult, cu vreo opt ani în urmă, la Viena; se plimbase împreună cu ea vreo lună prin oraşul imperial; o iubise în felul lui, adică o adorase în tăcere sau în versuri; părul ei bălai se împletise în toate versurile lui de atunci şi până azi; o exaltase şi o idealizase vreo şapte ani şi numai de un an, după ce plecase de la Iaşi, într-o zi ploioasă de octombrie, o posedase, în sfârşit, într-o „casă mică şi modestă" şi din acea clipă devenise pentru ea „băieţelul meu iubit", „Titi", „Eminul meu". Se mai întâlniseră apoi, dar nu se înţeleseseră; şi iată acum, după mai puţin de un an, bătrânul murise. El îi scrisese şi recunoscuse că în lipsa lui de fericire, atingerea în treacăt a mânii ei îi produsese o „dureroasă dar adâncă fericire"; mai recunoscuse că viaţa lui, „ciudată şi neexplicabilă" pentru alţii, nu avea nici un înţeles fără dânsa; dacă nu-l făcuse fericit, pentru că nu era în stare să fie fericit, privirea ei îi scosese la lumină tot ce era ascuns adânc în suflet; îl inspirase. Îşi răsucise apoi gândul subtil: „am renunţat de mult la fericire, care pentru mine e una cu persoana ta" – cu alte cuvinte renunţase la dânsa. Veronica îi răspunsese îndată; îi mulţumise de condoleanţe şi-i rugase să-i facă „o suplică la Ministerul de

Culte, în care să-i ceară din parte-i să i se acorde salariul răposatului până la regularea pensiei"... Gândurile lui lunecau acum de la construcţia în pietricele colorate tot mai departe, spre Iaşi. Ce-l aştepta acolo? Fericirea? Se ştia inapt pentru ea; germenul descompunerii se afla într-însul. Îl înduioşă totuşi amintirea femeiei care de opt ani se contopise în viaţa lui sentimentală; o iubise de la distanţă; o respectase şi respectase fireşte şi pe venerabilul Micle; degerase pe la geamuri; o chemase în ceasuri de insomnie şi cât timp erau departe şi-i despărţea bătrânul, i se păruse chiar că-l împingea spre dânsa pasiunea. Când o ţinuse, în sfârşit, în braţe, în ziua ploioasă de octombrie, „în casa mică şi modestă", i se păruse că ajunsese culmea fericirii; se despărţiră însă repede pentru a-i mai da iluziei putinţa de a se reface şi de a zămisli noi mlădiţe; bătrânul veghea ca romanul lor de dragoste să se alimenteze din însăşi piedica existenţei sale. Iată că murise şi ridicase cu el ultima stavilă; iubirea lor îşi putea deci uni destinul şi expira la prima încercare. Moartea lui Micle îl zguduise; din dragostea pentru Bălăuca îi rămăsese doar recunoştinţa; pentru dânsul ea reprezintă singura lui iubire tangibilă, trupească; după opt ani de exaltare sentimentală şi de ascensiune poetică, subţirea săgeată a iubirii lui se împlântase în carnea albă şi fragedă a femeiei adorate, fără dezgust dar şi fără satisfacţie, întrucât satisfacţia lui ieşea din emoţie şi nu din realizare. Cu toată solemnitatea momentului şi a compătimirii sincere, nu găsise în sine decât încă o exaltare a acţiunii ei poetice asupra lui, dar nicidecum voinţa de a o lua de nevastă. Îi scrisese echivoc, iar ea nu înţelesese sau se făcuse că nu înţelege; o preocupa mai mult suplica la minister. Contrastul îl indispusese şi-l dezgustase... Acum era îndemnat să meargă la Iaşi, să o

vadă, să o consoleze, să o aducă poate la Bucureşti. Pentru ce? I-o impunea gura lumii, şoaptele prietenilor, imponderabilele morale şi scrupulele pe care şi le făureşte fiecare. N-ar fi ţinut seamă de ele, dar acum se amestecase şi Mite, din nu ştiu ce sentiment romantic de solidaritate feminină, din nu ştiu ce zvonuri şi obligaţii; ori voise să se răzbune că aflase de existenţa Veronicăi, arătându-se generoasă şi indiferentă? N-o dorea geloasă, dar nu-i convenea s-o vadă nepăsătoare. „Nu m-a iubit niciodată"! – îşi zise el; „scriitoare!", adaose cu ciudă şi dispreţ... Îşi aminti de una din scrisorile Veronicăi. Citise *Atât de fragedă* în „Convorbiri" şi bănuise o inspiraţie streină. „Versurile tale, îi scrise ea, mi-au făcut o durere, să simt că o figură *souvérainement supérieure*[1] m-a alungat afară din sufletul tău, unde poate fără veste mă introdusesem". Veronica nu ţinea să pară mărinimoasă, ci simţea ca o femeie şi ştia urî... O adulmecase pe Mite, pe „năsoasa de Mite"... Îi veni să râdă; o privi cum croşeta sub abajurul lămpii şi îşi zise: de ce i-o fi spunând „năsoasa"... că nu se potriveşte? Răzbunare de femeie; o mai numea în alt loc *„bas bleu allemand sans valeur et sans mérite"*[2]. Femeie din popor, fată de moaşă!, se mai gândi el, dar cel puţin ştie să iubească şi să-şi apere dreptul; nu-l împingea cu nepăsare şi mărinimie în braţele alteia. Zgâria tigroaica! Nu. Nu se va duce numai pentru a-i da lui Mite satisfacţia unei generozităţi umilitoare pentru dânsul.

– Nu mai vreau, se auzi deodată glasul voluntar al lui Baby.

Copilul se săturase să clădească; izbi petricelele pe jos; îşi aduse aminte că nenea Mihai îi făgăduise o poveste

---

[1] De o superioritate suverană (fr.).

[2] Pretinsă literată germană fără valoare şi fără merit (fr.).

înainte de plecare şi o cerea cu o energie căreia nu i se putea rezista.

Doctorul trecu la birou ca să răsfoiască o revistă medicală. Poetul nu ştia ce să-i istorisească:

– *Soacra cu trei nurori*[1] o ştii!

– O ştiu.

– Dar *Povestea fetei babei şi a fetei moşneagului*[2] o ştii?

– O ştiu.

– Dar povestea *Caprei cu trei iezi*?[3]

– Pe asta n-o ştiu.

Cu răbdare şi sfătos, el se puse să istorisească povestea minunată a caprei cu trei iezi, a vicleniei lupului, a isteţimei iedului cel mic şi a răzbunării caprei. Apoi, pentru a-l face să o repete:

– Uite, eu sunt lupul cel urât şi rău. Scaunul ăsta e bordeiul caprei; capra a plecat şi aţi rămas numai voi, iezii. Eu, cum am spus, sunt lupul şi bat la uşă: toc! toc! apoi zic:

Trei iezi cucuieţi,
Mamei uşa descuieţi!
Că mama v-aduce vouă:
Frunze-n buze,
Lapte-n ţâţe,
Drob de sare
În spinare,

---

[1] Ion Creangă, *Soacra cu trei nurori*, în „Convorbiri literare", IX, 7, 1 octombrie 1875, p. 283-287.

[2] Ion Creangă, *Fata babei şi fata moşneagului*, în „Convorbiri literare", XI, 6, 1 septembrie 1877, p. 212-216.

[3] Ion Creangă, *Capra cu trei iezi*, în „Convorbiri literare", IX, 9, 1 decembrie 1875, p. 339-344.

Mălăieş
În călcâieş,
Smoc de flori
Pe subsuori.

Ce faci atunci tu, Baby?

– Eu, se repezi hotărât băiatul, cu îi spun: Bădică, bădică! ascultaţi-mă pe mine! Poate mai de-apoi a veni cineva şi a zice:

Deschideţi uşa
Că moare mătuşa

şi atunci voi trebuie numaidecât să le deschideţi? D-apoi nu ştiţi că mătuşa-i moartă, de când lupii albi şi s-o făcut oale şi ulcioare, sărmana.

– Bravo, Baby, tu eşti iedul mic şi cuminte. Aşa să rămâi totdeauna.

XXV

Doctorul se apropie de dânşii de-şi sărută iedul, care ştiuse să se apere de lupul bătrân şi şiret. Apoi, deodată:

– Ştii, domnule poet, că Mite a compus o lucrare nouă; toată săptămâna a scris. Ar putea să ne-o citească.

Era o diversiune, ca să alunge prezenţa invizibilă a Veronicăi din birou; cum nu găseau ce să-şi spună, o lectură ar fi împrăştiat tăcerea apăsătoare. Poetul schiţă un semn întrebător, dar Mite tăcu.

– Insistă dumneata, că eu n-am nici o trecere în chestii literare, reveni doctorul.

Eminescu îşi făcu datoria fără convingere. Ideea că ea lucrase o săptămână la ceva, fără să-i spună, îl indispunea.

Nu numai că-l trimitea la Iaşi, în numele moralei publice, dar nu-i mai împărtăşea nici planurile literare; se simţi părăsit şi umil. Mite şovăi, se lăsă rugată şi se pierdu în lămuriri: nu era ceva definitiv, ci numai o simplă schiţă, care mai avea nevoie de prefaceri; la urmă, se aşeză la birou şi porni cu sopranul ei armonios:

– Bucata se intitulează: *Das Lebensbild*[1] şi e studiul unui caracter de artist, bineînţeles, imaginar. E spovedania unui om cu o fire ciudată, un violonist căruia de copil i se recunoştea geniul, geniu ce n-avea însă să se realizeze niciodată, din lipsă de voinţă; mai era şi nefericit, pentru că nu voia să fie fericit, întrucât mediul lui natural de existenţă era singurătatea.

Eminescu o întrerupse:

– Un minut – nu te superi? Mă gândeam tocmai la imaginea, care ar putea fixa pe un om singuratic... Iat-o: „îşi primbla singurătatea cum ar fi dus un copil de mână pe uliţele oraşului"...

Doctorul izbucni sincer:

– Aşa imagine înţeleg şi eu! Vezi singurătatea omului cu ochii.

Mite îi privi metalic; nu le răspunse însă, ci îşi continuă lectura:

---

[1] *Biografia* (germ.). Nuvela intitulată *Ein Lebensbild* şi semnată George Allan (pseudonimul Mitei Kremnitz) a fost publicată în volumul *Fluch der Liebe* (*Blestemul iubirii*), Leipzig, 1880. În limba română apare, sub titlul *Un caracter de artist*, în „Convorbiri literare", XIX, 7, 1 octombrie 1885, p. 557-588, tradusă de L. (= Titu Maiorescu). Este reprodusă apoi în I.E. Torouţiu, *Studii şi documente literare*, IV, Bucureşti, 1933, p. 40-72. Se presupune că nuvela ar conţine date referitoare la biografia lui Mihai Eminescu.

...Cum toţi credeau în geniul lui, mama veni cu dânsul la Paris ca să-i dea profesorii cei mai buni. Copilul îi înminună pe toţi; dar, în afară de muzică, se pierdea în visări, se lenevea şi se dorea acasă, în ţara lui. Mama i-a murit înainte de a-l vedea om, iar el se retrase de la Paris la Veneţia, unde, la început, trăise dintr-un stipendiu al Universităţii...

– Să i se taie numaidecât stipendiul, că altfel intervin eu! exclamă eruptiv doctorul. Băiatul n-avea ce căuta la Veneţia, unde nu se învaţă muzica. Nu te supăra că te întrerup, dragă Mite. Nu sunt scriitor; dar, ca om de ştiinţă, am nevoie de precizie. Cum îl chema pe tânărul genial? Ai uitat să ne spui numele; ba ai mai uitat să ne spui şi naţionalitatea. E neamţ, român ori turc? Chestie însemnată; dacă nu-i cunoaştem naţionalitatea, nu ne mai interesează. Nu există oameni abstracţi, ci numai indivizi de diverse naţionalităţi, care reacţionează în cadrul rasei lor. Şi, pe urmă, un amănunt, de mică importanţă, deşi cu rostul lui: nu uita, că bursele pentru vioară nu se dau de universitate, ci de conservatoare; trebuie să schimbi numaidecât donatorul.

Era în întreruperile doctorului o intenţie atât de vădită de a înveseli o atmosferă destul de încordată şi de a alunga prezenţa invizibilă a Veronicăi, încât Mite nu se putea supăra. Se opri totuşi ca şi cum ar fi isprăvit lectura.

– Să ascultăm mai departe povestea eroului fără nume, interveni împăciuitor poetul.

– Ba are nume; Willi s-a grăbit. Eroul se numeşte Alexandru.

– Alexandru, şi nimic altceva; dar şi Alexandru Machedon a avut nevoie să i se adauge un determinativ pentru a fi recunoscut.

– Alexandru al meu se numeşte Alexandru şi nimic mai mult; n-are nevoie să fie recunoscut.

– Şi ce neam de om e?

– N-are nici o importanţă.

– Să o crezi tu! Ştiinţa spune altfel; să-l primim însă aşa cum e, şi să aflăm în sfârşit întâmplările tânărului Alexandru, violonist genial şi fără nume de familie şi naţionalitate.

Mite continuă. Alexandru se afla acum la Veneţia. Fusese o mare speranţă, şi acum nu era nimic; ajunsese la vârsta de 25 de ani şi nu realizase nimic din ce făgăduise; trăia acolo de azi pe mâne, cânta noaptea nebuneşte; nu cunoştea încă femeia, nu pentru că se ferea de femeie, deoarece „el nici nu ştia să se ferească de ceva, nici să facă ceva".

– Bietul băiat, mormăi doctorul, noroc că n-are nume, că se făcea de râs.

...Când se întorcea o dată de la Lido, pe furtună, zări pe vaporaş o femeie de o frumuseţe răpitoare.

– Cu ochi albaştri? întrebă Eminescu.

– Da.

Era o englezoaică ce însoţea pe un bătrân orb; la debarcare, Alexandru îi ajută doamnei să-l conducă pe bătrân până la otelul din faţă. Cât timp bătrânul trecu în camera de alături să-şi schimbe hainele ude, Edita...

– Edita, frumos nume! întrerupse doctorul. De nume de familie, nici nu mai întreb, n-are, desigur.

– N-are.

Edita se puse la clavir şi cântă o compoziţie a lui Alexandru, despre al cărui geniu auzise la Paris, unde avusese amândoi acelaşi profesor, fără să se cunoască. Tânărul nu fu însă impresionat şi plecă fără să mai revină pe la englezi. Întâlnindu-l totuşi din întâmplare, orbul îl pofti la masă.

– Caută pe naiba! mormăi doctorul.

Lui Alexandru nu-i plăcu invitaţia; fugea de oameni şi nu se simţea destul de bine îmbrăcat; se temea să nu fie ridicol.

– Drace! mormăi din nou doctorul.

Eminescu se mohorî şi începu să fie mai atent.

Alexandru veni totuşi; Edita îi spuse că cea mai mare fericire a ei ar fi să poată fi de folos bătrânului ei soţ orb.

Doctorul se ridică brusc de pe fotoliu şi începu să măsoare biroul cu pasul.

– Până aici, izbucni el cordial. Admit oameni fără nume de familie şi fără naţionalitate precizată; admit stipendii muzicale date de universitate la Veneţia; admit tineri de douăzeci şi cinci de ani care nu cunosc amorul; dar nu admit o femeie, fie ea şi englezoaică, de o frumuseţe răpitoare, ca să-şi poată găsi fericirea în a îngriji de un soţ bătrân şi orb. Cine e, mă rog, orbul ăsta fără nume, care poate trezi devotamente atât de sublime? Prin ce le merită? Nu ne-ai pomenit nimic de dânsul; era şi el genial? Admit sublimul, dar numai dacă e motivat.

Mite închise caietul şi vru să întrerupă lectura; trebui o intervenţie energică pentru a şi-o relua. Alexandru cântă ore întregi, iar a doua zi primi de la Edita invitaţia de a-i da lecţii de muzică.

– Vai de orb! mormăi doctorul.

Edita vroia însă să ia lecţii de muzică tot în interesul orbului, pentru că tot ce învăţa avea să-i cânte apoi lui, care nu-şi găsea altă distracţie decât în muzică.

– Orbul mă irită, izbucni iarăşi doctorul; totul pentru orb, nimic pentru noi! Mă bat însă cu gândul că nu e chiar aşa, orb, orb de tot; poate că zăreşte încă pe sub pleoapele pe jumătate închise, adaose el echivoc...

Lecţiile începură chiar de a doua zi în camera întunecoasă a otelului; uneori asista şi orbul.

– Şi nu vedea nimic?

– N-avea ce să vadă.

Alteori rămâneau singuri ceasuri întregi. Ea se înduioşa de nefericirea lui; ar fi voit să-i insufle încredere în sine, gust de lucru, să-l formeze pentru viaţă. „Am să te împac chiar fără voia dumitale cu viaţa", zicea ea adeseori râzând, iar el îi arunca o privire recunoscătoare, nu pentru cuvintele ei, ci pentru că-i şedea bine când râdea.

– Pentru un tânăr care nu cunoaşte amorul e îmbucurător că ştie preţui frumuseţea unui râs de femeie, încercă să glumească doctorul; verva lui se risipi în gol. Imaginea Veronicăi dispăruse, în sfârşit, din încăperea odăii, dar, în locul ei, se întinse plasa unei încordări în jurul lecturii, care începea să aibă o semnificare. Mite continuă:

– Tânărul rezistă ispitei consolatoare a femeiei; deşi băgă de seamă că i se strecurase în sânge, nu se dumerea ce voia de la dânsul. Îi spunea că e desperat, că nimic nu-l interesa pe lume şi că voia să se retragă undeva în singurătate.

– Dar nu sunt eu nimic pentru dumneata? Interesul bărbatului meu şi al meu pentru dumneata îţi este în adevăr atât de indiferent?

Doctorul izbucni din nou:

– Ei nu, dragă Mite, orbul mă exasperează!... Ce vrei să-i pese tânărului genial de interesul orbului? Trebuie să înţeleagă că i-a venit timpul să dispară, că încurcă lumea cu prezenţa lui. Să ştii că dacă nu-l omori curând, intervin eu ca doctor şi-i dau şoricioaică.

Mite râse de nevoie:

– N-avea grijă, că moare curând.

– Bun. Fiecare trebuie să ştie dispărea la timp.

Mite îşi reluă lectura. Dialogul sentimental între tineri continuă: femeia voieşte să-l salveze, tânărul îndrăgostit

refuză. Într-o seară el o zărește într-o gondolă în toaletă elegantă, decoltată, și cu diademă de diamante în păr. Mergea la o serată la consulul francez.

– Ești sigură că serata era la consulul francez? mormăi iarăși doctorul.

– De ce?

– Știu eu? Poate era mai natural ca doamna Edita să meargă la consulul englez ori american.

La serată, Edita se gândește numai la Alexandru și-l așteaptă să apară, deoarece îl știa invitat; el nu vine însă; melancolie; a doua zi, scenă de gingășie amoroasă. Tânărul rămăsese în extaz la apariția ei în toaletă de bal; în beția lui, el îndrăznește să-i... să-i sărute mâna!

„– O sărutare de mână de la dumneata e ceva cu totul deosebit, îi răspunse Edita, și mă face mândră."

– Norocos tânăr! interveni doctorul. Pentru că mânuiește arcușul, femeile nu mai au nici un orgoliu în fața lui; doamna Edita se simte mândră că i-a sărutat mâna!

Mite continuă... Când Alexandru îi mai sărută o dată mâna, Edita îi spuse:

– Prea țin la dumneata... Trebuie să ții și dumneata la mine, căci pe asta mi-am clădit planul meu de a te scăpa.

– Vai! exclamă doctorul; nici nu bănuiam că e femeie primejdioasă, cu „plan".

Întâia fază a iubirii lor se oprește aici, căci orbul se îmbolnăvește.

– Așa da: isprăvește cu el mai repede, căci altfel încurcă „planul" de scăpare a Editei.

Perechea de englezi pleacă în Elveția; de-abia acum își dă seama Alexandru de cât o iubea pe Edita; din violonist devine desenator; toată ziua nu face decât schițe imaginare după capul Editei; se sălbătăcește, și își lasă barbă și

păr mare, ca un locuitor al pădurilor. După șase săptămâni, o telegramă îl vestește că orbul a murit și că toți pleacă în Anglia.

– Fie-i somnul ușor, îl prohodi doctorul, că era de prisos. Să sperăm că tânărul Alexandru și doamna Edita se vor înțelege de acum.

Dar Alexandru continuă să-și piardă vremea la Veneția timp de un an, când un bilet îi anunță sosirea Editei; emoții, extaze, amintiri duioase și, deodată, el i se aruncă la picioare și-i sărută mânile:

„– Vino cu mine într-un pustiu; fără zâna mea nu pot trăi.

– Copil sălbatic ce ești! dar ce să caut eu în pustietate?

– Să cunoști viața, viața adevărată, cea lipsită de aparențele mari."

Doctorul începu din nou a se preumbla agitat prin cameră.

– Ce-i cu tânărul? Parcă i-ar lipsi ceva. Vrea să caute viața „cu adevărat" în pustiu! Auzi dumneata ce idee! Dacă îi lipsește haine, se găsesc de vânzare; nu-i nevoie să te duci în pustiu ca să n-ai nevoie de ele.

Fără să mai răspundă la întreruperi, Mite continuă:

Edita îl tratează ca pe un copil genial și a doua zi îi propune să-l ia de bărbat.

– Era și timpul! bombăni doctorul.

La Paris, când o vede în lumea ei din societatea înaltă, se sperie din nou; nu-și închipuia că s-ar putea apropia de o femeie atât de frumoasă și elegantă; se intimidă și nici nu-i venea să creadă că doar o sărutase o dată.

– O sărutase? interveni doctorul. Ei, asta e cu păcat! Și-a dat, se vede, seama și doamna autoare că nu ne-a

spus nimic până acum: ne-a vorbit doar de nişte nevinovate sărutări de mână, de care Edita se declara „mândră".

La punctul, în care ajunsese lectura, nu se mai putea întrerupe. Mite o continuă eroic.

Desperat, Alexandru îi scrie că nu se mai poate însura; tinerii se explică a doua zi.

„– Dar prea îmi îngreunezi sarcina, începu Edita, trebuie să iau cu totul asupra mea rolul de bărbat, şi iarăşi, şi iarăşi să te peţesc. Dar ce te face atât de deznădăjduit?

– Sunt într-o poziţie cu totul falsă, nu pot să fac ceea ce ar trebui, şi totuşi aş vrea ceea ce n-am voie să vreau.

– Dar ce ai vrea?

– Aş vrea să vă privesc toată viaţa mea, să stau culcat la picioarele dumneavoastră, departe de toţi oamenii; aş vrea ca nimeni afară de mine să nu vă vază şi să nu auzim decât valurile mării zbătându-se deasupra noastră."

– *Du Gottes Mutter!*[1] bolborosi pe nemţeşte doctorul, zmulgându-şi părul din cap şi preumblându-se din nou agitat prin cameră. Dar, pentru numele lui Dumnezeu, ce e cu tânărul ăsta? Trebuie ţinut numaidecât sub observaţie medicală. Vrea să rămână culcat toată viaţa la picioarele ei. Se mulţumeşte cu atât? Regretabil. Ba vrea să fie departe de oameni... într-o pustietate... Dar ce i-au făcut oamenii? Îi mai trebuie, pe deasupra, şi valurile mării. Nu poate fără ele!...

Mite continuă...

La plecare, Edita îi spuse lui Alexandru:

„– O, doamne! Ce viaţă plină de încântare trebuie să fie aceea de a te face pe dumneata să cunoşti fericirea!"

---

[1] Tu, Maica Domnului (germ.).

– Nu, nu! dragă Mite, oamenii ăştia nu sunt ca toţi oamenii. Adinioară tânărului îi trebuiau pustietatea şi marea şi voia să-şi petreacă viaţa la picioarele ei, acum femeia se întrece în sublim. Nu-i ajunge că se devotase unui bătrân orb, care nici măcar nu cânta din vioară, ci vrea să se consacre şi tânărului acestuia ce visează numai de pustietăţi; se gândeşte la fericirea tuturor invalizilor, numai la ea nu!

Mite continuă:

– Şi s-au cununat.

– Bine că s-au cununat! bombăni doctorul.

S-au instalat la Paris, fireşte, în două apartamente frumoase ca în basm, despărţite printr-o grădină de iarnă. Deşi nu-i displăcea eleganţa nouei sale vieţi, tânărul suspina totuşi.

„– Ah! singur! De aş putea să fiu singur, departe chiar şi de fericire, numai singur în liniştea eternă."

...numai când o vedea pe dânsa, ideile de singurătate îi dispăreau; o lua în braţe şi o săruta. Au trăit, astfel, o lună fericiţi.

– Ajunge şi o lună, mormăi doctorul, că începusem să cad la bănuieli în privinţa tânărului genial, iubitor de singurătate.

– La o lună, iată că vine vremea unei serate.

– Iar serată! bombăni doctorul, seratele le sunt fatale.

...Se naşte o discuţie; prima lor discuţie. Alexandru nu vrea să iasă în lume; de altfel căsătoria nu-i izbuteşte nici din punctul de vedere al creaţiei artistice. „Nu simţea, mărturiseşte el, cu desăvârşire nimic, decât o oboseală grozavă şi neîncetatul dor de singurătate. N-am viaţă în mine; nu sunt spre a fi om"... Se poate înţelege de la sine nenorocirea Editei, care nu-l luase decât în speranţa de a-l

face să producă opere de artă. „Alexandre, îi spunea ea, cum de nu simţi tu decât lucruri negative, niciodată pozitive? Când n-ai ceva, poţi despera; dar dacă ai, atunci, îţi este atât de indiferent, încât nici nu bagi de seamă." Iată situaţia tragică a căsniciei lor: femeia nu reuşise să-l schimbe. Edita era însă însărcinată.

– Însărcinată! Jesus, Maria! Dar de ce se mai plânge doamna Edita? Iată şi un lucru pozitiv, între atâtea lucruri negative, care îmi schimbă toate ideile negre ce le concepusem în privinţa genialului tânăr.

...În urma certei cu serata, Edita se întoarce singură în ţara ei, ca să nască în casa în care s-a născut şi ea.

– Nazuri de femeie însărcinată, bombăni doctorul.

...În lipsa ei, Alexandru compune, în sfârşit, o simfonie, singura operă de care e şi el mulţumit.

– Şi copil, şi simfonie, tânărul se reabilitează cu totul în ochii mei! mormăi pentru el doctorul.

Pe când se afla în odaia ei, soseşte şi Edita slăbită de moarte; se certase cu familia, care pretindea că Alexandru n-o luase decât pentru bani. A doua zi Edita naşte un băiat cu părul negru şi creţ, dar mort. Edita moare şi ea din naştere. Alexandru pleacă desperat în ţara lui, fără a mai asista la înmormântarea Editei, ca să nu-i întâlnească familia venită din Anglia. În ţară află de la fratele ei, lordul Harry, că nevastă-sa îi lăsase toată averea. Alexandru refuză legatul în favoarea lui Harry, dar lordul făcu cu el un orfelinat, pe numele Editei şi al lui Alexandru.

„– Prin vis, – încheie cititoarea – mai vedea uneori, dar ca un chip strein, odaia albastră şi femeia cea blondă şi albă, care ar mai zâmbi veselă, dacă nu s-ar fi încrucişat căile vieţii lor. Dar nici unul dintr-înşii nu a fost vinovat de aceasta, aşa a fost scris să fie."

– Fatalitate! bombăni, final, doctorul.

Mite tăcu; lectura se sfârşise; lectură penibilă. De pe la jumătatea ei, înţelegându-i tâlcul, Eminescu nu mai făcuse nici o întrerupere, ci privea, ca de obicei, în jos ori în tavan, pierdut în reverie. Doctorul înţelese şi el de la început realitatea pe care vroia să o apere atât de naiv povestea nevestei lui, cu muzicantul genial şi himerica englezoaică; se bucurase din adânc, dar căutase prin comentarii zgomotoase să alunge concentrarea unei atenţii supărătoare, cum ai alunga un bondar insistent: Mite îi pricepuse intenţia şi se resemnase la toate observaţiile. Când se sfârşi, doctorul intonă cu glas profund primul acord al marşului funebru al lui Chopin şi îşi făcu o cruce largă:

– *Requiescat in pace*[1].

Eminescu se ridică palid, strânse mâna femeiei cu o vagă felicitare ce-i expiră pe buze şi, cercetând ceasul, găsi că ora era înaintată; trecuse de unsprezece. Îşi luă rămas-bun ceremonios, rece, absent.

Singuri, Mite şi Willi se uitară unul la altul, stânjeniţi oarecum, cu impresia de a fi asistat la punctul final şi solemn al unei drame, pe care nu voiau să şi-o mărturisească.

– Ce efect i-a făcut lui Eminescu? întrebă ea totuşi, într-un târziu, împinsă de curiozitate literară.

Doctorul ridică întâi din umeri, apoi, ca să nu pară că vrea cu dinadins să tacă, adaose:

– Mi-a părut foarte impresionat.

– Nu-i aşa? se grăbi să întărească ea.

---

[1] Odihnească-se în pace (lat.).

În tot timpul lecturii, Baby dormise într-un fotoliu; numai la urmă, când se isprăvise, îşi deschise ochii.

– Tati, intervenise el pe neaşteptate, în ochii lui nenea Mihai am văzut lacrimi. De ce plângea nenea Mihai?

– Eşti sigur că plângea?

– Dacă am văzut!

– Ţi s-a părut.

– Când citeşte mami, plânge nenea Mihai; când citeşte mami poezii de ale lui nenea Mihai, plânge mami.

Doctorul îl ridică în braţe.

– Aşa fac poeţii, Baby... Plâng mult. Mai bine de tine, că te faci colonel de ulani.

Scoase ceasul:

– E târziu, domnule colonel; să ne culcăm.

Îl luă cu el în braţe. Se îndreptară cu toţii spre camera de culcare.

– Mite! spuse doctorul emoţionat, din prag.

– Ce e, Willi? răspunse ea cu o presimţire.

– Aici, cu Baby între noi, aş vrea să te sărut deasupra capului lui.

– Şi eu pe tine, Willi.

– Din inimă?

– Din inimă.

Se sărutară şi intrară în camera de culcare.

Eminescu ieşise uluit, cu primele acorduri ale marşului funebru al lui Chopin în urechi; doctorul găsise melodia finală a întregei lor poveşti. Simţi că se rupse ceva într-însul, definitiv. Murise dragostea pentru Mite? N-o iubise niciodată, poate. Murise dragostea de dragoste pentru ea. Dragostea de dragoste va mai renaşte în el, căci fără dânsa nu putea trăi... alt păr blond... alţi ochi albaştri... alte

mânuţe „reci"... alte emoţii ale începutului... alte timidităţi ale iniţierii, cât timp sufletele se pipăie; momente sublime!... alte primblări prin faţa geamurilor adoratei... alte sărutări diafane... alte poezii... da, alte poezii.

Singurul lucru ce rămânea din atât freamăt... Totul va mai fi, poate; cu siguranţă chiar... dar basmul minunat, în care trăia de vreo doi ani, se sfârşise... Simţea că se sfâşie. Stăruinţa femeiei de-a-l trimite la Iaşi, cu toată aparenţa unei atitudini sublime, venea din indiferenţă, ori poate din voinţă de a pune între dânşii ireparabilul: o altă femeie. Voia să-i impună pe Veronica... Nuvela transformase în ficţiune propria lor viaţă, ideea acestei materializări ridicole îl chinuia ca aplicarea unui fier roş. Dragostea expirase şi se îmbălsămase în literatură...

– Opreşte...

auzi, deodată, din spate, un glas brutal şi răguşit, prin strada Academiei.

Bănuia al cui era; şi ar fi voit să scape de prezenţa lucidă şi sarcastică a lui Caragiale.

– Opreşte, îţi spun! repetă categoric glasul din spate.

Se opri. Caragiale îl măsură în felul lui, de sus până jos, pe sub ochelari, la lumina unui felinar.

– De ce eşti, măi, aşa de sinistru? îl întrebă el, fără speranţa totuşi de a-i scoate vreo mărturisire.

Eminescu dădu din umeri, cu necaz:

– Am şi de ce! M-a apucat miezul nopţii ascultând literatura proastă a unei cucoane.

– Te scârbişi şi tu numai pentru atâta lucru! Hai la Duro, să uiţi de literatura tuturor cucoanelor din lume...

– Nu pot, că mâne plec.

– Unde pleci?

– La Iaşi.

– Apoi bine, măi, om întreg eşti tu? Nu-ţi ajunge proza cucoanei de la Bucureşti; te duci acum după poezia cucoanei de la Iaşi?

Poetul coti, cu un scuturat din umeri, în semn de fatalitate, şi se pierdu în întuneric bombănind:

– Neamul nevoiei!

ANEXĂ

Mite Kremnitz

AMINTIRI FUGARE DESPRE M. EMINESCU

(Încredinţate fiului meu adoptiv)

Numele lui Eminescu l-am auzit pomenindu-se îndată ce am aflat ceva despre România. Cumnatul meu[1] povestea adesea despre ciudăţeniile acestui om plin de talent, care, preocupat de cărţile sale, uita mâncarea şi băutura, şi care-şi pusese paltonul amanet în toiul iernii, ca să cumpere un manuscript vechi. Rosetti[2] de asemenea povestea cu căldură de apucăturile naive ale tânărului şi inteligentului student, iar soţul[3] meu, care-l văzuse o dată (la Teodor Rosetti în Berlin), fusese impresionat de capul acestui tânăr tăcut şi timid. Şi toţi vorbeau ca şi cum o grea nenorocire ar fi atârnat asupra tânărului acestuia, ca şi cum originea sa ar fi fost învăluită în mister. Când, la începutul studiilor mele româneşti, citii *Mortua est*, crezui că rândurile acesteia îmi dezvăluie nenorocirea vieţii sale: că a iubit cu pasiune o femeie pe care moartea

---

[1] *Titu Maiorescu*, cumnatul Mitei Kremnitz.

[2] *Theodor Rosetti*, unul dintre cei cinci fondatori ai „Junimii".

[3] *Dr. Wilhelm Kremnitz*, fratele primei soţii a lui Titu Maiorescu.

i-a răpit-o. Fireşte că aceasta îmi mări interesul pentru tânărul poet, mai ales că se spunea despre el că ar fi duşman al femeilor. Credeam că niciodată în viaţă nu uitase pe ideala sa iubită.

Dar într-o zi, cumnatul meu, care se întorcea dintr-o călătorie de la Iaşi, îmi aduse în manuscript poezia *Melancolie*. Vioi şi entuziast, cum era pe atunci, abia sosit de la gară, se repezi în camera noastră ca să ne traducă pe nemţeşte această poezie. Rând după rând, ne-o traduse inteligent şi în formă perfectă, cum îi era întotdeauna cuvântul; apoi ne povesti ce discuţie stârnise citirea acestei poezii la *Junimea*. Eu tăcui şi Titus, care aştepta în zadar să vadă izbucnind entuziasmul meu, în alte împrejurări atât de spontan, zise: „da, este într-adevăr un fel de nebunie în toată această neagră viziune, dar e o nebunie plină de spirit". Atunci îl întrerupsei agitată: „Nebunie? Poate că concepţia noastră a tuturor este nebunie, şi Eminescu a prins adevăratul sens al lumii şi al vieţii". Pe mine mă impresionase adânc această poezie. Titus se uită la mine nedumerit. „– Ce n-aş da eu, spuse el, să fiu în locul acestui om, pe care tu îl pui aşa de sus asupra celorlalţi!" Nu-şi putea închipui niciodată un entuziasm impersonal.

În sfârşit, avui ocazia să văd pe acest om în carne şi oase. El veni într-o dimineaţă pe neaşteptate şi rămase la masă la noi – aveam atunci gospodărie comună cu Maiorescu.

Îl văd încă intrând în sufragerie, timid şi stângaci, cu toate că nu era stingherit, neîndemânatic în fiecare mişcare, un om care, după aparenţă, cunoscuse tot aşa de puţin disciplina corporală, ca şi pe cea spirituală. Mai mult

scund decât înalt, mai mult voinic decât zvelt, cu cap ceva cam prea mare pentru statura lui, cu înfăţişarea prea matură pentru cei 26 de ani ai săi, prea cărnos la faţă, nebărbierit, cu dinţi mari, galbeni, murdar pe haine şi îmbrăcat fără nici o îngrijire. Natural că acestea toate nu le-am observat la prima vedere, dar încet, încet, în timpul mesei, le-am văzut, aproape fără să-l privesc, căci eram atât de decepţionată, încât mă durea deosebirea dintre adevăratul Eminescu şi cel care trăise în închipuirea mea. De altminteri nu-i adresai nici un cuvânt şi nici el nu părea să-mi dea vreo atenţie. Stimulat de cumnatul meu, vorbi foarte vioi cu el şi cu alţi câţiva domni, mânca cu zgomot, râdea cu gura plină, un râs care mie îmi suna brutal. Numai când vorbea, peste masă, micuţei mele nepoate, vocea lui, care altfel nu era deloc atrăgătoare, devenea uimitor de dulce şi ochii împăienjeniţi dobândeau o expresie simpatică. În vorbire, întrebuinţa, în loc de *dumneata*, moldovenescul *mata*, care mie mi-a plăcut întotdeauna aşa de mult.

Seara, luă iarăşi masa cu noi, şi după masă ne citi pasagii dintr-o nouă poezie. La citit, vocea-i era plăcut monotonă. Poezia fu găsită de toţi foarte bună, dar eu nu eram de aceeaşi părere, pentru că poezia[1] pomenea mult de licurici şi de multe alte gângănii de tot felul, care vorbeau; un gen de poezie care nu mi-a plăcut niciodată, şi mai ales pentru că atunci nu eram în stare să judec farmecul limbii, pe care n-o cunoşteam de ajuns. Cum şedea aplecat peste foile, aşa de caligrafic scrise, ale manuscriptului său, Eminescu avea o înfăţişare mai puţin masivă; bărbia foarte pronunţată şi gura largă se atenuau;

---

[1] Mihai Eminescu, *Călin*, în „Convorbiri literare", X, 8, 1 noiembrie 1876, p. 309-312.

fruntea ieşea strălucitoare de sub părul negru ca pana corbului; sprâncenele apăreau în toată frumuseţea lor, şi tăietura fină a nasului lăsa numai la întâlnirea nărilor o uşoară urmă de vulgaritate. Când ridica ochii de pe manuscript, nu privea pe nimeni, ci părea că se uită visător în depărtare, adesea mişcând în mod ritmic mâna, o mână mică de copil, binevoitoare, neîngrijită, poate nespălată.

A doua zi plecă, şi nu înţelegeam de ce se vorbise aşa de mult despre Eminescu, persoana lui părându-mi-se de rând, ţinând de o clasă socială pentru care nu puteam avea nici un interes, pentru că necioplirea ei mă jignea, iar poezia sărăciei, care îmi trezeşte aşa de nemăsurat mila, nu ieşea aci la iveală. El nu părea nici muritor de foame, nici melancolic. La masă se arăta ca un bun cunoscător de vinuri, vorbea cu ochii jumătate închişi despre calitatea unui vin de Drăgăşani, aşa că nu simţeam nimic din melancolia sa: râsese mult şi povestise glume din viaţa ţărănească cu mare poftă.

Dar îndată ce învăţai mai bine româneşte, impresia rea despre Eminescu se şterse şi tradusei chiar câteva poezii de ale lui în nemţeşte. Vraja cuvântului în versurile sale muzicale mă îmbătă şi mă fermecă din nou felul visător al acestui om. Îmi recitam adesea: *„Răsai din umbra vremilor încoace“*[1], şi cântecul *Departe sunt de tine*[2] îl tradusei în mai multe variante. Pe când scriam, în mintea mea plutea chipul ideal al unui poet, care, fireşte, urma în linii vagi, realitatea. Şi iarăşi mi se părea că în soarta acestui poet e o taină şi, fără să vreau, mă gândeam cât de fericit aş fi voit să fac pe acest om, a cărui viaţă era aşa de

---

[1] Mihai Eminescu, *Când însuşi glasul* (sonet), în „Convorbiri literare“, XIII, 7, 1 octombrie 1879, p. 281.

[2] Mihai Eminescu, *Departe sunt de tine*, în „Convorbiri literare“, XI, 12, 1 martie 1878, p. 456.

singuratică, aşa lipsită de fericire! Cum însă nu schimbasem nici un cuvânt cu el, nu puteam nici măcar să judec cum se cade aparenţa lui exterioară, căci numai viaţa care se deşteaptă în timpul unei convorbiri într-o fizionomie, prin vorbă, numai ea face să apară în această fizionomie tot ce are adevărată însemnătate.

Dar iată că împrejurări din afară – îşi pierduse micul său post de la Iaşi şi astfel era lipsit de orice mijloc de trai – aduseră iarăşi pe Eminescu la Bucureşti. Cumnatul meu îi găsise un loc la „Timpul“ şi mă-nţelesei de îndată cu Titus ca, pentru a putea ajuta pe Eminescu într-o formă demnă, să iau lecţii de româneşte de la dânsul; şi aşa ca orele să fie puse imediat înaintea mesei, ca să poată lua masa cu noi. Dar planul nostru rămase, la început, numai plan, fiindcă Eminescu nu venea, zicând că n-are timp. Numai sâmbăta apărea regulat, invitat de cumnatul meu la masă, pentru că seara se făcea „literatură“. Nu mi-a părut însă niciodată că s-ar afla în lipsă, nu mânca mult şi nici din toate, ci ştia să aprecieze mâncările alese. Curmalele erau mâncarea lui favorită şi-i plăceau prăjiturile de orice fel, dar, cum am spus, nu mânca niciodată mult.

Într-o sâmbătă seara îmi propusesem să trec peste formele superficiale de politeţă şi să vorbesc cu el mai de aproape. Părea că omul acesta trebuia din alte sfere chemat energic la viaţă, pentru a-i înlănţui atenţia; o dată trezit însă din această visare, trecea peste faţa lui ca o iluminare şi atunci ţi se da cu totul pentru ceasul acela.

O dată aduse cântecul său *Pescăruşul*[1]; eu îl tradusei în nemţeşte şi cu această ocazie îl rugai, jumătate în glumă, jumătate în serios, să nu mai zugrăvească mereu în poe-

---

[1] Mihai Eminescu, *De câte ori iubito...*, în „Convorbiri literare“, XIII, 6, 1 septembrie 1879, p. 241.

ziile sale tablouri aşa de posomorâte! El îmi răspunse foarte amabil, iar eu îi promisei o pictură pe lemn, pe care tocmai o făceam, şi pe care el o admira mult, dacă ar voi să încerce o dată serios să creadă în partea bună a vieţii. Când vorbeam aşa cu el, îi strălucea faţa de un surâs blând, dar de superioritate; se purta cu mine ca un înţelept şi ca un tată şi se bucura de prezenţa mea, dojenindu-mă ca pe un copil, pentru că eu, după părerea lui, nu cunoscusem niciodată părţile întunecate ale vieţii, şi toate cunoştinţele mele asupra realităţii erau, cum zicea el: *„aus den Fingern gesogen“*[1]. „Da nu ştii mata, nu ştii nimica“, spunea el în sfârşit, cu totul fermecat, ca şi cum ar fi stat de vorbă cu un copil care i-ar fi spus vrute şi nevrute. Dacă însă uneori stăruiam serios în părerea mea spunându-i că nu e nevoie să le fi trăit pe toate însuţi ca să le cunoşti şi înţelegi, devenea posomorât şi nervos, şi atunci mă convingeam eu însămi că nu ştiu nimic! Atâta amărăciune şi vină va fi apăsat pe tânărul om de lângă mine!

Încercam câteodată să-l aduc a-mi povesti despre familia sa, dar nu se învoia; părea o frunză desprinsă de ramura care o purtase, de pomul care o hrănise.

Şi nici despre propriul său trecut nu vorbea deloc, trecut despre care mi se povestise multe ciudăţenii (se spunea că făcuse mult timp parte dintr-o trupă de actori ambulanţi)[2]; aşa încât împreună nu vorbeam altceva decât despre filozofie şi literatură. Am vrut să-l decid să scrie o dramă, pentru că îmi spusese de multe ori că are capul plin de imagini şi motive, însă el îmi obiectă că n-are timp, şi afară de aceasta n-ar fi în stare să lucreze în mizeria de care este înconjurat. Camera lui aproape n-avea nici aer, nici lumină! Când l-auzeam plângându-se,

[1] A inventa ceva (fig.) (germ.).
[2] Trupa Fanni Tardini-Vlădicescu.

mi se strângea inima de durere şi prin capul meu fantastic treceau planuri de cum aş putea să-i înlesnesc o existenţă regulată, care să îngăduie spiritului său să producă ceva sublim, etern şi să scape de chinul zilnic de a trebui să umple, singur, o foaie de jurnal. Mă sfătuiam chiar cu bărbatul meu, dacă n-am putea să-i dăm noi o cameră – după cum făcuse cumnatul meu câtva timp –, dar era foarte greu într-un oraş atât de clevetitor. Însă acum începusem orele mele de română şi aceasta îmi dădea prilejul să-i dau o sută de franci pe lună. Dar lecţiile mele durau mai mult de o oră, pentru că el venea la patru şi jumătate, după închiderea redacţiei, şi seara, după ce lua masa cu noi, şedea aşa de mult, încât adesea îl trimiteam noi să se culce. Acuma ne aparţinea nouă, şi cu naivitatea sa, care era caracteristica lui principală, aducea în casa noastră o notă de vioiciune. Era încântat să se joace cu Baby[1], învăţa whist, se bucura când câştiga şi era omul cel mai inofensiv pe care mi-l imaginasem vreodată. Cum citise în toate limbile, asupra cărora era extraordinar de versat şi bazat pe memoria sa colosală, se putea vorbi cu el despre toate. Bine pregătit cu privire la literatura germană, spunea că îi place îndeosebi. Deşi purta şi acuma o haină ruptă, începuse totuşi să-şi îngrijească mai mult exteriorul; numai petele de cerneală de pe micile sale mâini nu era chip să dispară, iar manşetele erau totdeauna şifonate şi niciodată albe. Însă eu începui să-mi reproşez pedanteria de a băga de seamă acestea, pentru că un lucru era adevărat: Eminescu era atrăgător cu toată neîngrijirea îmbrăcăminţii lui. Părea că, natural, aşa trebuie să fie pielea lui; după cum sunt de altfel şi copii, cari, deşi se joacă în praf şi sunt îmbrăcaţi în haine murdare, nu inspiră dezgust. Mie, femeie suprasensibilă, nu-mi displăcea când

[1] *George Kremnitz*, unul dintre cei doi fii ai Mitei Kremnitz.

şedea lângă mine, cu toate că haina lui, prea întrebuinţată, mirosea a straie vechi. Citeam împreună, din aceeaşi carte, poveşti populare – mai întâi de ale lui Creangă – şi el avea o bucurie copilărească citindu-le. Era român pasionat, convins că uricioşii de greci şi de ovrei nu putuse strica în chip durabil sufletul poporului, că acesta va elimina din el tot ce e stricat şi se va întoarce la puritatea lui dintâi. Tot binele îl aştepta mai ales de la popor, căci cei zece mii din clasa superioară n-aveau nici o valoare în ochii lui, şi pe mine, pe care din nenorocire trebuia să mă socotească printre ei, căuta să mă convingă că tot ce se poate numi lux, în sensul cel mai larg al cuvântului, nu are justificare. De asemenea, cu toată lipsa de experienţă, avea despre femei o părere rea, inspirată în parte din Schopenhauer. El credea că o femeie nu poate fi decât dornică de găteli şi vanitoasă, trebuie să-şi petreacă timpul urzând intrigi şi flecărind. De fapt, o astfel de femeie era şi idealul său; deşi nu era oriental, în sensul, cum zicea el, că trândăvia i-ar fi mai plăcută decât lucrul, totuşi în judecăţile lui despre femei, era oriental. O femeie gătită şi pudrată îi părea mai atrăgătoare decât una care dispreţuia orice fard; o copilă plină de capricii, fără judecată, îi părea cel mai frumos tip feminin; genul acesta, descris de Sacher-Masoch[1], îl socotea irezistibil.

Deci eu nu corespundeam idealului său! Ori poate că-mi spunea toate acestea aşa de adesea dintr-o teamă instinctivă, sau poate ca să provoace amorul meu propriu!

---

[1] *Leopold Ritter von Sacher-Masoch* (1835 sau 1836-1895), poligraf şi profesor, a publicat nuvele, povestiri şi romane mai ales cu pseudonimele Charlotte Arand şi Zoe von Rodenbach. I-au apărut traducerile unor lucrări „Albina Carpaţilor" (1879-1880), „Amicul familiei" (1880) şi „Familia" (1889, 1893). (Vezi amănunte în I.E. Torouţiu, *Studii şi documente literare,* IV, p. 75.)

Eu însă îmi dădeam de mult seama că ceva irezistibil îl împingea spre mine şi că îi plăcea grozav să fie cu noi, şi mă simţeam fericită că reuşisem să zmulg un om din melancolia neagră. Prea tânără şi prea copilăroasă pentru a mai întreba încotro merg. Învăţam cu stăruinţă lecţiile mele şi aşteptam la fereastră până ce Eminescu, cu pălăria sa uzată şi borduri prea late, intra în curte, cu gulerul ridicat. O dată era cât pe aci să pierd ora, pentru că, pe când îmi aşteptam profesorul la fereastră, o trăsură se opri în faţa casei, la poartă. Cel dinlăuntru (N. Mandrea)[1] mă zărise, dar eu observai imediat în spatele trăsurii pe omul negricios cu vechiul lui palton, intrând în curte şi dădui repede ordin servitoarei să spuie domnului Mandrea că nu sunt acasă. Însă dacă Eminescu ar fi luat acest refuz şi pentru dânsul! Eu ascultam. Nu; n-a fost aşa; şi cum ştiam amândoi că vizitatorul acela o să răspândească vorba că pentru Eminescu sunt acasă, pe când alte vizite nu primesc, faptul acesta avu pentru dânsul un farmec care vorbea din ochi. Ochii aceştia, aproape întotdeauna voalaţi şi numai pe jumătate deschişi, ca şi cum acest mizerabil pământ nu ar fi meritat osteneala de a fi privit cu ochii larg deschişi, se uitau la mine cu admiraţie, păstrând totdeauna în ei o nuanţă de stăpânire. El mă socotea aşa de puţin cunoscătoare a oamenilor şi a lumii, încât îi plăcea mult să-şi râdă de înţelepciunea mea; ochii săi mă urmăreau cum ai urmări mişcările unui copil.

Crăciunul îl sărbătorirăm împreună – afară de Eminescu, era pe atunci musafirul nostru zilnic H. v. Vietinghoff, un ofiţer prusian căzut în nenorocire, tânăr, amabil, care îşi ducea greu viaţa. Formasem astfel un cerc mic, foarte inofensiv, al cărui centru era băieţaşul meu. Toţi se întindeau

---

[1] *Neculai Mandrea*, membru al „Junimii" din 1864.

pe jos ca să se joace cu el de-a trenul – H. v. Vietinghoff îi dăruise un tren mic care mergea.

Eminescu se informase în ascuns când era ziua mea de naştere. În ziua aceea el veni cu totul intimidat şi-mi aduse o carte legată în piele roşie, în care-mi scrisese o poezie făcută ad-hoc: „Cu mâne zilele-ţi adaugi, cu ieri viaţa ta o scazi etc.“.[1]

Eram nespus de mândră, mă simţeam favorizată şi credeam că am chemat prin calda mea simpatie un suflet la o nouă creaţie.

În zilele acelea tradusei *Strigoii*[2]; le atribuiam o valoare poetică mai mare decât au în realitate. Eminescu voia să schimb măsura versurilor, iar când traducerea fu gata, zise că l-am înţeles greşit, şi că ar fi fost mai bine dacă aş fi ales strofa *Nibelungilor*[3]. Altminteri, cu amabilitatea lui, se arăta întotdeauna încântat de traducerile mele şi găsea fiecare vers mai frumos în nemţeşte decât în original; din fericire, binevoitoarea lui părere nu mă orbi niciodată.

---

[1] Mihai Eminescu, *Cu mâne zilele-ţi adaogi*, în ed. T. Maiorescu, 1883; vezi şi „Convorbiri literare“, XVII, 1 februarie 1884, p. 422–423.

[2] Mihai Eminescu, *Strigoii*, în „Convorbiri literare“, X, 9, 1 decembrie 1876, p. 339-343.

[3] Strofa nibelungică se compune din patru versuri cu rime împerecheate. Fiecare vers e împărţit printr-o cezură fixă în două jumătăţi. Prima jumătate are în fiecare dintre cele patru versuri câte trei arse (lat. *arsis*, gr. άρσις „accent tonic“) cu terminaţie masculină. Cât priveşte tezele (lat. *thesis*, gr. θέσις „accent de intensitate, dinamic“), la început se întâlnesc adesea două, uneori trei; la mijloc numai una sau nici una; aşa, stau alăturate, câte două, ba chiar trei arse. De îndată ce silaba a doua din urmă este scurtă, iar cea finală are un *e*, amândouă silabele se citesc ca una singură.

Într-una din convorbirile noastre îmi spuse că un dicţionar etimologic al limbii române ar fi absolut necesar – primul volum de Cihac[1], care apăruse atunci, nu-l mulţumea deloc –, şi că de mult nutreşte gândul să facă el unul. Eu îl îndemnai să înceapă numaidecât, obligându-mă să execut munca mecanică, iar el pe cea pur intelectuală. El era mai tot aşa de entuziasmat ca şi mine şi-mi spuse cum ar trebui să începem. Deci comandai la tâmplar o cutie mare cu douăzeci şi patru de despărţituri pentru cele douăzeci şi patru de litere ale alfabetului, tăiai apoi o însemnată cantitate de foiţe şi începui, chiar în zilele următoare, să copiez din Anton Pann, pe care-l citeam atunci, câteva sute de cuvinte şi expresii. Mă amuza straşnic! Însuşi lucrul mecanic al scrisului îmi făcea cea mai mare plăcere şi ideea de a purta condeiul pentru o operă cu adevărat folositoare studiului frumoasei limbi româneşti şi care, pe deasupra, aducea bucuria în viaţa lui Em escu, mă încânta cu totul.

Cu câtă hărnicie pornirăm la muncă; ce haz îi pricinuiau greşelile pe care le făceam uneori şi pe care el avea prilej să le îndrepte.*

Cumnatul meu află de pregătirile noastre pentru o enciclopedie şi glumea pe socoteala lor spunând că ar fi ea păcat de capul meu să se obosească cu asemenea lucrări de birou, iar Eminescu n-ar avea destulă statornicie şi n-o să izbutească niciodată să-şi realizeze planul; eu

---

[1] A. de Cihac, *Dictionnaire d'étymologie daco-romane*, I, *Éléments latins, comparés avec les autres langues romanes*, 1870; II, *Eléments slaves, magyars, turcs, grecs-moderne et albanais*, 1879.

* În textul din I. E. Torouţiu, *Studii şi documente literare*, vol. IV, acest pasaj apare, dintr-o scăpare, în două variante de traducere. Am eliminat, prin urmare, a doua variantă: „Cu ce avânt lucram noi, câtă veselie îi provocau greşelile pe care le făceam din când în când şi pe care le putea corecta!“

însă nu m-am lăsat intimidată şi nu vedeam mai departe decât de la o zi la alta. Îmi plăcea lucrul pentru el însuşi.

Cum se întâmplă însă că deodată totul se schimbă între noi? Nu a fost un motiv deosebit: şedeam într-o zi la masa mea unul lângă altul, eu cu tocul în mână şi citeam în „Convorbiri"; copiam cuvintele şi el, cu finul său simţ al limbii, îmi dădea echivalentul german. Atunci, pe neaşteptate, nu însă într-o pasiune de moment, ci pe când eu, întoarsă spre el, vorbeam cu vioiciune, el mă sărută, şi eu îl lăsai fără să mă opun. În odaia de alături, spre care uşa era deschisă, copilul se juca cu dădaca, aşa că nici măcar nu fusesem singuri, ca de obicei. Nu ştiu ce i-am spus după acest moment surprinzător, ştiu numai că el mă întrebă dacă am un Dante, apoi se ridică, îl căută şi-mi citi foarte vesel celebrul pasaj din *Infern*[1]. Părea ca un şcolar care a făcut o straşnică poznă; şi deşi eram vişinie la faţă şi jenată că mi se întâmplase tocmai mie ceva aşa de extraordinar, nu puteam fi supărată pe el şi nici măcar pe mine. Însă între noi totul se schimbase dintr-o dată.

A doua zi nu-l aşteptai la lecţie şi nici la masă; eram poftită cu bărbatul meu la un dineu, ceea ce se întâmpla aşa de rar. Eu eram gata îmbrăcată şi îmi luam tocmai rămas bun de la copil, în sufragerie, când se auzi soneria şi fu anunţat Eminescu. Uitase că-l rugasem să nu vie. Mersei întru întâmpinarea lui, tristă că trebuie să plec, şi-l întrebai dacă n-aş putea cel puţin să-i pregătesc masa. El refuză şi se uită numai la mine cu ochii arzători:

„Cât de frumoasă eşti dumneata!", spuse el, tărăgănând vorba. El nu mă văzuse niciodată în rochie elegantă şi decoltată şi nici n-aveam multe de acestea, căci rar mi se întâmpla să ies în lume. Privirile lui le simţeam cu o

[1] Dante, *Infernul*, cântul al V-lea, versurile 133-138.

durere nespusă. Ceea ce dorisem se realizase: fericirea lui atârna numai de mine. Însă acum începea să-mi fie teamă ca nu cumva să fie pentru el mai mult rău decât bine! El se întoarse şi coborî, iar eu cu inima strânsă de durere, plecai acolo unde eram poftită. Pentru prima oară simţii că nimic la care nu lua şi el parte nu-mi făcea plăcere. Acasă, singură în modesta odaie unde stăteam cu copilul, mă cuprinse o nelinişte cumplită. Oare nu cumva eram pe cale de a mă îndrăgosti de omul acesta, pentru care nu simţisem până acum decât milă? Oare nu fusesem oarbă când l-am atras la mine? Voisem să-i şterg nefericirea de pe frunte şi suferinţa din inimă – dar avusesem oare dreptul să fac aceasta? Avem noi dreptul să ne amestecăm în viaţa unui om, dacă nu ne gândim deloc să-i dăm ceva din propria noastră viaţă? Intenţiunile mele erau aşa de bune, cum le credeam eu, sau fusesem împinsă de vanitate să atrag spre mine pe poetul şi duşmanul femeilor? Nu, nu, el nu se putuse înşela asupra mea. Vedea zilnic cât de fericită era căsnicia mea, că-mi veneram bărbatul şi-mi idolatrizam copilul, că pentru el nu simţeam decât prietenie şi că nu trebuia să pronunţe cuvântul dragoste faţă de mine.

Cât de puţin înţelegeam eu însămi dragostea şi puterea ei diavolească, de vreme ce vorbeam de „trebuie" şi mă gândeam la datorie! Eu aproape nu iubeam.

Ziua următoare, după-amiază, Eminescu veni iar la noi, dar fără să rămână la lecţie sau la masă; îmi aduse numai o foaie de hârtie spunându-mi; Dumneata ai vrut întotdeauna să ai o poezie de la mine; iat-o, dar nu-i bună de nimic! Citii:

Atât de fragedă, te-asameni
Cu floarea albă de cireş,
Şi ca un înger dintre oameni
În calea vieţii mele ieşi.

Abia atingi covorul moale,
Mătasa sună sub picior,
Şi de la creştet pân-în poale
Pluteşti ca visul de uşor.

Din încreţirea lungei rochii
Răsai ca marmura în loc –
S-atârnă sufletu-mi de ochii
Cei plini de lacrimi şi noroc.

O, vis ferice de iubire,
Mireasă blândă din poveşti,
Nu mai zâmbi! A ta zâmbire
Mi-arată cât de dulce eşti,

Cât poţi cu-a farmecului noapte
Să-ntuneci ochii mei pe veci,
Cu-a gurii tale calde şoapte,
Ca-mbrăţişări de braţe reci.

Deodată trece-o cugetare,
Un văl pe ochii tăi fierbinţi:
E-ntunecoasa renunţare,
E umbra dulcilor dorinţi.

Te duci, ş-am înţeles prea bine
Să nu mă ţin de pasul tău,
Pierdută vecinic pentru mine,
Mireasa sufletului meu!

Că te-am zărit e a mea vină
Şi vecinic n-o să mi-o mai iert,
Spăşi-voi visul de lumină,
Tinzându-mi dreapta în deşert.

Ş-o să-mi răsai ca o icoană
A pururi verginei Marii,
Pe fruntea ta purtând coroană –
Unde te duci? Când o să vii?[1]

[1] Mihai Eminescu, *Atât de fragedă.*

Isprăvind de citit, am plâns: eram aşa de mândră şi fericită; mi se părea că un sentiment care l-ar fi îndemnat să creeze, după cum speram atunci, era pe deplin îndreptăţit. El trebuia să scrie, în limba sa frumoasă, capodopere; să creeze drame pentru scena sa pustie; talentul mi se părea atât de puternic. De pe izvorul clocotitor trebuiau numai îndepărtate frunzele veştejite – eu credeam că făcusem aceasta şi iar mă împăcam cu mine însumi.

Când ne revăzurăm, în tăcere hotărârăm să ne iubim unul pe altul ca doi copii, el îmi spunea cum ar vrea să mă răpească şi să mă ducă departe şi ce frumos ar fi dacă amândoi am fi fost copii de ţigan, liberi pe câmpia înnegrită. Eu râdeam şi glumeam de fanteziile acestea, totuşi aş fi dorit şi eu acelaşi lucru, însă, după cum mi se pare acum, privind înapoi, ceream mereu, cu pedanterie, lucrări de la el, ca o mărturie a dragostei sale. Câteodată, stând faţă în faţă, el închidea ochii şi exclama: „Te iubesc prea mult"; sau îmi povestea despre mama sa, de care adesea îi era dor. Însă eu eram, la drept vorbind, dezamăgită; bogăţia sa spirituală la care mă aşteptasem, această bogăţie exagerată a unui cap inteligent de poet, nu mi se dezvăluia, nu voia să se arate. Eu mă aşteptam ca sentimentele şi ideile la el să fie nesfârşit de bogate, nesfârşit de originale. Adâncimea pe care o aşteptasem, în care trebuia să privesc şi faţă de care trebuia să mă înfior, nu exista! Îl preţuisem mai mult decât merita, sau pretenţiunile mele erau peste măsură de mari? Mă făcea în adevăr uneori să văd tablouri, dar puţin bogate în culori, monotone ca şi câmpia. Însă nimic măreţ, nimic titanic, nimic care să mi se pară nou şi să-mi deschidă noui orizonturi, nu ieşea din capul lui. Această dezamăgire îmi dădu ideea primei mele

nuvele, *Das Lebensbild*[1], pe care o scrisei în săptămânile acelea.

Se vede că aşteptam de la el ceea ce numai anii de pe urmă ar fi putut scoate dintr-însul; pentru că eram mai tânără, el îmi părea cu mult mai în vârstă decât era într-adevăr. Pe cuvânt, după asigurările altora, îl luasem drept om cu cultură universală – cu măsura anilor de mai târziu ea poate ar fi fost găsită prea săracă. În orice caz închipuirea mea de femeie despre ceea ce un poet care iubeşte ar trebui să simtă şi să creeze era atât de fără margini, încât nimeni n-ar fi putut să o împlinească. Dar el nu observă deloc dezamăgirea mea. Lucram mai departe la dicţionar, petreceam multe ore stând de vorbă – însă am rămas totdeauna neschimbată faţă de dânsul; niciodată nu i-am deschis vreun colţ din inima mea, nu i-am arătat vreo cută a sufletului meu. Vream să fiu totul pentru el, el nimic pentru mine! Totuşi, în mintea mea proastă credeam că dragostea lui ar fi putut dura, ca şi cum dragostea n-ar trebui să fie reciprocă. Adesea era recalcitrant, rău dispus; vorbeam atunci cu el până ce i se schimba dispoziţia. Îmi reproşa, de multe ori, răceala mea şi era mâhnit că refuzam tandreţele sale, dar nu era niciodată altceva decât un băiat răsfăţat. În această dispoziţie, el îmi aduse poezia:

Te duci şi ani de suferinţă
N-or să te vază ochi-mi trişti,
Înamoraţi de-a ta fiinţă,
De cum zâmbeşti, de cum te mişti.

[1] George Allan, *Ein Lebensbild*, în vol. *Fluch der Liebe*, Leipzig, 1880. În limba română apare sub titlul *Un caracter de artist*, în „Convorbiri literare", XIX, 7, 1 octombrie 1885, p. 557-588, tradusă de L. (= Titu Maiorescu); vezi şi I.E. Torouţiu, *Studii şi documente literare*, IV, Bucureşti, 1933, p. 40-72.

Şi nu e blând ca o poveste
Amorul meu cel dureros,
Un demon sufletul tău este
Cu chip de marmură frumos.

În faţă farmecul palorii
Şi ochi ce scânteie de vii,
Sunt umezi înfiorătorii
De linguşiri, de viclenii.

Când mă atingi, eu mă cutremur,
Tresar la pasul tău, când treci,
De-al genei tale gingaş tremur
Atârnă viaţa mea de veci.

Te duci şi rău n-o să-mi mai pară
De-acum de ziua cea de ieri,
Că nu am fost victimă iară
Neînduratelor dureri.

C-auzu-mi n-o să-l mai întuneci
Cu-a gurii dulci suflări fierbinţi,
Pe frunte-mi mâna n-o s-o luneci
Ca să mă faci să-mi ies din minţi.

Puteam numiri defăimătoare
În gândul meu să-ţi iscodesc,
Şi te uram cu-nverşunare,
Te blestemam, căci te iubesc.

De-acum nici asta nu-mi rămâne
Şi n-o să am ce blestema,
Ca azi va fi ziua de mâne,
Ca mâni toţi anii s-or urma –

O toamnă care întârzie
Pe-un istovit şi trist izvor;

Deasupra-i frunzele pustie –
A mele visuri care mor.

Viaţa-mi pare-o nebunie
Sfârşită făr-a fi-nceput,
În toată neagra vecinicie
O clipă-n braţe te-am ţinut.

De-atunci pornind a lui aripe
S-a dus pe veci norocul meu –
Redă-mi comoara unei clipe
Cu ani de părere de rău![1]

1879

O dată – ne mutasem între timp într-un apartament mai mare şi mai elegant, care nu-i plăcea – într-o astfel de rea dispoziţie aruncă în sobă biletul de o sută de franci pe care voiam să i-l dau pentru lecţiile sale pe o lună, după ce mai întâi îl rupsese, spunând că nu vrea şi nu poate să primească bani de la mine, că sunt o femeie orgolioasă dacă nu înţeleg aceasta! El mă rugase încă de câtva timp să-i dau voie să mă strângă o dată în braţele sale; cedai în sfârşit, şi el mă cuprinse în braţe, mă ridică de la pământ şi mă lăsă în jos, cum se face cu un copil căruia vrei să-i încerci greutatea. Şi acum era mulţumit.

Cumnatul meu observase de câtva timp că Eminescu şi cu mine aveam ochi numai unul pentru altul, şi nu-i plăcea deloc că totdeauna găsea pe Eminescu la noi şi că el se simţea aci ca la el acasă. Vorbi cu mine în această privinţă, în mai multe rânduri; începuse să-şi râdă de Eminescu în faţa mea şi mă întreba dacă nu carecumva

[1] Mihai Eminescu, *Te duci*.

uitasem să-l fac să simtă distanţa socială care ne separa, spunând că aceşti boemi uită adesea cuviinţa etc., etc.

Într-o dimineaţă, când se întorsese de la Iaşi, era foarte agitat din cauza unei ştiri pe care întâmplător o aflase acolo: doamna Miclea[1], o femeie puţin onorabilă, zise el, este aceea pe care Eminescu a cântat-o în poeziile sale din tinereţe. Cumnatul meu îmi comunică diferite amănunte din viaţa acestei femei, care-i erau cunoscute, şi adăugă că îi e silă gândindu-se că eu aş putea fi, în inima lui Eminescu, succesoarea unei astfel de femei. Afară de aceasta, îmi mai spuse că Eminescu n-a rupt deloc legăturile sale – de natură dubioasă – cu această femeie.

Spunea Titus acestea numai pentru a mă dezgusta de Eminescu, sau erau adevărate, nu ştiu. În orice caz mă înfiora gândul că o să ajung în gura unei astfel de femei şi că stau în inima lui pe aceeaşi treaptă cu ea. Mi se părea că n-ar trebui să mai vorbesc cu el nici un cuvânt pe care ea să nu-l poată auzi. În mintea mea stătea neclintit tabloul cum Eminescu îi mărturisea că m-a iubit pe mine şi că nici eu n-am fost nepăsătoare faţă de el! Şi cum ar putea o astfel de femeie să interpreteze dragostea noastră, curată ca a unor copii?! Eu fusesem totdeauna convinsă că femeia cu bucle blonde, cântată de el, era moartă de mult!

Când îi spusei acestea – căci îi spusei ce aflasem de la Titus – el nu-mi răspunse nimic, însă într-una din zilele următoare îmi şopti că nu mai poate, că m-ar omorî, fiindcă ştie că niciodată n-am să fiu a lui.

Nu mi-a fost frică, ba chiar cred că în acest moment îmi era mai drag decât oricând, pentru că se apropia de idealul meu. Îl crezusem totdeauna lipsit de nestăpânire, de nesocotinţă, totuşi începui să-i vorbesc de „ea“,

[1] *Veronica Micle.*

rugându-l să-mi povestească cum a cunoscut-o, când o văzuse prima oară? După cele ce îmi spunea, îmi închipuiam o femeie tânără, greu bolnavă, care în timpul suferinţelor sale îndelungate, în străinătate, îl avusese numai pe el, tânărul student plin de entuziasm, care o mângâia, îi forma şi îi înveselea spiritul, cetindu-i cu răbdare. Ce a fost aici, adevăr sau fantezie, nu ştiu, cred însă că legăturile lor n-au fost tocmai poetice niciodată, cu tot talentul poetic al amândurora. Cuvântul său: „adevărata dragoste nu poate sfârşi decât prin ură“, el l-a dedus, cred, din legătura aceasta. Însă eu înţelegeam dragostea ca ceva ideal şi cred că îl convinsesem pe el însuşi că aşa ar fi fost. De altminteri, acum era la ordinea zilei chestiunea [evreiască]; alegerea pentru Camera de revizuire trebuia să aibă loc şi Eminescu, un antisemit turbat, scria zilnic cele mai violente articole contra evreilor. Discutam mult asupra acestei chestiuni. Ştiam că el ajutase un student sărac, evreu, şi-l primise la el – în relaţiile sale personale era caritabil atât faţă de evrei, cât şi faţă de creştini – însă teoretic era un duşman al evreilor. În discuţiile asupra acestei chestiuni, faţa sa îşi pierdea expresiunea simpatică şi amabilă şi lua o înfăţişare cu adevărat respingătoare. De altminteri, în general, nu vorbea prea mult, însă era totdeauna atent şi când se juca cu mustăţile, a căror peri îi tot băga în gură. Cât priveşte exteriorul său, el se civilizase complet, fără ca eu să fi făcut vreo aluzie vreodată; spunea că oamenii cari nu fac baie în fiecare zi sunt foarte murdari, şi când purta un rând de haine tăiate după modă, arăta la fel cu ceilalţi oameni. Mi-aduc aminte că diplomaţii, care erau de faţă la un dineu, îl plăceau foarte mult, şi finul american Mr. Schuyler observase numaidecât cu ce cap spiritual avea a face. Fondul lui Eminescu era fin şi nobil, aşa

că, îndată ce exteriorul i s-a schimbat, el s-a adaptat cu uşurinţă vieţii de salon.

Drept vorbind, cred că Eminescu era atunci fericit, dragostea sa pentru mine fiind un foc care încălzea fără a-l mistui; e adevărat că uneori era cuprins de o patimă întunecoasă, însă acestea erau ceasuri trecătoare; de cele mai multe ori se bucura din toată inima că e alături de mine şi că avea toată prietenia mea caldă, pe care o socotea drept cea mai înaltă ce este în stare s-o dea o femeie de firea mea.

Dar se întâmplă în viaţa lui o schimbare surprinzătoare, de ordin exterior: bărbatul doamnei Miclea muri[1], şi când eu auzii aceasta, n-avui decât un singur gând: trebuia să alerge la această femeie şi s-o ajute în suferinţa ei, pe care eu o credeam grozavă. Făcui tot ce se putea spre a-i înlesni călătoria; în câteva zile îi făcui rost de bilete de tren gratuite. Cea din urmă după-amiază şi seară dinaintea plecării o petrecu la noi; povesti lui Baby basmul *Capra cu trei iezi* şi apoi îi citii eu, rugată de dânsul, nuvela mea *Ein Lebensbild.* Era vizibil impresionat de propriul său portret; mă privi mult timp până ce ochii i se umplură de lacrimi, dar nu zise nimic. Bărbatul meu, care era de faţă în odaie, îmi aminti mai târziu că Eminescu fusese adânc mişcat de nuvela în care îi zugrăvisem un tablou al propriului său suflet. Plecă; afară de Iaşi voia să se ducă şi la Botoşani, la sora sa Henriette, paralizată şi pe care mi-o descrisese ca o femeie excelentă. Cumpărasem şi un cadou pentru ea, pe care el îl găsi foarte frumos, însă, fără a spune de ce, îl lăsă la mine! Am înţeles mai târziu: nu voia să pună nici o legătură între mine şi rudele sale, care se potriveau foarte puţin cu ideile mele. Ştia precis că eu

---

[1] *Ştefan Micle.*

în orice privință le credeam mult prea superioare, totuşi n-avu curajul să-mi spună aceasta. Plecă, dar cu făgăduiala să-mi scrie în curând. În zadar aşteptam o scrisoare cu scrisul lui frumos şi delicat – zilele îmi devenise lungi fără dânsul, însă la dicționarul nostru lucram şi-mi ziceam: timpul rău trebuie să treacă o dată, precum cel bun trecea – odată îl voi vedea totuşi venind prin curtea cea mare, cu pasul lui atât de simpatic, grăbit şi totuşi greoi! Săptămâni trecură – aşteptam adesea, aşa de adesea, la fereastră! deodată auzii de la unii că a sosit şi doamna Miclea cu el. Are să mi-o prezinte, îmi închipuiam eu, şi nerăbdarea mea creştea. Spre seară veni I. Negruzzi şi povesti că a întâlnit pe Eminescu şi pe doamna Miclea pe stradă, că Eminescu i-a prezentat-o ca logodnica lui, deşi trecuse abia şase săptămâni de la moartea bărbatului ei. De altminteri, spuse el, perechea de logodnici strălucea de aşa fericire, că nu te puteai supăra pe ei; evident, îşi petreceau luna de miere.

Îmi va prezenta pe logodnica lui, gândeam eu, şi amorul propriu începu să mă turbure tare. Îl văzui la Cameră, unde mă salută politicos, îl întâlnii pe stradă şi la cumnatul meu – la mine însă nu venea. Îi era ruşine de mine? Nici un motiv nu l-ar fi îndreptățit la aceasta; niciodată şi nimănui nu arătasem că mă făcea să sufăr, deşi suferința mea îmi era aşa de mare, că de multe ori nici mândria mea nu putea să înăbuşe un sentiment de arzătoare durere. Auzii că doamna Miclea plecase de curând, dar că avea de gând să se întoarcă; se mai spunea că Eminescu s-ar fi certat cu ea – dar eu nici nu voiam să aud de aşa ceva.

Îmi înăbuşeam durerea, când într-o seară de iarnă, pe când eram înconjurată de mai mulți oaspeți care luaseră masa la noi, deodată Eminescu intră, surâzător şi natural,

ca şi cum ar fi fost ieri ultima dată la noi. Îl primirăm tot aşa de firesc, deşi trecuseră mai mult de şase luni de la seara în care povestise lui Baby basmul despre *Capra cu trei iezi*. De atunci încolo venea adesea la masă, sau seara, fără ca vreodată să facem aluzie la lecțiile pe care mi le dăduse, sau la dicționarul etimologic, pe care nu-l mai puteam continua singură. Una din poeziile dedicate mie, o văzui deodată publicată în „Convorbiri"[1]. Ani trecură până să-mi dau seama cu spaimă de ceea ce era acel mister ce plutea asupra lui şi de care el se temuse din tinerețe. Nici el, nici tatăl său, care fusese în cura bărbatului meu un timp mai îndelungat, când venise odată la Bucureşti, nu făcuseră vreo aluzie la grozava boală de care murise şi mama şi fratele său mai mare.

Cât trebuie să fi suferit Eminescu de frica nenorocirii care-l amenința şi cât o fi luptat contra ei. Însă era fire închisă, şi chiar în zilele lui de visătoare dragoste pentru mine, n-a pomenit niciodată nimic în această privință. Niciodată n-am observat semne de boală în mintea lui, cu excepția unei neînțelese superstiții.

Într-adevăr, într-o vară, când dragostea sa amenința să degenereze în turbare, el îmi spuse după o zi în care zăcusem în pat din cauza unei migrene: „ieri după-masă am venit la dumneata, am trecut prin toate odăile, şi am ajuns la uşa dumitale, însă am găsit-o închisă; altfel aş fi pătruns înăuntru şi te-aş fi omorât". Afară de aceasta mai observasem adesea la el o imposibilitate de a se stăpâni. Dacă firea lui n-ar fi fost aşa de bună, prin voința lui desigur că n-ar fi învins nici un capriciu; însă avusese şi o tinerețe dezordonată din lipsa unei creşteri îngrijite în copilărie.

---

[1] Mihai Eminescu, *Atât de fragedă.*

După ce ieşi din ospiciul de la Viena[1] şi, în drum spre Iaşi, se opri o zi la Bucureşti – o petrecu aproape toată cu noi – l-am dus la regina, care-l îmbărbătă din toată inima; el era însă foarte liniştit cu ea, ca şi cu mine, însă speranţa că bucuria noastră caldă din cauza restabilirii sale l-ar însenina nu se îndeplini.

Şi încă o dată, înainte de a cădea în noaptea cea fără nădejde a nebuniei, mi-a fost dat să-l văz şi să vorbesc cu el. Eram într-o lojă la teatru, iar el la parter. Într-o pauză veni la noi cu un aer strălucitor; bărbatul meu, de felul său blajin, îl salută călduros. Eminescu se îndreptă spre mine, luă braţul meu gol şi-l sărută de două ori mai sus de încheietura mâinii, aşa încât mă-nroşii de spaimă. Îmi spuse că arăt la faţă ca şi înainte, c-am rămas neschimbată, că e foarte fericit să mă vază. Îl întrebai de ce nu vine la noi? „Mâne am să viu“, zise, „mâne viu sigur“; apoi vorbi de Baby, pe care îl văzuse pe stradă şi de care zicea că se făcuse tare frumos. Apoi, nu ştiu cum, ajunseserăm a vorbi de regele Ioan al Saxoniei şi de traducerea lui din Dante, pe care Eminescu o lăuda mult şi, în sfârşit, ne spuse că el însuşi traduce acum din sanscrită. „De când ştii dumneata sanscrita“?, îl întrebai eu mirată. „O, am ştiut-o totdeauna“, zise el. Cu asigurarea repetată că „are să vie mâne“, părăsi loja noastră. Toate amintirile lecţiilor mele şi dicţionarului nostru se deşteptară în mine şi-mi era aproape frică de ceea ce văzusem în ochii omului acesta, aşa de grozav schimbat.

Însă a doua zi de dimineaţă sărmanul avu un acces de furie[2] şi acum se găsea din nou într-un spital de alienaţi.

---

[1] Eminescu a fost internat în sanatoriul din Ober-Döbling de lângă Viena în perioada 2 noiembrie 1883 – 26 februarie 1884.

[2] În primăvara anului 1889.

Bărbatul meu îl vizită acolo, şi Eminescu îi spuse, zâmbind jenat, că face multe poezii şi anume – Willi să nu se supere de asta – soţiei sale, adică mie.

Aceste poezii nu le-am văzut niciodată; poate că ele nu trăiau decât în închipuirea bietului nebun.

Bucureşti, octomvrie 1893

(I.E. Torouţiu, ***Studii şi documente literare,*** IV, Bucureşti, 1933, p. 23-39; vezi şi originalul în limba germană, p. 1-19).

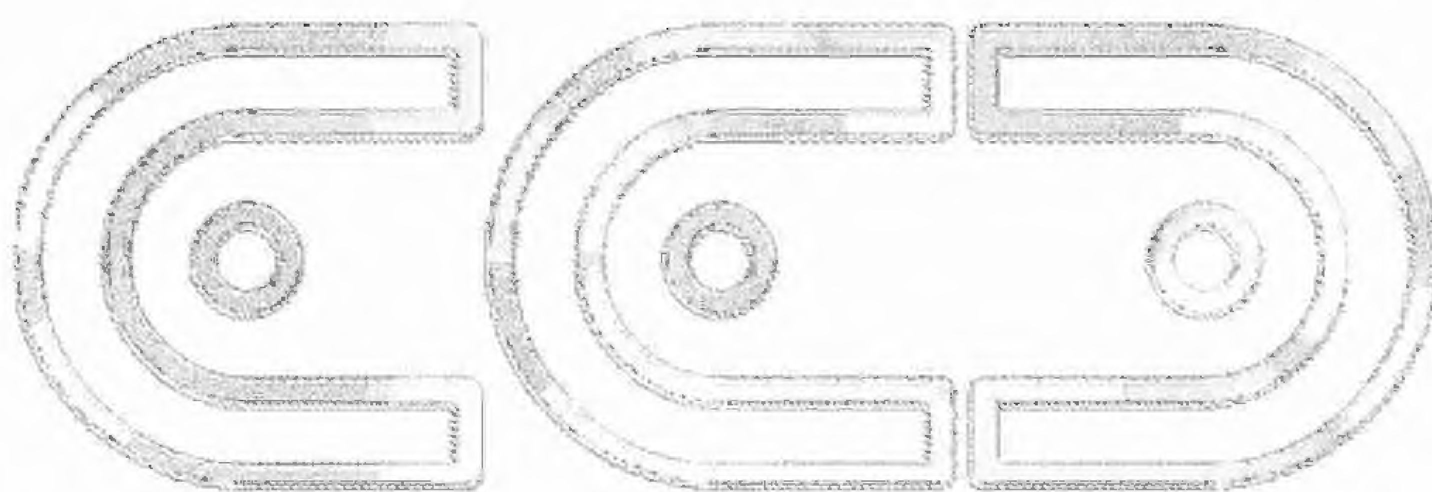
CUPRINS

ÎN ATENȚIA LIBRARILOR ȘI VÂNZĂTORILOR CU AMĂNUNTUL

Contravaloarea timbrului literar de 2 % se depune în contul Uniunii Scriitorilor din România nr. 45101032 deschis la Banca Comercială Română, Filiala Sector I – București.

Redactor: GABRIELA OMĂT
Tehnoredactor: VASILE CIUCĂ

Scanare și prelucrare digitală

de

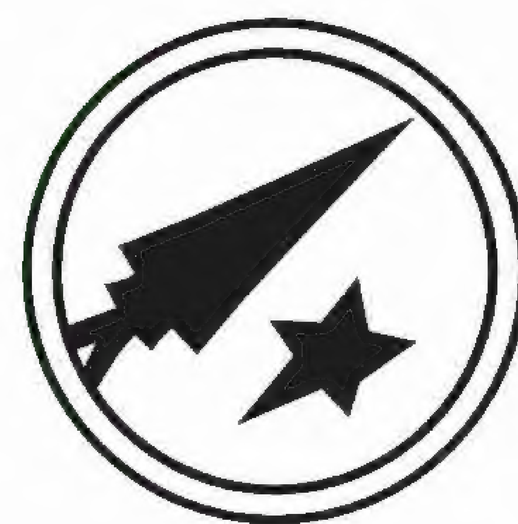

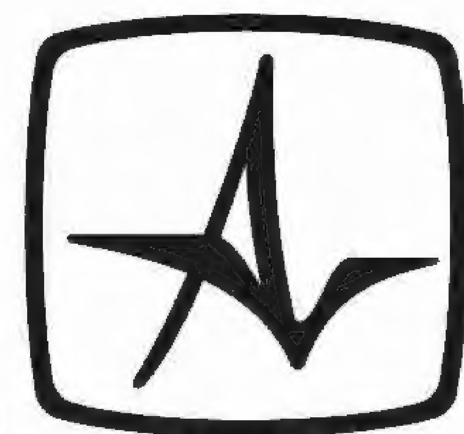
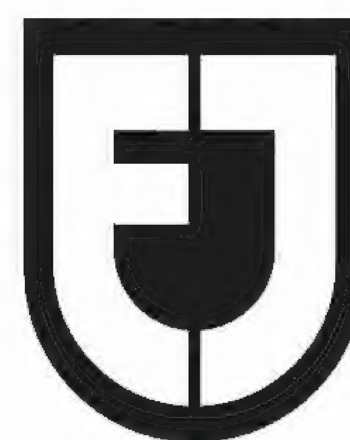
Anonim

și

CAT Graur

Antwerpen

2024